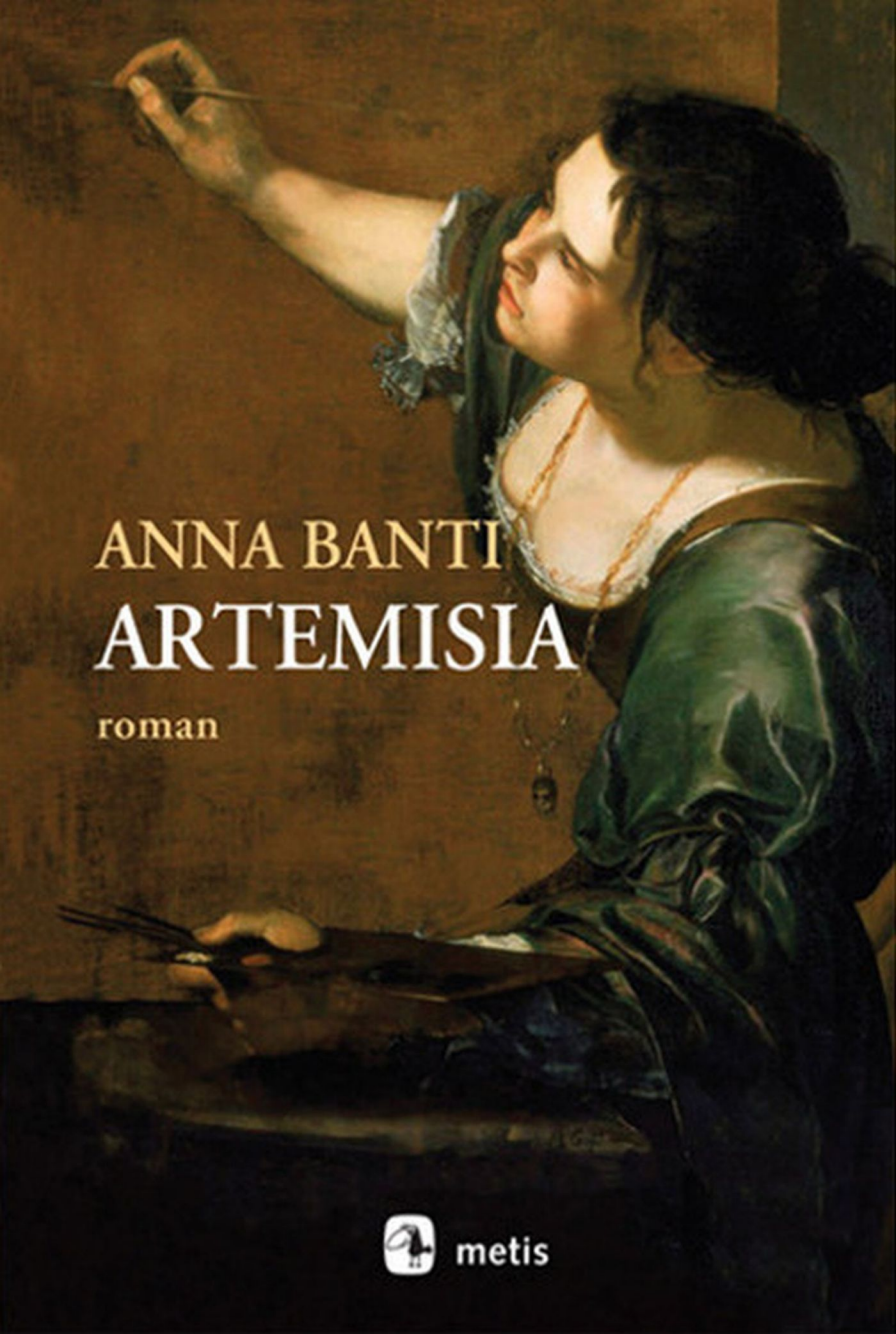

ANNA BANTI
ARTEMISIA
roman
metis

Anna Banti

ARTEMISIA

Anna Banti (1895-1985). Asıl adı Lucia Lopresti olan İtalyan romancı, sanat tarihçisi ve çevirmen. Roma Üniversitesi'nde sanat tarihi okuduktan sonra. 1940 yılında doğduğu şehir olan Floransa'ya döndü ve hep orada yaşadı. 1950 yılında, evlendiği ünlü sanat eleştirmeni Roberto Longhi ile birlikte *Paragone* dergisini kurdu ve kısa sürede saygın bir yer edinen derginin edebiyat bölümünü yönetti. Son derece üretken bir yazar olan Banti çeşitli kurmaca eserlerinin yanı sıra sanat tarihi monografileri de yazmış, Virginia Woolf ve Colette gibi yazarların bazı eserlerini İtalyancaya çevirmiştir. Edebiyat ve sinema alanında çok sayıda eleştiri yazısı da yazan Banti'nin, hem klasik hem çağdaş yazar ve sinemacıları ele aldığı bu son derece derinlikli yazılarından bir bölümü *Opinioni* (1961) adlı kitapta yayımlanmıştır. Banti'nin bu tür yazılarında üzerlerinde en çok durduğu isimler olan Stendhal, Balzac, Manzoni, Verga, Serao, Mansfield ve Woolf aynı zamanda kendi kurmaca eserlerinde de etkisi en çok hissedilen yazarlardır.

En çok 1947 yılında yayımlanan *Artemisia* romanıyla tanınan Banti'nin diğer kurmaca eserleri arasında şunlar sayılabilir: *Itinerario di Paolina* (1937), *Il coraggio delle donne* (1940), *Sette lune* (1941), *La donne muoiono* (1951), *Allarme sul lago* (1954), *Le mosche d'oro* (1962), *Noi credevamo* (1965) ve son romanı *Un grido lacerante* (1981).

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Metis Edebiyat

ARTEMISIA
Anna Banti

Orijinal İtalyanca Basımı:
Artemisia
Tascabili Bompiani, 2003

© Anna Banti, 1953
Türkçe Yayım Hakları © Metis Yayınları, 2011
Çeviri Eser ve Sonsöz © Işıl Saatçioğlu, 2014

Fondazione di Studi di Storia dell'Arte Roberto Longhi, Floransa
(Roberto Longhi Sanat Tarihi Araştırmaları Kurumu)
ile yapılan sözleşme temelinde yayımlanmıştır.

İlk Basım: Nisan 2014

Metis Edebiyat Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Resmi:
Artemisia Gentileschi, *Otoportre*'den detay.
(Kraliçe II. Elizabeth, Kraliyet Koleksiyonu)

Kapak Tasarımı: Emine Bora

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-916-0

ANNA BANTI
ARTEMISIA

Çeviri ve Sonsöz:
IŞIL SAATÇİOĞLU

metis

İÇİNDEKİLER

Okura 9 Artemisia 11

Sonsöz: Barok Düet
Işıl Saatçioğlu 225

R.L.'ye

Okura

1944 ilkbaharında son sayfalarını yazdığım Artemisia *adlı anlatının tutkulu hedefleri geçmişin ve günümüzün hayatlarını yeni bir yakınlaştırma ve örtüştürme denemesi, tarih ve edebiyatın birlikte yaşayabilmeleri için yeni bir ölçüt; eski ve arı İtalyan halk dillerimizin kendine özgü, temiz pınarlarından akıp gelen lisanını bugün yürürlükte olan İtalyan edebiyatının piçleme bataklığına yeni bir sızdırma girişimiydi. O yaz, ne yazık her savaşta olduğu gibi bu savaşta da yaşanan olaylarda elyazması tamamen tahrip oldu.*

Bu yüzden yazdığım bu yeni sayfalar en azından, belki de fazlaca sevdiği bir kişiye, ilerki yıllarda yürekten bir sebatla bağlanmaktan asla yorulmayan belleğimin bu azmini haklı çıkarmayı başarmalıydı. Zira bu kez anlatma edimi sadece 'fragman'ın, bir başka deyişle 'parça'nın anma gücünü ve biçimini desteklemeyi üstleniyor ve yazdırma edimi içgüdüsel olarak silinemeyecek — aldatılamayacak— kadar güçlü ve baskın kişisel heyecan ve duygulara bağlanıyor: Tarihin hatırladığı tek tük isim arasında sayılabilecek cesur ve dahi ressam Artemisia Gentileschi'nin hayatıyla ilgili bazı verileri okuyucuya borçlu olduğumuza inanıyorum. 1598'de Roma'da, Pisa'lı bir aileden doğdu. Usta ressam Orazio'nun kızıdır. Gençkızlığa yeni erdiği sıralarda onurunun ve sevgisinin ırzına geçildi. Resmi bir iğfal davasında aşağılandı.

Napoli'de resim akademisi açtı. 1638'e doğru, Papa'ya başkaldıran, bölücü İngiltere'ye gitme yürekliliğini gösterdi. Sözleri ve eserleriyle erkek ve kadınların iş hayatında eşit hakları, ve her iki cins arasında ruh eşitliği olması gerektiğini savunan ilk kadınlardandır.

Biyografilerinde ölüm yılı belirtilmemektedir.

A.B.

Artemisia

"Ağlama". Hıçkırıklarımı birbirinden ayıran sessizlikte bu seda, yokuşu hızla tırmanmış, acil haberi bir an önce verip kurtulmak isteyen bir kız çocuğunun suretine dönüşüyor. Kaldırmıyorum başımı. "Ağlama": Hecelerin kayışındaki sürat kavurucu yaz sıcağında yüksek, soğuk göklerden düşen bir dolu tanesi, bir ileti gibi sekiyor yerden. Kaldırmıyorum başımı. Yalnızım.

Bir ağustos gününün bu yorgun ve ak şafağında benim için var olan şeyler hayli az. Boboli Bahçeleri'ndeki patikaların birinde, bir rüyada gibi üzerimde geceliğim, yerde, mıcırın üzerinde oturuyorum. Midemden başıma yükselen bir burkulmayla akıyor gözyaşlarım; bilincim yerinde ama elimde değil, tutamıyorum kendimi. Kafam dizlerimin üzerine kapanmış, altımda, minik taşların üzerinde ayaklarım çıplak ve gri. Tepemde, boğulan birini yutarak üzerine kapanan dalgaları andıran ve az önce indiğim yokuşta gidip gelen solgun bir kalabalık var: Kimsenin, yere oturmuş, hıçkırıklarla sarsılan bir kadına aldıracak hali yok. Sabahın dördünde ürkmüş bir koyun sürüsü gibi itişe kakışa, viraneye dönen şehirlerini kendi gözleriyle görmek ve gece boyu süren dehşetle art arda patlayan Alman mayınlarının dünyanın kabuğunu sarsma niyet ve gayretinin sonuçlarını duydukları seslerle ilişkilendirmek üzere herkes buraya akıyor. Farkında olmasam da her birinin Forte Belvedere'den göreceği manzara için ağlıyorum aslında: Mantıklı bir

açıklaması yok gözyaşlarımın, ama içimde kaynıyor yaşlar ve giderek sıklaşıyor hıçkırıklarım ve kıvılcımların anlık ışıltılarında delice uçuşan saman saplarını, Santa Trinita Köprüsü'nü, altın sarısı kale burçlarını, çocukluğumun minik, çiçekli fincanını görüyorum. Bir saniye için dindiğim ve içimi kaplayan hiçlikte her şeye rağmen kalkmam gerektiğinin bilincine vardığım an, "ağlama" diyen o ses süratle uzaklaşan bir dalga gibi dokunuyor. Başımı kaldırıp bir an bakıyorum ki çoktan hatıra olmuş. Bu haliyle dinliyorum onu. En ağır, en sancılı kaybımı keşfetmenin şaşkınlığı içinde suskunum.

Evimin enkazı altında yitirdiğim şey, ağır ve tatlı nefesiyle yüz sayfalık bir yazıda uykuya yatırdığım, üç asır öncesinden arkadaşım Artemisia. Ruhumun gizli yaralarından birer kar tanesi gibi sökün eden girdapsı imgelerde tanıyorum sesini: İlk imge dağlanmış ve umarsız, ölmeden önce ezilmiş bir köpek gibi kasılan Artemisia. Mayıs güneşi altında pırıl pırıl, tertemiz, çok net imgeler hepsi. Ardından, evinden iki adım ötedeki Pincio Tepesi'nde, keşişlerin enginar tarlalarında seke seke dolaşan bir Artemisia, küçücük bir kız çocuğu beliriyor. Ve nihayet yeni, bambaşka bir Artemisia: Odasına kapanmış, hıçkırıklarını bastırmak için ağzını mendiliyle kapatmış, kaşları çatık küfürler savuran ve bir elini öfkeyle havaya kaldıran bir genç kız. Ve bu yollarda, evet tam da bu yollarda, sırtında bayramlıkları, yüzünü hafif bir gülümsemeyle eğmiş, o ciddi duruşuyla çok farklı bir Artemisia: Düşes Hazretleri geçmek üzere. Gözlerim kurudu, ağlamıyorum artık ve patlamalardan yağan küllerin altında sohbete başlıyoruz: Borgo San Jacopo'dan Arno'ya baktığın pencere nasıldı? Ya Santa Felicita'ya gömülen şarkıcı arkadaşının portresi? Ama ulaşamaz oldum artık ona; sanırım çok küçüldü, mültecilerin kemerlerin altında açlıktan ağlamaya başlayan süt bebekleri kadar küçüldü şu an. Taş taş üstünde kalmamış bu dünyada, bir karınca yuvasından salgılanıyormuş gibi mekanik bir çeviklik ve istihzayla akmayı sürdürüyor imgeler: Durduramıyorum onları, benim için özel değer taşıyanları da seçemiyorum. Erzak odasında güğümünde duran süt ancak iki

saat sonra dağıtılacak; bekleşen kadınların yüzleri ani bir hayal kırıklığı ve yeisle buruşuyor, iki sızlanan dilenci, bulunması imkânsız bir ilacı isteyen saralı, sancısı tutan kalp hastası, veremli bir masalcı kadın ve bir yerine iki tayın koparan beş kurnaz çocuk. Felçli küçük Angelica bir mucize eseri dini alayı* aşıyor: Mavi gözlerini anımsıyorum; güvenilmez, hain ve efsunlu gözler. Seyyar satıcı annesinin, "çok dindardır yavrum" deyişi de hâlâ aklımda. Artemisia'yı kaybedeceğimi bilmediğim dönemlerde o gözlerden hareketle yeni bir öyküye soyunmak istemiştim; ve Angelica'nın çok korkmuş olabileceğinden kaygılanıyordum ki onun başı hizasında, o güne kadar hiç göremediğim bir netlikte, narin, zarif ve hafif küstah, isyankâr hatlarıyla bakımsız bir kız çocuğu, on yaşındaki Artemisia beliriyor: Küçük, yeşilimsi bir yüzü, sarı saçları ve griye çalan gözleri var. Onun için esef ve özlem duymamı sağlamak ve duyduğum azabı daha da dayanılmaz kılmak için indiriyor gözkapaklarını: Bana asla söylemeyeceği bir şey düşündüğünü hissettirmek istiyor sanki. Ama hemen tahmin ediyorum ben: "Cecilia", diyorum, "Cecilia Nari'yi düşünüyorsun?" Bu umarsız küçük kız var gücüyle sarılıyor bacaklarıma, duyuyorum onu. Henüz ayağa kalkmış da değilim ama hıçkırıklarım yalnız benim ve onun için şimdi: 1598 yılında doğmuş, yanı başımızda kol gezen ölümün içinde yaşlı ve şu an kırılgan hafızama gömülü Artemisia için. Bir arkadaş armağan etmiştim ona. Bir yetişkin olarak kendim inanmasam da bu dostu ona geri verebileceğime onu ikna etmem ve güvenini pekiştirmem gerekiyor. Ona duyduğum sevgiyle karışık merhamette kendim için bir özür, tümüyle bugüne ait, denetleyemediğim bir özür buluyorum. Angelica, Cecilia'nın gözlerine sahip ve onun hastalığından muzdarip, bu yüzden seviyorum onu. Her şeyi, olup biten her şeyi çok iyi hatırlıyorum.

Paolina Sokağı'nda konakta oturan saygın bir ailenin kızı Cecilia Nari ve Romalı ressam Orazio'nun Pisa doğumlu ilk çocuğu

* *Processione*: Hıristiyanların kutsal günlerde Haç, Meryem Ana ve diğer aziz veya azizelerin tasvir, heykel veya resimleri arkasında yürüyüp dua ederek oluşturdukları kortej. *–ç.n.*

Artemisia Gentileschi arkadaş olmuşlardı. Cecilia'nın odasının bulunduğu geniş tavan arasının, taş bir tonoz üzerinde boşluğa doğru uzanan penceresine Artemisia, gene Nari'lere ait, Trinità'daki derme çatma evinden hoplaya zıplaya inerek ulaşırdı. Pencerenin altındaki uçurumun hemen dibinde, taş, toprak ve çöp yığınından oluşmuş bir tepeciğin üzerine çıkar ve hasta küçük kızın, penceresinin traverten korkuluğuna armağan olarak her gün bıraktığı ikindi kahvaltısını almak üzere uçurumun üzerinden elini korkusuzca uzatırdı. Gülümsüyor Cecilia —tıpkı Angelica gibi gülümsüyor— ve küçük kızın düşebilecek olmasından duyduğu korkuyla eğlenirken Artemisia sağ ve sol bacağını sırayla boşluğa uzatarak gözüpek dans ediyor. "Gördün mü?" Sonra birden, taşların ve sert otların arasına çöküyor, gözlerini Cecilia'ya dikerek pizza ve kurabiyelerini atıştırırken bir kayıkta sessizce uzaklaşır gibi arkadaşına el sallıyor. Ardından sohbet başlıyor.

İncecik göğüs kemiklerini kaldırarak, yağmur oluğunun altındaki yuvasını bulmak için dalış yapan bir kırlangıcın bile çıkaramayacağı kadar tiz ve kulak tırmalayan bir sesle "Annem hanımefendi çıktılar," diyor Cecilia. Artemisia bir yandan yemeğini çiğnerken bambaşka bir şey düşünüyormuş gibi kafasını hafifçe sallayarak büyük bir dikkatle dinliyor. "Arabayla çıktı," diye sürdürüyor kız, "Pace'ye gidiyor." Roma'da şenlik günleri ne kadar çok olursa, iki çocuğun da hüzünle karışık bir maceraperestliği, ıssız bir özgürlüğü birlikte yaşayabilecekleri fırsatlar o kadar çok olurdu. Cecilia hareket edemediğine göre onu gezdirebilecek tek kişi Artemisia değil miydi? Hizmetlilerden rahibelere, herkesin şehr' ayinlere ve yortulara koşturduğu böyle günlerde Nari konağı tepeden tırnağa boşalır; avare Artemisia ve kaçırdığı küçük kız, Pincio Tepesi'nin tozlu kırlarına giderler. Ot silsilesinden yükselen sessizlik masmavi bir semaya ulaşır. Cecilia'nın iskemlesinden çıkan gıcırtı belli belirsiz yaralar bu sessizliği. Bir hamlede yakaladığı bir çekirgeyi başparmağı ile orta parmağı arasında sıkarken, saldırgan bir tonla "Kaç tane arabanız var?" diye soruyor Artemisia, bakışları dalgın. Cecilia, kıkırdaklı küçük kanatları andıran omuz-

larını kaldırarak: "Ne bileyim, on iki, on üç..." diye yanıtlıyor. "Bugün de mi yürüyemiyorsun?" Küçüklüğünde acımasız olurdu bazen Artemisia; nitekim çekirgeyi arkadaşının üzerine fırlatıyormuş gibi bir hamle yapıyor şu an ve yüzü öyle zorlama bir güç ve zalim bir zevkle kırışıyor ki, başlıbaşına bu bile Cecilia'nın kasılarak attığı çığlığı mazur gösterebilir. "Hayır, yapma, n'olur yapma!" Birden neşelenerek, "ne kadar salaksın!" diyor Artemisia derin bir sevgiyle. Ayağa kalkıyor, çekirgeyi uçuruma fırlatıyor, halk tabakasının giydiği kaba elbisesinin kollarını omuzlarına kadar sıvıyor. "Bir sıçrayışta yanına geliyorum şimdi!" Artemisia geriye çekilip ileriye atılmaya hazırlanırken sakat kız yeni bir çığlık daha atıyor. Ve üstü başı, eli kolu dertop olmuş zıplıyor Artemisia, bir tümseğin üzerine oturarak gülümsüyor. Böyle geçiyor saatler.

Cecilia çok seyrek soru sorar, çok az kişiden yanıt alırdı; bir keresinde dadısı üstü kapalı, "Ah, güzelim Meryem şu kızı bir alıverse!" tarzında birkaç sözle yakınmıştı. Artemisia'nın babasının rahibe olan kendi teyzesi gibi, hatta onunkilerden de büyük aziz resimleri yaptığını biliyordu dadı. Artemisia tümseğin üzerine çıkıyor ve ellerini kollarını var gücüyle iki yana açarak, "işte bu kadar büyük, bu kadar geniş", diye anlatıyor. "Şimdi tamamen çıplak bir Aziz Sebastian yapıyor, gövdesine oklar saplı, yaralarından kan akıyor," diye sürdürüyor. Mavi gözbebeklerinde beliren hayret ifadesinin de kışkırtmasıyla, hiç çekinmeden "Evet, evet gerçek kan," diyor üzerine basa basa. "Aziz Sebastian için modellik yapanların bu yaralara dayanabilmesi gerek." Safiyane kurgularla çiğ gerçekler arasında gidip gelerek babasından, yaptığı resimlerden, başarılarından söz ederken kelimelerin anlam ve seslerini hızla yutuyor Artemisia. "Hele ağzı açık, dişleri birbirine kenetli bir cellat var ki kılıcının vurduğu darbenin rüzgârı duyuluyor. Bir de Magdalena var, çamaşırcının kızı Caterina, sarı saçlı, güzel bir kız ama dizüstü durmaktan yoruluyor; babam onunla konuştuğum için kızıyor. "Ben kanatlı melek oluyorum." "Nasıl yani, kanatlı mı?" diye soruyor Cecilia hayretine yenilerek. "Hakiki tüyleri olan sahici kanatlar, rahibelerin oradaki Vincenzo dikti. Görecek-

sin bak, bir gün uçacağım." Hayal kurgusu abartıya kaçtığında, her zaman olduğu gibi Artemisia'nın yüz ifadesi sertleşiyor, yaptığından ve söylediğinden emin işi başından aşkın bir kadını taklit ederek şöyle bir etrafına bakıyor. Cevap vermiyor Cecilia; gözleri sanki görmüyormuş gibi duyarsız, durgun birer kristale dönüşüyor ve nüfuz edilemez, gececil bir soyutlanışla belirgin bir biçimde uzaklaşıyor. Artemisia, kendi uzuvlarıyla dostluk kurmayı deneyen, bu terk edilmiş tedirgin kızın belli belirsiz bazı minik hareketler yaptığını görebiliyor şu an. Yerden göğe yükselen bu sessizlik, ezici bir güçle yere dönüyor gene ve çocukların gözleri önünde başlayıp Nari konağının arkasında, cam kırıkları, bez parçaları, fare ölüleri ve pis suların doldurduğu bir çukurda biten uçuruma dalıyor. İki arkadaş karşılıklı duruyor ama tanışmıyorlar artık; hayat ya da ölüm onları şimdiden ayırmış gibi; Artemisia birden bir mırıltıyla bozuyor bu sessizliği. Her koşuşundan sonra yaptığı gibi tek başına, tepedeki çalılıkların arasında durmuş yüksek sesle düşünüyor: "Menica yün battaniyesini geri istiyor ve Cecco üşüyor." Ya da, "Bir Noel, bir Paskalya dedin mi, on iki yaşıma basıyorum, pekâlâ evlenebilirim artık." Veya kendince bir makam tutturup, "En büyük benim babam, levazımcı arkadaşı Cosimo da öyle dedi" şarkısını söylüyor. "Şimdi *keşişlel çin çalışıyo*."

On yaşındayken Artemisia'nın ancak kan yoluyla geçen Toskano dilinin akıcılığını ani ve boğuk bir vurguyla keserek "keşişlel çin" deyişini hatırlamış olmayı bir başarı, onun öyküsüne imanımın kanıtı olarak görüyorum. Güneşin gölgeleri epeydir uzattığını ve saatin akşam altıya yaklaşmakta olduğunu hatırlıyorum sonra. Dışarıda her şey hâlâ pırıl pırıl ama geniş tavan arasındaki karanlık her dakika biraz daha ilerliyor. Şenliğin sıcağıyla soluk soluğa kalmış ve sımsıkı, dantelli ceketinin içinde kan tere batmış olmaktan rahatsız ama samimi bir şefkatle, elinde bir menku fincanı, söylene söylene dadı Ersilia giriyor içeriye. "İsa, Meryem, Mukaddes Cennet, şu işe bakın, şu kız yaşarken aile babaları ölüp gidiyor." Okşamıyor emanetini ama tafta futasının altından, ölü kemikleri*, badem ezmeleri, panayır kurabiyeleri ve kutsanmış bir madalyon

çıkarıyor. Artemisia'nın farkında değilmiş gibi davranmakla birlikte tatlıları pencerenin korkuluğuna bırakıyor. Cecilia'nın zorlanarak, titrek hareketlerle onları arkadaşına doğru itişini, küçücük elinin parlak derisini görüyorum: Artemisia'nın onları nasıl aldığını bilmiyorum. Seyrek kirpikli, morumsu gözkapaklarını mavi gözbebeklerinin üzerine kapatan taviz vermez, gizli bir yorgunluğun kımıltısını, o çelimsiz omuzları yastığa yeniden gömülürken ağzının çocuksu bir küskünlüğün biçimini alışını ve ardından muazzam bir ızdırabın masum diliyle, yetişkinlere özgü bir hor görme ifadesinde kavislenişini görüyorum.

Belki de ilk gençlik soluğunun narin ama kurumlu kıldığı bu ifade yüzünden, bir yıl sonra Artemisia gizlice veda etti Cecilia'ya. Zaten "ilkbaharda kadın olmuştu", komşu kızlar gibi belini küçük göğüslerinin altından sımsıkı bir kuşakla sarıyordu. Orazio Gentileschi yeniden ev değiştirmişti; Cecilia'nın yüksek penceresine ulaşabilmek için Artemisia'nın başka yollardan dolanması gerekiyordu artık: Kadınsız kaldığından beri çocuklardan bunalmıştı babası. On yılda üç kadın almış, kızıl saçlı olan sonuncusu da başrahibin ahçısıyla kaçmıştı. Şimdi Croce Sokağı'nda oturuyordu ve giderek büyümekte olan kızı için çok kaygılıydı, rahibe olsun istiyordu. Küçükken yaptığı gibi sağda solda avare dolaştığını bir duysun vay haline... Çırak da bulundurmuyordu artık Orazio; akşamları evin kapısına çıkan ve "Misia, lanet olası, hadi yemeğe gel!" diye bağıran açık renk gözlü, kıtık saçlı son Britanyalı çırağa yol vereli altı ay olmuştu. Evde olmadığı zamanlar komşu kadınlara kızının dışarı çıkmaması için kapıya göz kulak olmalarını tembihlerdi. Sonra sabaha karşı beş, altı gibi eve döner, Artemisia ve Francesco masada, soğuk çorbanın başında uyuyakalmış olurlardı. Artemisia kiliseler, manastırlar ve saygın ailelerin mutfaklarındaki çeşitli işlerle uğraşan kadınlarla ve kendinden yaşça büyük kızlarla birlikte evden çıkmayı ve mum ya da kandil yağı alma bahanesini nasıl

* *ossi di morti* Paskalya'yı önceleyen ve kırk gün süren Quaresima döneminde İsa'nın ölümünü anmak için yapılan kemik şeklinde tatlılara verilen ad. *–ç.n.*

kullanacağını iyi öğrenmişti. Zaman zaman onlardan ayrıldığı ve bir saat kadar ortalarda görünmediği olurdu; dedikodu başlamıştı bile. Artemisia'nın bostan yoluna saptığını görüyor, birbirlerine göz kırpıyorlardı: Cecilia'ya gittiğini bilmiyorlardı.

Ama seyrek uğruyordu ona artık, son gittiğinde gökyüzünde altın madalyona benzeyen sabit bir ekim güneşi ve temiz, ferah bir hava vardı. Artemisia'nın gizlice saçlarına sürdüğü miskli yağın kokusu Cecilia'ya kadar ulaşmıştı. İki kızın da yaz boyunca birbirlerine söyleyemedikleri bazı şeyler olmuş olabilirdi, o kadar nadir görüşmüşlerdi ki. Artemisia artık kendisinin de resim yapmayı bildiğini, babasının ileri gelen kişilerle görüştüğünü ve onu eğittiğini, levazımcı Cosimo'nun dediğine göre çok ama çok zengin olduğu dillerden düşmeyen beyefendi ve büyük ressam Agostino Tassi'nin ona perspektifi öğrettiğini anlatıyordu ki Cecilia her zaman yaptığı gibi ağrıdan kaynaklanan bir refleksle burktu dudaklarını; bu haliyle arkadaşına canı sıkılan soylu bir kadının zarif ağzını anımsatmıştı: Kulakları arkasından tüy gibi incecik iki bukle sarkıyordu, boynuna mavi bir muska, sağ elinin dördüncü parmağına sade bir altın halka takmıştı. Karnının üzerine bıraktığı elinin paha biçilmez ve uzak bir hafifliği vardı. Artemisia kendisini o elden umarsızca ayıran uçurumun varlığını ilk kez o anda hissetti. Öfke, pişmanlık ve kıskanç bir burukluk, daha derinlerde de devasız ve koyu bir layık olmama hissinin iniltisi. Keskin bir Toskanalı hırsıyla gözü dönmüş, "Zengin, zengin!" diye sürdürdü, "tepsi tepsi tatlı yolluyor bana, şerbetler, İspanyol şarapları, altın zincirler..." Armağanların sayılıp dökülüşündeki hızın açtığı tekinsiz bir yarıktan elleri her zamanki gibi kemerine dayalı, Papalık'ın şişman ve soluk benizli levazımcısı, Orazio'nun arkadaşı geçinen ve zorda kalan sanatkârları sözümona koruyormuş görünen, soyu sopu meçhul gerçek Cosimo, üzerindeki kirli gümüşler ve elden düşme kadifelerle bizzat sahneye giriyordu. Böbürlendi Artemisia: "Hem çeyiz de yapacak bana." Gaflet içindeki kulağına adamın ağır nefesiyle fısıldayışının anısından genç kızın bulup çıkardığı bu vaat şu an kirli bir köpek gibi ayaklarını yalayan bir huzursuzluğun şok

edici keşfiyle buluştu ama söze dökülmedi. "Minik taze mantarlar": Her zaman Ferratina Sokağı'nın köşesinde duran aynı köylü yorgun ve tatlı sesiyle gene şarkı söylüyordu. Hiç konuşmadan iç geçirerek elleriyle böbreklerini kavradı Cecilia, tam arkaya doğru yaylanıyordu ki soyluların hizmetkârlarına taş çıkaracak bir ihtimam ve saygıyla yardıma koştu dadı. Artemisia arkasını dönerek "elveda, elveda" diye bağırdı ve ilk çocukluğun o delice çevikliğini yakalayarak, taştan taşa atlaya atlaya gözden kayboldu. Bostanların arasına daldı, yokuş aşağı yuvarlanırken bağcıların şaşkın bakışları altında ağlıyordu. Cecilia için ilk kez giydiği elbiseyi parçalayarak çıkardı ve bir daha asla giymedi.

Pitti Sarayı'nın önündeki insanlardan ağustosböceklerinin ötüşüne benzeyen sesler geliyor. Vakit öğlen, hava aydınlanalı sekiz saat kadar oluyor, Güney Afrikalılar saat altıdan beri buradalar, korunak olarak kullandığımız Palatina Galerisi'nin tuzbuz olmuş camlarından gördüğümüz kadarıyla kadınlarıyla öpüşmelerine bakıyorduk. Kızgın güneşte uzanıp aşağıya sarkarak bakmaya kalkan herkesi dayanılmaz bir bulantı tutuyordu. Bağışlanamaz bir kararlılıkla korku ve pişmanlık içindeki Artemisia'yı zihnimden uzaklaştırıyor, savaşın tam ortasında onu bütün sabah kendimle alıkoyma inadımdan utanıyorum. Ancak bu çılgınlığa tekrar yenileceğimden eminim, nitekim şimdiden çene kemiklerimdeki hareketini duyar gibiyim: "Doğru değil," diyor, "parmak ucuyla bile dokunmadı bana Cosimo." Cecilia'ya veda ânında, Cecilia'nın neleri duymuş, nelere inanmış olabileceği düşüncesine takılmıştı: "Evdeki kötü niyetli kadınlar ve dadı yüzüme bile bakmıyordu."

Mahvolan sayfaları ve şu an capcanlı gözümün önünde duran bir kahramana hayat verirken gösterdiğim temkin ve özeni düşündüğümde hangisine daha çok yerineceğimi de bilmiyorum artık. Hafızamın izin verdiği ve öykünün önüme getirdiği şeylerin ötesine geçişimdeki taşkınlık incitiyor beni. Buna rağmen, Cecilia Na-

ri'nin dudaklarını burktuğunda, onun için kötü şeyler düşünmediği üzerine yemin etmem gerekiyor: "Bir duruş biçimi olarak öğrendiği ve giderek daha dikkatli olmasını zorunlu kılan ağrının sonucuydu o burkulma", diyorum. Öldü Cecilia. Bir yıl sonra öldü. Küçük cenazedeki meşalenin minik alevleri gibi gözkapaklarımın altında kızaran güneşe karşı gözlerimi kısarak, "Tam olarak 1611 yılının nisan ayında," diye defalarca tekrarlıyorum. Aslına bakılırsa pek de küçük değildi cenaze. Kızlarından kurtuluşlarını bir gösteriş vesilesine çevirmişti Nari'ler; Paolina Sokağı'ndan San Lorenzo'ya kadar, gök mavisi veya gri giysileri ve küçük bereleriyle açık tenli ve esmer kız kurularının katıldığı upuzun bir kortej oluşmuştu. Çocukluk arkadaşları hep çocuk kalır, Cecilia'nın ölmüş olduğunu duymak Artemisia'yı dehşete düşürüyor. "Söylememiştin bana." Daha sonra, meşalelerin yanında kendisinin yaşadığı utancın mezarını buluyor —kavurucu bir mezar bu— ve yeniden yatıştırmaya çalışıyorum onu: "İnan bana hiç haberi olmadı; aşk, terk edilme, ihanet nedir bilmiyordu Cecilia. Ersilia dadı çirkin kız Genoveffa'nın masalı dışında bir şey anlatmadı ki ona. Senin bir tür savaşçı, Azize Barbara olduğunu sanıyordu; Trinità'nın kuleleri kadar yüksek görünüyordun onun penceresinden." Artemisia'yı derhal sakinleştirecek bir şeyler kurgulayabilmenin sorumluluğu içinde yazdığım ve yitirdiğim her satır paha biçilmez, biricik bir metin oluyor o an gözümde; kendi üzüntüm ne kadar ağırsa, anlattığım her şeye inanarak sakinleşen Artemisia bir o kadar onuruna çekiliyor. Öyküsü mantıklı ve anlatılmış bir zamanın dışına itilmiş bu esrarengiz kişi bütün yaşlarını aynı anda yaşıyor; mecburen evlendiği kocasını istemeyerek çekilgen yaşadığı on sekiz, yirmi yaşlarındayken benimsediği savaş tanrıçası Diana'nın haşin edasıyla uzaklaştığını görüyorum.

Belvedere hizasında tekrar rastlıyorum Artemisia'ya: Mitralyözlerden çekinmeden sıcak çayırlara uzanmış yatıyor. "Santo Spirito ve Sant'Onofrio'daki bütün komşuların söylediği her şeye meydan okuyordum. Herkesin gözlerinin içine bakıyor, kimseye aldırmadan, dimdik yürüyordum. Onları aşağılamak için tek başı-

ma çıkıyordum dışarı." Bükülen dudaklarının hareketi onu yaralayan Cecilia'nınkini taklit ediyor. "Onu yaralayan Cecilia'yı," diye yazmıştım bir sayfanın ortalarına doğru; bir su damlası dağıtmış o satırı. Ve Artemisia —yalnız Artemisia da değil— tam o anda yeniliyor anılara. Yılanlarının ortasında can çekişen bir Medusa gibi sessizce inliyor ve tozlu, bembeyaz bir uykuda ezik can verirken son kez nefes almaya çalışan genç bir kadın gibi başı yana kaymış, sırtüstü yatıyor. Gurup üzerimizde artık; dün akşam Floransa'nın bütün taşları ve o taşların koruduğu her şey el değmemiş ve sapasağlamdı. Aşağıda son kirişler de çöküyor: Enkazın arasında esrarengiz, kavurucu yangınlar çıktığından söz ediliyor. Kahrolası gece başlıyor gene, kış uykusunda gibiyim, sarayın dehşetle sallanan döşemesinde uykumun kesintiye uğradığı anlarda her ne pahasına olursa olsun ilgimi talep eden yeni bir varlık beliriyor. Başımdan savmak için haince, biraz da alaycı bir tavırla sorguluyorum: "Yerindiğin yetmedi mi artık? Sen sicim işkencesine mahkûm edildiğinde mahkeme tutanaklarını yazarken elleri titreyen, benim yarattığım Serafino Spada'yı da mı kendine dert ediyorsun? Gerçekten çilli miydi yüzü? Sarı gözleri merhametli miydi? Bergamolu muydu? 1608'de Farnese sarayı yandığında mı gelmişti Roma'ya? San Pietro sakinlerinin yangını söndürmek için su kovalarını elden ele geçirişini mi seyrediyordu meydandan? Karanlıkta, savaşın acımasız uğultusunda sıkı sıkıya kapattığım gözkapaklarımın altında Artemisia'nın cerbezeli bir kadınınkini andıran yüzü alev alev yanıyor: Uzanıp dokunabilirim aslında ona. Küçük yaşından beri alnının ortasında belirgin duran ve gitgide derinleşen o dikey çizgiyi görüyorum. Öfkeden kudurmuş bir uyurgezer gibi kulağımın dibinde bağırıyor: Boğuk bir sesi ve kasabalı bir halk çocuğuna özgü yayvan vurguları var; umarsız insanların bir mazerete sığınmak ya da kendilerini savunmak istediklerinde başvurduğu, yıpranmış olmalarına karşın halen kullandığı çareler bunlar. On dört yaşından beri kendisini savunmaktan başka ne yaptı ki Artemisia?

"Agostino o kendine has havasıyla, bazen Türk gibi giyinir, bazen de göğsünde bir kolye, bir beyefendi kılığında her gün bize gelirdi. Rugantino'yu* taklit etmede üstüne yoktu, önemli bir adam gibi her şeye meydan okuyuşu hoşumuza gidiyordu, çocuktuk hepimiz, gülüyorduk. Babam resim yapar, hiç konuşmazdı. Agostino bir an durdu, masanın üzerinde çizmekte olduğum desene baktı ve 'perspektif öğrenmek ister misin?' diye sordu. Croce'de oturuyorduk o zamanlar; evimizin iki kapısı vardı, giren çıkan belli olmazdı: Yemeği ben pişiriyordum, çamaşır yıkamak, çocuklara bakmak da benim işimdi. Henüz küçüktü hepsi, Francesco on yaşındaydı, Marco elbise giyiyordu hâlâ. Tavanın ahşap kirişleri kışın soğuk yazın sıcak olurdu, her an birisi çıkıp çirkin işaretler yaptığından pencereleri açamıyordum. İşte böyleydi Roma. Bir de uzun elbiseli, sarı sakallı, yüzü ateş basmışçasına sürekli kırmızı o adam vardı. Yüzsüz ve yalaka, hemen her zaman üstü çıplak gezen Pasquino ve de bana el altından uzun, yeşil bir elbise yollayan terzi Luca: Herkes içeri dalmak istiyor, kapıları kapalı tutmak da bir işe yaramıyordu. Babam rahibelerin yanına yerleşmemi istiyordu, sonra levazımcı Cosimo geliyordu arabayla ve hepimiz toplanıp hana gidiyorduk. Agostino benim yanımda otururdu hep. Ağlıyordum, gülüyordum, evlenmek istiyordum. Tuzia kadın bazen su, bazen de yakacak odun almak için aşağıya inerdi, güzel günlerde hep yanımda olur durmadan konuşurdu. 'Haydi pizza yapalım, hamuruna bal da katarım ben.' Ellerim bozulmasın diye hamuru o tutardı, resmini yapmam için çocuğunu da yanında getirirdi. 'Resim almaya gelen bütün bu tüccar ve beyefendiler arasında evde kalman yakışık almıyor,' diyordu. Başıma bir şey gelecek diye korkuyordu. 'Gel anan yaşındaki şu kadını dinle, Agostino ölüyor senin için, Cosimo söyledi bana, kendin de sor istersen, bak nasıl evleni-

* Commedia dell'Arte tiyatrosunda Romanesk bir maskenin adı. –*ç.n.*

yor seninle. Bu arada Cosimo'ya da dikkat et, arkadaş olmak istersen ol ama şunu bil ki o da bırakmaz senin peşini, Muhammed'den çok kadını var adamın.' Pizzayı kesiyor, çocuklara bölüştürüyor, kendi diliminden bir parça koparırken, 'Bir yıl geçmeden senin de çocuğun olur. Evlen şu Agostino'yla aptal kız,' diyor. 'Cosimo'dan daha çok imkânı var, sürekli araban olur altında, arabayla gidersin her yere.' Nereden çıktığı meçhul birden belirirdi Agostino ve ders çalışmaya, salona götürürdü beni. Tuzia arkamızdan gelir, kapıyı kapatırdı. On dört yaşındaydım."

"On dört yaş", diye sürdürdü gergin, zar zor duyulan ve ağlamaklı bir sesle. Artemisia gün ışığında bambaşkaydı: Haksızlığa uğramış onurlu bir genç kadın. Onu kaybetmiş olmanın azabından kaynaklanan dalgınlığım umurunda değil; o sadece benim dışımda var olmakla övünüyor ve yürümekte olduğum güneşli patika köşeyi döner dönmez gölgelendiğinde, bir adım önümden sessiz sedasız yürümeye çalışıyor. Sert ve kabarık etekli iki kadının rahatlıkla geçebileceği kadar geniş, iki yanında kırkılmış şimşir ve yeşil meşe ekili yollar bunlar. Dili yumuşak ve ahenkli. Yaşadığı her deneyime göre ton değiştiren, bir arkadaşını üzmeme adına dokunaklı bir övünce dönüşebilen ebedi, azap yüklü bir öyküyü anlatırken kullandığı bir dil bu. "On dört yaş! Savundum kendimi ama işe yaramadı. Benimle evlenmeye söz vermişti, intikam hakkımı da elimden almak için vaadini sonuna kadar sürdürdü şerefsiz. Firuze taşlı bir yüzük hediye etmişti: 'İşte bu yüzükle evleniyoruz,' diyordu. Gözleri önünde işkence gördüğümde yüzü mosmor olmasına rağmen tek kelime çıkmadı ağzından." Yaşlı düşesin yatak odasından biraz önce çıkan arkadaşı uzun, sivri burunlu ve solgun benizli esmer şarkıcı Arcangela Paladini için yumuşatılıp güzel kılınan sırlar bunlar. İki sanatçı, soylu hanımefendiler gibi alımlı bir edayla yürür, ölçe biçe attıkları her adımın ritmiyle ucuz kolyeleri şıngırdardı. Bu esnada her biri, bir piyes sahnesini andıran bu arkadaşlıklarını en onurlu biçimde nasıl sürdürebilecekleri konusunda sessizce kafa yorardı. Arcangela'nın gölgesi kırılgandı oysa. Avludaki mülteciler bir avaz bağırıyor şimdi. Arcan-

gela'nın kimliğine bürünüp Artemisia'yı şu ânın ezalı içtenliğine yöneltmekten daha kolay ne olabilir benim için? Yazdığım, tahmin etmeye çalıştığım ya da tarihin gerçeğine sadık kalarak gözden çıkarmayı düşündüğüm şeylerin kördüğüm anılarını sallana sallana, huzursuzca izliyor şimdi. Birden patlıyor sonra ve abartılı bir ağlamayla, acı bir çığlık çıkıyor o körpe ağzından: "İşte verdiğin yüzük, bunlar da verdiğin sözler!" Genç kâtip yardımcısı Serafino Spada gözlerini kapatmış, müthiş bir korkuyla yazıyor. Artemisia itiraf ediyor: "Çirkindi Agostino, sarı benizli ve tıknazdı, korktuğu zaman kurumlu olurdu yüzü, beğenmiyordum onu, hiçbir zaman da beğenmedim. Yüzüğe gelince, daha etkileyici olsun diye atıverdim onu, nasıl oldu bilmiyorum, hâkimin suratına fırlatmışım. Orta yaşlı, çatık kaşlı, genizden konuşan, şişman bir adamdı. Giubbonari'de oturuyordu, karısının adı Orinzia. Yüzüğü fırlattığımı görünce gözleri faltaşı gibi açıldı, ağzının kenarları sarktı. Kıyameti koparacağını sandım ama bir şey söylemedi, kadınların hepsi aynı, hepsi... diye düşündügü gün gibi aşikârdı.

Şimdi sadece dersini ezberliyor Artemisia, kurguladığım her şeye inandığını kanıtlamak istercesine öyle uysallaşıyor ki, saçları bile renk değiştiriyor, siyahlaşıyor sanki, teni zeytuni bir renge dönüşüyor. Çiçek açmışçasına yer yer küflenen kâğıdın üzerinde davasının tutanaklarını okumaya başladığımda böyle hayal etmiştim onu. Kapıyorum gözlerimi ve ilk kez "sen" diye hitap ediyorum. "Önemli değil Artemisia, hâkimin kadınlar hakkında ne düşündüğünü hatırlaman da önemli değil, öylesine yazmışım işte, doğru değil ki..." Önüne eğiyor başını. Terleri ekşi kokan sağlıksız kızların o donuk sarışınlığı çöküyor üzerine gene, ama hâlâ ısrarlı. "Corte Savella'dan alev alev bir sıcak, sinekler ve inleme sesleri geliyordu; mahkûmların tayınından kalan artıklardan biraz rızık koparmak için didişen dilencilerin sesleri duyuluyordu sokaktan. Yanımda işkence tahtaları ve sicimleri hâlâ ellerinde, leş gibi kokan iki gardiyan duruyordu. İçlerinden biri merhametliydi, bir gözü durmadan sulanıyordu. Bakmasam da Agostino'nun çenesinin titrediğinin farkındaydım. Herkesin sandığının aksine ne onun-

la evlenmek ne de onun yüzünden namusumu kaybetmiş olmak umurumdaydı. İşte o zaman anlattım olan biten her şeyi, başından sonuna, her şeyi..." Ondan daha yorgunum ben şu an, ama yardım elimi çekmem doğru olmaz. "İkincisinde değil, ilk sorgunda anlattın her şeyi," diye düzeltiyorum. "O ilk öfkenin hırsıyla şikâyet dilekçesini bizzat baban yazmış, ardından, seni görmek istemediği için Frascati'ye gitmişti. Komşuların, sürekli sızlanan Stiattesilerin, çöpçatan Tuzia kadının, levazımcı Cosimo'nun ellerine kalmıştın sen: Her biri farklı bir şey öneriyordu ama sen kendi bildiğini yaptın yine, tıpkı günah çıkarırken yaptığın gibi." Onaylarcasına başını öne eğdi, ağzımdan çıkan her kelimeyi yutarcasına kapıyor şimdi. "Salonda yalnızdık. Tuzia kadın mutfakta, tahtanın üzerinde bir şeyler doğruyordu. Rahat bırakın beni ateşim var, dedim. Agostino, 'Benim ateşim sizinkinden daha yüksek,' dedi. Elimi tuttu, odada ileri geri yürüyerek gezinmemizi istedi, benim odamın kapısı açıktı. Elleriyle zaptetti beni, dişlerini geçirerek zorla yatağa yatırdı, ama sandığın üzerinde Francesco'nun çakısını görmüştüm ben, yakalayıverdim, bir aşağı bir yukarı sallarken avucumu kestim." Genç Artemisia sorgusu sırasında hayret verici bir anatomi bilgisiyle anlatmıştı her şeyi, ama bu konuya değinmenin yeri değil şimdi. Kendisini muayene eden ebelerin açıklamaları anılarımı birer kıvılcım gibi katedip, ardında küller bırakarak çekildiler. Gencecik Artemisia bile hatırlamıyor. Küçük bir serçe ağırlığındaki başını omuzuma dayıyor ve iyileşmeye yüz tutmuş bir sesle: "Daha sonra her kanadığımda, Agostino zayıf yapılı olduğumu söylerdi", diyor. Yüzündeki o aşağılayıcı ifadenin bile bir anlamı kalmadı artık, kin barındırmayan iri gözleri uzaklara bakıyor şimdi, hayatın esrarının asla ikna edemeyeceği bir masumun gözleri bunlar.

Artemisia boşu boşuna diriltilmiş olmasından duyduğu pişmanlığın ve dokunulmamış gövdesinin uğradığı saldırının verdiği o acının birçok biçim ve yoldan ifade edilebileceğini, bir fedakârlık ve tehlike havasıyla öğretmişti bana. 1616 yılında sadece dürüst ve noksansız gövdesinin özgürlüğüne sahip olan ve onu kaybet-

miş olduğunu ebediyete kadar kabul edemeyen bir bakirenin mütevazı özgürlüğü ile bizim aciz özgürlüğümüz arasında bir ilişki var. Tüm hayatı boyunca Artemisia, onun yerine koyabileceği daha yüce, daha güçlü bir özgürlüğe ulaşmaya çalıştı hep, ama yazılı sayfalardan güç alarak biraz olsun dindirdiğime inandığım o keder, o biricik özgürlüğün kederi hiç tükenmedi. Şu an hiç olmadığı kadar yoğun, onu taşıyan dalganın üzerinde bir görünüp bir kaybolan bir enkazın yüzüşü gibi dönüyor aynı keder ve bazı anlar berrak sulara karışıp yittiğini duyuyorum. Uğradığı hakaretin yalımında binlerce kez dağlanan Artemisia, binlerce kez geriye çekiliyor ve derin bir nefes alarak kendisini yeniden ateşe atıyor. Dün de böyleydi, bugün benimle de böyle.

"Gezinti, o gezintiyi anlat." Ceketimin kolunu çekerek en sevdiği öyküyü isteyen bir çocuk şimdi; lehindeki tek şahit olarak beni bıkmadan usanmadan dürten bir zanlı. Onarılması olanaksız bir vakanın bir kez daha üstesinden gelmek, akıntıya karşı durmak ve bir açıklama bularak tüm geçmişi silip geçmek istiyor. Kelimelerimi toparlamama dahi fırsat tanımıyor. "Koca kışı evde kapalı geçirdikten sonra rengin solmuştu," diyorum: "O akşam baban Monte Cavallo'dan döndüğünde kapıyı hafif aralık bırakmıştı. Tuzia hemen içeri dalmış ve 'Saygıdeğer Orazio, şu kızın yüzüne bir bakın,' demişti. 'Sizin iyiliğiniz için söylüyorum, Zoccolette rahibeleri'nin katı kuralları var, yalnız sağlıklı kızları kabul ediyorlar, başrahibe hemen geri yollar vallahi. Her zaman söylemişimdir, sağlıklı olmak için temiz hava ve iman gerekir.' Kuşkucu ve sıkkın bir ifadeyle bakmıştı baban ve bir çırpıda 'olur' demişti, 'sabah erken saatlerde Tuzia Hanım'la birlikte dolaşmaya çıkarabilirsiniz.' O yaz sabahında hava ağır ve hafif pusluydu. Trinità dei Monti'nin yamaçları üzerinde Cecilia Nari'nin kapalı penceresi görünüyordu. San Giovanni Sokağı'na girdiğinizde güneş çıkmış, arabaların hızla geçerken çıkardığı ağır toz bulutu göğe kadar yükselmişti. 'Benim de bir arabam olsa keşke,' diye söyleniyordu Tuzia. Ardında bir alay çocukla gelmişti: Kambur kızı, dört erkek çocuğu ve ağlayan bebeği; Francesco da gelmek istemişti ancak uzakta dur-

muş somurtuyordu. Santa Maria Maggiore'yi geçer geçmez bir şimşirin dibinde Agostino ve levazımcı Cosimo'nun hareketsiz beklediğini gördük. Agostino'yu dirseğiyle dürterek, 'Erkenden nereye gidiyor bu hanımlar böyle?' diye sormuştu Cosimo. Bu arada Francesco da gelmişti. Agostino büyük bir adamla konuşuyormuş gibi, 'Kız kardeşin yorgun olmalı, hemen yakında bir arkadaşın üzüm bağı var,' derken, bir yandan çocuğun eline beş altı tane tatlı çörek tutuşturmuştu. Sen her şeyi ardında bırakıp yürümeyi sürdürürken Tuzia kıkırdıyor ve o kadar kesintisiz ve nidalı konuşuyordu ki hiçbir şey anlamıyordun. Sonra tam arkanda ağır soluğunu hissettin kadının, bir yandan karamela atıştırırken sana doğru koşuyordu. 'Sen de ister misin? Hem tatlıdır bunlar, hem susuzluğa iyi gelir.' Sen cevap vermeden, acele acele önden gidiyordun ki birden bir ağlama isteğiyle doluverdi için, bu duyguyu utançla karışık tuhaf bir gurur izlemişti. Francesco da geldi yanına, çöreklerini atıştırıyordu, sana da ikram etmek istedi. Agostino ve Cosimo orada kalmış olabilirler miydi? Belki de peşindeydiler ama sen geriye dönüp ardına bakmak istememiştin."

Artemisia hoşnut değil: Arkana bakmamış olman senin açından bir övünç kaynağı olabilir mi? Artemisia daha fazlasını bekliyordu benden: Özellikle de bu kadar yakınımda bulunması nedeniyle ona vermemin artık imkânsız olduğu bir şeyi, sakin, mantıklı bir anlatımı ve yaptığı her şeyin dikkatle değerlendirilmiş yorumunu duymayı umuyordu. Hemen arkamda yürüyerek imgeleri ve anıları saptırıyor, değiştiriyor. Bakireliğini yitirdikten sonra gittiği San Paolo'da neler olup bittiğini, bütün olanlara rağmen her defasında kendisini nasıl tecavüze uğramış hissettiğini bizzat o anlatıyor şimdi.

"Arabayla gittim oraya, San Spirito'da oturuyorduk o zamanlar, komşular olan biten her şeyi biliyordu. Yarı şaka yarı ciddi, 'O uzun paltolu adama neden yüz vermiyorsun?' diye sorardı bazen Agostino. Ardından beni öldürmekle tehdit etmese ciddiye alabilirdim onu. San Paolo'ya gitmeyi ve babamın kilisedeki ayin kürsüsünün arkasına yerleştirilen tablosunu yerinde görmeyi aklıma

koymuştum; gönlümde bunun bana iyi geleceği duygusu vardı. Hava rüzgârlı olmasına rağmen ille de gideceğim diye tutturmuştum. Agostino'nun tehditlerinden korktuğu için karşı çıkıyordu Tuzia. Madem öyle ben de yalnız giderim dedim; o sıralar yaşadığım utancın en azından bana bir erkek kadar özgür olma hakkını tanıdığına inanıyordum. Nasıl doğduklarını düşündüğümde çocuklardan bile rahatsızlık duyar olmuştum ama Tuzia ve çocukları peşimdeydi; başındaki örtüye nasıl düğüm attığını ve sokağa çıkar çıkmaz burnunu sümkürdüğünü gördüğüm an uzun süre yalnız olmayacağımızı anlamıştım. İleride, nehir boyunca uzanan geniş yolun hemen başında, arabaların hızla geçerken çıkardığı toz bulutunun içinde zar zor seçilen bir araba duruyordu; pelerinli bir adam elini kapının koluna dayamış, ayakta bekliyordu. Agostino'nun çarpık bacaklarını tanımıştım, bu yüzden eve gitmek üzere geri döndüm, ama rüzgârda savrulan ve gözlerime yapışan saçlarımı kaldırdığım an Agostino'yla burun buruna geldim: Karşımda durmuş, binmem için işaret ediyordu, her şeyi düzenlediğini ima eden bir gülümseme vardı yüzünde. Arabaya girdim ve oturur oturmaz bir vadiye indiğimi hissettim; hepimize yetecek büyüklükteydi araba; ihtiyar Stiattesi de oradaydı, ahlaya vahlaya tespih çekiyordu. Agostino kapıyı kapatır kapatmaz çürük dişleriyle sırıtarak, 'San Paolo' ya gitmek istiyordun, değil mi?' diye sordu. 'Benimle gideceksin oraya,' dedi ve arabacıya hareket emrini verdi. Atların koşmasıyla birlikte arabanın kaymasından aldığım haz, az önce duyduğum öfkeyi yatıştırmıştı; duruldum, hatta mutluydum diyebilirim; arabaya binmekten her zaman büyük keyif almışımdır zaten. Çayırlığa gelince inmek istedi Agostino. Tuzia belinin ağrıdığını, çocukların mızmızlandığını ve delik deşik yollarda kaybolabileceklerini bahane etti. Sadece kardeşim Francesco gelmek istemişti bizimle, ancak Agostino'nun tehditleri karşısında duralamıştı. Bir taş aldı eline, ama ağır ağır yere bıraktı sonra ve öylece bakakaldı arkamızdan. Otlar sertti, yumuşak toprakta ayaklarım ıslanmıştı. Rüzgâr da durmuştu artık, yalnız ve kaybolmuş olduğumu düşlemek istiyordum, Agostino'nun sözlerini ve ayak seslerini duymamak için

kulaklarımı tıkadım ama gölgelerimiz birleşmişti bile. Bu kez de elinden geleni ardına koymadı. O zamanlar karşı koyma direncimle teslimiyete geçişim arasındaki sürat yoruyordu beni, oysa yüreğimde taşıdığım büyük keder, sonsuz, sürüyordu. O gün Agostino, evlilik yüzüklerimiz gelir gelmez evleneceğimize dair büyük bir yemin daha etti ve firuze taşlı yüzüğü verdi: Dediğine göre karısı ahlaksız çıkmıştı, Lucca'da ölmüş olduğundan emindi. Susuyordum. Sonra birden, birinin kulağıma fısıldadığı, bana ait olmayan yakışıksız laflar döküldü ağzımdan. Ama o gün, gruptakilerin bizi beklediği kiliseye vardığımızda ebediyen değişmiş olduğum duygusuna kapıldım. Bir gelin gibi hissediyordum kendimi, üstelik utanmıyordum artık. Tuzia her zaman yaptığı gibi neşeyle bir çimdik attı gene ve o anda tekrar o büyük keder sardı benliğimi, elimi kaldırıp vurmama ramak kalmıştı. İçeri girdim, haç çıkardıktan sonra babamın tablosuna bakarken Agostino'nun, 'burası iyi çizilmemiş, buradaki ışık az, şuradaki renk çok koyu' derkenki o bilgiç tavrına da katlanmak zorunda kalmıştım. Francesco yüksek sesle, 'Uykum geldi,' dedi."

Artemisia'nın telaşlı bir kasılmayla bir çırpıda anlattığı bu kopuk hikâyeyi izleyen sessizlikten ben sorumluyum. Ona söz hakkı tanımamaya kararlıyım artık, onun adına ben de söz almayacağım bundan böyle; yaşamakta olduğum şu ânın içinde ne geçmişin, ne geleceğin yeri var. Ama hayatta kalan toz içindeki insanlarla konuştuğum sırada huzursuz ve inatçı, çocuksu sesiyle yineliyor sorusunu: "Doğru değil mi yani?" Akılsız ve meraklı kadınların beceriksiz üslubunu anımsatan bir soru bu: Oysa müthiş bir kadındı Artemisia. Öfkeli bir koca gibi gene karşı saldırıya geçiyorum: "Yazdıklarıma gerçekten inansan bari, ne kaybettiğim senin umurunda mı?" Oturacak temiz bir taş arıyorum sonra, bir savaş günü daha geride kaldı, yorgunum; Boboli'nin yolları devasa bir helayı andırıyor. Eskiden soylu çocukların oynayarak şakalaştığı, şu anda ip gibi akan bir çeşmenin başında su alabilmek için on kadın kavgaya tutuşmuş, ama onları bile fark etmiyorum: Tövbe etmiş, acımasız ve despot, ıslah olmaya çalışan biriyim ben ve Artemisia'

nın üçüncü gezintisi peşimi bırakmıyor.

Merdivenleri ağır ve tok adımlarla çıkan, yüzü sahte yaralarla kaplı bir ulak eliyle Corte Savella'dan bir haber gelmişti: "Artemisia Hanımefendi acaba akşam altıdan sonra gelebilirler mi? Agostino Beyefendi kendisiyle konuşmak istiyor da." Sicilyalı olduğundan zar zor ifade ediyordu kendisini, zemin kata iner inmez Stiattesilerin o berbat odasına dalmış ve saatlerce kalmıştı. Geç vakit ihtiyar Stiattesi, Artemisia'ya konuyu açıklamak ve onu ikna etmek üzere, gözleri yaşlı, ayaklarını sürüye sürüye çıktı merdivenleri; kızın kâh eline, kâh koluna, kâh elbisesine yapışıyordu. "Bu yüz karası sürdükçe ne uyku, ne iştah kaldı bende, Tanrı'nın emrettiği gibi evlenmeniz gerekiyor, Corte Savella'ya bizzat ben götüreceğim sizi. Orazio'ya, Quarantore ayinine gittiğimizi söyleriz, hem Grazia da geliyor, analık yapacak size, özellikle sizin için kalktı yataktan." Yerleri öpüyor, haçını durmadan havaya kaldırıp göğsüne bastırıyordu.

Gece çökmüştü bile. Bir an geldi, ateşten bitkin düşen Grazia artık yürüyemez oldu. Yaşından ötürü taciz edilme riski olmadığından, karanlıkta bir basamağa oturup bizi beklemesini emretti kocası. Ponte Sisto'yu geçtiler, ardından San Carlo'ya sapacak yerde sağa doğru döndüler. "Kimseye söylemeyin," diye fısıldadı ihtiyar; ne Tuzia, ne Clementina, hiç kimse bilmemeli sizi benim götürdüğümü. Sadece bana güvenin ve sırrımızı saklayın. Aman babanız duymasın, tanrı korusun, biliyorsunuz sinirli adamdır!" Gardiyanların odasını aydınlatan lambanın hâlâ sallandığına bakılırsa yeni yakılmış olmalıydı. Stiattesi, "Burada bekleyin beni," dedi ve gardiyanların sırtı bize dönük bir adamla kumar oynadıkları masaya doğru seğirtti. Yüzünü bizden yana çevirir çevirmez tanıdım Agostino'yu. Efendisinin önündeymiş gibi beresini çıkararak eğildi ihtiyar ve öylece kaldı. Konuştular da konuştular, Agostino arada bir sabırsızlanıyor, huysuzlaşıyordu; Artemisia'nın kapının yanında durduğunu fark etmişti, ancak belli etmek istemiyordu: Burada da üstünlük kurduğu her halinden belliydi. Nihayet geri döndü Stiattesi ve yüksek sesle: "Böyle gelin Artemisia hanımefendi,

sözlünüz sizinle konuşmak istiyor," dedi. İhtiyarın bu ukala ve abartılı davetiyle birlikte odanın karanlıkta kalan köşelerinden bayağı kahkahalar ve yorumlar duyuldu; askerin biri genç kızın yolunu keserek önünde durdu, saygıyla eğildi ve sonra birden arkasını dönerek iki büklüm, kahkahalarla gülmeye başladı. Kimileri "soylular soylusu hanımefendi" diye alay ediyor, kimileri horoz taklidi yapıyordu. Bir başkası iyice coşmuş, "Aşkım, sevgilim" nakaratlı bir şarkı tutturmuştu. Bunca yüzsüzlük ve küstahlıkla onu alaya alan ve suçlayanların gölgede kalan varlıklarını leş gibi meşin ve ter kokusundan fark ediyordum. Stiattesi bir yandan etrafı kollarken, "Şerefine önem veren bir beyefendiden işte size iyi bir teklif," diye sürdürdü; bütün bu şaklabanlık ve edepsizlik basit bir çocuk gürültüsü kadar önemsizmiş gibi gülümsüyordu. "Onun ilk erkeğiniz olmadığını söyleyin, suçlama müzekkeresi düşer, böylece hapisten kurtarmış olursunuz onu, derhal evlenir sizinle. Gerçekten doğruysa, sizin adınıza kutsal bir tövbe olur, yok eğer yalansa Araf'taki ruhlara bağışlayın. Benim tavsiyem..."

Ortalıkta çıt çıkmıyordu, ama Artemisia'nın kulaklarında ve bütün duyularında müthiş bir gümbürtü koptu, kanı kurşun gibi ağırlaştı; birisi dikkatle bakacak olsa, yüzündeki kırmızılığın mosmor bir lekeye dönüştüğünü fark edebilirdi. Döşemeye düşen gölgesiyle sürekli çırpınan ve iğrenç bir yarasayı andıran Agostino, o lambanın ışığında bir arkadaş veya sevgili olmak şöyle dursun, erkek olma vasfını bile kendisine asla iade edemeyeceğiniz karanlık, meçhul bir nesneden ibaretti artık. Belki bir selam verdi, belki de ağzında bir şeyler geveledi, ama levazımcı Cosimo Quorli yerinden fırlamıştı bile: "Cesaret güzel kız, adını yazmayı biliyorsun herhalde, işte kâğıt burada, damat orada." O andaki kurtulma arzusu bambaşka bir nedenden kaynaklansa da, onu Cecilia'dan ayıran içgüdünün aynısıydı: Arkasını dönmek ve kaçmak. Rutubetli karanlıkta koşuyordu ama ne kırmızı ışığın anısını, ne bu firar karşısında şaşkına dönen gardiyan ve mahpusların birbirine karışan bağırış çağırışını unutturabilecek yoğunluktaydı nem. Belki de peşinden geliyordu Stiattesi; neyse ki hiç takılmadan koşmayı iyi bi-

lirdi, uçar adımlarının altında yol rahat ve güvenliydi. Tekinsiz karşılaşmalardan da çekinmiyordu. Takip edilmediğini anlayınca bir hafiflik hissetti üzerinde ve nefesi normale döndü; sanki gündüzmüş gibi basamağa çökmüş, tir tir titreyen zavallı Grazia'ya haykırdı: "Gidelim, haydi kalkın gidelim." Onu kaldırıp kollarında taşıyabilecek kadar kuvvetliydi o an, bir beygir kadar güçlü hissediyordu kendisini. Ve her şey mucizevi bir şekilde yolunda gitti: Yollar, kapı, merdivenler, hemen her taraf ıssızdı. Basamakları çıktığını, kapıyı kapattığını gören olmadı. Bu kadar önemsiz ayrıntıları, sadece utanç duygusuyla ezilen bir insan şans olarak değerlendirebilir. Tuzia yoktu, Orazio dönmemişti. Uyuyan zavallı kardeşlerine bile göz atmadan çarşafların arasına süzüldü usulca. Böylesine genç bir beyin için aşırı hızlı ve bu kadar net oldukları için onu büyük bir ızdıraba gark eden cümleler ve hükümlerin kat ettiği kanı önceleri bir fırtına bulutu gibi şişkin ve gergindi, sonra ağır ağır sıvılaştı ve yeniden akmaya başladı. "Keşke ebediyen sürebilse bu karanlık! Ne çok şey vardı şu anda söylenebilecek; en azından benim için cehennem anlamı taşıyan kadınlığım karanlıkta fark edilmez, benim de kimseye zararım dokunmazdı."

Uğradığı haksızlık karşısında bir kurbanın zaferi olabilecek bir tazminat hakkının doğduğundan emin, gereken bedeli ödeyerek geçmişte kalmış masumiyetinin anısını nasıl onarabileceği ve olanların inanılmazlığı üzerinde kafa yormamaya kararlıydı o gece. O beceriksiz alçaktan, pezevenklerden, yalancı şahitlerden, Cosimo, Tuzia ve çıraklardan, çamaşırcılar, modeller, berber ve parazit ressamlardan bile nefret edemeyecek kadar yorgundu. İfadelerinde çocuk yaşta olduğundan onu fark bile edemediklerini belirten, ancak tam tersine, her dakika izleyerek onun hareket ve davranışlarını hâkim karşısında tanınmaz hale getiren insanlardı bunlar. Artemisia bugün suçlu hissediyor kendisini, herkes ne kadar suçlu olmasını istiyorsa o kadar suçlu. Keşişlerin bahçesinden çilek çaldığı günlerde, uçuk benizli Cecilia'nın ona baktığı andan beri suçlu. Bu durumda, ona böyle davranan herkes haklı olmalıydı, herkesin gözünde bir leke imgesi olmamış mıydı her zaman? Orazio'

ya "Küçük orospunuzla kendiniz ilgilenin," derken doğruyu söylemişti Tuzia. Avlu pencerelerinin denizliklerine kediler gibi kıvrılan ve onunla ilgili uydurdukları hikâyeleri etrafa aldırmadan bağıra çağıra birbirlerine anlatan komşular da haklıydı. Buz gibi bir yıkılmışlık duygusu Artemisia'ya bu temeller üzerinde, şu anda içine gömüldüğü karanlığın, saklandığı bu yatağın, ani bir ışığın yanmasıyla bölünse dahi uyuyor görünmesini kimsenin engelleyemeyeceği bir uykunun sadece kendisinin olması gibi, en azından yalnız ona ait bir mekânda cehennemlik olmanın teslimiyeti içinde yalnız ve münzevi bir geleceği aralıyordu. Kendine acıma hakkına sahip olarak orada kalacak ve pür ahlaklı geçinen sefil insanların yasakladığı, sadece ona ait düşüncelerinin yegâne hâkimi olacaktı. Bir dilenci herkesin merakını uyandıran üç kuruşunun hesabını nasıl yapıyorsa, o da kendi hesaplarını yapabilecekti. Kırılan onurunu gizliden gizliye onunla besleyebileceği ve hiç kimsenin içine süzülemeyeceği, gözyaşı, kayıtsızlık ya da coşkuyla, istediği gibi doldurabileceği yegâne dostu zaman olacaktı. Sonunda, gerçekten uykuya dalmak üzere sağ yanına dönüyor ve "Artemisia'nın kim olduğunu görecekler," diyor. Doğasından gelen o genç ve henüz ham kibri avutmak için ona uzanıyor o an ve Artemisia ağır ağır geri dönen, çocuksu ve masum o güçlü kara meleğin koruması altına giriyor. Kadın olmanın doğasındaki tevazudan, yumuşaklıktan, temkinli ve ürkek kuşkulardan habersiz henüz bu melek; kanatlarındaki rüzgârı hiçbir güç engelleyemiyor. Artemisia'nın sadece babasını düşündüğünde duyduğu o masum mahcubiyet durdurabilir belki onu. Ancak Orazio'un zorlu sevgisi de kopmuştu ondan; imgesi bile insanı delip geçmeye yetebilen babasının o büyük değeri her türlü zayıflığı infaz eden bir kılıçtı. Kederden ölmek istemiyorsa kurtulmalıydı bu düşüncelerden.

Etrafımdaki nesne ve olaylar duruyor yalnız günler değişiyordu: Artemisia'nın üçüncü gezintisi amacı ve sonu olmayan bir yola

düşürdü beni tekrar. Henüz anılaşmamış olmalarına rağmen anılardan belli belirsiz beslenen imgelerin inatçı oluşumları değişmiyor. Beni teselli ediyor Artemisia, hayıflanıyor: yalnız benimle canlı, benimle heyecanlı, kimsenin görmezden gelemeyeceği müthiş ünlü bir kişilik, baskın bir örnek olarak tüm vaktimi alıyor şimdi: Yaşamöyküsü yıl be yıl apaçık, özellikle öyküsünün sustuğu bu günlerde saat be saat can vermeye değecek bir kahraman. Bir metnin, resimli bir romanın anısı dışında tek bir sayfa çıkmıyor enkazdan. Agostino, levazımcı Cosimo'nun çevirdiği dolaplar ve Giambattista Stiattesi'nin yedirdiği paralar sayesinde beraat etti ve serbest bırakıldı; Orazio Gentileschi, hafif bir iğrenme duygusunun sindiği, geçit vermez, entelektüel bir kayıtsızlığa sığındı. Artemisia, bir anlık bir rezaletin ayyuka çıkmış olmasından hırçınlaşarak kapana benzer bir yalnızlığın kucağına bıraktı kendisini: Bu verilerin hepsinden yararlanmam gerek. Utanmalı mıyım bilmiyorum; bildiğim tek şey benim nezdimde bu olayların ikinci bir Kartaca Savaşı kadar değerli olduğu. Afrika fillerinin İtalya'da ne yedikleri üzerine kafa yorulabilir pekâlâ; Artemisia'nın 1615 yazında gecelerini nasıl geçirdiği üzerine de tahminler yürütülebilir. Artemisia on yedi yaşını doldurmuştu. Ev değiştirmediler. Orazio, kendi belleği söndüğünden komşuların ne anımsadıklarına aldırmıyor artık; kızının, her gün kendisini parmakla gösterecek birine rastlayabilecek olmasından da rahatsız olmuyor. 1612 Mayısında terzi Luca Ponti Agostino'ya şahitlik yaparken, ağzını bozarak hâkime, "Sayın hâkim, siz de bilirsiniz, Roma'da arkadaşlar arasında yalnız a...dan ve kavgalardan söz edilir," demişti. Bu alışkanlık aynen sürüyor bugün ve Artemisia, gözlerden uzak olma adına, balmumuyla yalıtılmış kumaş panoların geçirildiği pencereleri sıcağa rağmen kapalı tutuyor bütün gün. Kardeşleri çalışıyor: Marco dericide, Giulio atölyede, Francesco alçıcıda. Yetişkinler gibi özgürler, akşam handa, serinlikte yiyorlar. O saatlerde ev hapsindeki Artemisia'nın solgunluğu yeşilimsi bir renge dönüşüyor; saçları donuk, ipek yumaklar gibi yanaklarına dökülüyor. Karanlık çökene kadar oturuyor ve çiziyor, sonra pencereyi açmadan yağ lambasını

yakıyor. Modeller, giydirilmiş bez bebekler ve minik heykeller, yemeğini dışarıda, Monte Cavallo'da yiyen, orada çalışan, orada yatıp kalkan babasının atölyesinden geliyor. Güzel kız, birkaç parçadan ibaret çeyizinden bulup çıkardığı kurdeleler ve ipek kumaşlarla modellerini hazırlayıp çiçek, meyva ve bir de kafatası ekliyor kompozisyonuna. Dikkati bir an dağılacak olsa, hazırladığı bu sahnenin, bu donatılmış masanın sessizliği karşısında dehşete kapılıyor bazen. O zaman kalkıyor, salonu olmayan bu evde mutfak olarak da kullanılan odada dolaşıyor. Kapalı pencerenin önünde duruyor ve her sedasını ayrı ayrı tanıdığı avludan gelen karmakarışık, yüksek perdeden seslerin cazibesine kapılarak dinliyor; Clementina omlet için yumurtaları çırparken yeni kiracıdan fesleğen istiyor; Lucia balkondan seslenerek arkadaşlarını topluyor ve akşamları serin olan Sant'Onofrio'ya gezmeye gitmeyi öneriyor. Pasquale Usta'nın oğulları işten dönmüş, küfrederek banyo suyunu bekliyorlar. Stiattesilerin halen oturduğu zemin kattan, çift sesli, hiç tanımadığı ve pencereye çıkıp eğilerek bakmayı, dikkatle dinlemeyi, anlamayı her şeyden çok arzu ettiği bir şarkı yükseliyor: "Söyle aşkım, halin nice, söylesene ..." Ama birinci kattan ikinciye çıkan Tuzia'nın ("şimdi sarkıtıyorum simiti, mis gibi kokuyor!..") yayvan yayvan konuşmasını duyar duymaz pencere mandalındaki eli kalçasının yanına düşüveriyor. Tekrar dolanıyor odada, ekmek dolabındaki artıkları bir çanağa aktarmak, kendisine bir bardak su koymak gibi anlamsız birkaç hareketten sonra elinde kalem kutusu, çalışmaya oturuyor tekrar. Günbatımının etkisiyle lambanın ışığı giderek güçleniyor, kumaş kıvrımlarındaki gölge oyunları çoğalıyor ve stüdyodaki çalışma arzusu daha da canlanıyor. Ve yeni bir beyaz kâğıt açılışa hazırlanıyor.

Gece geç vakit dönüyor kardeşleri; Artemisia bu saatte artık kimsenin onu göremeyeceğini bilse bile pencereyi açma ve biraz temiz hava alma hakkını hâlâ tanımıyor kendisine. Yorgunluktan küçülen gözlerini, etraflarına çöken mor halkaları yalanlarcasına bilge bir dikkatle hâlâ çiziyor. Giulio ve Marco hemen yataklarına dalıyorlar Francesco kalıyor, mutfakta geziniyor, kediyi okşuyor,

lamba fitilinin küllerini silkeliyor ve Artemisia'nın çalışırken kendisine bakılmasından hoşlanmadığını iyi bildiği halde, bir yolunu bulup sadece bir saniyeliğine olsun kız kardeşinin arkasında duruyor. Sonra dayanamıyor ve bir tabure çekiyor; önünde kâğıdı, elinde karakalemi, ablasına yanaşarak oturuyor. Masanın daracık bir köşesi ve modelin, oturduğu yerden görebildiği kısmıyla yetiniyor. Ağır işlerde çalışmaktan sertleşen eli yavaş yavaş gevşiyor ve Gentileschiler için bir muhabbet anlamı taşıyan bu çalışmayla sanki gecenin sessizliği kırılıyor. Tek tek heceler ve kısa cümlelerle hakiki sohbet başlıyor sonra. Francesco bir yandan ağır ve dalgın çizerek çalışırken sık sık kâğıttan ve modelden kayıyor gözleri ve Artemisia'nın işi ve eli üzerinde konaklıyor. Kaleminin hareketini izlemek üzere ona doğru eğilip desenine usulca yanaşarak uzaktan baktığı takdirde onu tedirgin etmeyeceğini düşünerek yeniyor korkusunu. Artemisia'nın o ince, üzeri çilli eli işiyle öyle bir yoğunlukla bütünleşmiş durumda ki, aynı anda hem açık hem gizli oluşuyla her ikisi için de değerli. Nitekim önce övgülerle yüreklendiriyor kardeşini oğlan, sonra hayranlıkla alkışlıyor. Ancak arada bir, "sağa biraz daha ışık" türünden bir tavsiye veya modelin üzerinde kaba düşmüş bir kıvrımı düzeltmek gibi bazı öneriler geçiyor Francesco'nun aklından, bütün bunların aslında şaşmaz bir yorumun meyveleri olduğunu bilmiyor. Saatler birbiri ardına çalıyor ve nihayet esniyor Artemisia, Francesco'nun dikkati desenden ablasının yüzüne yöneliyor. "Dur" demiyor, ama belirgin bir dinginliğin gerisine çekiliyor: Dirsekleri masaya dayalı, başı ellerinin arasında, güzelim renkleri büyük ustalıkla kullanan Carlo Veneziano' dan, Borgianni'nin İspanya'da neler yaptığından, Caravaggio kadar huysuz ve alıngan olduğu söylenen Fransız Valentino'dan, Giustiniani'nin ısmarladığı tablolardan, Madrid'e çağrılan ve Fransa Kralı'nın davet ettiği ressamlardan söz açıyor. "Antiveduto tablosu yerine yerleştirildi", "Baglioni'nin Aziz Lorenzo'su beğenilmedi." Farkına varmadan durmuştu Artemisia; o solgun ve kavlamış dudaklarına bir gülümseme yayılıncaya kadar dinledi; durmadan soru soruyordu, peşinden şakalaşmaya başladılar. Gezmeye çık-

mayalı, babasının dostlarını görmeyeli, sohbetlerini dinlemeyeli ne çok zaman geçmişti. Yapısı gereği Francesco en vurucu haberi, en çarpıcı mutluluk kıvılcımını genellikle en sona saklardı. Nitekim: "Heykeltıraş Angelo'nun stüdyosundaki Modenalı ressam ne dedi, biliyor musun: 'San Spirito'da oturan Gentileschi'nin kızı gibi resim yapabilmeyi çok isterdim.'" Artemisia'nın yüzüne yayılan o dokunaklı, engin mutluluğu çözebilmek Francesco için bile çok zordu. Yere düşen kâğıtları toparlama ve kalemini alma bahanesiyle eğilerek yüzündeki ifadeyi saklamaya çalışıyordu genç kız. Ama iki kardeşin masayı düzenleme ve ışığı söndürmesindeki uyum ve ahenk bir el sıkışmasıyla, bir minnet hissiyle eşdeğerdi. Saman yatağına gitmek üzere araladığı yeşil perdenin arkasında kaybolmadan önce Francesco pencereyi açtı ve Artemisia'ya armağan olarak gecenin diri, serin havasını bıraktı. Yatağına gitmeden önce Artemisia pencerenin önünde duruyor, temiz havayı derin derin içine çeker çekmez hafif bir baş dönmesi hissediyor. Hayretler içinde ulu ve uzak gökkubbeye bakıyor. San Pietro'nun dev çanı sanki orada çalıyor şu an. Altın tozundan geçirilmiş* yıldızlar, biçimlerini belirleyebilmek için kalın bir fırça darbesini bekliyorlar. Artemisia, sıcak avuçları soğuk mermere dayalı, dizleri taburenin üzerinde, sanki bir gemideymiş de kaderine doğru yol alıyormuş gibi yumuşacık, başını denizliğin üzerine bırakıyor.

Merdivenleri çıkan adımlar, birisinin kapının önünde duruşu ve bir anahtarın delikte dönüşü gibi şeyler düşlerdi bazen Artemisia. Bu kez düş değil, gerçekten babası bu: Evet, Orazio eve dönüyor bu gece ve mutfağa doğru seğirtiyor. Müthiş bir korku ve boğuk bir sevinç! Genç kız, gecenin bu saatinde Orazio'nun onu hâlâ ayakta, açık pencerenin önünde dururken görmüş olmasının onun kafasında doğuracağı doğal tahminleri yıldırım hızıyla kafasında

* *spolvero*: Resim sanatında bir teknik: İçi toz boyayla dolu, alt kısmında minik delikler açılmış bir küçük torba ile, gene delinerek hazırlanmış bir şeklin üzerine renk serpilmesi. Bu işlemden sonra rengin doldurduğu delikler dahil resmin tüm yüzeyi kalın fırça kullanılarak boyanır, delikler farklı bir renkte dolduğundan istenilen biçim bu yolla elde edilir. –*ç.n.*

kurarken, kendi düşüncelerinde ürettiği bir kıyameti yaşıyor. Ve birden ebedi zanlının ayakları dibinde bir uçurum açılıyor: Babası kalkıp bir şey söyleyecek olsa ne cevap vereceğini bilemeyecek ve olduğu yerde küt, düşüp kalacak. Tek bir an bu sadece; ama onun gözlerinden uzakta gün boyu resim yapmış, bardak tutmuş, ekmek bölmüş o ele, gece meltemiyle nemlenen elbiselerine umarsız bir hayranlıkla bakabilmeye yetecek kadar uzun bir an. Babasının yüzündeki o sert ifade ve istemese de gözlerine çöken o yıldırımsı bakış, derhal içsel ve esrarengiz tavizlere çekiliyor. Orazio hiç ses çıkarmadan yorgun, dalgın hareketler yapıyor ve Artemisia, yüreği çırpıntılı, titreyerek konuşmaya başlıyor işte. Hakikat yalın ve dürüst aslında, ama kırık testinin suyu tutamaması gibi o da bu sessizliğe dayanmayı, bu hakikati taşımayı beceremiyor. O kadar ki, babasının güvenini yeniden kazanabilme uğruna bir suç dahi uydurabilecek halde o an: Yeni bir sevgili örneğin; açık bir pencerenin yanındaki bu masum duruşa en uygun düşecek suçun bu olabileceğini düşünürken hakikat dökülüveriyor acemi dudaklarından: "Öylesine duruyordum burada, hava çok sıcak, birden uyku bastırdı," derken öyle allak bullak, öyle endişeli ve öylesine tutuktu ki doğuyu söylediğine hiç kimse inanamazdı. Orazio'dan bir yanıt gelmiyor; kuşku ve öfkeye karşı o kadar doymuş ve buruk ki büyük olasılıkla dinlemiyor bile. Artemisia durumun ciddiyetini derhal kavrıyor. Bazı şeyleri değiştirebilme uğruna her şeye razı o an: Babası düşüncelerinde haklıymış da her şey gerçekmiş gibi müthiş bir utançla ezik, örselenmiş, akan kanını bile göstermeye hazır, yeter ki yatışsın o kuşku. Beyhude hayaller işte!.. Çakmaktaşını yakan o sağ ele yaklaşabilmeyi, onu öpebilmeyi ve baba göğsünde dinlenebilmeyi boşuna düşleyerek olduğu yerde donakalıyor. Öte yandan, savunma içgüdüsüne öyle topyekûn kapılmış durumda ki kendisinden bağımsız sürüyor sesi; bahane ve yalana benzer kelimeler dökülüyor ağzından. Sesindeki tını suçüstü yakalanmış aptal, güvenilmez ve mızmız bir kadının ses tonuna dönüşüyor. İşte lambasını yakmış, katı ve soğuk, odasına doğru ilerliyor Orazio. Gözden kaybolmadan önce "iyi geceler" diye iki kelime telaffuz

ediyor ve Artemisia soluksuz, bomboş gökyüzünün karşısında, içinde üzüntünün bile yer alamadığı bir hiçlikte kalakalıyor. Çok sonra, ancak seherde yatağına gömülüyor ve hıçkırıklar içinde uyuyabiliyor.

Ama ağustos sonuna doğru bir akşam Orazio, komşuların henüz yemeğe oturmadıkları bir saatte dönmüş, Artemisia'yı sırtında pejmürde önlüğü, desen kâğıtlarının yanına bıraktığı bir fincan sütle işinin başında otururken bulmuştu. Genç kızın ancak çalışarak göğüsleyebildiği yalnızlığı, kapalı pencerelerden sızan ve o tekilliği daha da yalıtan ağır şakaların ve imalı konuşmaların daha da belirginleştirdiği saatlerdi bunlar. Kendisinden şüphelenildiği ve hakkında verilen hükümlerin hiç de iyi olmadığı inancını güçlendiren bu tuzakta Artemisia bu kez masumiyetinin aynasında yansımaktan kendisini alamadı. Nitekim ne bir hareket yaptı ne bir kelime çıktı ağzından. Melek kanadı olarak kullanacağı, sabırla dikilip yapıştırılmış gri bir kumru kanadı vardı elinde, mankenin üzerine ise mavi bir brokar parçası iliştirmişti. Genç kızın içeri girmekte olan babasına doğru kaldırdığı açık renk gözleri işte bu maviliği yansıtıyordu: Dalgın ve saydam gözleriyle çocukken resmini yaptığı, kendisi çalışırken bir köşede durup uslu uslu onu seyreden o küçük kız çocuğunu anımsamıştı Orazio. Önceleri tek kelime etmediler, ama resim sanatından söz açıldığında ya da biri gelip görüşünü almak için kendisine bir resim gösterdiğinde Orazio'nun gözlerine yayılan o dingin ve ongun ışık, severek yaptığı bir işten duyduğu mutluluğun aynasıydı. Kızı yıllardır hasretti babasına: Artemisia'nın kalemi üzerine kapanmış elini bir güneş huzmesi yumuşattı o an, sonra kâğıdı aydınlattı, örselenmiş uzuvlarını gevşetti. Göz ucuyla babasının kendisine doğru eğildiğini gördü, yüzündeki kırışıkların kasılışı bir gülümsemenin, bir memnuniyetin muştusuydu, başparmağının etli kısmıyla meleğin elbisesinde biraz sert düşen karakalem gölgesini hafifçe dağıttı. Doğruldu sonra, Artemisia da doğruluyordu, nefesi kesilmişti, ama ne yapması gerektiğini biliyordu artık. "Bitir," dedi Orazio ve odasına çekildi. Hemen ardından, yıkandığı ve ıslık çaldığı duyuldu.

O gece Gentileschilerde, komşu evlerde olduğu gibi çorba ve omlet vardı ve baba kız yemeklerini baş başa yediler: Orazio pencereyi açmıştı, önünden kırlangıçlar geçiyordu, ancak Tuzia'nın sesi dahil her şey ve avludan yükselen gürültü, sanki kepenkler kapalıymış gibi dışarıda kalmıştı. Orazio, son bardağı bitirirken konuşmaya başladı. Artemisia o denli sevinçliydi ki, dinlerken kelimelerin anlamlarını kaçırıyor, sadece sesini duyuyordu babasının. Orazio'nun sesi, yeni bir şey söyleyeceğini ve de ilgiyle, ya da hayretle dinleneceğini bildiği zamanlarda olduğu gibi alçak ve tok, neredeyse isteksizdi. "Monte Cavallo'daki işim bitti, Roma'da çalışmak istemiyorum artık, yolculuk yapmaya ihtiyacım var. Şimdilik Floransa'ya gidiyoruz, Dük Hazretleri davet çıkarmış, şartlar da uygun. Bir de Pisa'ya gidip gelmem lazım." Bardağı boşaldığında Orazio masadan kalkıyor; yapılı sırtı pencerenin solgun ışığına karşı dimdik duruyor şimdi. Kızı ise korku ile umut arasında nefessiz, derlenip toplanacak tabak çanağın ortasında oturuyor. "Gidiyor muyuz? Babam kimi götürecek acaba?" Belki Francesco'yu alır yanına, belki diğer kardeşleri de gider ve Artemisia tek başına kalabilir Roma'da. İşte o an döndü Orazio, bir dakika kadar ona baktı, sonra dikkatle bir çanağa dikti gözlerini. "Benimle gelmek istersen seni de götürürüm, benimle çalışırsın. Ama önce evlenmelisin," dedi.

Artemisia'dan kurtulamayacağım artık, bu dikbaşlı ve titiz alacaklı, yerde yatmaya yavaş yavaş alıştığım kadar benimsediğim bir bilinç benim için. Beni ona bağlayan şey ilk günlerdeki konuşmalarımız da değil artık; bir noter ile vasiyetçi arasında, kanununa kuralına uygun imzalanmış, uymam gereken bir anlaşma. Bu arada, artık ayrışarak dağılmış bir hatıra üzerinde bazı hınzırlıklar deneyerek oyalanabilirim. Orazio "evlenmelisin" demişti. Oysa ben, mültecilerin göçünden sonra altüst olmuş ıssız Boboli yollarında onunla beraber ıslanabileceğimiz kocaman, kirli bir uzamda, ara-

larında asker bozuntularına ve orospulara rastlayabileceğimiz, buraların hayatta kalan tek tük hüzünlü, gerçek sahibiyle birlikte sonbahar yağmuru altında yürümeye zorluyorum onu. Öyküsündeki ritmin, belki de son umutlarımla birlikte yıkılan kendine özgü bir ahlakı ve anlamı vardı. Onları süreceğim oyun masasına: Ne gelirse onunla yetinmeniz lazım Bayan Artemisia. Bugün Floransalı arkadaşlarından bir grup —tek tek sayıyorum adlarını: dul Violante, Giovanna Sorri, Torrigianilerden iki baldız, kızkurusu Caterina— geniş, dik yokuş sokağın sivri küçük taşları üzerinde yürüyorlar; şapkalarının arkasına sürtünecek kadar dik ve sert dantel yakalar yükseliyor enselerinden. Yokuşu tırmandıklarından nefes nefeseler; bu halleriyle vakur duruşlarından mecburen bir miktar taviz veriyorlar. Biraz isteksiz de olsa sosyalleşme ile çekingenlik arasında kararsız, eşlik ediyor onlara Bayan Gentileschi: "Beni takdir etmesine ediyor bu hanımlar," diye geçiriyor içinden, "ama kim olduğumu iyi bilmeleri gerek, alıştıkları sıradan bir şarkıcı müsveddesi değilim ben, resim sanatının öyle hafife alınamayacak ustalarından biriyim." İkinci dönemeçte, sarayın dev taş kütlesi göründüğünde, aldığım kararın haksızlığı buruk bir tat bırakıyor ağzımda ve Roma'nın altın ekiminde, sandığının üzerine eğilmiş, giyeceklerini, biblolarını, dünyada önem verdiği ne varsa hepsini tıka basa yerleştirmeye uğraşan Artemisia'yı kaybettiğim bir nesneyi yeniden bulmuşçasına kucaklama isteği doğuyor gönlümde. Geriye kalan her şeyi kaldırıp Tevere'ye atacak Artemisia; bir daha Roma'ya dönmeyecek zaten. Kocası Stiattesilerden olduğundan ailenin bu yolculuktan kuşkulanmaması gerekiyor; bu yüzden gürültü yapmamaya özen gösteriyor. Ama babasıyla birlikte gittiğini, koca Gentileschi'nin onu da beraberinde götürdüğünü düşündüğünde bu ihtimamı komik bularak koşuşturmaya, topuklarını hızla vurarak özgürce dolaşmaya başlıyor. Eski püskü kâğıtları, eski kurdeleleri, mektupları; evet, Agostino'nun bugüne kadar sakladığı dört mektubunu ve başka neyi varsa her şeyi, kimin görüp görmeyeceğine aldırmadan pencereden aşağı, rüzgâra fırlatıyor. Sanki arabadaymış gibi dışarı sarkıp hiçbir şeye aldırmadan kendi-

sini saf havaya sunduğunda kapının eşiğine çökmüş Giambattista'nın gutlu ayaklarını fark ediyor: Evlendiği gün kayıplara karışan Antonio'nun ayakları gibi uzun ve kuru, güneşi arayan ayaklar. Bir an için dalıp gittiğini fark etmiyor; yüzünde ciddi bir ifade var, kolları iki yana sarkmış, saçları meltemle yumuşacık uçuşuyor; sanki bir şeyi bekliyor, bir şeyi dinliyor. Sonra birden, "Aman tanrım, mendilleri unuttum," diye yerinden fırlayarak odaya, onları aramaya koşuyor.

Ancak kararı kesin olmasına rağmen, Orazio'nun sanki hiçbir şey değişmemiş de her zamanki gibi evde kalacaklarmışçasına sürdürdüğü bu doğal olmayan sessizlikte Artemisia'nın ellerinde ve boğazında titreyen sinsi bir endişe son âna kadar sürdü. Kardeşleri teker teker ayrılmışlardı; Giulio Vetretri'ye, Marco patronunun yanına gitmişti, Francesco Pia Sokağı'nda, içinde kendisinin de kullanabileceği bir atölye bulunan bir manastırda yer bulmuştu. Kendi atölyesini kurmak niyetinde olduğunu söylüyordu ama bu sözler ağzından çıktığı anda çelimsiz göğsünü oyuyorlardı sanki: Çok konuşuyordu, oysa mutlu olduklarında Gentileschiler hiç konuşmaz. Doğrusu bu ya, bulduğu yer şans eseri hem çok güzeldi hem de büyük nimet ve fırsat. Yaz aylarında Papa da gelirdi Monte Cavallo'ya, ünlü beyefendilerin üzüm bağlarının hemen yanındaydı manastır, modellerini de rençberler arasından, hiç para vermeden seçebilecekti. Pratik sanatçılar gibi, kendisine kararlı ve kurnaz bir hava vermeye çalışıyordu. Ancak Pia Sokağı'nda şimdilik pek bir şey becerememiş olmalıydı ki sık sık San Spirito'da, bir gün ince bir fırça, bir başka gün, olur da taslak yapması gerekir diye ablası için sipariş ettiği, Floransa'da bulunmayan özel bir kil, ya da kendi rahibelerinin damıttığı, kalp ağrısına iyi gelen bir çeşit ispirto alırken görülüyordu. Artemisia odada koşuştururken Francesco kahvaltısının başında dalgın dalgın oturuyor, bir yandan atıştırırken sabit gözlerle ablasına bakıyordu. Artemisia'nın işi bitti nihayet; bavulu hazırdı, huzursuz ve gölgeli gözleriyle o da kardeşinin yanına oturdu. Orazio yolculuktan son kez söz edeli neredeyse bir ay olmuştu; yalnız yolculuk fikrini de değil, kı-

zını davet ettiğini bile unutmuş olabilirdi: Eşyalarını evde tutmadığından babasının niyetini anlamanın başka bir yolu da yoktu. Etrafta ne bir kalem ne bir bez parçası kalmıştı, ortada bir çiviye asılmış, üzerine bez gerilemeyecek kadar eski, kırık dökük birkaç tahta gergef vardı, o kadar. Kedi miyavlıyordu, böyle anlarda Artemisia'nın endişesi bir damar gibi atardı. "Bir ay içinde Floransa'dasın," diyordu Francesco, "düzenin de yerinde, aman pencerelerin yönlerini seçerken çok dikkat et, Floransa'nın güneşi beyaz ve aldatıcıdır: Yüksek katlardan kaçın, birinci katları tercih et, derim." Francesco böyleydi işte; hiç görmediği ve işine yaramayacak ne varsa onlar hakkında her şeyi iyi bilmekle kalmaz, önerilerde de bulunurdu.

22 Ekim'de gün doğarken Artemisia yola çıktı. Hakikat o tarihe içkin değil, o tarihi ebediyen mıhlayan kelimelerin hep aynı kalışındaydı. Gene de, mutlaka bir tarih düşmek gerekiyordu: Evden dışarı adımını atmadan, uzun zaman utanç denen azabı sadece orada yaşamış bir genç kızın heyecandan yüreğini ağzına getiren o ânın bir tarihle saptanması gerekiyordu. Hamallar sandıkları taşıdılar, ama en ağır olanının köşesi merdivenin duvarına çarpınca komşular ayaklanıverdi, hepsi şaşkınlık içindeydi. Şerefini yitiren kayınpeder Giambattista Stiattesi'nin elleri, ayrılığı takip eden günler boyunca gökyüzüne asılı kaldı. Ama o sarışın genç kadın gidiyordu işte; arabada babası ile Romagnalı bir rahibin arasına oturmuştu; rahip hemen Bologna'ya dönmekte olduğunu belirtti, iriyarı bir adamdı. Artemisia giyinik vaziyette koltukta bir gece geçirdikten sonra anlamıştı: Arabanın hareketinden önceki kımıltısız duruşu, sonsuzluğun baş döndürücü duygusuyla doldurmuştu benliğini. Sürücü ve seyisler, gece henüz bitmemiş gibi hâlâ fenerlerle dolaşıyordu etrafımızda, hanların pencerelerinden minicik ışıklar sızıyordu. Bir dilenci taş bir sıranın üzerine uzanmış, ölü gibi yatıyordu. İspanyol tarzı pala bıyıklı soylu bir binici safkan atını şaha kaldırmış, topallayan seyise öfkeyle bağırıyordu. Santa Maria del Popolo'nun çanı çaldığında Artemisia'nın gönlü bir an için arabadan inme, kiliseye girme ve ayin dinleme arzusuyla dolduysa

da bunun büyük bir saçmalık olduğunu düşündü. Uykusu vardı, uyursa babasının omuzuna dayanabilirdi belki: Ne yumuşak, ne sonsuz bir dinlenme olurdu. Ama araba hızla sallandığında ("Lanet olsun!" ve "Olmaz olası cuma!*", diye bir ağızdan bağırdı iki kişi) çoktan kapanmıştı gözleri: Rüyasında Francesco'yu gördü, sahne gayet netti: Omuzları düşmüştü, elinde anahtarlar, "Bu kış," diyordu. Düne ait bir anı, şu an ne kadar uzaktı.

Dolunaylı bir Napoli gecesinde, Artemisia'nın denize karşı, "İlk yolculuğumla ilgili tuttuğum notları ben de saklıyorum," dediğini öğreniyorum. Altı saat önce tanıdığı Tommaso Guaragna ile konuşuyordu. Artemisia otuz altı yaşındaydı ve yalan söylüyordu, albenili bir elyazısı ile yazılmış beyaz bir kâğıdın imgesini belleğine aktararak bir nevi iyi niyetle yalan söylüyordu; Bolsena'daki yılanbalıklarının tadı öyle güçlü ve San Quirico'daki sert yatak duyularında halen o kadar canlıydı ki, söyleyebileceklerinin en hafifi buydu. Derken arabacının sesi duyuldu: "Buradan Radicofani'ye kadar yokuş aşağı ineceğiz." Oysa o haftanın tek gerçek hakikati çocukluğunu tümüyle geri istemesiydi; arızalı bir çocukluk şu an tamir edilerek iade ediliyordu kendisine; öyle ki manzaralar, yeni insanlar, sürprizler, hatta korkular bile kendisine yeni verilen gelecekle karşılaştırıldığında hiçbir değer taşımıyordu artık. Her şey olağanüstü bir kesinlik üzerine kurulmuştu; Orazio yanındaydı, yüz kez uyusa, yüz kez uyansa hep onu görecekti yanı başında. O hoş, rahat tavrını seviyordu babasının; ne sanatkârdı ne tüccar, bir konuya girişine ve o konudan çıkışına, para harcayışındaki o görgülü cömertliğine, şaka yaparken ya da gülümserkenki içtenliğine hayrandı. Kaliteli kumaştan, biraz sert kesimli elbisesi ve aklaşmaya yüz tutmuş ince sakalı ile kusursuzdu gözünde. Böyle bir beyefendinin kızı olmak, elini bir tüy gibi ceketinin koluna dayayabilmek, bir hanımefendi gibi hecelerin değerini vererek konuşabilmek, onu her hatıradan, her sorumluluktan bağımsız kılıyordu. Saç-

* İsa'nın çarmıhta öldüğü gün cuma (Kutsal Cuma) olduğundan, özellikle o devirlerde tekinsiz durumlar için lanet okumak üzere kullanılırdı. *–ç.n.*

maydı belki, ama ne kadar susarsa o kadar umutlanıyordu. Kızını, şerefsizliğin ve evde kalmış bir kadın olarak yaşamanın tehlikelerinden esirgemek ve içine düştüğü girdaptan kurtarmak maksadıyla kaşla göz arasında hazırlanan bu komediyi, sahteliğine rağmen onarıcı olan bu evliliği Orazio'nun düzenleyip düzenlemediğini kim bilebilirdi? Belki de Floransa'da, babasının el altından hazırladığı soylu, yakışıklı ve hemen evlenmeye hazır bir koca bekliyordu onu. Kocasını emrivakiyle değil, iyi terbiye almış genç kızlar gibi son anda tanıyarak evlenebilir, sonbaharda tatile, bahçeler ve meyve ağaçlarıyla çevrili o küçük şatolardan birine gidebilir, resim sanatını unutabilir, ailesiyle ilgilenebilirdi. Ocak başında kadınların otura kalka işledikleri bir nakış gibi Artemisia bu hayalleri kaldırıp bir kenara bırakıyor, sonra tekrar ele alıyordu. Onun için ocak başı arabadaki bu koltuktu, doğduğu günden bu yana sahip olduğu ilk gerçek evdi. Birden tekerleğin biri kırıldı ve Buonconvento'da gecelemeleri gerekti. Orazio'nun keyfi kaçmıştı; Artemisia tutarsız hayallerine bütünüyle kapalı, hiçbir esnekliği olmayan bir niyet okudu babasının yüzünde. Acelesi vardı, neden acele ediyordu acaba? Ve birden yapayalnız kaldığını hissetti.

Sonbaharın ilk rüzgârı esiyor, inceden inceye buz gibi bir yağmur çiseliyor. Gentileschi ve kızı yağmur altında Siena'da dolaşıyorlar; adam önden yürüyor kızı ise nefes nefese, eteklerini çamurdan korumak için olabildiğince toplamış, arkasından geliyor. Kilise kilise geziyor, modern resimleri, özellikle de büyük umutlar vadettiği rivayet edilen Rutilio adlı bir gencin eserlerini arıyorlar. Ama gotik tarzı köhne, iç karartıcı tablolardan başka bir şey yok Siena'da. Orazio hana dönüyor, kederli ve huzursuz içmeye başlıyor. Aşırıya kaçtığından hesabı bahane ederek kavga çıkarıyor. Artemisia için hayra alamet değil bu işaretler. Nitekim Orazio, gece saat birde hareket eden bir araba olduğunu öğrenmiş ve hemen yerini ayırtmak istemişti; kızına dönerek, "Eğer mola verip uyumak istiyorsan sen kal, benim yarın akşam Floransa'da olmam gerekiyor," dedi. Güzel zamanlar sona ermişti. Taşlık yoldan yokuş aşağı gitmek zaten ürkütücüydü, bir de sis çökünce yol bile görünmez

oldu. Arabanın kapısı kırıktı, içeri buz gibi bir hava sızıyordu: Orazio susuyordu, orada değildi sanki. Artemisia'nın aklına çaresizlikten evlendiği, kaba saba, tuhaf kocası geldi.

Yalnızdım, (günler bir anma tadıyla anlatılıyorsa üçüncü bir şahısa söz düşmez genellikle), günün büyük kısmı tek başımaydım Floransa'da. Handaki oda ışıksız bir avluya bakıyordu, ne iyiydi diyebilirim, ne kötü: Resim malzemelerimi açmaya cesaretim yoktu, hanın sahibesi yemeğimi odama getiriyordu, babam geceleri dönüyordu ancak: Dostlarıyla selamlaşırken güldüğünü duyuyordum, gene Toskano diliyle konuşmaya başlamıştı. "Şehri görmek için," dedi, "çok zamanın olacak." Ve bir gece: "Buonarroti'yle anlaştım, git gör, başarabileceğine aklın keserse bir salonun tavanını* sana yaptıracak. Ekmek ve azık bırakırım sana, çalışmak istiyorsan işte sana iş, yok istemiyorsan..." O rezalet doruğundayken yaptığı gibi küfürlü konuşmaya başlamıştı: Haksızlık, hâkimi olduğu kadar kurbanı da sarhoş eden bir şaraptır, o şarabın lezzetini iyi tanırım ben. Sarhoştu babam, ama asıl nedenin zalimce ve tek başına aldığı bir karar olduğunu, her zaman yaptığı gibi şimdi de sinirini boşaltarak gevşemeye çalıştığını anlamıştım. Nitekim ertesi gün, "Pisa'ya kardeşime gidiyorum, beni görmek istiyor, bütün bu olanlardan sonra seni götürmekten utanıyorum, ayrıca kimseye hiçbir açıklama yapmaya niyetim de yok, anladın mı?" dedi. Durup durup yeniden köpürüyordu. Kederli Meryem** gibi duruyordum, gıkım çıkmıyordu. Onunla yolculuğun zevkini tattıktan sonra yalnız kendim için yaşamak çok zor geliyordu.

Sonunda, dul olduğuma inanan yaşlı bir kadının mütecessis denetimi altında gerçekten yalnız kaldım. Arno'nun öteki kıyısında,

* Michelangiolo Buonarroti'nin 1564'teki ölümünden sonra, "Buonarroti Il Giovane" adıyla anılan yeğeni Leonardo Buonarroti, onun anısına Floransa'da "Casa di Michelangiolo" adıyla bir müze kurdu. Bu müzenin tavanlarının birindeki freskolar Artemisia Gentileschi'ye aittir. –*ç.n.*

** *Madonna Addolorata*: Meryem Ana'nın, İsa'nın feci ölümünden duyduğu derin acı ifadesiyle temsil edilen bütün tablo ve heykelleri için kullanılan genel ad. –*ç.n.*

"Sardegna"nın tam karşısında oturuyordu, leş gibi bir koku sinmişti her yere, üstelik odam da buz gibi soğuktu, ama ışık, ışık iyiydi. İhtiyar kadın sinsi ve haindi, küçük veya büyük olsun, ne zaman bir dini alay geçse pencereye sürüklerdi beni: İşte şu bilmemkim, bu falanca diye tek tek gösterirdi herkesi. Resim sehpama her oturuşumda kızıyordu. "Bu Meryem tablolarını isteyen mi kaldı artık, daha ne bekliyorsunuz?" Yeniden evlenmemi istiyor, çeyizim hakkında sorular soruyor, çöpçatanlık ücreti için umutlanıyordu. Ama ilk resmimi bitmiş haliyle gördüğünde keyfi kaçtı ve bir nevi suskunluğa gömüldü: Gün boyu uyuyordu artık, çöpleri atmak için bile aşağı inmemeye başladı, yemek de yapmaz olmuştu. İtiraf etmeliyim ki dul gibi yaşamak hoşuma gitmeye başlamıştı: Hep siyah giyiyor, her gün ayin dinlemeye kiliseye gidiyordum, ama onlarla aramda bir fark vardı: Dullar erkekleri sever, ben ise nefret ediyordum onlardan. Via Larga pazarında daha önce kaşla göz arası gördüğüm arkadaşlarına rastlıyordum babamın. Hakkımda konuştukları her hallerinden belliydi, uzun uzun bakıyor, âdet yerini bulsun kabilinden yarım yamalak bir reveransla selam veriyorlardı. Benim kimseye selam verdiğim falan yoktu zaten: Onların ahlaksız konuşmalarını düşünüyor, iffetim adına deliriyordum; öyle ki, benimle kıyaslandığında bir rahibe bile fahişe sayılabilirdi. Buonarroti ile işim bitmişti ama borcunu ödemiyordu. Pek tanımazdım onu. Nitekim ilk müşterimi kendim buldum.

Giovanna: Çeyizini göstermeye geliyordu kiliseye, orada tanıştık. Saraydan evlenmiş bir kasabalıydı. Soyluluğu bütünüyle giyinmiş, hiçbir şeyden geri kalmıyordu; parası ve mücevherleri vardı, tatlı düşkünü kaynanasına sürekli şeker vererek hükmediyordu. Büyüklük budalasıydı, evim iki adım uzakta olmasına rağmen, illa arabayla götüreceğim seni diye tutturdu bir gün ve merakına yenilerek merdivenleri ardım sıra çıktı, odama kadar girdi; yaşını başını almış, iyiyi kötüyü ayırmasını bilen saygıdeğer bir hanımefendi gibi hissediyordum kendimi; nitekim özgür bıraktım onu, ne isterse yapıyordu. Terebentin kokusunu içine çekiyor, sağa sola sürünüyordu. Elbisesi sarı ve kırmızı boyalarla lekelenmişti,

ama üzerinde çalıştığım Lucrezia'yı görünce tıpatıp kendisine benzediğine hükmetti; tereddüt etmeden onayladım tabii. Bir portre istedi benden, hem de derhal. Akşam olmadan hazır olsun istiyordu. Cildi için süt rengini kullandım, prenseslerinkine benzer eller, fonda brokar bir perde, hemen yanı başında bir kasa, bir uşak ve küçük bir köpek. Miğferi başında, bir Clorinda* yarattım onun için; o kadar benzeşiyorlardı ki sonsuz bir mutluluk duydu. Hiç durmadan konuşuyor, bir sürü soru soruyordu; temkinli ve gizemli yanıtlar hazırlayıp ilgisini uyandırmak zor değildi. Onunla ilişkim bana çok şey öğretti.

Meraklı ve ilginç bir sürü arkadaşı vardı Giovanna'nın, hemen hepsini Arno'nun üzerinde bulduğum, büyük ve gösterişli bir salonu olan zemin kattaki evime getirdi: Geceleri nehrin minik girdaplar oluşturarak akışını duyardım orada ve yan dükkânda çalışan gümüş işçisi çocuklar pencereden küçük balıklar avlardı. Genç Düşes Hazretlerinin haber yollayıp beni çağırması o zamanlara rastlar: "Babanı tanıyorum" demişti. Bahçede kabul etti beni, durmadan şerbet içiyor, Toskano diliyle konuşuyor, kadın hizmetkârlarına ise Almanca hitap ediyordu. Resmini yapıp yapmayacağımı sorduğunda kısa ve tok bir yanıt verdim: "Zevkle Düşes Hazretleri." Dalgınmış gibi duruyordu Düşes, saray doktoru geldi sonra; bir şişenin içinde Dük Hazretlerinin idrarını getirmişti, Düşes şişeyi ışığa karşı tutarak incelerken doktorluk taslıyordu. Sarayın bütün hanımları teker teker beni kenara çekiyor, merak içinde aptal aptal sorular soruyorlardı. Ayakta mı resim yapıyordum, oturarak mı? Günah çıkardığım rahip mesleğime itiraz etmiyor muydu? Kısacası her şeyi bilmek istiyorlardı. Kapımdan arabalar, tahtırevanlar hiç eksik olmuyordu. Erkekleri kabul etmiyordum.

* Torquato Tasso'nun *Gerusalemme Liberata* adlı eserindeki bir savaşçı. –*ç.n.*

Benim için hassas bir an bu: Minicik parçalar halinde yanıma taşıyorum Artemisia'yı, nerede olduğumuz önemli değil; bir kez görmenin dahi insanı kedere gark edeceği enkaz yığınlarından oluşan tepeciklerin üzerinde eşlik ediyorum bugün ona. İşte tam orada yeri günlerdir bomboş duran, onu rahatça yerleştirebileceğim ve itirafını dinleyebileceğim bir ev, kendi evi vardı: Şimdi benimle birlikte o evi yeniden bulmak, yaptığı her şeyi anlatmak zorunda. Çekeceği azaptan indirim yapmaya hiç niyetim yok.

"Giovanna'nın bütün arkadaşlarıyla, evde kalmış Caterina Macci, dul Violante Astorri ve Torrigianilerden iki baldızla yakın dostluk kurmuştum. Kadınların hep ikişer ikişer arkadaşlık yaptığını herkes bilir. Hep birlikte olduklarında alçak sesle benim hakkımda konuşurlardı, biliyorum. Dillerinin ucunda hep ben vardım; binbir strateji üzerine kafa yorar, beni yalnız yakalamaya ve bazı özel konuları açarak benimle sırdaş olmaya çalışırlardı. Benim sürekli susuşum karşısında ve sırlarını benimle paylaşmış olmalarının doğurabileceği tehlikeleri düşündükçe heyecan duyuyorlardı. Aptal ya da zeki olup olmadıklarından bile bihaberdiler: İstisnasız hepsi, gizli kalması şartıyla kendilerine resim ve desen öğretmem için yalvarıyordu. Giovanna solgun, ince dudaklarını kemiriyor, küçük gözlerinde yanan o hırsın ateşiyle ısrarla üstelerken neredeyse kendinden geçiyordu. Hasisliği de cabası: Bir alay kurdele ve kenevir ipliği, ucuz mendiller, kalıp kalıp koyun peyniri, küflenmiş meyve şekerlemeleri getiriyor, kucağıma yığıveriyordu. Çeşit çeşit desen kâğıdı, metal karakalem kapakları satın alıyor, kimsenin haberi olmaması şartıyla hemen başlamak istiyordu, bir ay içinde herkesin şaşkınlıktan ağzı açık kalmalıydı. Bilgiç ve sürekli pohpohlanmak isteyen yağcı Violante, manastırda yaptığı bulamaca benzeyen berbat azize resimlerini gösteriyor, her şeyi ve herkesi küçük görmesine karşın sahte bir tevazu içinde kendisine methiyeler yağdırılmasını bekliyordu. Asıl niyetini anlamak zor olduğundan bu kurnaz

kadını idare etmek tehlikeliydi. Torrigianiler hep birlikte geliyorlardı, kendilerine hâkim olma konusunda çok ustaydılar. İki kardeşle evli bu iki kadın, aile içindeyken iyi yüreklilik ve şefkat maskesi altında bir muharebe yürütmelerine karşın, dışarıya çıktıkları anda bilenmiş gülümsemelerini kuşanıyor, zavallı kocalarından, onları sözümona koruyormuş gibi bahsediyorlardı. Birlikte ders almak istiyorlardı aslında, ama biri arkasını döndüğü anda diğeri, anlamlarını kavrayamadığım bir yığın kaş göz işareti yapıyordu. İçlerinden sadece Caterina başarılı oldu. O laf kalabalığının ortasında insanı şaşırtan münzevi bir havası, şişman sayılabilecek bir yüzü, suskun ve sakar bir hali, yumuşak ama ısrarlı bir yakarışı vardı. Özgür bir mirasyediydi aslında ama dadısı, arabacısı, vaftiz anası, kâhyası dahil herkes hükmedebiliyordu ona. Gerekli zarafetten yoksun olduğundan üstünde sakil duran görkemli elbiseler giyerdi; ama neşeden eser yoktu yüreğinde. Daha ilk deneyişinde fena çizmedi aslında; salonun hemen arkasındaki küçük odada bir işçi gibi saatlerce çalışırdı. İşini yaparken kimsenin görmemesi için durmadan dua ederdi. Karakalemi kâğıttan hiç kaldırmadan hayalgücüyle kurguluyordu konuyu; pek bir şey öğretmiyordum ona, ama Giovanna'nın sırrını keşfettiği gün korkunç bir çığlık attı, derisini yüzüyorlardı sanki, yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmişti, tir tir titriyordu. Ne yaptıysam ne dediysem olmadı, bir daha hiç görünmedi. Daha sonra hepsi birlikte gelir oldular; her gün bende buluşuyorlardı. O sıralar Holofernes üzerinde çalışıyordum."

Bu kelimelere Artemisia'nın dudaklarında biçim verebilmiş olmakla dile dökülmesi imkânsız bir hakikate ulaştığımı düşünüyordum. Napoli'de otuzundan sonra öğrendiği o İspanyollara özgü azametiyle en azından bir kez kullanmış olmalıydı aynı kelimeleri. O dikkafalı küçük sarışın, sert hatlı çenesini yukarı kaldırıyor ve akıcı heceler bir Toskana öfkesiyle peş peşe dökülüyordu ağzından: Ho-lo-fer-nes. Çok uzaklarda ve dışımızda kalmış olaylarda tortulaşan o heceler ki, ancak bugün onun tuhaf, hafif utangaç, hem kibirli gülüşünün anlamını, doğasını ve davranışlarını yoğuran özü bütünüyle ele veriyor. "Serenissima* için böyle büyük bir resim yap-

maya hazır mısınız Sayın Artemisia? Sizin açınızdan cesaret isteyen bir kahramanlık konusu" demişti birileri. Gururlu bir kadına, onu sözleriyle yaralamak isteyen bir erkeğin yaptığı müstehzi bir değerlendirme olmalıydı bu. Artemisia'nın kafasında her şey çoktan hazırdı oysa. Holofernes, Yudit ve Holofernes. Beze sarılmış bir kesik baş. Hayır, açıkta, kan içinde bir baş. Gövdesi de olmalıydı aslında. Cebbarın o kocaman gövdesi neden olmasın ki? Resim yapmayı biliyor muymuşum, görsün bakalım bu Toskanalılar.

Artemisia'nın arkadaşlarına, "Serenissima'dan önemli bir sipariş aldım," dememiş olması imkânsız. Haberi hepsi duymuştu zaten, burunlarını sokup sorular sorabilmek, bir şeyler öğrenebilmek için baskıcı, imalı, anlamlı anlamsız bahaneler uyduruyorlardı. Ressamı günlerdir kaba resim önlüğünün içinde, ipek saçları darmadağın, yüzü yorgunluktan gerilmiş, koca tablonun önünde üç ayaklı yüksek bir taburede otururken buluyorlardı. Artemisia kendisine çekidüzen vermeyi ve onu nasıl görmek istiyorlarsa öyle görünmesi gerektiğini unutuyor, daha önce hiç görmedikleri bazı teknikler kullanarak onların öğrenme açlığını doyuruyordu; nitekim hepsi hayretler içinde onu izliyordu. Eserinin altında ezilmişçesine bitkin olurdu bazen Artemisia, bazen de muhteşem, hatta aşırı pervasız. Pencerenin yanındaki döşeğin üzerine başını aşağı sarkıtarak uzanmış, göğsü çırılçıplak, iki yıl önce bu vücut yapısıyla Floransa'da alay konusu olmuş, şimdilerde ise hiç kimsede hayret uyandırmadan yaşamını sürdüren meydan hamallarından biri, Yunan devi için modellik yapan Anastasio'yu görmemiş olsalar ne olurdu acaba? Göz ucuyla, gizliden gizliye seyrediyorlardı o iri gövdeyi; bir iskemlenin yerini değiştirir gibi yapıyor, daha yakınlaşabilme bahanesiyle öne doğru eğiliyorlardı. Fırçaların kalınlıklarından ya da inceliklerinden, Artemisia'nın renkleri suda eritişi ve karıştırışından, ebedi arzularını simgeleyen o paletteki hünerli oyunlardan ziyade, bir hizmetkâr ruhuyla Holofernes'i temsil etmekten çok, örf ve âdetleri aşan bir zorunluluğa boyun eğen yarı

* Floransa Signoriası'nda Dük ve Düşeslere verilen genel ad. –ç.n.

çıplak o koca adamın varlığı ilgilerini çekiyordu. Giovanna gülmeye başladı: "Başına koyduğun o peruğu da nereden buldun Artemisia?" Torrigianiler burun kıvırıyordu: "Aman tanrım, ne kötü bir koku." Violante, "Kalçasını eğse kasları daha bariz görünecek," diye bilmişlik satıyordu. Artık bu saçmalıkların üzerinde durmuyordu Artemisia, zaten çok seyrek yanıtlıyordu onları. O ki, kardeşinin tek bir desenine bakmasından huylanırdı, bu kadınların önerilerine, aşırı meraklarına öyle alışmıştı ki kendi kayıtsızlığına kendisi bile şaşmıyordu artık. Bazı anlar, kafasındaki tasarıma göre modelin duruşunu ayarlamak üzere birden yerinden fırlayıp ona doğru yürüdüğünde bir etek ucuna bastığı ya da dolgun bir omuza çarptığı oluyor, özür bile dilemiyordu; ona yardım etmeye özenen bu kadınların hiçbir değeri yoktu onun nezdinde. Neyse ki konuşmuyorlardı artık; çalışırken onu izlemek için nefesleri kesilmiş, hayretler içinde bakıyordu hepsi. Artemisia hiç hoşlanmadığı bu temaslardan, tepesine dikilip illa da bir sonuç beklemelerinden, sinsi fesatlıklarından rahatsız olduğunu hissediyor, erkeğin çıplak etine, o gövdeyi yarım yamalak örten kumaşlara dokunmaktan çekindiği oluyordu. Bütün safkan modeller gibi yumuşakbaşlı ve müşfikti Anastasio; yeri değiştirilirken ya da duruşu ayarlanırken kendisini Artemisia'nın ellerine bırakırdı hep, ancak son zamanlarda Artemisia o uzuvlarda birkaç kez yeni bir katılık, o mütevazı gözlerde tedirgin bir utanç duygusu yakalamış, iki kez hiçbir gerekçe göstermeden modelin işine son vermişti.

Beş arkadaş kuşatmayı halen sürdürseler de, taburesi üzerinde çalışırken Artemisia'ya adeta güven vermeye başlayan bir aldırmazlık içinde kendi aralarında konuşur, bir anlamda onun varlığını bile unutur oldular. Gün yoktu ki konu eldivenlerden, parfümlerden, ağızlarından düşürmedikleri ev işlerinden başlayıp dönüp dolaşarak evdeki ve dışarıdaki erkeklere gelmesin: Sesler derhal hararetleniyordu. Genellikle önem sırası göz önünde tutuluyordu: Önceliği şimdiki Dük Hazretlerine verirler, ardından —Tanrı'nın rahmeti üzerinde olsun— bir önceki Dük'ten ve yabancı prenslerden söz edilir, sonunda laf kendi kocalarına gelir dayanırdı. Bu ki-

şilerin her biri temkinli ve keskin bakışlarla önceden incelenmiş olurdu tabii; ama silahlarını kuşanmış at üzerinde duruşlarından söz etmek yerine, ev hayatlarından laf açılır, yalnızken nasıl yaşadıklarından, dört duvar arasında nasıl yiyip içtiklerinden, özellikle öfkeli oldukları anlardaki hal ve hareketlerinden bahsederlerdi. Söz kendi evlerine geldiğinde birinin bağırışı, ötekinin küfürleri, öfkelendiğinde Tommaso'nun gözlerinin ne hale geldiği, Vieri'nin asık suratı konu edilirdi, Torrigianilerin evcilleşmiş ve telaşlı sesleri sonunda herkesinkini bastırır, sonunda söylemek niyetinde olduklarından daha fazlasını ağızlarından kaçırır, ok yaydan çıkar çıkmaz da kocalarına duydukları aşkı kendilerine kalkan kılarak derhal savunmaya geçerlerdi. Sonuçta herkes bir diğerinin kocasından söz etmiş olurdu; eleştiri ya da övgü olsun pek fark etmiyordu, her iki yöntemi de dönüşümlü olarak kullanıyorlardı. En özgür olanları Violante açıktan açığa, ukalaca ortaya atılır, erkek canavarlığının bir parçası olan ahmaklığın veya kuşkunun, öfkenin ya da fesatlığın kurnazlık ve yumuşaklıkla ya da korkutarak nasıl kolayca yatıştırılabileceği üzerine örnekler verirdi. Bu onun en büyük meziyetiydi. Herkesin gülüşmesi sona erdiğinde, en geride kalan zavallı Caterina olurdu. "Karısını öldüren Orsini de korkmuştu," diye anlatıyordu Violante o ahenksiz sesiyle. Bu şakalardan sonra sıra örtbas edilmiş ve efsaneleşmiş işkence hikâyelerine gelir dayanırdı. Manastıra kapatılmış, zehirlenmiş ya da hiç iz bırakmadan sırra kadem basmış kadınların ruhlarından söz açılır ve tedirgin edilen bu ruhlar yaşayan kadınlar grubunun arasına ve terebentin kokusuna karışarak onların öç alma duygularını inceden inceye körükler, duydukları heyecan ve zevkle hepsinin burun delikleri titrerdi. Zaman zaman keskin ve kaçak bakışlar modelin üzerinde bir an için durur ve sonra ışıl ışıl parlayarak ötesine geçerdi. Ardından bütün kadınlar birden modele sırtını döner, ressamı ve tabloyu yeni hatırlamış gibi yapmacık bir sevgi ve dikkatle onunla ilgileniyor gibi görünür, kaydettiği ilerlemeye bakmak, hayranlıklarını kendilerince ifade etmek üzere etrafına üşüşürlerdi: "Çarşafa bakın, ipek gibi", "Holofernes bir prens miydi?" "Bo-

ğazından gelen kanın rengi ne koyu!" "Sen öyle mi kavrardın bıçağı?" "Ben asla saplayamazdım o hançeri." "Ben yaparım." "Keşke deneyebilsem!.." "Ne çok kan!.." Artemisia'nın o anda boyamakta olduğu kandan söz ediyorlardı: Beyaz ketenin üzerinde bir nakış gibi, damla damla dokunan bir katliamdı bu. Işık soluyor, gurup yeşil bir günbatımıyla Arno'nun üzerine iniyordu; sanki tek başınaymış gibi kollarını gerdi Artemisia. Dikkati, diğer kadınlara iletemeyeceği bir konuda, resmin sorunları üzerinde yoğunlaşmıştı. Buna rağmen, aralarında kurulan bu yakınlığa önem vermiyormuş gibi kayıtsız kalmak yerine, karanlık bir sırdaşlık duygusunu güçlendiren ve dalgın da olsa, onların sohbetlerinden kulağına çalınan bölük pörçük sohbet parçalarını bir araya getirerek varılan sonuçları paylaşmıştı onlarla. Kafaları işlemeyen bu kadınlar bezin üzerinde belirmeye başlayan Yudit'in gözlerindeki vahşi bakışın kime ait olduğunu çıkaramadılar, oysa onlar gelmeden önce Artemisia kadın kahramanının hatlarını bulabilmek için aynaya bakmış ve artık çok gerilerde kalan nedenlerin ilham ettiği o yanıtı almıştı: Bir sırıtmaydı bu ve dul Violante'nin kendi etrafına ektiği ve beslediği, sebebini sadece ve sadece kendisinin bildiği nedenlere kıyasla ne daha saf ne daha soyluydu. Agostino, bıçak ve o içler acısı sayvanlı karyola sahnesi. Kelimeler içe dönük bir acıma duygusunun ötesinde, eskiden beri safiyetini koruduğu ve sakınarak zihninde sakladığı bambaşka yollardan ona ulaşarak belirli bir ifadede biçim bulabiliyordu artık.

Artemisia'nın kendisini Torrigianilerden ve dul Violanteden daha suçlu hissetmesinin nedeni buydu işte: Anastasio'ya işinin bittiğini bildirirkenki el hareketi sert ve kaçamaktı. Yaşadığı utancın öcünü almış bir kadının bağrında sanatın bütün sorunlarını aşmış ve yalnızca babasına, katışıksız ve dahi insanlara özgü o ortak dili konuşuyor olmanın o müthiş gururu büyüyordu. Ama babası hâlâ dönmemişti Pisa'dan; kardeşi olmanın ötesinde en yakın dostu kabul ettiği Francesco da uzaktaydı; başkalarıyla anlaşmak için o dili kullanmaya kalksa Via Larga'da rastladığı ve onunla sadece âdet yerini bulsun kabilinden konuşan beyefendilerin ve Floransa'

nın geveze ressamlarının ağzına düşmüş o sahte kibarlığın, hizmetinde oldukları beylere veya hanımlara gizli kapaklı işlerinde yataklık eden aracıların diline dönüşecekti. Bu yüzden sadece boyadığı bez üzerinde ve yalnızken konuşabiliyordu babası ve kendisiyle; mazerete, hınca ve otoriteye duyduğu açlıkla genç Artemisia ve ona içkin sanatçı sadece o dilde yanıtlayabiliyordu artık babasını. Etrafındaki kadınlar üzerinde otorite kurabilmenin, içindeki kini onlara aktarmanın şeytani bir çekiciliği vardı, ama aşırı kolay hatta ıssız bir zaferdi bu. Birçok dost edinmiş ve saraya kabul edilmiş olmasına rağmen Artemisia uzun haziran gecelerinde, yeşil suların, köprülerin üzerinde yürüyerek gevezelik eden insanların ve çanların büyüsünün etkisiyle, nehre değmesine ramak kalmış bir balkonda daima yalnız olurdu. Esniyor şimdi, derin bir nefes alıp iç geçiriyor. Bir yıl önce San Spirito'da pencereyi açmaya bile cesaret edemezken şimdi Yudit ve Holofernes'in arkasında duran bir gelin, bir genç kız değil o; bugün muhteşem ve korkusuz bir kadın can buluyor orada. Artemisia kendisini o kadında tanımaktan, onu okşamaktan ve doludizgin koşturmaktan büyük keyif alıyor. Yaşıyor olmanın bu temel nedenini ne zamandır, hem ne çok özlemişti Artemisia; büyük ihtimalle Cecilia Nari'nin onu Pincio çalılıklarından kendi penceresine doğru seke seke gelirken gördüğü günlerden beri sürüyordu bu hasret.

Kocaman tablonun üzerinden son kez fırçasıyla geçtiğinde sabahın ileri saatleriydi: Bu kez arkadaşları, birkaç gün sonra Serenissima'ya sunulacak resmin bitişini kutlamak üzere gelmişlerdi. Kıpır kıpırdı hepsi, yerlerinde duramıyorlardı; her zamankine nazaran daha şatafatlı ve dantelli elbiseler giymişlerdi; işli ceketleri, giysilerindeki sert işlemeler, püsküllerinin çan uçları ve organzeler huzursuz böceklerin antenleri gibi titriyordu. Altın rengi saydam ışık ve suyun döşeme üzerine yansıyan titreyişi sanki bütün artniyet ve örtük imaları eritmiş, içtenliği ve açıklığı telkin ediyordu. Boyanmış beyaz keten bembeyaz bir çamaşırı çağrıştırıyordu; Anastasio içeri girdiğinde kıpkırmızı, hercai kurdelelerden ibaret kalmıştı kan. Son bir kez kontrol pozu için gelmişti adam ve her za-

manki yorgun haliyle, sessiz sedasız yerine uzandı: Hareket ederken öylesine hafif ve itinalıydı ki, adamcağız hep yerindeymiş de bir tılsımla aniden canlanmış gibi hayretle bakakaldı hanımlar. Bir sessizlik oldu. Hareketlerin aniden kesilişi, sineklerin kanat çırpmadan önce pür dikkat, kımıltısız duruşlarını andırıyordu. Yarım kalan bir neşe, bir boşluk ve tehlike duygusu Artemisia'yı sırtından kavradı birden. Arkasını dönmesiyle birlikte Violante'nin adamın yanındaki pencerenin önünde durduğunu gördü: Şimdiye kadar böyle bir şeye cesaret ettiği görülmemişti.

Biraz önceki gülüşüne bir uğursuzluk ürpertisi sinmiş bir sesle "Buradan vurmalı," derken eklemleri yumru yumru, kare tırnaklı, mermerimsi parmağını adamın boğazına dayamış, bir noktayı gösteriyordu Violante. Zavallı adam her zamanki uzanır vaziyetinden tuhaf, ani bir hareketle bir hamlede toparlandı ve ayağa fırladı. O kıvrak, esnek hareketin etkisiyle Violante bir adım geri çekilirken diğerleri daha çok yaklaştılar. Adamın üzerindeki kaba saba kumaş parçaları sağa sola saçıldı ve esmerimsi teninin altında oransız, hatta komik görünen kasları içgüdüsel bir hoşnutsuzlukla harekete geçerek tehditkâr bir hâkimiyeti onayladı. "Erkekler hiç yıkanmaz, beyefendiler de dahil," dedi Torrigianilerden biri havlarcasına. Giovanna ise gülüyordu: "Aman tanrım ne gür tüyleri var, bukle bukle tarasak, kurdele ve incilerle birbirinden ayırsak... Artemisia, çıkar şu peruğu da doğru dürüst tarayalım adamın saçlarını." "Yudit için kim modellik yaptı?" Artemisia odanın dibinde dizi dizi sıralanmış kadınların arasında, dayanılmaz çekiciliğinin korkunç büyüsüne kapıldığı ince bir bıçağın parlayan ışığını görmüştü. Caterina'nın elindeydi; kanı çekilmiş bir ölününkü gibi katılaşmıştı yumruğu, uykulu, çöküк bir yüzü vardı, alnının alt kısmında kırışıksız bir gerilim okunuyordu. "Anastasio'yu giydirin," diye haykırdı ressam. Hizmetkârlara özgü aptal bir gülüşle işin içinden sıyrılmaya çalışan dev adam bir anda tekrar hâkim oldu uzuvlarındaki güce: Uzun kabanını çekip alır ve üzerine geçirirkenki tavrı, bu efsanevi saldırının karın güneşte erimesi gibi son bulması için yeterli olmuştu. Bıçak yok oldu, kadınlar derlenip

toplandılar; ressamın önünden ağır ağır, ardlarında hiç iz bırakmıyormuş gibi geçiyorlardı. Manastırda eğitilmiş ve suçüstü yakalanmış kızlar kadar arsız ve rahattılar, bir portreye modellik yapmaya hazır olduklarını ima eden bir ifade vardı yüzlerinde. Yalnız Lucrezia Torrigiani'nin yüzü farklıydı: Atalarından birine Bronzino'nun yaptığı portredeki aynı sabit gözbebekleri ve aynı pürüzsüz alın egemendi hatlarına. Ekşi suratlı Violante'nin dullara özgü saç biçiminin bozulup kurşun gibi iki yanağına sarkması için kımıldamasına bile gerek yoktu. Kadınların kimi ayakta duruyor, kimi oturuyordu, elbiselerinin ahenkli bir dökümü vardı. Sadece Caterina iki büklüm oturmuş, dantel çevrili mendiliyle durmadan ellerinin terini siliyordu. İyi kapanmamış bir pencere açılıverdi birden; meltemin her esişinde odaya asitli kadın terinin o ağır kokusu yayılıyordu.

Herkesin huzuru kaçmıştı: Giovanna cesur bir hamleyle bu tatsız havayı başarıyla dağıtmayı denedi; o beceriksiz ve geveze haliyle, "Benim kaçmam lazım artık, geç oldu," dedi. Zarif değildi, bu yüzden herkes küçümserdi onu, ancak bu kez bulduğu bahanenin yarattığı fırsattan herkes hoşnut kalmıştı; hepsi birden ayağa kalktı ve tartımlı, bilinçli bir yavaşlıkla teker teker çıktı dışarıya. Brokar eteklerinin hışırdayışından duydukları haz hiç bu kadar uzun sürmemişti sanki. Artemisia'nın yanağına uzaktan öpücükler yolladıktan sonra ayrıldılar. Gene yalnız kalmıştı Artemisia.

Öç duygusu tükenmiş, Roma'da yaşadığı ve yıllardır süren utancın bedeli ödenmişti. Uzak ve anlaşılmaz gölgeler de olsalar, erkekler erkek oluyordu gene. Baba, koca, sevgili: Bir ad bile olamamıştı hiçbiri. Oysa babasını sevdi Artemisia, üstelik çok özledi beyhude; kocasına gelince, o da topraktaki bir gövde gibi çürüyüp gitmişti. Artık dile vurulmasına gerek olmayan, ancak başkalarının ağzından dinlediğinde gizliden gizliye hoşlandığı bir hüzün eğilimi kalmıştı onlardan geriye. Yudit sunulmuştu, bedeli ödenmiş ve saray çevresinden övgüler almıştı. Arno'nun üzerine çöken sıcakla suları çekilen nehir neredeyse kurumuş, dokuma çarkları tamamen açığa çıkmıştı; üzerlerine takılıp kalan kumaş parçaları-

nın emdiği sular leş gibi kokuyordu. Bütün saraylılar, kadın arkadaşları da dahil herkes tatile, şehir dışına çıkmıştı: Yeni çerçevesi içinde Yudit öylece kalmıştı sarayda. Bu durumda bir daha ondan söz edilmeyecek gibi görünüyordu. Başarı ve ün arzusu da bitmiş tükenmişti; ne uzun yaşama gibi bir derdi, ne de yepyeni, olağanüstü yeni fırsatların baş gösterip ona heyecan katmasının önemi kalmıştı artık. Artemisia nemli bir zemin katında, karanlıkta geçen bir hayatın uyuşmuşluğundan dışarı uzanarak kulak kesilmiş, yan evde egzersiz yapan saray virtüozü Arcangela'nın klavsenini akord edişini dinliyordu. Günışığı zayıflayınca Arcangela da aşağı iner, iki genç kadın serin bir esintiyi yakalama umuduyla pencereden nehre doğru sarkarlardı. Aşkından söz açardı virtüöz. Ne yüzü, ne sonu, ne de umudu vardı bu aşkın: Sisin ve karların, büyük bir nehrin, müzisyenlerle dolu kayıkların ve çim bahçelerde edilen dansların içinden anlatırdı Arcangela aşkını. Bir rastlantıymış gibi erkekle ve insanla ilgili her erdemde —değer, denge, saygı ve iyilik— bir isme gönderme yapardı çoğu zaman. İnce, sivri burunlu, genelde kısık olan sesinin iyileşmesini bekleyen bu solgun Mantovalıyı hiç yorulmadan dinler, "her şeyi uyduruyor" diye düşünürdü Artemisia. "Yaşlı Düşes Hazretleri için bir armağan üzerinde çalışıyorum gizlice, eminim sesim düzelecek ve Paskalyada *Magnificat*'ı söyleyeceğim, hem de Sant'Andrea'da." Ve karanlığın içinde Artemisia, bir gözyaşı perdesinin örttüğü sabit gözlerle, bu çarenin işe yarayacağını ve Arcangela'nın sağlığına kavuşarak namuslu, pırıl pırıl ve cömert beyefendiler için nehir üzerinde tekrar şarkı söyleyebileceğini umardı. Orada, yukarıda hançere gerek yoktu; kadın olma bahtsızlığına lanet okumaya, bir alay kadının vahşi dostluğu üzerinde hâkimiyet kurmaya da gerek yoktu. Orada dostluk, günahsız ve imalı sözlerin ötesinde yaşıyordu. Angelica'nın iki öksürük arasında büyük bir zevkle yaptığı gibi, üzerinde uzun uzun konuşmaya değecek bir konuydu.

Gecenin büyük bölümü, uyuyabilmek için havanın biraz olsun serinlemesini beklemekle geçti; hava, aşağıdan ve yukarıdan gelen fısıltılarla, uzak ve yakın seslerle, bazı anlarda ise bir şarkının

örtük yankısıyla yüklüydü: Fırın gibi bir sıcak vardı, harap atölyelerde çalışan fakir yün zanaatkârları ve işçiler de bu genç kadınlar gibi uyanıktılar, nehrin kıyısındaki kavruk otlarla kaplı yollardan, taraçalardan hayal meyal duyulan sesler ve uyuklayan insanların küreklerini her suya daldırışında etrafa yayılan şıpırtı gözle görülemeyen bir arı kovanını andırıyordu. Sıradan, kimsenin tanımadığı insanlar. Bu bir avuntu, bir nimet olmanın ötesinde, Arno'nun o feci rutubetini hep birlikte, birbirini kırmadan soluyan kadın ve erkeklerle kendini eşit hissetmekti. Dinliyordu Artemisia ve bağışlıyordu. Her türlü kin dağılmıştı; ellerini maruz kaldığı şiddete doğru uzattığını hissetti. Silahsız ve güçlüydü şimdi ve erkekler, yazgısının düşmanı o erkekler kendisini dışlamasını ya da korumasını gerektirecek taleplerde bulunmuyordu artık. Eşittiler onunla, hatta ince ve saygılı tavırlarıyla, ondan daha kibar bile sayılabilirlerdi: Angelica'nın Luca Scotti'si gibi ılımlı ve korkusuz, namuslu ve vefalı. Gün ağarırken Angelica eve dönmüş, garip ışıltılarla yüklü bir mantık silsilesinin ardından zengin, tükenmez bir kozadan çözülen ipek kadar akıcı, keyifli bir uykuya dalmıştı Artemisia. Yaşın doğal sınırlarını aşarak yaşlı ama dinç bir kadının duru bilgeliğine varan merhametli düşüncelerdi bunlar. Zavallı erkekler: Onlar da küstahlık ve otorite kullanmaktan yorgun düşmüş, binlerce yıldır emir vermeye ve zehirli mantar toplamaya mecbur kılınmışlardı — koyunlarında yatan ve uyur gibi yapan, yanakları üzerine kapanan ipek kirpikleri arasında suçlamalar, dışa vurmadıkları arzular ve gizli planlar biriktiren o kadınlar... Uçarcasına hafif, genel bir bağışlama duygusuyla gülümsüyordu Artemisia. Uykuda gülümsemek, ağlamak kadar zordur; kurtulmak gerekir ikisinden de. Uyanırken keşfediyor Artemisia: "Ama resim yapıyorum ben..." diyor kendi kendisine; kurtuluyor.

Eylülün ıslak solgun güneşinde köylüler, toprak altında kurtlanan harmanlanmış buğdayı alelacele kaldırıyor, birkaç salkım üzümü hemen toplayıp eziyorlar. Toprak hiç bu kadar buruş buruş ve düğümlü olmamıştı bugüne kadar, kutsal bir kayıtsızlığın yorgun elinin sert ve pütürlü okşayışlarına maruz kalan yaşlı, vefasız

bir toprak. Yıkadığına ve arıttığına inanarak yağan kör yağmur ise aşağıda yırtık pırtık bezleri, minik tahta parçalarını, ikiye bükülmüş tenekeleri, cam kıymıklarını çamurla karıştırarak bulamaç haline getiren şeytani bir araç. Belleksiz insanların her gün yürüyebilmesi için üzerinde şimdiden yollar açılan, kocaman bir çamur pastası. Zamanın oyunu keşfedildi, bizler parçalarıyız bu düzeneğin ve işleyiş biçimini görebiliyoruz artık: Paslı ve asla yok edilemez, kaba saba bir alettir zaman, bozulan yegâne parçası büyüsüdür. Ekmeğin, yatmaya giderken yaktığımız lambanın; kalemin, kâğıdın ve avuç içi kuru, üzeri çilli o küçük elin tuttuğu eski bir fırçanın anlamı yok: Göğe yükselemeyecek simgeler bunlar, toprağın geri vermediği tohumlar.

Gövdemin hareket ettiğini ve beslendiğini gayet iyi görüyorum: Kıpır kıpır, inatçı, kimsenin gözardı edemeyeceği, amacını çözemediğim sert bir efendi. Kendi sürekliliğinin ve sonsuz ölümsüzlüğünün saçma ve aptalca umudu dışında inandığı bir şey de yok. Oysa onu boylu boyunca kat eden bir ürpertiyle eğlenebilecek kadar hainleşen tutuklu ruh, öleceksin diye fısıldıyor. Çünkü ölülerin tarafında artık o; hayat vermenin, hayata hizmet etmenin yorgunluğundan daha çok tiksindiği bir şey de yok. Geleceğe bir ileti olarak bırakılacak bir vasiyetnamenin de değeri yok gözünde. Artemisia'nın bana yazdırdığı vasiyetname de bir hiç. Kaybettiğim elyazmasını, top atışlarıyla halen sarsılan çayırların üzerinde, tüm mürekkep lekeleri ve küfüyle yanı başımda görseydim bile tek satırını okumak gelmezdi içimden. Oysa bir tutuklu bile bir biçimde oyalanmalıdır, değil mi? Giderek seyreliyor benim oyuncaklarım; elimde sadece giydirip soyabileceğim, özellikle de göğsünün ortasında sabit duran çivi ve saçlarını şakaklarında tutmaya yarayan çiviler görününceye kadar çırılçıplak soyabileceğim bir taş bebek var sadece. Artemisia tuhaf ve ağır bir ad olmayıp hâlâ bir hayalet olsaydı, bu saygısız saçmalıklarım karşısında eminim öfkeyle titrerdi.

Artemisia'nın kocası küçükken, ceviz, teneke muska ve kutsanmış madalyonlar, kırık tencereleri yapıştırmaya yarayan tut-

kallar, büyücülükte kullanılan balmumu heykelcikler ve her türlü ufak tefek eşyayı arar bulur ve satardı. Elindeki her şeyi eşikteki basamağın üzerine dizer, çocukluklarından beri kapı komşusu oldukları Artemisia ise pencereye çıkar ve üzerlerine tükürürdü. Şeytandan korktuğu kadar korkardı ondan çocuk, başını kaldırıp onu gördüğü an sermayesini bir telaş toparlayıp hep yanında tuttuğu torbasına doldururken burun delikleri heyecandan bir kalp gibi atardı. Satmazdı onları aslında, satar görünürdü yalnız ya da titreye titreye haylaz yaşıtlarıyla takas ederdi: Nihayetinde takaslar paraya çevrilirdi; çocukların bir nevi eğlenme biçimiydi bu. Önce Cappuccino mezhebinden rahip Agotone'nin himayesine verilmişti Antonio; sonradan sırasıyla, önce Camillini sonra Filippini rahiplerine geçmişti; iki seneden uzun bir süre devam ettiği rahip okulunda, orası burası sökük ve kirli dantel etekleri, pliseli zirh yakaları olan uzun elbiseler giyerdi. Orada sayı saymayı öğrettiler ona; kendisine oğlunun okuldan kaçtığı söylendiğinde ya da günlerce eve gelmediğinde babası pek meraklanmaz, bela okumakla yetinirdi; oysa övünüyor şimdi oğluyla. Gentileschiler her ev değiştirdiğinde Stiattesilerin bir yolunu bulup peşlerinden gelmesi âdet olmuştu. Bazen tavan arasına, bazen depoya, bazen de bostan tarafındaki tahta kulübeye, sadece allah rızası için, bedavadan yerleşirlerdi. Dört erkek çocukları vardı ama Artemisia, büyüdükçe benzi giderek solan Antonio'yu seçebiliyordu yalnız aralarında. Hepsiyle alay ederdi, onların da kendisini alaya aldığını bildiğinden hiçbiriyle arkadaş olmamıştı, utanılacak akrabalar olarak görüyordu onları; hangi dereceden oldukları kendisine söylenmemiş de olsa akrabaydılar eninde sonunda. O rezaletin akabinde San Spirito'da başlarını dik tutmuş, zemin katta harap bir odaya yerleşmişlerdi; Tuzia onlarla bir gün arkadaş oluyor, ertesi gün düşman kesiliyordu ama hepsi el birliği etmişler, herkesin iffetsiz damgasını vurduğu Artemisia'nın bekçiliğini üstlenmişlerdi. O terbiyesiz oğlanlar hep kapı önündeydi, sürekli giriyor çıkıyor, oyun oynuyor, bağırıp çağırıyor, kömür parçalarıyla duvara edepsiz şekiller çiziyorlardı. Babaları evin arkasındaki bostanla ilgilenir görünmesine

rağmen, her zaman yaptığı gibi bütün vaktini papazlarla geçiriyor; anneleri ise durmadan öksürüyordu. O sıralar Antonio kayıplara karışmıştı.

Orazio kızına evlenmelisin dediğinde birden çıkıverdi ortaya: Sabahtı, saçları taranmış, sırtında yeni bir ceket, pencerelerin altında bir şey beklercesine ileri geri dolaşıyordu. Oldukça uzak, onları kimsenin tanımadığı bir mahalle kilisesi olan Santa Maria in Aquiro'da her şey hazırdı, "En güzel elbiseni giy," demişti Orazio ateşi yakmakta olan kızına; uzun zamandır siyah giysilere sığınmış, onların içinde kendisini güvende hisseden genç kız, evleneceğini bilmediğinden gene siyah bir elbise giydi. Uzun süredir dışarı çıkmadığından, kapının eşiğine geldiğinde sokak taşlarından yansıyan güneş ışığıyla gözleri kamaştı, kırpışan kirpikleri arasından upuzun boylu ve zayıf, kupkuru Antonio'yu ve özenle giyinmiş Stiattesi ailesini gördü; yatağa mahkûm olduğundan bir tek Grazia eksikti aralarında. İlerlediler. Komşular bir şeyler biliyordu belki, durgun sessizlikte duyulan fısıltılar ve birkaç kepenk gıcırtısı, gizlenerek bakan insanların varlığına işaretti. Ayrı ayrı ve hızla yürüyorlardı; köprüye vardıklarında, kimsenin göremeyeceği bir noktada hiç konuşmadan tekrar bir araya toplandılar.

Antonio hiç konuşmuyordu. Zihni bomboş, upuzun bacaklarıyla önden yürüyordu. Üzerine göre dikilmediğinden omuzları düşük durmasına ve kalçaları hizasında sert godeler oluşturmasına rağmen yeni ceketi güzel sayılırdı. Başı açıktı, elinde tuttuğu geniş keçe beresine iliştirilmiş olan tüy yürürken yere sürünüyordu. Kafatasının üzerinde rüzgâr estikçe dağılan ve dimdik tutamlara ayrılan donuk, sarımsı bir saç öbeği duruyordu.

Çizmelerindeki mahmuzlar çınlıyordu. Ara ara grubu beklemek üzere duruyor, hafifçe başını arkaya çeviriyor ama bakmıyordu: Sarkık yanağının bir kısmı ve kısa burnu gözüküyordu yalnız. İkizler —Gervasio ve Protasio— bir satıcının önünde tatlı isteriz diye tutturunca durdu; başı eğik, eli göğsünde bir imge gibi duran babaları o an hayırsever birine rastladığından acz içinde başını sağ omuzuna doğru eğdi: Dinlenmek için tek ayağını kaldıran bir ata

benziyordu. Orazio, gözleri yarı kapalı Farnese Sarayı'na bakıyordu; çocuklar ise sıkılmış, mızmızlanmaya başlamışlardı. Artemisia başındaki örtüyü yüzüne doğru çekti.

Herkes papazı ararken ayin kıyafetlerinin, kilisenin kutsal emanet ve ziynetlerinin muhafaza edildiği odada, gelin ve damat baş başa kaldıklarında gülümsedi mi Antonio, yoksa gülümsemedi mi? Harap bir pencereden giren eğik bir ışık huzmesi vurmuştu üzerine ve yüzü ölü bir su gibi dalga dalga kırışmıştı: Kirpiklerinde, ağzının köşelerinde ve burun kanatlarında bir ürperme okunuyordu. Bu yüzden küçükken ona tavşan adını takmışlardı. Sonra dindi o belli belirsiz fırtına, hatları donuklaştı ve hafifledi, boş bir maskeydi sanki. Ayin kürsüsünün önündeki merdivenlere diz çöken gelin, yoğun bir dikkatle ama acemice, hatta beceriksizce, parmağına sıradan, gümüş bir yüzük takan o soğuk ve ıslak ele dokundu. Bu arada Antonio'nun göğsü, ağır bir yorgunluğun etkisindeymiş gibi içe doğru çökmüş, uzun sırtı kamburlaşmıştı. Ama eğilmeden ve rahatlıkla imzaladı kilise defterini —Antonius Stiattesi— ve kuruması için üzerine o kadar çok toz döktü ki sıra kendisine geldiğinde Artemisia imzasını bu tozun üzerine atmak zorunda kaldı. Küçük bir kapıdan çıktılar ve tekrar girmediler kiliseye. Orazio hiçbir açıklama yapmadan hemen ayrıldı yanlarından. Pantheon'a geldiklerinde ikizler bir sokak şarkıcısının peşine takıldı; Sant'Eustachio'da Fabrizio askere benzeyen biriyle kucaklaştı ve orada kaldı. Antonio nasıl önden geldiyse, uzun ve orantısız bacaklarıyla gene önden gidiyordu. Artemisia siyah giysileri içinde hiç olmadığı kadar bunalmış, sürekli balgam çıkaran ve tüküren kayınpederinden uzakta yürümeye özen gösteriyordu. Meşaleler eşliğinde tahta bir katafalk geçti yanlarından. İki kadın Sapienza'nın köşesinde saç saça baş başa kavga ediyor, biraz ilerde bir şarlatan eğitilmiş kuşlarını sergiliyordu. Farkında olmadan yavaşladı Artemisia, şöyle bir durdu, kendine geldiğinde ne kayınpederinin pelerini, ne kocasının yeşil ceketi vardı ortalarda. İhtiyarı Banchi'de bir seyyahla laflarken buldu. Ama Antonio'yu daha birkaç yıl göremeyecekti.

Gene de iki yıl birlikte oldular. 1622'den 24'e kadar mı? 1625'ten 27'ye kadar mı? Artemisia yaşlandığında, zayıflamış hafızasıyla gözlerini tavana dikip bu tarihlerle ilgili soruları mutlaka sormuştur kendisine. En iyi hatırladığı, babasının uzun zaman sonra Floransa'ya döndüğünde bavulunu bile açmadığı ve hamiliğini yapan kadınlardan Artemisia'nın şahsi becerisi ile elde ettiği ve mutluluktan uçarak babasına gösterdiği Arno üzerindeki o evde gönülsüz kaldığı olacaktı. Babasının insanın içine nüfuz eden gözlerindeki o soğuk bakışı, sakalının sert kesimi ve onu taşıyış biçimi, Artemisia'nın bir yıldır içinde yaşadığı som ahlaktan duyduğu övüncü ve düşüncelerindeki mağrur saflığı bir havailiğe indirgemiş ve onu yaralamaya yetmişti. Yudit'i inceledikten sonra Orazio kızına dikkatle bakarak, "İyi," dedi. Artemisia bu sözü örtük bir serzeniş gibi algıladı ve hafif yıkıldı; Toskanalı ressam Artemisia Gentileschi'yi arıyordu kendi içinde ama bulamıyordu artık, bu zor ve suskun babanın yanında kendisini sevemiyordu. Orazio giderek daha sessizleşmişti, üstelik daha inatçıydı sanki: Özgür olmak isteyip de kendisini eli kolu bağlı hissettiğinde babasının nasıl bu denli değişebildiğini bir türlü kabul edemiyordu Artemisia. Anlıyordu ama kabul etmiyordu, bir açıklama, günahlarının ve değersizliğinin ebedi affını bekliyordu. Bir yandan kendisini yeniden müphem ve sakar, hatta güvenilmez hissederken, diğer yandan manen ondan kopmayı hem istiyor hem korkuyordu. Derken bir nimet gibi, gökyüzünden akan su, dağlarda durulan bir yıldırım gibi geldi o özgürlük. Orazio "Uzaklara gidiyorum, kızım," dediğinde ekmek somununu bir kadın gibi göğsüne dayamış kesiyordu. "İtalya'daki bu ayaktakımından bıktım artık, İngiltere sarayına gidiyorum. Tekrar görüşürüz belki, belki hiç görüşemeyiz, fark etmez. Gentileschi cehennemden korkmaz. Sen ressamsın," dedi iç geçirerek. Nadiren yaptığı bir şeydi bu, ruhunun sustuğu anlarda yorgunluğunu atmak için yıpranmış gövdesinin kullandığı bir yöntemdi. "Sen ressamsın kızım, Roma'da bir kocan da var. Oraya dön derim, Stiattesilerle de yaşayabilirsin, senin elinde bu sanat varken... Doğrusu iyi görmüyordum senin sonunu, oysa... Yarın

yola çıkıyorum, dayanmak için gayret etmen gerek." Bir bardak su içti ve önünde duran çorbaya dokunmadan elindeki ekmek dilimini lokmalara bölerek bir süre oturdu. Ne önerilecek, ne tartışılacak, ne de dua edilecek bir şey kalmıştı ortada: Zaten babasının önünde ağlamayı hiçbir zaman bilememişti Artemisia. Yalın, kaçınılmaz ve dayanılması güç şeylere hazırlanmaktan başka bir yol kalmamıştı. Porta a Prato'daki o beyaz, boğucu toz bulutu içinde arabalar dönüp duruyor, Alpler ötesinin lehçeleriyle Toskano dilinin birbirine karıştığı o bağırış çağırışın uğultusunda şimdiden uzaklığın sisine gömülmüş ve tanınmaz hale gelmiş yolcular iniyor, biniyordu. Terli atlara dadanan sinekler, malların ve bavulların yuvarlanışı: Bakmak için duran veya veda etmek üzere gelmiş insanlar adım atacak yer bulamıyordu. Artemisia'nın duyduğu azap babasının oraya kadar birlikte gitmelerine rıza göstermemesi korkusundan kaynaklanan iç sıkıntısını saklama çabasıyla sınırlı kalmıştı. Ama Orazio sabırlıydı. Hafifçe, üstünkörü sarıldı kızına: Terebentin kokan kıyafetleri içinde uzuvları hissedilmiyordu sanki; arabaya çıkmış, parmaklıklara dayanmıştı bile, şehir dışına, gezmeye gidiyormuş gibi çevik ve endişesizdi. Yerine oturdu, yolculardan birisine başını hafifçe eğerek sade bir selam verdi, yakasının düğmesini çözdü, Artemisia'yı şimdiden unutmuş görünüyordu ki, birden geriye baktı ve elini havaya kaldırdı. Bu hareket bir selamdan çok, bir şeyleri havada dondurmanın anlamıyla yüklüydü sanki: Bir sesti, bir kelime, bir vaatti. Artemisia İtalya'da babasını son kez görüyordu.

Arabalar tüm dünyayı dolaşabilirdi bundan böyle ama hiçbirinin Orazio'nun bir iç geçirişi kadar değeri yoktu artık; ulaşılmayacak kadar uzaktı babası. Artemisia'ya gelince, onun Roma'ya geri döndüğünü söylemek, onu o günlerin ruh haleti içinde kendi tarzına uygun ve incitmeden anlatmak olur. Tekerlekler ayakları altında dönüyordu, kafasının içinde beyni uykudaydı, kapalı gözkapaklarına hiçbir imge sokulamıyordu. Bazı anlarda keder, tuzak ve tehlikeler karşısında duyduğumuz ihtiyattan daha yalın ve akıcı, daha iyi olabilir. Artemisia'nın gözleri ara ara kasaba ve köylere

dalıp gitse de, bakışının bir başka bakışla buluştuğunu fark ettiği an öyle taviz vermez, öyle mağrur oluyorlardı ki en arsız insan dahi utancından yerin dibine geçebilirdi. Nihayet bir sabah Piazza del Popolo'da indi arabadan: Buradan yola çıkan ve şu an gene buraya dönen aynı kadın arasında çok fark vardı.

Kadın olmak bir genç kızın, başına ne gelmiş olursa olsun olmak istemediği yegâne şeydi. Seçme olanağı da yoktu, hele 1622 ya da 1625 yılının Roması'nda seçenekler daha da azdı. Gerçek buydu: Artemisia başını kaldırdı ve sahip olduğu şeylerin kısa bir hesabını çıkardı. Güzel bir yüzü, güzel elleri, güzel bir gövdesi ve duruşu, yeteneği, dört sandığı, iki yüz ducati'si* ve hayatta olsun veya olmasın bir de kocası vardı. Ölümü yakından tanımış o uçarı kızdan kendisine kalan mirasın idaresini vakit geçirmeden eline aldı. Ve bir ışık yandı beyninde: Bu mal ve mülkün içinde elindeki en değerli şey kocasıydı, herkesin talep ettiği bir gereklilik. Bu arada, kendilerini saydırma konusunda herkese taş çıkartan Toskanalı hanımefendileri, onları bile şaşırtacak kadar iyi taklit ediyor, bu sayede içgüdüsel sezgisini kullanarak kötü niyetli ve aşırı meraklı insanlara karşı önlem alıyordu. Toplumdaki yerini kesinlikle ve tamamiyle kavrar kavramaz genç kızlarda bile nadir görülen bir yaşama sevinci ve zenginlik arzusuyla güçlendi birden ve duru bir bilinçle ilk kez, ölmeyi reddeden fukaraların tanrısı olan sahteliğe ve kurnazlığa özgür bir ruhla bir adak sundu. Araba hazırdı, hamallar önünde saygıyla eğiliyordu; eşyaları derhal indirildi, gereken bilgiler verildi. Bir saat sonra, kendisini tanıtmadan ve o sefil ailenin adını taşıdığını kimseye söylemeden Stiattesilerin nerede oturduklarını öğrenmişti. Gizliliğin deha ve cesareti hareket ve sözlerini yönlendiriyor, elinden tutarak ona rehberlik ediyordu: Zaman zaman su üstüne çıkan bir kural veya doğasındaki ikinci kişilik vasıtasıyla kendi kendisiyle karanlık bir birlik kurduğunu, bir çeşit anlaşma yaptığını hissediyor ve küçücük olayların yoğunluğuyla kendince eğleniyordu.

* Roma'da o zamanlar kullanılan para birimi. *–ç.n.*

Stiattesiler Ripagrande'de oturuyorlardı; âdetleri icabı uygar bir yerleşim yeri değildi yaşadıkları bu mekân, aşırı hızlı yollardan konak sahibi olmuş bir markinin mutfakları ve haraları arasında bulunan kötü badanalı, harap, mağaramsı bir yerde yaşıyorlardı. Artemisia sürekli açık tuttukları kapının eşiğinde belirdiğinde ihtiyar Stiattesi'nin sırtında düğünde giydiği elbise, elinde ise her zamanki tesbihi vardı. Kadife parçalarının birbirine eklenmesiyle dikilmiş giysileri içinde yüzleri kabuk bağlamış iki çirkin, sümüklü çocuk yapıştı elbisesine. Eşyalar içeri taşınırken ihtiyar hiddetle yerinden kalktı, ellerini göğe doğru kaldırdı, sonra iki adım geriye çekildi; sandıkların ağır olduklarını fark eder etmez, "Kızım, evladım!" diyerek ağlamaya başladı. Bitmek bilmez bir titremeyle sarsılıyordu; artık görmediğini anlatmak ister gibi işaretparmağıyla gözlerini gösterdi ve yürürken sağa sola takılmaya başladı, sonra içeri seslendi: "Gervasio, Mariuccia!" O korkunç odada birilerinin yaşadığına inanmak gerçekten zordu.

Artemisia gencecik bir çocukken kirli ve zararlı bir hayvan gibi nefret ettiği ve son yıllarda çocukluğuna ait bir korkuluk olarak aklından sildiği bu adamla böyle rahatlıkla konuşabilmesine kendisi de şaşmıştı. Şu anda bir bakışta onu bütün açıklığıyla görebiliyordu. Paramparça giysilerini, yalanlarla tükenmiş o kurşun rengi yüzünü süzerken, o eskil iğrenme duygusundan artan her şey, kendi içindeki merhamet duygusunu bütünüyle yitirmiş olmanın bilincinde yeniden doğuyordu. Asla kullanmadığı Floransa dilini kullanarak bir soru sormak keyifli olabilirdi örneğin: "Bunlar da kim?" Gözleri ağlamaktan şişen ihtiyar iki büklüm bir halde sıraların birini boşaltırken, "Çocuklar mı," dedi, "onlar Mariuccia'nın çocukları. Tanrı şahidimdir..." Birden ayakları çıplak, brokar etekli bir kadın hızla içeriye daldı; çıplak ayaklarına rağmen attığı her adım, sert bir tekmeden daha güçlüydü. "Hâlâ buradasın bakıyorum!" diye haykırdı ve kabarık dudağıyla çirkin bir ağız hareketi yaptı. Kavga etmeye teşne olduğu her halinden belliydi ancak yabancıyı tanır tanımaz ağzı açık, donakaldı. Evet, annesinin bir azize gözüyle baktığı ve Stiattesi'nin her pazar okuldan almaya gitti-

ği, başörtüsü yapılabilecek hiçbir değerli kumaşı kızına layık bulamayan Tuzia'nın büyük kızı, manastırın mızmız kızkurusu Mariuccia'ydı bu. İhtiyar, *San Paolo Eremita* ve *San Pietro in Croce* için poz verdiği zamanlarda kullandığı hürmetkâr bakışı yakalamaya çalışarak, "Tanrı şahidimdir..." diye sürdürdü. Bu arada Artemisia, uzun süredir kafasında tarttığı bir edayla eldivenlerinden birini çıkarmıştı. "Bu masumlara ne kadar gönülden babalık yaptığımı biliyor Tanrı," dedi Stiattesi. Artemisia'nın hayretle irkilmemesinden cesaret bularak omuzlarından kavradı, usulca bir şeyler fısıldadı ve bir imayla göz kırparak onu bir köşeye çekti. "Gerçek bir beyefendinin ortada kalmış bir zavallı karşısında Tanrı'nın rahmetine ve Göklerin arzusuna boyun eğmesi gerekir. Grazia ölünce, himayeme almak için evlendim onunla," dedi. Bir yandan ah çekiyor, diğer yandan göz ucuyla tamamı indirilmiş sandıklara bakıyordu. Hamallar dışarı çıkarken, kapalı yerlere girer girmez değneğini atıp sırtındaki sahte kamburu çıkaran topal bir dilenciye takıldılar. Çatık kaşlı ve saldırgan Mariuccia'nın neşesi yerine gelmiş, yüzüne kışkırtıcı bir ifade yayılmıştı; yürürken saçlarını düzeltiyor, dudaklarını ıslatıyordu. Geldiği kapıyı göstererek, "orada herkes hazır," dedi Tuzia, ama ihtiyarın sabit gözlerle hâlâ ressamı süzdüğünü fark edince, "Sağır mısın yahu?" diye çıkıştı ve taşralı aksanını ele veren bir öfkeyle kükredi. Artemisia başını çevirdi, sıraya oturdu ve kocasını sordu.

"İnci gibi bir oğlandır," diyerek konuya girdi Giambattista. Güvenli bir denize açılıyormuş gibi rahatlamış, gözyaşları kurumuştu; bakışına yerleşen ateşte döndürmeye hazırlandığı dolaplar gizliydi, sürekli gözlerini kırpıştırıyordu. "Öyle bir çocuk ki, hepimizin karnını o doyuruyor; şu zavallı ihtiyar, talihsiz kardeşleri, Tanrı'nın şu zavallı kulları, hepimiz onun eline bakıyoruz," dedi ve kafasını bir perdenin arkasına uzattı. "Gervasio koş oğlum, Antonio'ya haber ver, Artemisia geldi. Oğlum her gün hiç bıkmadan bekledi seni": Bir lokma yiyor, bir ah çekiyordu. "Ne kadar dikkatlidir bilirsin, bugün Piazza Navona'da pazar kuruluyor." Perdenin arkasından, bir kalınlaşıp bir incelen sesinden ergenlik çağın-

da, toy bir oğlan olduğu anlaşılan yeni yetme bir çocuk çıktı. Küçük Gervasio'ydu bu, büyümüştü; burnu elindeki kitapçığa gömülü okumayı sürdürüyor ve bacaklarını isteksizce sürüklüyordu. Acele etmesi için sıkıştıran babasını duymamış gibi davranmasına rağmen yürüyordu; çıkmadan önce, kısık gözkapaklarının arasından insanın içine işleyen, vur-kaç bir bakış fırlattı Artemisia'ya. Bu haliyle, Antonio'nun gençliğine çok benziyordu.

Gentileschi iç dünyasında kararsız ve dalgın olmasına rağmen dışarıdan bakıldığında, tahta sıranın üzerinde derli toplu oturmuş ve atların değişmesini bekleyen kararlı bir yolcuya benziyordu. Sıra, ahşap katafalkların, meşalelerin ve dini ayin flamalarının arasında yıllarca depoda kaldığından çürümüş, tozlu ve Stiattesilere nasıl geldiği meçhul tahta bir kilise sırasıydı. Arada bir sırtını dayadığı duvarın sıvaları dökülmüştü; iri tüf blokları arasındaki kireç izleri zar zor seçiliyordu. Mağaraya benzeyen bu odanın bayağı çıplaklığının uyandırdığı ürküntü bir yığın tuhaf insanın girişi ve çıkışıyla hafifliyordu aslında, bu yüzden Artemisia sadece bakmaya ve izlemeye kilitlenmişti. Sırtlarındaki torbalarıyla üç ayrı türden sakat, bir dilenci keşiş, ellerinde dizginler, eğerler ve çeşit çeşit at gereçleriyle gelen iki at bakıcısı, içeriye yükleriyle girip elleri boş çıkan iki asker. Aralarında gençler de olsa çoğunluğunu ihtiyar ve düşkünlerin oluşturduğu bir sürü kadın da vardı aralarında; hepsinin ellerinde torbaları ve çıkınları vardı. Biraz önce Gervasio'nun arkasından çıktığı keçe perde, ailenin yaşadığı ve konukların girdiği bölümü diğer mekândan ayıran, tek kanadı sağlam kalmış kapının boş kalan diğer yarısını kapatıyordu. Gelenler uzun oturuyor, duruma göre aralarında tehditkâr veya çirkefçe bir ağız dalaşı başlıyordu; ama Mariuccia'nın sesi tek başına hepsini bastıracak güçteydi; bir keresinde elinde bir defter, esmer ve dolgun sağ omuzundan kayan bluzuyla şöyle bir görünüp kaybolmuştu.

Gelinine göz kulak olmak üzere evde kalan ihtiyar Stiattesi, "İdare ediyoruz işte," dedi; görünüşte tahta sıraları düzenliyor, kirli bir masa örtüsünü düzelterek katlıyor, masa üzerindeki kupaları topluyordu; bu esnada iki çocuk, leş gibi, oyuncu bir kırma köpek-

le sarmaş dolaş olmuş yerlerde yuvarlanıyordu. Kırpar gibi bir gözünü iyice kıstı ihtiyar, ötekisiyle bu ifadeyi anında yalanlarcasına dualar kekelemeye başladı. Sürekli sandıkların arasında dolaşıyor, birinin çıkıntılı köşesini iyice duvara itiyor, bir başkasının çatlağına sıkışıp kalmış bitki sapını alıyordu: Parmakları titriyordu ve Artemisia ne kadar sabit ve kıpırdamadan durur, gözlerindeki o sakin ve sabırlı bakış ne kadar sürerse, ihtiyar o kadar çok çalışıyordu. Nihayet Fabrizio da çıkageldi, asker olmuştu, işli ceketi çok gösterişliydi, yemek de yemek diye kıyameti koparıyordu. Çocuklar inlerine çekildiler, Mariuccia'nın uzaktan gelen sesi yumuşamıştı. Giambattista birden kayboldu ortalıktan. Asker bir yukarı bir aşağı yürüyor, her geçişinde sandıklara takılıyor, kılıcıyla çarpıyordu, sonra köpeği tekmeledi. "Geliyor mu gelmiyor mu bu yemek?" diye sesleniyor ve her bağırışından, her çarpışından sonra aynı biçimde, selam vermeksizin yengesine bakıyordu. Artemisia kendisini geriye doğru yaslayarak daha rahat bir oturuş şekli bulmuştu; kibirli bakışlarının arkasında için için gülüyordu. Bazı anlar ona vicdan azabı çektiren bir düşünceye, Pitti'de henüz yerde bekleyen tuvalin üzerinde Holofernes'in oluk oluk akan kanının dinişine gülüyordu aslında: "Onu ben yarattım, bir zalimi öldürmüş olmaktan farkı yok benim için," diye düşündü. Fabrizio'nun pantolonunu beline doğru çekişi tıpkı levazımcı Cosimo'ya benziyordu. Evet, levazımcı Cosimo: Diğer adıyla Holofernes! O eski nefretin doğurduğu dürtü öylesine güçlüydü ki Artemisia birden ayağa fırladı ve kendisini bir dev gibi hissetti.

Oysa bir dev değildi o, küçücük, üstelik sarışın bir kadındı. Oturduğu sırayla masa arasından göründüğü kadarıyla Fabrizio'nun iri gövdesi çok güçlü ve sağlamdı, onu bakışlarıyla kamçıladığını hissettirebilme umuduyla sadece bakmakla yetindi. Akşam olmak üzereydi, güneş alçalmıştı; nehir kıyısından bitkin, yumuşacık sesler, mahpusların teraneleri duyuluyordu. İşte tam o anda Antonio göründü.

Omuzları düşük, zayıf ve solgun hatırlıyordu onu, öyle de kalmıştı aslında; ancak yorucu işlerde kazandığı deneyimin olgunlaş-

tırdığı ve onu nasılsa öyle kabul edilir kılan yeni bir derinlik sinmişti kemiklerine. Giysilerini eskiden beri tanıyor gibiydi, ama tastamam oturmuşlardı şimdi üzerine, fena sayılmazlardı. Onun da sırtında bir torba vardı, ama kıvrak bir hafiflikle hemen atıverdi sırtından. Gayet sakin ve kendinden emin, sanki bir mobilyaya takılmış gibi kardeşinin etrafından dolandı. Yerden bir ipi almak üzere eğildi, bir çekmeceyi açtı. Ve nihayet Artemisia'ya baktı.

Ve gülümsedi Artemisia. Sanki o anda doğmuş gibi gülüyor ve altı saat önce bir kocanın tek başına yaşayan bir kadına sağlayacağı faydaların hesabını yapmış olduğunu bile hatırlamıyordu. Oğullarıyla evli oluşundan dolayı ait olduğuna inandığı bu karanlık aileye, bu adama gelmekle onları bir anlamda Francesco'ya, kendisine körü körüne bağlı olan kardeşine tercih etmiş oluyordu, ancak şu an kardeşi bile gelmiyordu aklına. Bunun bir teslimiyet anlamına gelebileceğini düşünmeden, açıklayamadığı bir nedenden ötürü büyük bir özgürlük hissetti, mutlulukla gülüyordu. Hırsız akrabaların ve pezevenklerin yaşadığı, bir yatağı bile olmayan bu inde iki yıldır evli ve korunmakta olduğunu anladı. El sıkışmadı yeni evliler ama aralarında anlaşmış gibi eşyalarla ve kalacakları odayla birlikte ilgilendiler. Bütün gece yapmaları gereken işler üzerinde yoğunlaştılar; fısıltıyla konuşuyor, akrabaların yanındayken doğallık içinde birbirleri adına söz alıyorlardı. Bir keresinde Antonio, Mariuccia'nın bir dolap çevirdiğini fark ederek göz kırptı karısına ve gece boyunca Artemisia, kocasının duvara sürünen kolundaki tozları iki kez silkeledi.

Daha önce depo olarak kullanılan ve çürümüş tahıl kokusunun sindiği büyük bir odaya yerleştiler. Yatak tuğlayla örülmüş bir bazanın üstüne saman yığılarak kurulmuştu, tırmanmaya gerek olmadığı gibi, yorgunken üzerine düşmenin de kendine has bir keyfi vardı. Artemisia'nın sandıkları el değmemiş ve kapalı vaziyette başucunda duruyordu; yatağın ayakucunda, karşılıklı iki duvar arasına, çerçilik ve eskicilik yapan Antonio'nun mallarını astığı iki sıra ip gerilmişti. İlk akşamdan beri Antonio her şeyi hep aynı şekilde düzenliyordu. Gözlerini iki iş arasında dinlenir gibi sık sık

kapatıyordu, elleri zayıftı ve bu işe uygun değillerdi, nitekim koca torbaları sürüklerken sanki tırnaklarıyla çekiyormuş gibi bir izlenim veriyordu. Artemisia ayakta, yorgunluktan benzi solmuş bir halde onu seyrederken birden hafif hafif sızlanmaya başladı (ondan başka kime sızlanmaya cesaret edebilmişti ki bugüne kadar?), takati kalmamıştı artık, uzanmak istiyordu. Antonio'nun çıkarken kapattığı kapının arkasında soyunacağı yerde, büyük bir arzuyla, kana kanaya ağlayarak yatağa attı kendisini. Evlenmesinin bir nedeni de gizlice ağlayabilme özgürlüğü değil miydi? Yalnızken ağlamak doyurucu olmuyordu. Antonio iki kez vurdu kapıya; önce bir iskemle ve küçük bir masa getirdi, sonra da dumanı tüten bir fincan sıcak çikolata. Fincanın kenarları bu mahzende bulunduğuna inanılmayacak kadar inceydi. Ardından ortaya sıcak bir çörek ve altın rengi bir salkım üzüm geldi. Artemisia gözyaşları ile açlığı iç içe, ağır ağır sunulanları yiyor, Antonio ise uzun adımlarıyla odada dolaşıyor, upuzun boyuyla yalpalıyordu. Müsvedde kâğıtlarına alelacele bir şeyler karalamak için pencerenin altındaki basamaklardan birine oturdu sonra. Günbatımının o uçuk ışığında nasıl görebildiği bir muammaydı; Artemisia ona daha yakına gelmesini, böylece yanı başında yere bıraktığı kandilin ışığından her ikisinin de faydalanabileceklerini söyledi. Yaşlı ve şefkatli bazı eşlerin yalandan kızdıklarında eşleriyle konuşurken kullandıkları vurguyla konuşmuştu; Antonio hak verdi ona ve Artemisia'nın hemen yanında duran büyük bir torbanın üzerine yerleşerek dizleri üzerinde yazmaya devam etti. Ara ara başını kaldırıyor, kafasında rakamlar, dalgın dalgın karısının yemek yiyişini seyrediyordu. Artemisia yuttuğu her lokmanın kocasına bir doyum verdiğini hissediyor ve o bakışın altında giderek iyileştiğini kanıtlamak isteyen, nekahet dönemindeki, sakin, ciddi bir çocuk gibi duruyordu. Büyük bir sükûnet çökmüştü üzerine; o kapalı kapı ve o sakin can yoldaşı, ne yalnızken ne dostları arasında, dahası, babasıyla birlikteyken bile hiç tatmadığı bir rahatlık ve sıcaklık yayıyordu. Bir Gentileschi olduğunu, ressam kızı ve ressam Gentileschi olduğunu unutmuştu. Ödenen eski borçlar, aile sevgisinin, aile saygısının

borçları birer birer siliniyordu. Bir "kocası" vardı artık, bu kelime tüm zihnini kaplamıştı.

Antonio sabahları erken çıkardı evden. Adımları öyle hafif ve saygılıydı ki çoğu zaman gittiğini fark etmezdi Artemisia. Gözlerini açar açmaz, yatakta kalan boşluğun büyüklüğünden çok, ipte asılı elbiselerin eksikliğinden hissederdi onun yokluğunu; zira Antonio bir kuş, ağırlığı olmayan dertop bir yumak gibi uyuyordu. Yalnız kalışına ilk gün bile içerlemedi Artemisia: Her zamankinin aksine dipdiri ve daha canlı kalkıyordu sabahları; Antonio'nun ticaretini yaptığı, alıp sattığı malları karıştırma düşüncesiyle heyecanlanırdı hep. Pincio'daki bütün çocukların o torbayı karıştırmak için yanıp tutuştuğu zamanlardan kalma, ortak yaşanan çocukluklarına ait eski bir arzuydu bu.

Antonio uzak pazarlara ve panayırlara gittiğinden, bazı zamanlar üç hatta dört gün eve dönmediği olurdu. Sessiz bir anlaşmaya uyar gibi, sınırsız bir özgürlük bağışlıyordu ona; çıkarken masanın üzerine her zaman on veya yirmi paoli* bırakırdı. Artemisia kendi başına çıkabilir, bütün gün dışarıda kalabilir, istediği herkesle görüşebilirdi. İpin üzerinde kalan elbiseler arasından arzu ettiği herhangi birini seçip giyebiliyor, genellikle kendi giysilerine tercih ediyordu; hatta bir keresinde uşak kılığına girdiği bile olmuştu. Floransalı Violante'nin dediğine göre Fransız hanımefendileri arasında böyle bir moda varmış. Çoğu zaman arabaya biniyor, kendisine resim yapıp yapmadığını, Stiattesilerden uzakta bir yerde, neden sadece kendisi için bir ev kurmadığını sorup duran kardeşi Francesco'yu ziyarete, Pia Sokağı'na gidiyordu. "Senin gibi bir kadın!" diye üsteliyordu kardeşi. Artemisia genellikle onu yanıtlamaz, omuz silkmekle yetinirdi: Şu anda Ripagrande'deki mağarada eskici Antonio'nun karısı olduğunu, evdeki herkesin ona hüsnükabul gösterdiğini, oradaki ayaktakımıyla eğlendiğini ve şimdilik böyle rahat ettiğini ona açıklayabilmesi zordu. Ama Ro-

* İlk kez Papa III. Paolo zamanında (1468-1549) basıldığı için onun adını alan ve sonradan diğer bazı İtalyan şehir devletlerine de yayılan para birimi. –*ç.n.*

ma'da kimlerin neler yaptığını, eski ve yeni ressamlar hakkındaki haberleri zevkle dinliyordu. Çenesini eline dayamış, gözleri sabit, henüz biçimlenmemiş bir açılım ve ün, kendine yer açma, çalışma ve yolculuk tasarıları kurcalıyordu kafasını. Emin olduğu tek şey Roma'da kalmayacağıydı. Ama daha zaman vardı, hayat uzundu. Francesco'nun atölyesinin hemen yanındaki manastırın koruluğundaki serçeler, tertemiz gökyüzüne dalga dalga yayılan, sağır edici bir uğultuyla geceyi geçirecekleri sığınaklarına çekiliyordu; bahçıvanın çocuğu bir Ave Maria çanı çalmak için sonbaharın döktüğü minik dallar ve yapraklar üzerinde çıplak ayak koşturuyordu: Günbatımında tüm çanlar birbirlerine karşılık verircesine çalmaya başlamıştı. "Babam?" diye sordu Artemisia. Fransa'ya geçmeden iki kez yazmıştı. Sonrasını ikisi de bilmiyordu, hiç haber almamışlardı ondan. Artemisia babasının ondan uzaklarda ölmüş olabileceğini düşüneli çok zaman geçmemişti, ancak duyması gereken acı onu hiç ıslatmadan üzerinden akıp gitmiş, onu daha güçlü kılarak kendisini daha iyi tanımasını sağlamış, böylece hayatın içinde nasıl durulması gerektiğini anlamıştı Artemisia. Bu mevsimde ışık erken çekilir, saat altıda hava iyice kararmış olurdu ama Artemisia Roma'nın karanlık sokaklarında arabayla eve dönmekten hiç korkmuyordu. Son yarım saatin konuları en keyifli olanlardı: "Cassiano Dal Pozzo için büyük manzara resimleri yapan bir Fransız ressam var." "Mannozzi, Santi Quattro'da resim yapıyor, senin Holofernes ile ilgili haberler de getirdi." Eliyle ağzını kapatarak güldü Artemisia, ancak bakışları ciddiyetini koruyordu. Manzara resimleri ve Holofernes. Agostino da manzara resimleri yapardı: Başını kaldırıp yukarı bakacak olsa Monte Cavallo'daki iskelenin üzerinde ıslık çalarken elinde fırçaları, gözucuyla kendisine bakarken görüyordu onu hâlâ. Artemisia nefret etmiyor nicedir ondan, Agostino hiç doğmamış sanki; onu hatırlamak her türlü arzudan yoksun bir meraktan başka bir şey değil. "İyi geceler Francesco," diyor kalkarken ve Antonio'nun hediye ettiği güzelim İspanyol pelerinini omuzlarına yerleştiriyor: O bir hanımefendi artık, kimsenin tanımadığı, gizem dolu bir hanımefendi.

Kiralık araba çukurlara gire çıka taşların üzerinde zıplarken gözleri faltaşı gibi açılıyor: Doludizgin indikleri zifiri karanlık yokuşta yol aldıkça, arabaların yanında duran at hizmetlilerinin ve meşalelerin sayısı da artıyor, dikkatle yürüyen yolcuların fenerleri ve kutsal imgelerin korunduğu duvar nişlerinin* ışıkları peş peşe yanıyor, Artemisia kendisini güvende hissediyor ve markinin konağının kapısında (mağaranın girişine on adım uzaklıkta) arabadan indiğinde bir maske kadar neşeli, Stiattesilerin uyudukları, şarkı söyledikleri, yemek yedikleri ve bazen on, bazen on beş kişinin türlü azgınlıklarına sahne olan kocaman odasını bir kraliçe edasıyla boydan boya geçmekten büyük zevk alıyor. Mariuccia'nın, "İşte Artemisia orospusu" demesine bile aldırmıyor. Odasının kapısını kapattığında hiçbir şey rahatsız etmiyor onu. Antonio dönmediyse iyi, döndüyse de iyi. Yalnız başınayken, bazı zamanlar kâh komik hareketler yaparak, kâh bir sahnede oynuyormuş edasıyla bir şarkı mırıldanarak soyunuyor. Kapıyı kilitliyor, ekmeğini ve cevizleri, badem ezmelerini ve kuru kestaneleri küçük lokmalara bölüyor. Sonra, ortalık sakinleşip yandaki odadan gelen yorumlar kesilince sandığını açıyor, bir kâğıt ve karakalem çıkarıyor. Bir zamanlar olduğu gibi lambanın ışığında çiziyor gene, ama şu an daha genç ve tasasız. Arada bir kuru incirden bir lokma koparıp çiğnerken markinin bahçesine bakan yüksek pencereden dışarıyı gözetlemek üzere kalkıyor yerinden. Büyük kapıdan girmeden önce atlar demir nallarıyla korkunç bir gürültü çıkararak dimdik şahlanıyor ve o ürkünç ağızlarıyla pencerenin parmaklıklarına sürünüyorlar. Uşaklar bağırıyor, meşalelerden gelen duman ve is doluyor odaya. Ana merdivenlerin hemen başında, arkadakileri emniyete almak amacıyla markinin tüm avanesi önde duruyor, hızla koşuşturan kardinalin kırmızı elbisesi ve parlak yüzü gölgede kor gibi yanıyor. Ve Artemisia dinlenmek üzere kendisini yer yatağına atıyor.

* *Tabernacolo*: Ortaçağ ve Rönesans kentlerinde, evlerin dış duvarlarına ya da köşelerine yerleştirilen, kutsal imge veya objeleri korumak için oyulan nişlere verilen ad. *–ç.n.*

En büyük zevki, Antonio'nun yolculuklarından getirdiği eşyaları ağır temposuyla torbadan çıkarışını seyretmek: Küçük, değersiz sayılabilecek mücevherler, telkâri objeler, fildişi minik kutsal imge muhafazaları, kıymetli tespihler. Antonio para için pek bir şey satmıyor genelde, takastan aldığı zevk kar hevesine galebe çalıyor ruhunda. Karısının yeni objeleri gülerek evirip çevirdiği eski moda elbiseleri keyfince karıştırmasına ses çıkarmıyor. Sonunda kirli, küçük bir keseden paralar saçılıyor ortaya ve Artemisia başka şeylerle meşgulmüş gibi uzaklaşıyor. Antonio karısının bakmaktan kaçındığı bütün parasını, bakır baiocco veya ducato'ları toparlayıp saymaya oturuyor. Her seferinde beklenmedik, çocuksu armağanlar geliyor Artemisia'ya: Torbanın içinden nasıl olup da ezilmeden çıktığına bir türlü inanamadığı taze çilekler, ipe dizilmiş büyüklü küçüklü cevizler ve marzipan.

Ancak Antonio'yu mutlu etmenin tek yolu, birisinin içeri girmesi olasılığından duyduğu endişeyle sık sık kapıya bakan bu adamın tedirgin ve sabırsız bakışları altında, getirdiği her şeyi derhal yiyip bitirmekti. Nitekim Antonio fındık, kabuk, kırıntı, artan ne varsa hepsini bir anda toparlayıp kaldırır, kendisi hemen her zaman daha önceden yemiş olduğundan Artemisia tabakta veya ekmek tahtasında sunulan hiçbir şeyi onunla paylaşmazdı. Ardından sormaya başlardı Antonio: "Yatmıyor musun?" Antonio öteberisini düzenlerken Artemisia'nın hâlâ ayakta olmasından hoşlanmıyordu. Turkuaz yüzüğü (Agostino'nun verdiği yüzüğün tıpatıp aynısı olduğundan Artemisia'nın kalbi duracak gibi olmuştu) hediye edip de parmağına takmaya cesaret edemediği o geceden sonra değişmiş, kendisini seyretmesine pek aldırmaz olmuştu. Küçük tarakları, el aynalarını, yüz boyalarını, pudraları hızla ve kaşları çatık vaziyette durmadan sarıyor, açıyor, sonra tekrar sarıyordu. Artemisia o gece de alelacele yatmakla kalmamış, firuze yüzüğü taktığı serçeparmağı iyice görünecek şekilde, yüzünü yastığa gömerek hemen uyuyormuş gibi yapmıştı. Birkaç dakika geçmemişti ki teker teker açılarak ipe serilen elbiselerin çıkardığı hışırtıyı ve bir şarkıyı andıran alışılmamış, uzak ve zayıf bir ses duydu. Evet, An-

tonio şarkı söylüyordu: Trinità dei Monti rahiplerinin kimsesiz sokak çocuklarına öğrettiği, her ikisinin de çocukluğuna ait bir kilise şarkısıydı.

Antonio, sadece karısının uyuduğundan emin olduğu anlarda parmak ucunda kapıya gider, önce bir dakika kadar durup dinler, sonra kapı tokmağını çevirip ortak kullanılan odaya geçerdi. Bu gizliliğin altında hınzır bir kurnazlık veya planlı bir tuzak olabileceği kuşkusu Artemisia'nın aklından geçmese de, gözlerini kapatarak uyuyor görünmekten kendisini alamıyordu. Aslında uyumuyordu tabii ve kapı kapandığı an, Antonio öteki odaya girer girmez patlayan kahkahaları ve sesleri sanki daha iyi algılayabilecekmiş gibi gözlerini kocaman açıyordu. Çeşitli lehçelerde, hatta bazen farklı dillerde münasebetsiz ve ağır şakalar geliyordu kulağına. Antonio'nun onu bu tür şeylere neden maruz bıraktığını bir türlü anlamasa da, bunun belirli bir nedeni olduğundan emindi; üzerinde düşünülüp taşınılmış, onunla yüzgöz olmaksızın, dolaylı yollardan anlatmaya çalıştığı bir şey olmalıydı. Sönmeye yüz tuttuğundan titremeye başlayan kandilin ışığında genç kadın, ipe asılı giysilerden duvara yansıyan tuhaf gölgelerden duyduğu huzursuzlukla uyanık beklemekten hoşlanmıyordu: Özgür bir yalnızlığın keyfinin, katlanmaya mecbur bırakıldığı kekre bir yalnızlığa dönüşebilmesi o kadar kolaydı ki; San Spirito'daki yılan dilli komşuların gürültülerini dinlediği ve her ne pahasına olursa olsun onlara katılabilmek için müthiş bir arzu duyduğu zamanlardan kalma zorlu sınavlara geri götürebilirdi onu. Bir arkadaş, özellikle de onların arkadaşlığını arzulamamak için ezik, dinlenirken çocuksu bir kararla birden yerinden fırlıyor, çıplak ayak ortalarda dolaşıyor, kapıya yanaşıyor, kulağını dayayıp dinliyor ve görülmeden bakabileceği bir delik arıyordu. Daha sonra, yağmurlu bir gecede buluyor nitekim o deliği: Soğuktan korunabilmek için, eski elbiselerin arasında bulduğu kapşonlu seyyah pelerinine sımsıkı sarınmıştı. Artemisia el altından bilgi toplamaya çalışan bir kadının bu yeni, çocuksu oyunuyla hayatında hiç olmadığı kadar eğleniyordu. Perde tamamen çekilmiş olmasına rağmen iki mekânı birbirinden ayı-

racak genişlikte değildi, açık kalan kısmından bakıldığında Stiattesilerin küçüklü büyüklü yatakları, onlarla kıyaslandığında kendi yatağının bir taht sayılabileceği yer döşekleri göze çarpıyordu odada. Mariuccia ağır ve avare üstündeki bitleri ayıklıyor, korsesini çıkarıyor, kafasını öne eğip saçlarını tarıyor, doğrulduğunda kabarık saçlarının arasında beliren ateş basmış o parlak, mosmor yüzü hafif ışığın etkisiyle bir sis bulutunun gerisinden bakıyordu. Öfkeli ihtiyar parşömenler üzerine bir şeyler yazıyor, arada bir kalemini sivriltmek için kalkıyor ancak bir türlü istediği gibi bir bıçak bulamıyordu. Çocuklar kış sinekleri gibi herkesin bacakları arasında dolaşıyorlardı. Sık sık uyukluyor, dayak yiyor ve ağlıyorlardı. Düzenbaz arkadaşlarının yandan ve arkadan bakarak dikkat ve hayranlıkla seyrettiği Fabrizio'nun zar oyunu oynadığı masayı iki büyük kilise şamdanı aydınlatıyordu; karşısındaki oyuncu esmer ve kavruktu, sakalını kaşıyor ve esniyordu. İkizler yere oturmuş, yaşlı veya genç, boşta kimi bulurlarsa onunla oynuyorlardı; yerde oynanan bu oyun da, en azından kuşkucu bir durgunlukla masada süren oyun kadar gürültülüydü. Köpeğin hiç durmadan hırladığı aptal bir genç de oyuna katılmak istiyordu; köpek yediği tekme tokatla ciyak ciyak bağırıyordu ki nihayet korsesini bağlamış, ayağında ayakkabıları, göğsüne iliştirilmiş bir gülle Mariuccia dışarı çıktı: Selam vermek şöyle dursun, başını kaldırıp bakan bile olmamıştı. Zaten diğerleri de kalkmak üzereydi. Tam o sırada karşı duvara bakan ve hayli yüksek, pencere sayılabilecek bir açıklıktan Artemisia'nın burnuna birden rosto ve sos kokuları geldi, şaşırmıştı. Kazan, tencere, tabak çanak gürültüleri de giderek artıyordu. O duvarın arkasında markinin mutfağı vardı; ocakların dumanı ve kazanların buharı aşağı çöküyor, Stiattesilerin nefeslerine karışıyordu; öyle ki sislere gömülmüş bir nehir kıyısını andırıyordu oda. "Miço", diye seslendi boğuk ve alaycı bir ses; kediyi çağırıyordu: "Dorante, Mustafà, Risotto, Cortacoda." Odada herkes susmuştu, oğlanlar oyunlarını yarıda kesti, çocuklar uyandı, ihtiyar ayağa kalkmıştı: Sadece Fabrizio pür dikkat zar atıyordu hâlâ, Antonio ise bir seyirci gibi kenarda bir yerde bir dengin üze-

rinde gözlerini yere dikmiş oturuyordu. Nihayet parlak ve ağır bir şey iğrenç bir kuş gibi pencereden uçarak yere düştü ve birdenbire sessiz bir itiş kakış başladı. Köpek keskin ve yürek dağlayan bir sesle sızlanıyordu, sessiz yumruklar birbirine karışmıştı, ama ihtiyar yüzsüzdü, herkese baskın çıkmış, avını kapmıştı bile. Görkemli ve bilmiş bir edayla bildirdi: "Yaban domuzu budundan rosto." Herkes çoktan yerini almıştı. Artemisia'nın tahmin ettiği gibi akşam yemeği eli uzun, dost bir ahçı yamağından Stiattesilere işte böyle yağıyordu. Her birinin torbasını açıp teneke bardağını çıkararak kendi payını istemesi ve yemeğinin zevkini çıkarmak üzere yerine yerleşip oturması öyle hızla olup bitmişti ki izlemeye yetişemiyordu Artemisia. Tam anlamıyla hırsızlık sayılmasa da, hile ile aşırılmış bu yemek karşısında herkes bir savaş kazanmış gibi heyecanlanmıştı: Fabrizio kazandığı paraları topladı, kesesine doldurdu ve yerinden kalktı; mahmuzlarını vurarak sanki yapacak başka işi yokmuş gibi rostonun bölüşüldüğü masaya geldi, yerine oturmadan bir lokma kopardı ve yedi, sonra parmaklarını Gervasio'nun kıvırcık saçlarına sürerek temizledi. İri bacakları üzerinde yaylandı, omuzlarını şöyle bir gevşetti, giysilerine çekidüzen vererek, aralarında kaybetmeye devam eden kavruk oğlanın da bulunduğu karınları aç arkadaş grubuna katılmak üzere sokağa açılan kapıya doğru seğirtti. Dışarı çıktılar, uzaklaşmış olmalarına rağmen daha bir süre sesleri ve metal şıkırtıları duyuldu. İçeridekiler yemekleri üzerine daha bir dikkatle eğilmişlerdi. Birbirlerine karşı duydukları kuşkuyla kıtlıktan çıkmışçasına yiyorlardı. Herkes kendi içine kapanmıştı, kimi yüzünü duvara dönmüş, kimi bir merdiven basamağına oturmuş, kâse, bardak, bıçak gibi özel eşyaları sayesinde kendilerini güvende hissediyorlardı. Bu armağanı paylaşmaya davet edilmeyen misafirler teneke kaplarını çıkarmışlar, keşişlerin karavanasından aldıkları çorbayı kaşıklıyorlardı. Şu an bir sessizlik çökmüştü herkese, sadece yiyorlardı. Markinin mutfağından gelen ve giderek artan gürültünün, büyük ateşten yansıyan ışık ve dumanın kimi zaman güneşli kimi zaman bulutlu bir havayı andırdığı bu değişken göğün altında yaşamak onların kade-

riydi. Aptal oğlana da, köpeğe yedirdikleri, etin yağına batırılmış ekmekten verdiler. Çocuklar sıyırdıkları kemiğe yanaklarını dayamış, tekrar uykuya dalmışlardı. Payına bir şey düşmeyen Antonio ayağa kalktı. Fabrizio ve arkadaşları çıktığında duvara dayanmış oturuyordu; rastlantı eseri üzerine düşüp yeşeren bir tohumu andıran barışçıl bir farkındalık ve bilgelik içinde eski günlerdeki o hafif, yamuk yürüyüşüyle uyku âlemindeymiş gibi ortalarda dolanıyordu. Çocukları yataklarına yatırdı, babasının notlarını çekmeceye yerleştirdi, yanındaki şarap şişesini kaldırdı, ikizlere sürünerek yanlarından geçti ve farkında olmadan sarışın Gervasio'nun hafif kamburlaşmış omuzlarına dayadı elini; sonra gönülsüzce geri çekti. Sokağa çıktı, geri döndüğünde yüzü keyifsiz bir düşünceyle asılmıştı (Artemisia onu izliyordu, kocasını tanıyordu artık), saatin geç olduğunu ve dışarıdakiler dönmüş olsun veya olmasın büyük perdeyi çekmek isteğini söyledi. İşte tam o anda yerde oturan misafirler arasındaki en sakin, en renksiz, oldukça yaşlı ve sırtı duvara dayalı duran biri sağ elini oynattı ve pelerini açıldı. Dizlerinin üzerinde yassı, tellerine sol eliyle hızla dokunduğu bir müzik aleti göründü ve ardından bir şarkının yürek paralayıcı hatırasını çağrıştıran titrek ve derin bir ses yeni bir kişilik olarak gecenin geç saatlerini paylaşanlar arasına katıldı. İspanyoldu, tek kelime etmiyor, sadece kendisi için hatırlarmış gibi tellerin üzerinde parmaklarını sessizce gezdiriyordu; birisine eşlik edercesine tekdüze, hiç değişmeyen bir ritim izliyordu: Buruk ve sarkık dudaklarını mühürlemişti o şarkı. Sonra birden, çıldırmış gibi öyle korkunç bir hızla çalmaya başladı ki elleri, delice çektiği tellerle bütünleşen parmaklarıyla birbirine karışarak yekpare bir bulut görünümü aldı; bu doludizgin korodan bütün rayihası ile bir cümbüş salgılanıyor, tambur dahil çeşitli müzik aletlerinin farklı tını ve sesleri akıyordu. Morarmış dudakları ve ölü gibi solgun yanaklarıyla bu mahzun çalgıcı yaptığı müziği kendisi dinlemiyordu sanki. Diğerlerine gelince, kimi uykusu geldiği için yarıda kalkıyor, kimi oturduğu yerde duruşunu değiştirerek esneme dürtüsünü bastırmaya çalışıyordu. Antonio ayakta bekliyor, yüzünde uzun bir sabrın izleri

okunuyordu. Ama o gece duvarın arkasından duyduğu o ezgi Artemisia'ya hayatta başka şeylerin de olduğunu, arzu edebileceği ülkelerin varlığını, babasının büyük olasılık uzaklarda kaybolduğunu, kendisine bir isim yapması gerektiğini, onun için seçtikleri bu tuhaf isme büyük ün ve önem kazandırmasının önemli olduğunu anlatmaya yetmişti. Uyumadı, dinlemek istiyordu. Derken içindeki o muzip kıpırtı ve merak terk etti onu. Pelerinini bir saraylı kıyafeti gibi ardında sürüyerek yatağına doğru yürüdü. Kendisinden başka kimseye ihtiyacı yoktu artık. Yan odadan halen sızan ve giderek zayıflayan seslere ayak uyduran bir ahenkle ağır ağır, neredeyse ihtişamla yatağına uzandı. "Yarın Francesco ile konuşacağım..." "Artemisia'nın kim olduğunu görecekler," diye düşündü ve uykuya daldı.

Daha sonra, uykunun ilk şeffaflığında Antonio'nun kapıyı araladığını, kapattığını ve ona yanaştığını, küçük ışığını yaktığını hissetti: Işıksız uyuyamıyordu Antonio. Ara ara iç geçirmesi ve ayakkabılarının bağını çözmek için eğildiğinde nefes nefese kalması dışında, onu uyandırır korkusuyla itinayla soyunurdu hep; ama Artemisia'nın uykusu kaçmıştı bir kere; can yoldaşının saygılı, mütevazı ve sevecen kavrayışına teslim oldu tekrar. Eş olmuştu işte gene: Gözleri kapalıydı ama yorganı açmadan önce Antonio' nun ona bakmak için bir an durduğunu fark etti ve tatlı bir korkuyu andıran bir ürperme yayıldı gövdesine. Gecenin koyuluğunda hemen her zaman, en az bir defa uyanıyor, o titrek ışık sayesinde aniden doğuveren, kan gibi ılık ve noksansız mutluluklar yaşıyordu. Yanı başında gevşemiş uyuyan o varlığı, suskun ve kımıltısız yatan o armağanı, o sürprizi seyrediyordu. Antonio'nun nefesi yumuşak ve çocuksuydu, uyanık olduğu zamanlardaki ürkekliği ve utangaçlığı o güven duygusunda eriyordu: Uyurken o kadar masum olurdu ki Antonio; ve masum bir erkek olabilmek müthiş bir değerdi; onu insan yapan, kendisine benzeten, yaşıtı ve eşiti kılan her şeyi heyecanla inceliyordu kadın: Cildi hâlâ kırışıksızdı, saçları dağılmıştı, burun deliklerini birbirinden ayıran doku şeffaf, ön dişleri pırıl pırıldı, ve elleri, nihayet dinleniyordu elleri. Bazen bu

temel ve ince ayrıntıları saptadığı anlarda büyük bir neşe ve sevince kapılıyor, onu uyandırmak istediğini hissediyor, onunla konuşmayı, o hafif sesiyle ve gülerek, herhangi bir konuda kendisiyle konuştuğunu duymayı arzuluyordu; tıpkı birisinin küçük bir ateşe üfleye üfleye, hiç beklenmediği halde, onu aniden tutuşturabilmesi gibi. İşte o zaman kocasının kolunu kaldırıyor ve yorganın içine alarak boynunun etrafını örtüyordu. Antonio'nun yakışıklı mı çirkin mi olduğu, onu beğenip beğenmediği gibi konularda karar vermeyi de düşünmüyordu: Çocukluğunun hatıralarını, o silik düğün gününde Antonio'nun upuzun bacaklarıyla önden gidişini irdelemek yersiz, ukalaca bir istek gibi görünüyordu şimdi. O güne ait yegâne hakikat kilise kayıtlarının bir sayfasında adının Artemisia Stiattesi olduğunun yazılı olmasıydı. Corte Savella'daki sorgusunu dinleyen herkesin gözünde onu azade kılan, kurtaran bir belgeydi o sayfa. "Ne güzel şey," diye düşündü uykuya dalarken, "birine ait olmak ne güzel; kendi benliğinden kopmak, farklı ve tanınmaz olmak ne güzel!" Hafızası bomboş, büyülenmiş gibiydi. Bir soruya dönüştü sonra bu nida: Yeni başlamakta olan bir rüyanın, efkârlı bir hüznün gölgesine benziyordu; yüzü endişeyle kırışan genç kadın var gücüyle o rüyaya süzülmeye, onu bütünüyle kendisinin kılmaya çalıştı. Sabah uyandığında, rüya dahil hiçbir şeyi hatırlamıyordu.

Bu gibi düşünceler ve rüyalar: Tehlike buradaydı işte. Geride bıraktığı, çalışmakla geçen yalnızlığında bu gibi şeylere yer yoktu; utançla yüklü inziva günlerindeki düşünceleri, durumunun gerektirdiği katı bir denetim altındaydı. Oysa şimdi, çok uzun zamana mal olmuş da olsa borcunu ödemişti artık; genç yaşından kaynaklanan ve düşüncelerindeki her sapmada bir günahkâr gibi yüreğini suçluluk hissiyle dolduran o utanç duygusunun da üstesinden gelmişti: Hiçbir önyargının etkisinde kalmadan duygularını doludizgin salıvermek ne güzeldi. "Aşk nedir?" diye düşündü bir sabah; son nefesini veren bir Kleopatra tablosunun kompozisyonunu kafasında kurduğu için memnundu. Hemen o gün Francesco'nun atölyesinde başlayacaktı resme. Önceleri kaçtığı, sonradan gurur-

la göğüslediği eş olmanın görevleri yaralı bir ben'den, yaralı bir başka ben'e müşfik bir sevgiyle sunulduğunda ne kolay ve güzeldi. Önceleri huzursuz ve mesafeli duran Antonio'nun boynuna bir nehre atlarmış gibi sarılmasına neden olan bencilliğinin acımtrak gizliliğinden sıyrılmış olmak öyle doğal geliyor ki şimdi... Agostino'nun ne yüzü ne kolları var artık; tutku dolu bir aşk efsanesinin, genç kızın aldatılma nedenlerini atfettiği kederli bir efsanenin simgesi, o kadar. Bu efsane hâlâ bir anlam taşıyor mu bugün? Aralıksız süren bu içsel şiddet, insanın kendi yeteneklerini, sınırlarını ve önceliklerini baskılaması anlamına gelebilir mi? En beklenmedik anlarda ortaya çıkan bu tılsım, bu içgüdüsel akış onu Antonio'ya bağlayan aşk değil mi? Hata yapma kuşkusu ve ödleklik şüphesi. Ama bu tehlikelere karşı artık gözleri açık, Artemisia güçlü bir kadın. Öylesine güçlü ki kendi kendine icat ettiği bazı berrak gerçekler karşısında da korkmuyor. Örneğin: Sevdayı ve sevdasızlığı zamanın yaratması gibi, bizi yaratan ve yıkan da zamandır; ve zamanı biz yaratır, gene biz yıkarız. Ve halen ne kadar genç olduğunu, ölümüne kadar önce gerçek, sonra sahte sanacağı ne çok şey yaşayabileceğini düşündüğünde dehşete kapılıyor. O yatağa, o tuhaf eşyalara ve üst üste yığılmış sandıklarına bakıyor; mutluluğunun kaynağı o sandıklar, ama kaynağını sevgiden alan bir batıl itikat, yaşamakta olduğu bu birlikteliği olanaklı kılan sessiz bir anlaşmayla ilişkili olduklarına inandığından, hiçbirine dokunmaması gerektiği inancını destekliyor. Sürekli gözlerini kırpıştıran eskici bir kocası var; ensesi güneşten esmerleşmiş, göğsü beyaz, yorgun bir işçi gibi sırtındaki kutuyu indiriyor o an, kayışın bıraktığı derin bir iz hiç silinmeyecek bir oluk gibi yer etmiş omuzunda. Ama elini tutup kendini kaybedercesine onu uzun uzun seyrederken nefesi kesilen, ağzının köşesine yuvalanmış esrik, hüzünlü bir gülüşle onu sağa sola çevirerek cildini, gövdesinin kıvrımlarını, damarlarını dikkat ve sevgiyle inceleyen bir erkek onun kocası. Sadece duyumsanabilecek ve çok güçlü bir ışığın vurmasıyla dağılabilecek sırlar ve gizemler bunlar. Artemisia dayanamaz bu acıya: Belki farklı bir elbise, farklı bir saç biçimi bile doğasını bozabilir her şe-

yin, her şey uçup yok olabilir; bu yüzden hiç kılık değiştirmiyor, incik boncuk kutusunu da açmıyor asla. Hatta bir Fransızın yılda on Fransız İmparatoru tablosu karşılığında Artemisia'ya bırakmayı kabul ettiği, misafir kabul salonu ve sohbet salonu da bulunan Ripetta'daki ev konusunu dahi bugün düşünmek istemiyor. Antonio dışında herkesin ondan beklediği o hafif küçümseme ifadesinin verdiği özgüvenle Kleopatra'nın elbisesinin taslağını çizerken Artemisia "En fazla altı tablo!" diye bastıracaktı daha sonra. Bir ahırla bir mutfak arasına sıkışmış bu fakirhaneden aldığı zevk bir genç kız kaprisi gibi görünmeye başlamıştı.

Kış, sıkıntı ve yorgunluklarla geldi: Ama tuhaftır, karı koca ne zaman bunları dayanılmaz bulsa, Antonio'nun hoş bir buluşu veya nüktesi yetiyor, her şey bir masala, güzelim bir tılsıma dönüşüyordu. Hünerli ve sıcacık bir ağız odaya harlı nefesiyle üflüyor, eski buğdaydan kalan iyi süpürülmemiş saplar bu solukta altın zerrecikleri gibi uçuşuyordu. Nemli tuğlalar zengin ve kıymetli bir halının gözalıcı renklerinin altında kayboluverdi bir gece: Yatağın üzerine sımsıcak ve şatafatlı, Artemisia'nın bugüne dek altında bu kadar ılık, bu kadar güzel uyumadığı sincap kürkünden bir örtü yayılmıştı. Bu arada Francesco'nun teklifi gittikçe aciliyet kazanıyordu, düşünecek pek fazla zaman kalmamıştı; bir hafta, taş çatlasın on beş gün. O sıralar Ripagrande'nin büyük odasındaki sürprizler de çoğaldı: Sim ipekler, yelpazeler, esans şişeleri, kristal karaflar, gümüş eldiven tepsileri, amber taneleri; hatta dore kollu bir meşin koltuk ve incecik bir çalışma lambası bile gelmişti. Antonio ortalarda görünmüyordu ama zaman hızla akar, günler birbirini kovalarken, kardeşinin verdiği sözlerle kocasının sunduğu armağanlar arasında nefes nefese bir yarış somutlaşıyordu. "Ev tamamen dayalı döşeli, mobilyalar, iç kapılara asılı ipek perdeler de dahil her şey anlaşmanın içinde," dedi Francesco. "Küçük bir ücret karşılığında araban da olabilir, atlara bakacak uşakları da Fransız ödeyecek. Hanımefendilerle dostluk kuracak, Roma'daki önemli kişilerin portrelerini yapacaksın. Bir yıl geçmez Kardinal Hazretlerine de hizmet verirsin," diyordu. Antonio Noel için Artemisia'

nın tam üstüne göre, sim brokardan bir elbise getirip yatağın üzerine sermişti. Bu elbise onun son armağanı oldu.

Gerçekten de Artemisia Aziz Stefan gününde arabaların, yayaların mutlu uğultusu içinde yeni evi görmeye gitti. Beyefendiler çarpıcı renklerde giysiler giymişlerdi, işi başından aşkın uşaklar armağanları ve yiyecek içecekleri yerleştiriyor, yılanbalığı, binbir çeşit taze yeşillik, kısırlaştırılmış tavuk haşlaması, elma cinsinden meyve çeşitleri, taze üzüm salkımları gibi Noel'e özgü yemeklerle masalar donatılıyordu. Domuz paçası satanlar bir avaz bağırıyordu; her yere İsa'nın doğduğu mağaradaki kişi ve hayvan figürlerini satan tezgâhlar açılmıştı. Her yerden bağırış çağırış, kahkahalar ve gayda sesleri geliyordu. İnsanların burunları soğuktan kıpkırmızıydı. Kış semasının olağanüstü berraklığında yıldızlar ışıldamaya başlamıştı bile. Gentileschilere elinde bir meşaleyle arabaya kadar eşlik eden uşak Artemisia'ya "Hanımefendi Hazretleri" diye hitap etmişti. Kız kardeşi Roma'ya geldiğinden beri Francesco Ripagrande'ye kadar ilk kez eşlik ediyordu ona. Arabadan onunla birlikte indi ve Stiattesilerin şaşkın ve ilkel bakışları altında içeri girdi; ancak bir kavganın tam ortasına düşmüştü: Mariuccia terliğini çıkarmış Protasio'ya fırlatmak üzereydi ki Francesco sert bir ifadeyle: "Hoşçakalın Battista," dedi. İki paralık, ne idüğü belirsiz bu akrabadan oldum olası hiç hoşlanmamıştı zaten, bunu ona anlatmanın zamanı gelmişti artık. İyi giyinmiş olduğundan bir yanında kılıcı asılıydı, üstünü başını kirletmekten çekinmesine ve duyduğu huzursuzluğa rağmen aileye saygılarını sundu ama diken üstündeydi. Kız kardeşinin eline nereden öğrendiği meçhul, kibar, ispanyolvari bir öpücük kondurarak veda etti. Tam bu esnada Mariuccia'nin terliği yön değiştirmiş, Francesco'nun başına çarpmasına ramak kalmıştı.

Antonio'ya ev değiştireceklerini söylerken, "Bir sürpriz hazırladım sana," diyerek konuya girmeyi tasarlıyordu Artemisia. Onun da kıymetli mobilyaların, uygarca hazırlanmış bir masanın ve hizmet edilmenin keyfini çıkarabileceğini düşünüyordu. Önereceği şeyin büyüklüğünün bilincinde olduğundan cesaret toplayabilmek

için kendi kendisini öfkelendirmeyi deniyordu. "Hele bir memnun kalmasın; ev nedir bilmeyen biri yalnız benim sayemde alnı açık, şerefli bir dünyaya girecek, hizmet ve saygı görecek de beğenmeyecek ha!" Ancak Antonio'nun yüzünde gergin ve huzursuz bir ifadeyle, neredeyse bir önseziyle içeri girdiğini ve birkaç saate kalmadan bu huzursuzluğun allak bullak bir ifadeye dönüştüğünü görünce dayanamadı ve ondan af diledi. Bu, yapabileceği en yanlış hareket olmuştu, zira Antonio'dan af dileyen kimse çıkmamıştı bugüne kadar. Karısının onun karşısında bunca alçalması Antonio'yu hiçbir zaman talep etmediği ve kaldıramayacağı bir haklı olma durumuna zorluyordu ki sonunda bu durum Antonio'yu Antonio yapan o küçük takıntıların parça parça ayrışarak dağılmasına ve her zamanki o tatlı sessizliğinin yerini sert ve hırçın bir çırpınışın almasına neden oldu. Kelimelerin ağırlığı Artemisia'nın üzerine çöktü: Bütün gece durmadan konuştu, sürekli ağladı ve kristal karafı öfkeyle tuzbuz etti; Antonio her bir parçayı teker teker toplamıştı yerden. Şafak söktüğünde, çanlar çalarken hâlâ konuşuyordu, Antonio ise gamlı ve yıkık, uçuk benziyle yanında uyuyordu. O sabah evden çıkmadı.

Bunun üzerine Artemisia eski ve yeni, rustai ve soylu her şeyin örümcek ağları ve kül gibi biriktiği bu mekânı yeniden düzenleme konusunda içinin derinliklerinden gelen o red duygusunun ne kadar aptalca ve yersiz olduğunu göstermek istercesine o ilkel ve tozlu odadaki her nesne ve giysinin yerini değiştirme hevesine kapıldı. İlk işi Floransa'dan getirdiği sandığı odanın ortasına çekmek oldu; Floransa'ya özgü elbiselerini, genç Düşes Hazretlerinin, kalburüstü arkadaşlarının armağanlarını çıkardı. Sonra tekrar karıştırdı sandığını ve sakat bir böceğin bacaklarına benzeyen, portatif, açılır-kapanır büyük resim sehpası dahil bütün mesleki gereçlerini elden geçirdi. Antonio'nun ticari mallarının asılı olduğu ipler Artemisia'nın telaşla her geçişinde sallanıyordu; elmacıkkemikleri kızarmış, ağzı kurumuş, dudakları çocuksu ve inatçı bir ifadeyle kabarmış, çenesi hafif öne doğru çıkmıştı. Kasalar tekrar çivilenip kapandığında halının, darmadağın yatağın ve

köşeye itilmiş koltuğun yanında, bir geceliğine kurulan bir kamptan artan eşyalar gibi, bir yığın eski kâğıt ve saman çöpleri kalmıştı yerde. "Geliyorsun, hem de şimdi," dedi Artemisia; sözleri ve tavırlarından sabrının taştığı açıkça belliydi, başını ise saldırgan bir edayla yukarı kaldırmıştı; Antonio o anda başını çevirmiş olsa, bir zamanlar o küçük tüccarın dinginliğini bozmaya yeltenen yaramaz ve cömert kız çocuğunu tanıyabilirdi belki. Ama Antonio bakmıyordu, sırtını dönmüş, başı demir parmaklıklara dayalı, büyük pencerenin yanında ayakta duruyordu, öylesine uzun boyluydu ki Artemisia ancak elini kaldırarak ulaşabilirdi ona. Avludan bir çığlık duyuldu: "Tahtırevana katır lazım!" Ardından bir nal gürültüsü geldi. Mariuccia alaycı bir tınıyla, "Hamallar geldi, yüceler yücesi hanımefendi!" diye sesleniyordu; bugün ilk kez kapıya kadar gelmeye cesaret etmiş, merakla ve düşmanca eşikte dikilmiş bakıyordu. O anda Artemisia müthiş bir haksızlığa uğradığını ve birilerinin odasını, o cânım gelin odasını altüst etmiş olduğunu hissetti. Bir daha böyle bir odasının olmayacağından emindi ve burada, bu odada ona sunulan armağanların ve lüksün keyfini bir daha hiçbir yerde tadamayacaktı. Ama geri dönmek için çok geçti artık, karşı çıkmanın, iç çatışmasının zamanı değildi şu an; yerde terk edilmiş duran gümüş lambaya dokunmanın da zamanı değildi. Tek bir gece giydiği seyyah pelerini, matemli godeleriyle kendisine kapıyı işaret eden, yeni dirilmiş birine benziyordu. Mariuccia bakıyordu, Antonio bakmıyordu. "Bunu götürün, sonra da bunu, onu da." Korkunç bir gayretle, kekelememeye çalışarak emirler yağdırmaya başlamıştı Artemisia. Antonio'nun ne zamandır ona sarılmadığını düşünüyordu: On iki saat? Yirmi saat? Omuzlarından kollarını dolayarak boynuna sarılmayı, yanağını sırtına dayamayı, elleriyle göğsünü sarmayı ve onu kendine çekmeyi ne kadar isterdi. O uzun azabı dağıtabilmek için gereken de buydu belki. Ama içimizi dağlayan bir müzik duyup da ona eşlik edemediğimizi hissetmek gibi bir duyguydu bu, yapamadı. Mariuccia'nın önünden gözünü kırpmadan, burnu havalarda çıkıp gitmek kof bir zafer olabilirdi ancak.

Bununla bitmiyordu felaketler: Yeni eve yerleştikten sonra Antonio onunla yaşamaya, kısacası onun emrine girmeye ikna olmuş görünüyordu. Ama o sevgili, o garip ve gizemli kocası, o değişken ve zarif adam onun yanındayken, zar zor hissedilebilecek kadar hafif ve uçucu, bir o kadar biricik ve saygıdeğer, bir o kadar derin, ince, asil ve özgür girişim ve kararlarına kendi başına hükmedebilecek durumda değildi artık. Ürkek bir dahiliğin terkibinde, sürekli keşfedilmesi gereken bir oyunda gizli, kırılgan ve nazik, tüy misali hafif duruşları bir düşün anısı gibi kaybolmuştu. Bu değişim, oransız uzuvlarında günden güne artan bir açıklıkla nicedir okunabiliyordu.

Artemisia, birlikte yaşamaktan mutluluk duyduğu bu adamın doğasını kavrayabilmiş olduğuna ancak rüyasında inanabilirdi: Şu andaki haliyle karşısında duran bu kalın kafalı ve huzursuz, ellerinden kayıp giden bu ukala adam ya çok erken ya çok geç dönüyordu eve, hele bir keresinde üstü başı darmadağın, yalpalayarak gelmiş, karısı içkili olabileceğinden şüphelenmişti.

Yeni evde yapacak çok iş, özgür ve saygıdeğer bir yaşam biçimi kurmak için üzerinde konuşulacak ve düzenlenecek çok şey vardı. Bir giriş ve çıkış, bir çalışma ve dinlenme düzeni ve ekonomik kaygısızlığın mührünü taşıyan doğal bir yaşam biçimini ve adap kurallarını yerleştirmesi gerekiyordu. Ezelden beri rahat bir evin tadını çıkarmış ve bunun doğal hakları olduğuna inanarak yaşamış insanların mirasıydı bu. Kendisinin de böyle bir hakkı olduğuna inanıyordu. Saatler uçarcasına geçiyor, yeni eşyalar, bir sürü koltuk, masa, tabak ve bardak, çatal ve bıçak takımları geçiyordu gözlerinin önünden; içleri dolu bahüler, uzakta yanan büyük bir ateşin hülyasına, kısacık ömürlü kıvılcımlarına benziyordu. Göründükleri anda yerlerine yerleştiriliyor, bu iş yarım saat, bir saat sürüyor, sonra sil baştan yeniden tekrarlanıyordu. Onları kullanmak zevk değil bir fetihti aslında, öyle ki eşyaların parlatılmış ahşap yüzeylerine onları daha özgür ve geçici kılacak bir çentik, bir işaret kazımak geliyordu Artemisia'nın içinden. Uşak o malum sarı ipek perdeleri kapının tepesine doğru toplayarak, "İki beyefendi

yukarı çıkıyorlar", ya da "çamaşırcı Teta orada, ileride bekliyor," diyordu; zira Artemisia, mesleğinin bütün meyvelerini, Floransa' dan getirdiği cilâlanmış ve çerçevelenmiş resimlerini göstermek üzere ziyaretçi kabul etmeye başlamıştı, gün geçtikçe adı daha çok duyuluyordu; bu arada halen Santa Croce'de veya Paolina Sokağı'nda oturan dedikoducu eski arkadaşları da, ortama aykırı kalsalar bile ziyaretine geliyor, utangaçlıkla arsızlık karışımı bir edayla küçük Artemisia'nın o günkü yaşamını ve rahatını irdelemeye çalışıyorlardı.

Beylerin resimden çok ressama bakmaları alışılmış bir şey değildi ama söylentilere bakılırsa eve döndüklerinde, "Resimleri boş ver, Artemisia kendisine en uygun mesleği bulmuş," diyorlardı. Artemisia bütün maddi birikimlerini harcamakta olduğu kardeşi Francesco'ya veda ettikten sonra kendi odası olarak hazırladığı mekâna çekilirken, üzerine acı bir rahatsızlığın çöktüğünü hissetti ve bir kuyunun dibine inercesine birkaç basamakla süslü yatağına çıktı. Antonio onunla paylaşmıyordu artık bu yatağı; hiçbir açıklama getirmeden, içinde tenteye benzer bir yatak bulunan küçük, karanlık bir oda seçmişti kendisine. Sabahları evden çıktığında bir topluiğne kadar değeri olmasa bile, neyi var neyi yok her şeyini topluyor, hiçbir şey bırakmıyordu arkasında. Artemisia kocaman yatağın ortasına tek başına oturmuş, avaz avaz bağırıyordu: "Seni sinsi herif seni, kuşkucu, zavallı sefil!" Sayıp sövdükten sonra bile bir teselli bulamadığı yetmiyormuş gibi hırsını da alamıyordu. İçine işleyen soğuk, zar zor akan gözyaşlarını mayalanmış süt gibi pıhtılaştırıyordu. Sokak ortasında kalmıştı sanki; Antonio'nun sunduğu armağanların, sahip çıkmayı beceremediği o biricik zenginliğin gerilerde kaldığı ve hile ile elinden alınan o sıcacık sığınaktan kovulmuş olduğu duygusuna kapılmıştı.

Aşağılanmak ve sessizce ağlamak on beş yaşında, insanın kendisini, hatta kendi yüzünü bile tam tanıyamadığı bir dönemde normal sayılabilir. Artemisia'nın bugün çektiği azap, ışığını hiç yitirmeyen bir aynanın yüzeyinden kendisine bakan imgeden kopuk değil: Oradan yansıyan o sarışın, beyaz tenli, gülüşü alımlı güzel

kadın bir kuşkunun ve içsel bir karanlığın nedeni olabilir ancak. Gözyaşları genelde öfkeyi için için yakar, ateşten bir sıvıdır; ancak şu da var ki şimdi kahır vakti değil, yaşama vaktidir. Antonio kendisi açıklasın bakalım, kınasın isterse, ama dinlesin nedenlerini, kendisi ikna olsun. Bunları düşündüğü anda, huzursuz uzuvları yataktan inmek, odadan çıkmak üzere bir hamle yapıyor yapmasına, ama ödünç verilen —gasp edilen desek belki daha doğru olur— bu evin gölgelerini, onu tanımayan ve sıra sıra dizilmiş bu lüzumsuz odaların önünden elinde bir lambayla geçeceğini ve de ileride, odasında yatan Antonio'nun yüzüne kimbilir hangi ifadenin hâkim olduğunu, bir anda gözkapaklarının gerisine çekilen o sabit, nüfuz edilemez gözlerin nasıl baktığını sorgularken birden şevki kırılıyor ve duralıyor. İnanılacak gibi değil, diyor kendi kendine: Bir ay önce o gözlerin hâkimi ben değil miydim? Aynı gözler değil miydi bana yalvaran?

Uzanıyor. Antonio da uzanıyor mu? Belki soğukta oturuyordur hâlâ, boyuna hep küçük gelen yorganın altında büzüşmüş, için için kuruyor mudur? Geceleri bile gürültülü olan bu yeni sokaktan geç vakitlere kadar arabalar gelip geçiyor, önemli kişilerin arabacıları öncelik isterken kalın sesleriyle bağırıyor. Kahkahalar, yabanıl şarkılar uzaklaşıyor ağır ağır. Bazen de kadife patisiyle alnına dokunan sessizlikte kederli bir sızlanış duyuluyor: Sokaktan, bir evden, bir manastırdan mı geliyor? Civarda çok sayıda kilise var, mermerlerin altında ve arkalarında ölüler yatıyor. Artemisia başına çekiyor yorganını, kalbi boğazında atıyor sanki, mutsuz ve suçlu buluyor kendisini. Kendisine bağlaması gereken soylu hami Cavalier Del Pozzo'ya yarın ne söyleyeceği bile umurunda değil şu an; mazeretten hiç hoşlanmayan mesen Marki Giustiniani'yi de düşünmüyor. Yarın geleceklerine dair sözleri var ama hiçbirini görmek istemiyor canı. Sakinleşip uykuya dalabilirse eğer, bunu halen kocası olan Antonio'nun her ne olursa olsun o evde, ondan birkaç adım ötede olmasına ve karıkoca arasındaki gerginliklerin aslında önemsiz olduğuna inanmasına borçlu. "Anlayacak, tekrar birlikte olacağız. Daha çok sevecek beni."

Ancak gün ışığı haklarını ve onurunu yeniden bağışlıyor Artemisia'ya. Antonio'nun eğilmesi lâzım, onun yalvarmasına gerek kalmamalı. Hem kim oluyormuş o? Ben kimim, bir de bunu düşünsün bakalım. Onurunu yitirmek istemiyorsa kurumlu bir duruşu olmalı insanın, Nitekim misafirler geldiğinde onu son modaya uygun, zarif, güzelim elbiseler içinde buldular; Antonio'nun sırtında ise Nuh nebiden kalma, beyaz bir elbise var. Bir kraliçe edasıyla, "Bu kadına güvenin, göreceksiniz, layık olduğunuz şekilde hizmet edecektir zatıâlinize, Marki hazretleri" diyor Artemisia. Tüm kibarlığıyla Francesco da orada. Sevinçten içi içine sığmıyor: Bu markiden gelecek bir sipariş başarının anahtarı olacak; içinde bütün ünlü ressamların eserlerinin bulunduğu büyük bir koleksiyonu var adamın. Güçlü ve gururlu bir ışıkta, kibirli fırça darbeleriyle boyanan siyah-beyaz bir portrede o ince boynun, yeni koparılmış bir zambak gibi beyaz bir yakadan uzanışını şimdiden görebiliyor Francesco. Kralların, imparatorların resimleri hep böyle yapılıyor artık. "Bir yıla kalmaz bir saraya davet edilirsin, iddiaya var mısın?" demeyi düşünüyor baş başa kaldıklarında; bu arada kız kardeşinin doğal ve cesur davranışlarının da keyfini yaşıyor: Aşağılanarak ve çalışarak geçirdiği yıllardan sonra bu günleri çoktan hak etmişti kızcağız, hem de fazlasıyla!.. Oldum olası haksızlıkların karşısına dikilen Francesco ne kocasıydı onun ne babası ama iyi yürekli bir kardeşti ve Artemisia için böyle bir gelecek düşlüyordu. Tam o esnada uzaktan bir gümbürtü koptu: "Kim var orada?" Ardından beceriksizce gizlenmeye çalışan birinin uçar adımları duyuldu; olayın sakar bir uşağa atfedilmesi zordu, üstelik sakar da değildi adam. Nitekim kapıdan başını uzattı ve şeytanca bir ifadeyle Artemisia'ya göz kırptı. O mağrur bakışıyla yarım bir reverans yaptı Artemisia, ne olduğunu tahmin etmek zor değildi: Antonio henüz çıkmamıştı o sabah, bir koltuğa takılmış olmalıydı. Alelacele ayağa kalkmış, yabanıl bir hayvan gibi, görülmemek için kaçıyor olmalıydı, öyle ki birisi çıkıp durdurmaya kalksa rahatlıkla pencereden atlayabilirdi. Kadının yüzü sapsarıydı, yüreği utanç ve öfkeden deli gibi çarpıyordu: "Bana kısmet olan koca bu

mu olmalıydı? Böyle mi olmalıydı benim kocam?" Öfke alevlenmiyordu artık, diplerde, derinlerde kor gibi yanıyordu; o debdebeli oda, brokarlar, o güzelim elbise yanıyor, tablolarının ve iki beyefendinin saygınlığı yanıyordu. Acı yüklü bir yangının dumanı. Fethedilecek bir dünya karşısında koşma isteğinin, Antonio'yu durdurmanın, sarsmanın, onu konuşturmanın, zavallı bir kadın gibi ağlamanın da bir anlamı yoktu. Sert bir hareketle döndü Artemisia ve kendi eteğine takıldı.

"Ripagrande'de değiliz artık. Usul, adap, bambaşka bir tavır gerekiyor burada. Ve de temiz olmak," diyerek içini boşaltıyor ilk fırsatta. Antonio masada, karısının tam karşısında duruyor o an, huzursuz ve isteksiz, her zaman olduğu gibi hafif yan oturmuş, tabağındaki et parçasını didikleyip duruyor. Ağzı dolu ama çiğnemiyor, yarı kapalı gözleriyle bir hayal dünyasında sanki. Beyaz örtünün üzerine dayadığı elleri kirli duruyor, evet kirli ama hafif; okşarken tüy gibi hafiftir bu eller. Biliyor Artemisia ve kaybettiği şeyin acısıyla içi eziliyor. Farklıydı Ripagrande: Orada kirli durmazdı Antonio'nun elleri; aksine, mafsallarındaki kırışıkların kıvrımlarına çöken o grilik katlandığı bir taarruzun, kökten bir değişimin ifadesiydi. Duygulanmamak için durmadan konuşuyor Artemisia, suçluyor, sesini yükseltiyor ve içinde acımasızlık, garaz, kin uyandıran bu duvarlar arasında dehşet içinde kendi sesini dinliyor. Sürekli tartaklanan genç gövdesinin bir evi yok, ne de ruhunu açabileceği bir ortam ve zaman bulabiliyor çoğu zaman. Doğasına ait olmayan o huysuz ve edepsiz taşkınlığa, o öfkeye yenilmeden ne kendisini kabul ettirebiliyor ne de barışabiliyor kendisiyle. İşte tekrar kalkıyor yerinden ve birbirine karışıyor kelimeler, vuruyor ve geri tepiyorlar, dizginleyemediği azgın bir at gibi felakete sürükleniyor. Dimdik duruyor, kavrulan elleriyle masanın kenarını kavramış, cevap vermeden duran Antonio'ya doğru eğiliyor. İşte o an orada, o kadar sevdiği o yüz, kendinden ayırmayı beceremediği, kaybetmeyi asla kabul edemeyeceği o insan, kocası var. Dinmek bilmeyen o ses boğazında kupkuru ilerliyor ve: "Böyle devam edemez, devam edemez böyle," derken tükürüğünün tadı acılaşıyor.

Antonio'nun elleri bacakları üzerinde çözülmüş vaziyette duruyor, başı ise omuzuna doğru eğilmiş: Dayanılmaz bir yorgunluğun ifadesi bu. Artemisia'nın deliye dönmüş gözleri tehditkâr bakıyor ama nüfuz edemiyorlar ona. Derken sağ gözkapağı titriyor ve öfkenin küllerinden bir imge keşfetmiş gibi birden silkiniyor Artemisia. Sevdiği adamın imgesi duruyor karşısında: Hep beklemesine karşın henüz hiç tokat yememiş bir çocuğun kendini koruma güdüsüyle yaptığı gibi dirseğini bükmüş ve kolunu tam yüzü hizasında havaya kaldırmış vaziyette duruyor. Beklemenin tecrübesi bu.

Bir acıma, bir pişmanlık, ulvi bir sevgi ve aşk —bir daha geri gelmeyecek şekilde kaybedildiği artık kesinleşmiş bir aşk— göğsünden boğazına doğru tırmanıyor ve her serzenişinde, her çare arayışında biraz daha tıkanıyor nefesi. "Ah Antonio, böyle mi olmalıydı," demeyi isterdi. Talihsiz bir genç kızın sarışınlığını ve inceliğini halen koruyan saçlarından bir tutam dağılarak o yumuşacık alnına, Antonio'nun Ripagrande'de can verdiği, bir kez daha kutsadığı saydamlığa, kadınlık onuruna bir çağrı okunan gözlerinin önüne düşmüş durumda şu an. Ancak bu çağrının Antonio üzerinde pek etkisi olmuyor, çetrefil ruhu yamuk gövdesinde tutsak artık; o gövdenin dostu olabilmek ne güzeldir oysa. Biraz önceki öfke yeni bir acıyla yeniden büyüyor işte: "Beceriksiz, hasis herif, aldattın beni sen!" Ağzını kapatmasına dahi fırsat kalmadan bir baş dönmesi sarıyor kadını: Hissettiği çarpıntı ve nefes darlığının bir affı ve barışı getireceğine içgüdüsel olarak kesin gözüyle bakıyor. Elini alnına götürüyor —bayılma böyle gelişir— tutunacak bir şeyler arıyor, yarı kapalı gözkapaklarını kaldırıyor ve bir bakıyor ki karşısında kimse yok. Antonio buharlaşmış sanki: İskemlesinin masadan hafifçe çekilmiş olması, kapıya doğru bir hamlede zıpladığına ve kaçtığına işaret. Odalar bomboş, merdivenlerde ayak sesi yok, pencereden bakıyor, dışarıda da Antonio'dan eser yok. O âna kadar hiç kimsenin bir sıçrayışta yerinden fırlayarak evden çıktığına şahit olmadığından, hayretler içinde gözü dönmüş, çığlık atma, ayağında terlikleriyle sokağa inip Antonio'nun peşine düş-

me ve her neredeyse bulup onu ininden çıkarma raddesine gelip dayanıyor. "Geri dönecek" lafını ağzına almıyor. Başı döndüğünde, o tatlı baygınlık sırasında yardımına koşması gereken kişi tarafından terk edildiğini ve kendisinin de onunla birlikte kaybolduğunu sezinliyor. Başı masadaki tabakların arasında, hiç aralıksız, sessizce ağlıyor şimdi, o sarı tutam gözyaşlarıyla sırılsıklam.

Aylardan sonra aniden, sesimi benden çalmak üzere geri döndü Artemisia. Hâlâ ağlıyor bugün. "Ah Antonio, kocam benim! Öyle inceydin ki uyurken, kötü bir düşünce beslemedin asla, uykunda bir yanından ötekine dönerken iç geçirirdin, saçlarım dağılıp yastığa yayıldığında olur da görürsen alır, bir çiçek demeti gibi bir araya toplardın. Ateşlendiğim o gece bana serin su getirmek için kuyuya kadar gitmiştin. Burnunu temizlerken utanırdın sanki; inci çiçeklerini sever, bardağı iki parmağınla tutardın, yürürken hafifçe ayaklarını sürürdün, öksürmenden tanırdım seni. Tanrım ne kadar erken öldü kocam!"

Benim yorumuma ve belleğime müdahale etmek üzere Artemisia'nın devreye girişindeki o haşin, hem rakik halini tanıyorum. O anlaşılmaz kocasını, o acınası kurumsal sevdasını yitirmiş olmaktansa gömmüş olmayı yeğliyor. Artık onu görmese de, ara ara kulağına hayatta olduğuna ve birilerinin ona rastladığına dair haberler de gelse, Artemisia'nın gözünde Antonio'nun asla ölmediğini söylemek boynumun borcu. Kafası donatılmış sofraya dayalı, terk edildiğine inanmasa da sezinlediği ve kederli, beyhude gözyaşlarının ağır ağır kirpiklerinde kuruduğu o âna dönmüş durumda şimdi; üzüntüsünü dilediğince yaşayabilmesi için ayrılıyorum ondan. Başını kaldırdı işte ve o sıradan, mekanik hareketiyle burnunu sümkürdü, gözlerini sildi ve etrafına baktı; kafası karışık, içi bomboştu artık, ne kahır ne de umut taşıyordu. Belki de esnedi yorgunluktan. Ekmeğe dokundu, birkaç kırıntı götürdü ağzına, tabakta kalan yemeğin ağır kokusu geldi sonra burnuna. O perşem-

be günü, belki de o cumartesi yenen yemekten artmış olmalıydı; belki de Sant'Andrea çalılıklarında Cicciaporci'lerin bahçıvanı Taddeo'nun yetiştirdiği kıvırcık salataydı! Çiğniyor Artemisia, göğsü inip kalkıyor hâlâ: Aşeriyor ve rahatsız, çünkü hamile. Ve Antonio'nun haberi yok.

Francesco Napoli'ye yerleşme teklifinin hem uygun hem de şerefli bir adım olacağı, Madrid'e ve İspanya Sarayı'na Napoli'den ulaşmanın çok rahat ve çabuk olacağı konusunda onu ikna etmek için akla karayı seçmişti. "Görürsün bak," diye üsteliyordu son günlerde, "haberi duyduğunda da eve dönmez o serseri." Artemisia başıyla reddediyordu, umarsızlığını sürdürmeye niyetliydi ve — bir kez daha— manastıra kapanmayı düşünüyordu. Önceleri, kocasını feci şekilde kışkırtan Stiattesilerin peşini bırakmayacağını ve herkese nasıl insanlar olduklarını yayacağını söylüyordu. Ancak bu lanet ve öfke giderek diner oldu: Büyük bir huzur çökmüştü üzerine. Şişmanlıyordu. Baş ağrıları geçmişti, birden gelen ateşler de kaybolmuştu ve gerçeği söylemek gerekirse, ne ortalarda görünmeyen kocası, ne de Roma'da hakkında konuşulanlar için endişelenmek geliyordu içinden. Mucizevi bir güzellik gelmişti üzerine. Bitkin olmasına rağmen Cenovalı zengin bir tacir olan Armidoro adında bir beyefendinin Türk kılığındaki portresini yapıyor, bunun yanı sıra hepsinin modelliğini San Rocco rahibinin güzel, siyah saçlı yeğeninin yaptığı, farklı duruşlardaki yedi kadın ile Musa'nın sulardan kurtarılışını konu alan bir tablo üzerinde çalışıyordu. Kardeşinin üzerinde sakin ama ağır, öyle baskıcı bir egemenlik kurmuştu, o kadar çalıştırıyordu ki onu, zavallı çocuk uyumak için bile Pia Sokağı'ndaki atölyesine dönemiyordu. Yaptığı işleri görmek üzere Artemisia'nın ziyaretine gelmeye başlayan soylu beyefendiler onun kabalığı ve kibri karşısında hayretten donakalıyor ve geriliyorlardı; güzelliği olmasa bunca hayranlık uyandıran muhteşem bir ressam olduğunu bile unutabilirlerdi. Kardeşi yolculuk için sandıkları ve gerekli yiyecek içeceği hazırlıyordu, Artemisia evden hiç çıkmıyordu. Şartlar ne kadar aciliyet kazanıyorsa, o da bir o kadar ağırdan alıyor, son zamanlarda çoğu zamanı-

nı uyuyarak geçiriyor, ziyaretçileri içtimai sınıflarına aldırmadan durmadan ileri bir tarihe atıyordu. Ancak yola çıkmadan üç gün önce, Roma'ya tek başına gelen ve kimseye ihtiyacı olmadığı için oradan tek başına ayrılmak isteyen Artemisia, kalçalarının yuvarlaklığına rağmen bir zamanların kurumlu, kibirli ve sabırsız genç kızının kimliğine bürünmüştü. Zavallı kardeşini bütün müşfikliği ve dingin ifadesiyle, yıldırım çarpmış gibi ardında bırakarak kararlı bir edayla, "Hiç kimseye" demiş ve Roma'dan tek başına ayrılmıştı.

Kimseye ihtiyaç duymayan bu güzel kadına her şey ve bütün insanlar öylesine itaat ediyordu ki Napoli postasında ormanları aşarken bile yolcuların en ufak bir korku duymadığı, atların kuvvetle koştuğu, atlı kolcuların akıllı ve kibar olduğu, görülmemiş güzellikte bir seyahat, tatlı bir mevsim yaşanıyordu. Ünleri kötü de olsa herkes hanlardan memnun kalıyor, her konaklamada yolcuların hepsine yetecek sayıda yatak bulunuyordu. Yol arkadaşları yastıklarla beslenmiş köşesinde hiç kıpırdamadan duracak kadar seçkin giyinmiş bu kadının güzel yüzüne sık sık, saygıyla bakıyor, bu yolculuğun cennetten bir farkı olmadığını söyleyip duruyorlardı. Napoli'ye vardıklarında herkes neşeliydi. Onun için elinden gelen her şeyi yapmaya hazır, bir iman abidesi olan rahip Ilario'yu daha önce hiç görmediği halde bir bakışta tanımıştı Artemisia. Rahip Ilario ona Clarisse rahibelerinin manastırında saygın ve temiz, büyük odaları, terası ve bahçesi olan bir daire ayarlamış, yanına da dul kalmış ve tekrar evlenmiş bir oda hizmetlisi bırakmıştı. Gülmek için gayret gerekmiyordu buralarda ve Artemisia o güzel, sarışın ve serpilmiş yüzüyle gülüyor, bu milletin ruhu ile uyumlu yeni, tartımlı hareketleriyle olağanüstü bir ilgi görüyordu. Rahibeler, rahip ile misafirinin manastıra girişini bir markiz geliyormuşçasına parmaklıklar arkasından izlemişlerdi; ona hemen koyu et suyu, reçeller ve marzipan yolladılar. Artemisia sakin ve kendinden emin doğru odasına girdi, yatak örtülerini sanki yıllardır orada yatıyormuş gibi açtı. Rahibe, "bana namuslu bir genç kız ve bir uşak gerekli," dedi. Ve son bir kez gülümseyerek kapıyı kapattı. Yerine

yerleşmişti ve bu kalın duvarlar arkasında güvendeydi artık: Ruhuna inen huzurda geçmişinden azade ve bugününden memnun, sözlerle ifade edilemeyecek bir kuvvetin verdiği güven duygusu galip ve tatlı yükseliyordu. Karnındaki çocuk da emniyetteydi.

Denizi, sarayları ve o korkunç gürültüsüyle, rengârenk kumaşlarla süslü arabaların ortalıkta cirit attığı, leş gibi kokuların ve aşırı temizliğin bir arada var olduğu bu ihtişamlı ve kalabalık diyarda yalnızlık tekrar başlıyordu ama bu kez can acıtarak değil, doğal bir zenginliğin, rahatlığın ve akıcılığın yüreğinde süren bir yalnızlıktı bu. Artemisia'nın hizmetine verilen genç kızın adı Terenzia idi, aslında genç kız değildi, bir balıkçıdan dul kalmıştı, pratik kadındı; uşak olarak da, şarkı söylemeyi ve masal anlatmayı bilen pazar hamallarından biri gelmişti: Evde pek durmaz, hemen her zaman kapının eşiğinde bakırları temizler, havanda boya öğütür ya da bir iskemleye oturur ve bir çocuğu uyutur gibi bir öne bir arkaya sallanırdı. Hiçbir şeyin vuku bulmadığı uzun günlerden sonra zamanı geldiğinde gerçekten de sallayacaktı o çocuğu. Artemisia boya içinde kalmış ellerini yıkamak üzere güneş batarken her aşağı indiğinde Terenzia bir tutam ıhlamur otu ya da taze yumurta bahanesiyle, gebelikte uzman birkaç kadını yukarı çıkarır, doğumun güzel geçmesi için gereken malzeme üzerine uzun uzun konuşurlardı. Art niyet barındırmayan bu sade ve doğal dillerinden ötürü bu halk kadınlarıyla uzlaşıyor, Tuzia'nın imgesinden artık iğrenmiyordu. Safiyet ve özlü bir sıcaklık dışında hiçbir şeyle bağdaştıramayacağı Cecilia'nın ve Arcangela'nın imgeleri esef duygusuyla dadanmıyordu ruhuna artık. Kulağına gelen boşboğazlıkları bir okşayış gibi kabulleniyordu. "O kadar genç ki," diyordu birisi, "bu kadar genç ve kocası yok!' Bir başkası Terenzia'nın kulağına fısıldıyordu: "Kimbilir neler geldi zavallı kızın başına." Bu sayede, kendiliğinden dul olarak tanınır olmuştu; bu durumu ne kabul ediyor, ne de reddediyordu; dostane ve sessizdi, ifadesini simgelerde bulan bir kardeşliğe kabul edilmişti: Serinletici içecekler, merhemler ve besleyici yemekler kadın cinsinin asırlar boyu geliştirdiği armağanlar olagelmiştir. Dünya ile arasın-

daki bu kaçamak temaslar sayesinde sakinliğini koruyor ve kendisinin seçtiği bu içbükey yaşamda insanlığın, aralarındaki farkın giderek büyüdüğü iki gruba ayrılmış olduğunu düşünüyordu. Öyle ki mantığı ve içgüdüsüyle, teslim olma ve karar verme anlarında artık yararsız bir şikâyetten öteye geçemeyen o "keşke kadın olmasaydım" yangınını söndürmüş, insanlığın sadece bir kısmına ait olduğuna inanmaya başlamıştı. Bu fedakâr ve tutsak insanlara sarılarak, hiç değişmeyecek olmalarına karşın onların mucizelerle dolu olan yazgılarını paylaşmak; gönüllerinde özel yeri olan erkeklerden sakladıkları sırlarının, duyularının, hesaplarının ve hakikatlerinin bir parçası olmak istiyordu. Boşa laf etmeyen köylü Nunziatina Ingroppa'ya kulak verilirdi buralarda: "Aşağıdan gelen o sancıları duyduğun zaman katır gibi yürümeye başla, üç saate kalmaz doğar yavrucak." İkizlerin anası Marchetta odada her şeyin düzenli ve temiz olmasını, bol bol temiz su, olabildiğince bez ve çarşaf bulundurulması gerektiğini, ancak etrafta hiçbir kutsal imge kalmamasının şart olduğunu, zira kadifeler içinde doğuran prenseslerin bile, bu hususa dikkat edilmediği için öldüğünü, ekşi suratlı oda hizmetlilerinin ellerine küllü su değmesinden şeytandan daha çok korktuklarına şahit olduğunu anlatıyordu. Kadınlar biraz daha cesaret toplamaya ve Artemisia salonda çalışırken kafalarını uzatıp göz atmaya başlamışlardı: Onlardan rahatsız olmuyordu, zira ilk zamanlardaki meraklarından sonra, sanki dokuma tezgâhında çalışmakta olan biriymiş gibi Artemisia'ya dikkat etmez olmuşlardı. Sadece o sıradan küçük kız Celestina dönüp dolaşıyor, ne yapıp yapıp ressamın ensesinde bitiyor, duruyor ve seyrediyordu. Celestina, Azize Teresa'nın yüzünde kendi yüzünü tanır gibi olmuştu ama dile getirmedi bunu; kızardı, avuçlarını yanaklarına götürdü. Kulakları çınlıyordu. Tam o anda sırma nakışlarıyla ünlü Fabia, "Size öyle bir et suyu getireceğim ki, ikincisini içer içmez yataktan doğrulursunuz," dedi.

Güneş batarken Artemisia, kimseye fark ettirmeden serinlemek için çoğu zaman taraçaya çıkar, kırışan huzursuz denizi, volta atan sefineleri, gemilerin dalgalarla inip kalkan ve gözü dönmüş cana-

varlara benzeyen pruvalarını, rüzgârla şişen yelkenleri, sivri direkleri ve halatları seyrederdi. İspanyol kalyonlarını, üç direkli İngiliz yük yelkenlilerini, Fransız kadırgalarını, Cenova filikalarını birbirinden ayırmaya başlamıştı: İp merdivenler üzerindeki insancıkların sönük yelkenler arasında koşuşturmalarını, karaya mal götüren kayıkların yüklenişini izlemekten hoşlanırdı. Sonra kaldırırdı gözlerini ve tıpkı kilisede olduğu gibi güneş huzmeleri ile bulutlar, ışık ile gölgeler arasındaki karşıtlığı seyrederdi. Doğudan gelen hızlı ve güçlü bir fırtınayla su önce yeşile, sonra siyaha dönüşürdü. Terenzia haç çıkarır, Artemisia ise doğa resimlerine büyük önem veren Bolognalı ve Alpler ötesindeki ressamların bu gibi tabiat olayları üzerinde çalıştığını, isteyen herkesin bu resimleri rahatlıkla fon olarak kullanabileceğini düşünürdü. Hele bir doğursun, Gentileschi'nin nelere kadir olduğunu herkes görecek. Ama o âna kadar sanki kendi mesleği ressamlık değilmiş gibi denizin ve semanın renkleri üzerinde fantaziler kurarak özgürce oyalanabilir, vakit öldürebilirdi pekâlâ. Elini buralarda çok güzel hazırladıkları sedirli su karafına uzatıyor şimdi ve rahibelerin yaptığı meyve şekerlemelerini iştahla kemiriyor: Aşerme denen şey hiç şakaya gelmez. Napoli'de hayat o kadar ucuz ki Francesco'nun Floransa altınları burada on kat değer kazanıyor. Bir de şu var: Doğurmak üzere olan güzel Romalıya değil kredi açmak, onu muayeneye gelen ve bir kâhin içtenliğiyle, "Ay batmadan bu hamilelik bitecek," diyen ebe dahil Napoli'de ondan para isteyecek tek bir kişi çıkamazdı.

Yatağa girmeden önce iki büklüm, "Ölüyorum," dedi Artemisia, iki yanında Terenzia ve Fabia duruyordu, ikisi de tamamen endişesiz ancak ciddi ve sessizdiler. Dışarıda, bulutsuz akşam semasında uşak Pasqualino şarkılar söylüyordu. Ağrının içinde kendisini yürekli ve mutlu hissettiğinden, aslında âdet yerini bulsun diye "Ölüyorum," diyordu Artemisia, San Spirito'daki evin siyahbeyaz kedisinin doğururken mırlayışı gelmişti aklına. Tek başına yabancıların eline kaldığından bilincini yitirmemeye özen gösteriyor, hiçbir şeyi gözden kaçırmamaya dikkat ediyordu; hüzünlü düşünceler kötücül olmayan homurtulu yaz bulutları gibi yumuşa-

cık, kabarık pamuk kümelerine sarılmıştı sanki, sürekli gidip geliyor, gövdesine girip çıkıyorlardı. İçinde de doğsa uzaklardan gelen efsanevi ve lanetli bir ağrı ile cebelleşen mütevazı bir kahraman gibi hissediyordu kendisini. Başkaları yönlendiriyor bile olsa emirlere tam anlamıyla uymadığından hareketleri ani ve sertti. Günah işlerken yakalanmış da herkese maskara olmuş gibi sıcak basmalarıyla baş gösteren bir utancı yaşıyordu. Birden gerçekten ölebileceğini hatırladı ve hemen ölmek üzere olan bir insanın duygularını benimseyerek, son bir kez "Ölüyorum," diye yineledi. Artık zaman kavramını yitirmişti, huzurlu olduğu bile söylenebilirdi; bilge kadınlar giderek daha çok çalışır oldular; sadece eller ve eller vardı, yoğun bir bez hışırtısı geliyordu kulağına. Bu arada çok ama çok uzaklardan gelen, müthiş mutsuz bir hayvanın hırıltısını duydu ve kendisine sitem ettiğine hükmetti. Korktu o an ve halen hayatta olduğunu hissederek bir an olsun bakmak üzere belinin üzerinde doğruldu. Kadınlar zorla yastıklara bastırdılar gene, ama o arada, bezlere sarıp sarmalanmış küçücük, kapkara bir şey gördü; canlı olduğu ancak ağlarken yüzünü buruşturmasından anlaşılıyor, bazen gıkı çıkmıyor, bazen de borazan gibi kulak tırmalayıcı sesiyle ağlıyordu; insanın içini boşaltamadığında ne kadar ızdırap çektiğini ifade etmede müthiş yetenekliydi; Artemisia çok iyi tanırdı bu duyguyu. Çok geçmeden kundağına kaskatı sarılmış, yalnızca kapalı gözleri ve ağzı görünen o şeyi yanında buluverdi; gözyaşları büyüklerin yaşları gibi kocamandı. Uyuşmuş kollarıyla göğsüne bastırdı onu: Hayal meyal hatırladığı hafif, âcizane bir koku yayıyordu. Bir çocukluk anısı mıydı, rüyalarından kalma bir hatıra mı? Ve cismani bir sırrı sanki herkesin diline düşmüşçesine utandı. Saklanmak üzere gözkapaklarını sımsıkı kapattı ve üzerinde kafa yormadan, "Ne yapacağız şimdi, ne yapacağız?" diye kendi kendine söylenmeye başladı. Terenzia'nın "Tanrı ihsan eyler de azize olur inşallah, güzel bir tosuncuk," diye heyecanla bağırışını duymasının üzerinden bir asır geçtiğini fark etti.

Porziella, Porziella: Sevilesi, bulutsu bir isim, dudaklar için kolay, gönül için çok ağır. Dans edercesine ayağıyla beşiği salla-

yan bunca genç bir anne için bir çiçek, aynı zamanda tekinsiz bir kuyu. "Teré, bebek uyuyor, sütünü unutma, bir görüşme yapacağım, sakın bağırmasın," diye tembihlerdi. O dört basamağı iner inmez Napoli'nin en iyi ressamları onu karşılar ve tebriklerini sunar, model ise poz vermiş, bekliyor olurdu. Topluluğun alaylarının hedefi haline gelen âşık çırak, hazırladığı paleti İspanyollar gibi derin derin iç çekerek uzatırdı. Aşağıda, salonun ucundaki misafir gruplarının, arkadaşların, arkadaşların arkadaşlarının kılıç kabzalarından ve altın kolyelerinden kâh karartılı kâh pırıltılı bir ışık yansırdı. Artemisia, şuradaki bıyıkların, oradaki o mütecaviz sakalın, o küstah zorlama gülüşün, dimdik durarak veya yarı beline kadar eğilerek günün modası olan sevgili duruşunu benimseyen erkeklerin bariz imalarının ağırlığını fark ettiğinde bu insanlara içerler, ani bir irkilmeyle gönlü kırılır ya da birden bastıran bir ruhsal ve fiziksel çöküntü hissederdi. Hemen her gün yinelenirdi bu. Ama Via Larga'da ya da sarayda erkeklerden kaçtığı zamanlar değildi bu günler: O, Artemisia Usta'ydı artık; genç ressamlara hocalık yapıyor, gerektiğinde onları azarlayıp yanaklarına birer fiske kondurarak yanlışlarını düzeltmekten çekinmiyordu. İlerlemesi, ardına bakmadan o izdihamı yarması, bütün gücüyle üstünlüğünü, kibrini ve o korkunç özgüvenini seferber etmesi gerekiyordu: Böyle anlarda ona çok yakışan heyecanlı, küçük bir alev yürürdü yanaklarına. Porziella şişmanlamıştı; Pasqualino onu eğlendiriyor, Terenzia ise besliyordu. Yürümeye başladığından beri sürekli acelesi olan annesinin eteğine yapışır, korku ya da kimbilir, belki arzuyla azarlanmayı bekleyerek yukarı doğru bakardı. Artemisia camgöbeği kaftanına sarılı, solgun ve saçları darmadağın, ihtimamla ve tek başına çalışırken, kerrubi veya küpid için annesine modellik yaptığı zamanların dışında salona girmesi menedilmiş olmasına rağmen bazen Terenzia'nın dalgınlığından faydalanır, kaptan Alonso'nun sırmalı çizmelerine ya da Marki Alcide 'nin gümüşi renklerine kapılarak gizlice salona sıvıştığı olurdu. Kimsenin dikkatini çekmez, iki-üç ürkmüş kedinin peşinde çizme konçları ve pelerinler arasında dolaşır ya da annesinin göremeyeceği

rahat, boş bir köşe bulur, oraya saklanır ve helecan içinde bir gruptan ötekine hışırtıyla gidip gelen ya da resim sehpasının yanında ciddi ve hareketsiz duran annesine bakardı. Kandiller yandığında yüzüne düşen gölgelerle annesinin hatlarının değiştiği olurdu bazen: Daha şimdiden bu kadar aksi ve içine kapalı olmasa ağlayabilirdi çocuk. Bazen öyle olurdu ki yeni gelen birinin bir reveransı ya da bu haşmetli kaftanın etrafındaki heyecanlı hareketlilik nedeniyle Artemisia onu görür, işi gereği çakmak çakmak, buz gibi bakışlarını dosdoğru ona diker ve mütehakkim bir sabırsızlık ve tehditkâr bir huzursuzlukla öyle meşum bir tepkinin gelmek üzere olduğunu hissettirirdi ki Porziella gözlerini indirir, görmemek için kapatırdı. Bir keresinde Don Alonso onu ayakta kasılıp kalmış bir halde buldu, az kaldı ayağı takılacaktı. Annesi bir çığlık bile atmadan kaldırdı onu kucağına aldı ve çocuk kendine gelerek gözlerini açtı: Artemisia'nın onu kucaklayışı öyle bir şiddetle yüklüydü ki böyle anlarda içinde kuşku uyandıracak kadar doludizgin bir annelik duygusunun varlığını fark eder, bu küçücük yavruya duyduğu ve boğazına bir kan tadıyla yükselen o şefkati dinlerdi. Bir kız çocuğunu dişi hayvanların ve fakirhanelerindeki yoksul kadınların doymak bilmez açlığı ve iştahıyla sevmek mümkün müdür? Rahip Ilario, Porziella'nın manastırda prensesler gibi yetişeceğine dair Artemisia'ya söz vermişti: Çocukların ebeveynlerini saymaları ve terbiyeli davranmaları gerektiğini söylüyordu, özellikle de Artemisia gibi yalnız bir kadın söz konusuysa. Onu ve kızını birlikte mezara götürecek bu iki kişilik yalnızlığın tutkusu, bu sevgi dolu, sıcak ilişki özleminin takıntı haline gelmiş olması normal değildi; belki yabani yerliler arasında, çok eski zamanlarda veya bin yıl sonra bu arzunun kural olduğu bir yer olabilirdi dünyada. Haysiyet ve edebini düşünmesi gereken, bu şehrin bir sürü değerli erkek ressamının arasında resim okulu ve desen akademisi açmış ve bu rolü iyi taşıması zorunlu olan bir kadın için günah sayılabilecek, çılgınca düşüncelerdi bunlar. Burada kadın arkadaşı yoktu, hanımefendiler ise düşük seviyeli ve değersiz bir kişilik olduğunu ileri sürerek her an harcayabilirdi onu. İhtiraslar, sevgiler ve çeliş-

kilerle böylesine kabarmış bu yürekten, yakaran ve zavallı bir bakış çıkardı bazen ve beyefendi topluluklarının ve ressamların üzerinde başıboş, avare uçuşurdu. Sahip çıkılmayı ve anlaşılmayı talep ediyordu aslında: Olur da birisi çıkar bu bakışın farkına varırsa, bir suflör gibi fısıldayarak söyleyeceği en olası şey, "Bayan Artemisia ne kadar baygın bakıyor bugün" olurdu. Edepsizce cevap verenler de çıkıyordu bazen: "Bugün belden aşağı sırası kimde?" Aslında yararsız değildi bütün bunlar: Artemisia nasıl yaşandığını, kaba saba adamların küstahlıklarını silip geçebilmek için omuz silkmeyi öğreniyordu. Keşke bir de sözünün dinlendiğine, sayıldığına ya da mahzun ve ızdırap içindeki bir çift gözün kendisine yalvardığına inanma yanılgısına düşmeseydi. Bu tehlikelerden sakınmayı henüz öğrenmemişti Artemisia, oysa çok yetenekli ve çatal dilli Aniello'ya acımasız ve sert yanıtlar verirken onu görenlerin buna inanması zordu; zaferin kolaylığı karşısında keyfi kaçıncaya kadar adamın söylediği hiçbir lafın altında kalmaz, kendini beğenmiş ve sert bir tavırla, "Sen soyun Agatina," diye emrederdi. "Atteone için modellik etmeye bu Gragnanolu mağribi uygun değil." Erkek ressamların büyük nezaketine ve iltifatlarına alışkın olan kadın modeller, tuvalin üzerinde elleriyle havayı yararak Anibal'i gölgede bırakacak kadar devasa baldır ve meme eskizleri çizen bu sarışın, fazlasıyla soğuk olmasına karşın umulmayacak kadar kırılgan olan kadın kaptanın bir işaretiyle öfkeli ama uysal, koyun sürüleri gibi yer değiştiriyordu. Aşağılayan gözbebeklerini yukarı kaldırarak "Bu kadınların," diye ekliyordu işinin erbabı kadın, "on tanesini soysan aralarında doğru dürüst bir tanesini bulamazsın."

Porziella kayıp. Zengin ve soylu öğrenci Don Fernando'nun Bologna cinsi köpek yavrusuyla oynuyor belki ya da Pasqualino ve Terenzia'nın şarkıları ve verdikleri kurabiyelerle az önce olanları unutmaya çalışıyor. Artemisia'nın ruhunda kızının başına gelenlerle ilgili hiçbir iz kalmaması yufka yürekli Stanzione'yi dehşete düşürüyor; Bu kadında duygu diye bir şey yok, doğum sancılarını, süte dönüşen kanı tanımıyor; bir dişi ayı, vahşi bir hayvan bu kadın. Bu laflar kulağına geldiğinde de rahatsız olmuyor Arte-

misia, aksine yüceltiyorlar onu ve herkesten farklı görünmesini sağlıyorlar. Kendisini sadece resim sanatına adamak için yalnız tüm sevgilerini değil, kadınlık erdemleriyle övünme güdüsünü bile aşmış bir kadın Artemisia. Bir oyuncu gibi, hiç renk vermeden yeni paletini hazırlıyor, mürekkepbalığı siyahının donuk, ışıksız olmaması için nasıl kullanılması gerektiğini anlatıyor, fırçanın üzerindeki ayrıksı bir tüyü dişleriyle çekip alıyor: Aman tanrım ne müthiş bir karışım bu, ne maharet, ne muhteşem bir renk! Stanzione'nin galeyana getirdiği sesler aynen onaylıyor bu hükmü ve Artemisia bir zafer daha kazanıyor. İşte böyle, nihayet bir sevgiliye, bir babaya, kardeşlere ve bir kocaya, nihayet hiç kimseye ihtiyacı yok bir kadının. Şimdi de bu kız...

Ama bu kızı aşmak çok zor, sokak kapısının arkasında onu keçe çoraplarıyla yumuşacık ayakları üzerinde, kırmızı minik terlikleriyle parmak uçlarında dikilmiş dururken gördüğünde bile kalbi çarpıyor, kanı yükseliyor: Bu kadar mı büyüdü benim küçük kızım! Etrafta hizmetliler de dahil olmak üzere kimseler yoksa Artemisia dizleri üzerine çöküyor, alnıyla o siyah, tüy gibi saçlara hafifçe dokunuyor. Terenzia gibi Napoli ağzıyla konuşmak lazım bu çocukla: "Gel Porziella, bir buse ver anana." Nadiren dalgın bir öpücük konduruyor çocuk; genelde, nispet yaparcasına başını çeviriyor ve ağlamaklı, buruşuyor yüzü. O yumuşacık alınla, fildişi katı alın birbirlerine yaklaşmadan karşılıklı duruyorlar bir süre. Sonra kadın kalkıyor, elbisesini diz hizasından aşağı doğru silkeliyor ve çevik adımlarıyla her türlü zaafın dışına yöneltiyor kendisini, Porziella ise küçücük boyuyla, o geçit vermez sedef yüzün kendisinden koparak yüksek ve ırak bir meteor gibi uzaklaşmakta olduğunu gözucuyla izleyebiliyor. Porziella ve annesinin silah çatacakları zamanlar pek uzak değil.

Artemisia ile kovalamaca oynuyoruz. Bazen duruyoruz da; en aşikâr bilgilerden en gizli olanlara dek her şeye bir hile karıştığı olmuyor değil. Kendi kendime belki hiç dönmeyeceğim dediğim, savaştan sonraki ilk yolculuğum için terk ediyorum onu. Artemisia önümdeki kâğıdın üzerine bir hokka mürekkebi boşaltıyor ve

göz göze geliyoruz. Şöhretinin şahikasında olduğu Napoli'deki hayatından müthiş kuşkulu; yazdıklarımı hatırlayacak mıyım yoksa yeni bir yol mu arayacağım, emin değil. Birçok ölümle kıyaslandığında, onun ikinci ölümünün önemi kısa zamanda giderek azalıyor. Eskil bir ölünün günahlarını örtbas edebilmeme yetecek bir merhamet yok içimde. İnsanın ölüm döşeğinde zihninde beliren önemli bütün eylemleri Napoli'de, iradesinin ve sorumluluk duygusunun olgunluk döneminde yerine getirdiği kuşkusuz. Bir an için esrarlı bir gülümsemeyle bunun doğru olmadığını, bunların zavallı fanilerin uydurduğu masallar olduğunu itiraf ediyor bana. Başını sallıyor ve Antonio'nun onu terk ettiği, donatılmış masanın örtüsü üzerine bırakıyor gene. Romalı bir hamiye Napoli'den şöyle yazıyordu: "Zatiâlileri kocamın sağ olup olmadığı hakkında bir haber verme lütfunda bulunurlar mı acaba?" Kapımın altından atılan bir not almıştım sanki: Önemli bir kişi böyle mi terk edilir?

Gece ve gündüz, çalışırken, gezinirken ya da konuşurken, kaybettiği, kendi suçundan dolayı kaybettiği Antonio'nun acısı Artemisia'nın peşini hiç bırakmadı. Kimi zaman kendine göre haklı bir kin ve öfkeyle düşünürdü onu. Çoğu zaman da bir nebze özlemle ama kendine hâkim ve özgürdü. Daha nadiren de olsa, yoğun ve uzun dakikalar kocasının imgesini, vefalı ve bulutlu bir semaya benzeyen gözleriyle müşfik, "ölünceye kadar" derken görürdü. Ve işte Antonio beyaz bir yolda, sandığı veya torbası sırtında, sanki evde yürüyormuş gibi o yumuşak ve yerde sürüdüğü adımlarıyla eşeğinin yanı sıra, ya da yalnız başına yolculuktadır; birkaç kez mola verir, terini siler ve vadiye bakar. İşte o kendine has, hafif yamuk, rahatsız duruşuyla ne güzel ne çirkin, anayolların kenarındaki ağaçlar gibi gölge ve haz vermeye yetecek kadar dalı olan herhangi bir ağacın altında dinlenir. Seferi zamanını idare etmeyi iyi bilir, o pasif, müşfik haliyle uzak bulutları, yakın çayırlıkları, tepelerin eğimlerini temaşa eder ve beyaz bir taşı alıp cebine koyarken ne düşündüğünü bilemezsiniz: Kimbilir ne için gerekiyordur ona? Loreto'ya mı gidiyordur, Senigallia'ya mı? Crema'ya mı? Varallo'ya mı? Kesin olan Napoli'ye gelmediği, —Artemisia'ya bakılır-

sa— istenmediği korkusuyla buralardan uzak durduğudur. Roma' da seyrek görüyorlarmış onu, uzun aylar geçer kimse ondan haber almazmış. Artemisia Usta imparator resimleri yapadursun, bir mabedin önünde, madalyalar, tespihler ve aziz resimleriyle dolu selesini açardı Antonio. Bir zamanlar Orazio Gentileschi ile kızını, o güzel genç kızı tanımış, hafif aptal o laik Dominiken arkadaşı yapardı o resimleri: Şimdi de bir vadinin yamacı üzerinde yükselen, güneşin bir şiş gibi kulelerinin birinden diğerine sokulduğu bir manastırın bekçisi olarak çalışıyor adamcağız. Antonio ara ara mallarını yenilemek için onda kalır, mevsimine göre geceyi ya sıcak küllerin yanında, ya da kapıyı açık bırakarak çekirgelerle dolu, bayır aşağı çayırlarda uyuyarak geçirir. Şafakla birlikte gökyüzünde yıldızlar ışıldarken tekrar yola çıkar ve ev sahibini rahatsız etmemek için gözlerini bir avuç çiğ düşmüş otla yıkar. Bitkilerin arasına saklanmış sokak hırsızlarını, onların köylü kılığındaki öncülerini geçer, halen uyuyan seyyahların duran arabalarına sürünür, panayıra varana kadar kat ettikleri uzun yol boyunca yorgun düşmüş öküz sürülerini aşar. Işık yükselir, pembeleşen tepelerde kubbeler, çan kuleleri seçilmeye başlar. İşte cambazların arabası: Ateş yutan çocuk delikanlı olmuş da komedi oyuncularının araba tekerleğini bataktan kurtaranlara yardım ediyor. Kadınlar saçları darmadağın, yarı uykulu, onları seyrediyor. Selam Omodeo! İyi günler Romualdo! Sahte kör ve topallarla karşılaşma daha bir içten oluyor, Antonio onlarcasını biliyor, hepsi de Ripagrande'deki baba evinden tanıdık. Affedilmek için en ünlü mukaddes yerlere, kısır kadınların, böbrek taşından muzdarip beylerin devam ettikleri meşhur kaplıcalara gidiyorlar. Selamlıyor hepsini, ama omuzunda taşıdığı, içi bölmeli dolabında gümüş ayna ve tokalar, düşük ayarlı altın yüzükler, genç kızların heves ettiği eşyalar bulunduğu için ihtiyatlı. Bir zamanlar çoğunu kendi karısına götürdüğünden kimseye gönülden göstermiyor onları Antonio; kızlara gelince, onların yüzüne bile bakmıyor...

Artemisia onu böyle düşlüyor işte; kendisine borçlu olduğuna inandığı bu firari adamın sevgisinin tek hâkimi olduğundan emin,

sanki karşılıklı konuşuyorlarmış gibi onunla ilgili bazı duygusal gündüşleri kuruyor. "Onunla gitmiş olsaydım keşke, rahat, güzel bir eyer koşar, beni bir katıra bindirirdi: O kadar gençtim ki yanında yürümeye alışabilirdim. Zamanla güçlü bir atımız, büyük bir arabamız olurdu: Antonio böyle yaratıcıydı işte. Meryem gibi, bir mağarada doğururdum. Aziz resimlerini, adakları, hatta zengin ve soylu seyyahlar için önemli tabloları ona ben yapardım. Gezginci, büyük ressam derlerdi bana. Porziella büyümüş olur, ileride daha da güzelleşeceği şimdiden belli olan sesiyle Kutsal Bakire için dini şarkılar söylerdi."

Napoli topraklarını bazen —örneğin yeni evinin terasındaki öğlen uykusu saatlerinde— kavurucu sıcak bulsa da, Artemisia'nın Napoli'de kalıp kendisini kanıtlaması gerek. 1630 yılındayız ve veba salgını yayılıyor, ortalıkta pek az insan var. Körfezin parlak ışığında Antonio'nun imgesi, zirvesi semayla birleşen bir yokuşun üzerindeki akasya yaprakları gibi, hafif tespihlerinin hışırtısında dağılıyor. O zamanlar uygar aile babaları almanak tutarlardı, birine şöyle bir not düşülmüş olabilirdi örneğin: "Şu şu tarihte, Tanrımız Efendimiz'in günü kutsal Cuma'da, eşim bayan Artemisia bana bir kız çocuğu doğurdu, Sant'Angelo a Nilo'da vaftiz edildi ve kendisine Porzia Antonia Orazia Cecilia Maria adı verildi." "Benimle gelmeye razı olsaydı böyle yazmış olacaktı Antonio," diye noktalıyor Artemisia; güneşe ve kadere karşı ağzında acı bir tat, yüzünde bir karartı var. İmza atmak dışında yazı yazmayı hiçbir zaman öğrenmedi Artemisia: Esther, Kleopatra ve Betsabea'nın kompozisyonunu kurarken kullandığı bir defteri vardı, o kadar. Kocası olmayan bir annenin bir ailenin ferdi olamayacağını söylemenin bir anlamı yok. Ne kadar ısrar ederse etsin, günah çıkardığı hiçbir rahip durumunun tam olarak ne olduğunu Artemisia'ya bir türlü anlatamadı. Ayrıca ne kadar kafa yorarsa yorsun, kendisini halen bu yüzyılın onadığı örnek bir kişilikte tanıyamadı, tanımlayamadı. Topyekûn bir hodbinlik de değil onunki. Her hareketini kendi cinsinden ve zamanından, soylu ve saygıdeğer bir modele taşımak isteyen bir kadın o, ama bulamıyor istediğini. Kendisiyle

bütünleşebileceği, o isme saklanarak savaşabileceği bir imge: Artemisia'nın dünyevi zevklerden, örf ve âdetlerden etkilenmeye ve haz duymaya başladığı otuz üç yaşında arzuladığı şey bu işte. Ama bir prenses değil o, piyon da değil, köylü değil, tacir hiç değil, ne kahraman ne azize. Hakkında söylenenler doğru bile olsa fahişe de değil. Floransa'da kişiliğiyle soylu olabilmek ve kazandığı itibar yeterliydi: "Kalplerin utangaç ecesi, iffetli maceraperest, kadınların mabudu"ydu. Roma'da cüretkâr bir bakireydi, sonra resmen evli bir kadın. Napoli'de resim dehası bir kadına sahip çıkacak bir hami yok. "Don Pierantonio uzaklarda resimlerimi satıyor, iyi haberler veriyor üstelik, Porziella'ya hediyeler vadediyor..." cümlesini kendi kendine durmadan tekrar etmesi gerekiyor. Ve Porziella büyüyor; hâlâ biraz tombul ve habeş gibi esmer; sadece hizmetliler, köpekler ve arkadaşlarıyla ehlileşiyor. Artemisia'daki ana sevgisi rüzgârlı bir girdap; zonkluyor, sızlıyor, coşuyor. Tabii sessizce. Geri kalan her şey —yeteneği, sanatı, itibarı ve başarı hırsı— Bayan Artemisia'nın kendine özgü yöntem ve kurallar icat etmesine, onlar için tohumlar ekmesine ve ne zaman yetişeceğini bilmediği, henüz var olmayan ve bugünkü susuzluğunu giderebilecek o meyveyi beklemekle yetinmesine bağlı, Artemisia'nın bunlarla yetinmesi gerek. Her halükârda yıkılması, azap çekmesi gerekiyor: Onun özgürlüğü sadece bundan ibaret.

"Yetenekli ressam Bayan Anguissola daha benim yaşımdayken İspanyol Sarayı'nda çalışıyordu, koca olarak da kendisine en önde gelen soylulardan biri teklif edilmişti. Mantova hükümranları, sesiyle hâlâ ortalığı titreten şarkıcı Adriana Basile'ye, alınlarında taşıdıkları bir inci gibi değer veriyorlardı, nitekim Napoli'ye barones olarak döndü." Oysa Artemisia'nın Pozzuoli'de yaptığı, bir devi bile korkutacak kadar büyük tarihi tablolarını tamamlanmalarından bir ay sonra bile kimse hatırlamıyor. Kadın olduğu için şehir kiliselerinden sipariş alması da olanaksız. Aylardan nisan ve Artemisia gösteriş yapmak üzere, Porziella'ya mavi brokar bir elbise giydirip arabaya bindiriyor, akşamüstü kahvaltısı olarak da meyve şekerlemeleri ve eşek sütü veriyor. Akademide ziyaretçile-

rin ve arkadaşlarının dikkatlerini daha da zorlamak amacıyla doğal hallerinin üç katı büyüklüğünde, iri yapılı çıplak kadın resimleri yapıyor; öyle ki genç ve ince yapılı Cavallino onları kopyalayıp kopyalamama konusunda halen kararsız. Bazı akşamlar okulda ziyaretçi ve öğrencilerin sayısı oldukça azalır ve büyük Usta Artemisia, kocaman salonda gereğinden fazla konuşmaya başlardı. Kimi zaman cüretkâr bir kırıcılığın, hatta bazen küstahlığa varan bir saygısızlığın gerisine çekilip kendisini koruyor da olsa, kemale ermiş yaşından yükselerek niyetlerinin berraklığını, kimilerine göre de dürüstlüğünün aynasını bulandıran buhardaki acımtrak bir kibir, şu Stanzione veya İspanyolun kızları gibi ev kadınlarının değersizliğine ve aptalca caka satmalarına karşı bir küçümseme okunuyor. Abartıyor bazen ve yalnız bir kadın olduğu için onu örseleyen, adına leke sürmek isteyen, ölmesini isteyen müphem düşmanlarına misilleme yapacağını söyleyerek tehditler savuruyor. Şaşkın ve hazırlıksız yakalanan arkadaşları, Artemisia'yı yaralamasa dahi en azından inciten soğuk bir acıma duygusuyla dinliyorlar onu. Onlar genç çünkü, hepsi Artemisia'dan daha genç ve de hepsi erkek; nitekim hemen her zaman ortaya birisi atılıyor ve yanındaki arkadaşına "İşte gene başlıyoruz!" der gibi göz kırpıyor. Sürekli konuşan ve dozu giderek artan bir helecanla da olsa görevini aksatmamaya çalışıyor hoca: Kâh bir düzeltme yapıyor, kâh titreyen eliyle bir şeyleri silip yeniden çiziyor. Gri gözleri çakmak çakmak, aciz bir öfke boğazını tıkamış. Ah bu çocukları teker teker sorguya bir çekebilse, sanata bağlılık ve saygılarını bir ölçebilse ve kendisi hakkında ne düşündüklerini bir sezebilse! Tembel bir oğlanın bakışının, vücuduna sımsıkı oturan dantelalı ceketinin yuvarlak hatlarına bir sinek gibi yapışıp kaldığını bir değil, birçok kez yakaladığından, hayır, bu kadarı da fazla, diye düşünüyor, bundan daha büyük bir rezalet olabilir mi?

Giderek büyüyen bir infial ve övünçle karanlık gölgeler, fırtınada patlayan ışıklar ve kılıç yarasını andıran fırça darbeleriyle resim yapmaktı onun silahları. Öğrensin bu kadın kılıklı herifler, zarafet düşkünü ressam bozuntuları. Artemisia erkekleri çoğu zaman

zırhlı, çelik ve demir kullanarak boyarken, kadınları koyu renk zeminle tezat oluşturacak pürüzsüz ve açık renk tenleriyle resmediyordu: "Sefiller, beyinsizler!" der gibi ışığa hücum ederdi bu figürler. Akşamları işini bitirip paletini temizlerken babasının böyle bir resmi övmeyeceğinin bilincinde olurdu her zaman; ancak bu yöntemin, sahne karşısında bir oyunu çivilenmiş gibi seyreden, dahası bu oyunun kendilerini şaşırtmasını ve korkutmasını bekleyen bu vefasız ve dalgın toplumun dikkatini, hatta hayranlığını galeyana getirebilecek bir araç olduğuna inanıyordu. "Napoli, kabiliyetlerinizin sahnesidir...": Akademiye yeniden gelmeye başlayan meraklı kalabalığı arasında onun şerefine bir sone takdim etmek isteyen birkaç şair de çıkmadı değil; ama avam tabakası sokakta bağırmaz: Güzel Adriana altın lirini çalmak ve şarkı söylemek üzere tuvalin üzerinde denize açıldığında yaptıkları gibi, "Yaşasın Bayan Artemisia!" diye bağırıp coşuyorlardı. Artemisia henüz bir prensin sarayına çağrılmadı oysa; ileri gelen, mevkii sahibi kadınlara gelince, onlar da varlığından habersizmiş gibi davranıyor. İşte tam o sıralar Artemisia, gönderilmesi gereken birkaç mektubun yazılmasını bahane ederek kendisine özel bir sekreter kiralama gibi gösterişli bir girişimde bulundu.

İspanyolların fiyatları yüksekti. Yerlilerin güvenilmez olduğu da kanıtlanmıştı artık. Tepeden tırnağa yeni baştan giydirilmeleri gerekiyor, kilerden yiyecek çalıyor, hemen her seferinde dindar olduklarını söyleyerek birkaç resim alıp sırra kadem basıyorlardı. 1633 yılında Diego Salato adında sefih, süklüm püklüm birisi çıkageldi okula: Üzerinde uzun bir hamayil —kutsal topraklardan dönüyordu—, boynunda dört ucuna birer kutsal imge mıhlanmış bir haç ve aristokrat ailesinin soy ağacı asılıydı. Kocaman gözleri vardı, Artemisia'ya her yaklaştığında titreyen ellerini kendi göğsüne dayardı: Kadının merhamet duygularını ayaklandırmıştı. Her gün ona yasemin ve gül getiriyor, bir azize heykeliymiş gibi Artemisia'nın ayakları dibine bırakıyordu. Üçüncü günkü ziyaretinde açlıktan bayılmasına rağmen tek kelime etmedi. Artemisia onu yanına aldıktan, besledikten ve bakmaya başladıktan hemen sonra

hızlı bir dönüşüm yaşadı. Kutsal emirler aldığının işareti olarak uzun bir cüppe giymeye başlamıştı; tıpkı gövdesi gibi aç gözleri de sakin duramıyordu. Ağırlığını ve ciddiyetini yitirdiğinden beri gülüyor, konuşuyor, diz çöküyor, ağlıyor, esniyor, sonra tekrar toparlanıyor, rüzgâr gibi hızlı, birden yerinden fırlıyordu. Sürekli yemek yiyor, hiç kilo almıyordu. İyi yemeğe düşkün olduğundan çarşıya seve seve çıkıyor, yumuşak körpe kuzu eti, ya da özel ve büyük yılanbalıkları almaktan keyif alıyordu. Yalanlar uyduruyor, sonra üzülüyor, hep söyleyecek bir laf buluyor, bir anda gözyaşlarına boğuluyordu. Yeminler ediyor, havanın bile onun nerede olduğunu bilemeyeceği yerlere gidip ortadan kaybolacağı yolunda tehditler savuruyordu. Denize doğru elini sallıyor ve tuhaf, anlaşılmaz kelimeler mırıldanıyordu. Şu anda ise Artemisia'nın kendisi için yazdıracağı mutat tavsiye mektubunu kaleme almak üzere buz gibi bir ifadeyle hazır bekliyor. Ve başlıyor Artemisia: "...Çok soylu bir aileden gelen, hizmetimdeki bu beyefendi Diego Salato..." Bu akşam —gece mi?— güzel geçecek; kısa ama kusursuz bir dinginlik süresinin devamı için ödemesi gereken bedel bu olabilirdi. "Herhangi bir kadından ne daha az, ne de daha çok namusluyum, özgürüm ve kimseye bir zararım yok." Corte Savella'dakine tıpatıp benzeyen bir çanın yarıda kestiği, kendi kendisini mazur göstermeye yönelik, anlık ve kısa ömürlü çabalar bunlar. Bu durumda, Agostino'nun lehine şahitlik yapan, her ikisi de küfürbaz ve küstah, Terzi Luca ve çamaşırcı Fausta da nereden baksanız haklıydılar. İleriyi doğru görmüşlerdi: Bu Gentileschi denen kız var ya, fıkır fıkır kaynar, kim isterse alır götürür onu. Gerçekten içten, bütün samimiyetiyle, "Ne sefil bir kadınım ben!" diye yeisle bağırdığı an birden nedamet getirerek, birçok kez resmini yaptığı Maria Magdalena gibi ellerini çenesi altında kavuşturuyor. Bu abartılı gösterinin kaynağındaki şevk ömrü oldukça sürebilse keşke: Sıfıra vurulmuş saçları ve çuvaldan cüppesiyle aleni itiraflar yapabilse, beline zünnarlar bağlayabilse; ama bu kadınla, bu kadar güzel bir kadınla nasıl bağdaşır ki bütün bunlar?

Artemisia çabuk iyileşir oysa. Başını kaldırması ve kendisinin

dışında neşeyle varlığını sürdüren bazı gerçekleri fark ederek onu istila etmelerine olanak tanıması yeterlidir; kıyıyı döven dalgalar çekildiğinde sahilin yeniden berrak ve pürüzsüz kalışı gibi Artemisia da birden yenilenir. İşte akşamın ilk saatlerindeki solgun semada doğan o yeniayın, yaşlarla diken diken batan gözlerini ferahlattığını hissetmeye başladı bile; ufuk çizgisi o kadar yalın ve tenha ki gönlünü unutkan bir masumiyetle dolduruyor; uzaktaki o uçuk mavi kıyı şeridi ona maceraları, özgürlüğü ve aklıselimden muaf olduğunu anlatıyor. Üzülecek bir şey yok ki bunda, günahsız olan varsa ilk taşı o fırlatsın. Yaşamak zorunda olduğuna göre, kendisine yardımcı ve destek olacak zevkli anlar varsa neden kaçırsın ki? Rüzgâr değişiyor. Takdir, üstelik gerçek takdir topluyor Artemisia, düşmanı kabul ettiği insanlar bile övüyor onu. Bir yabancının gelmesi bekleniyor o sıralar: "İlk ziyaret edeceğim kişi o ünlü kadın ressam olacak, duyduğuma göre yeteneği yanında harika bir güzelliği varmış," dediğini bilmeyen yok. Yarın resmi bir davet veriyor Artemisia; Portekiz'den yeni dönen, zengin mi zengin, Hollandalı Gaspare Gomer de orada olacak; Artemisia'ya olan sevgisini ve özel saygısını bilmeyen var mı? Çok sayıda koltuk gerekecek. Cömertlik konusunda eline kimsenin su dökemeyeceği Don Angelo Pepe sağlayacak onları. Massimo Stanzione, ünlü ressamların rahatlıkla desen çalışabilecekleri tahta iskemleler yolluyor; olur ya, hiç beklenmeyen insanlar da gelebilir. Müzisyenlere ihtiyaç var, bir de şarkıcı Belinda'ya haber uçurmak lazım. Arkadaşlığını halen sürdürdüğü Don Ilario ve rahibeleri yiyecek ve içecek işini üstlendiler. Kimbilir, belki sarayı temsilen birisi de gelebilir; birkaç soylu kadın davetini kabul edeceğe benziyor. Birçok güzel kadın da olacak davetliler arasında, Massimo'nun istediği zaman son derece nazik ve kibar olmasını iyi bilen azametli karısı davetini kabul etme lütfunda bulundular. Bayan Ribera, oldukça aptal olmalarına karşın soylularla iyi ilişkileri ve yakınlıkları olan güzelim kızlarıyla geliyor. Şöhretin eşiğindeki o müthiş çekici genç kadın Annella de Rosa da orada olacak. Hiç kimse Artemisia'nın yeni parlamakta olan bir yıldızdan korktuğunu söyleyemeyecek: An-

nella'yı karşılamak ve bunu bir olay haline getirmek onun adına soylu bir hareket olabilir, herkesin hayranlığını kazanacak ve kendisinden konuşulmasını sağlayacak. Dudakları arasında tuttuğu topluiğnelerle aynanın karşısında yeni elbisesini denerken planladığı sahneyi hayal ediyor. Annella utangaçtır ama Artemisia onu kapıda karşılayacak ve elinden tutacak: Ne harika bir manzara! "İşte bakın," diyecek yüksek sesle, ve odada bir sessizlik olacak, "bakın sayın hanımlar ve beyefendiler, Napoli topraklarının en güzel ressamı". Artemisia'ya sadık dostların bu sözlerden rahatsız olacakları kesindir, ancak nezaket adına sesini çıkaran olmayacaktır, diye düşünüyor.

Doğruyu söylemek gerekirse Artemisia, büyük etki yaratacağına inandığı konuşmayı planına sadık kalarak yapmak üzere sesini yükselttiğinde kimseden hiçbir itiraz gelmedi. Annella'nın yumruk halinde avucunda hareketsiz duruyordu. Bu durumda Artemisia onu sarsalama, hırpalama ve daha büyük bir vurguyla methetme dürtülerinin çekiciliğini aynı ölçüde hissediyordu. En ilgisizleri de dahil olmak üzere teker teker bütün misafirlerinin yanına kadar gitti ve bir suç ortağı gibi fısıldayarak böylesine yetenekli bu hoş kızın kadınlar arasında bir inci olduğunu ancak kocasının kıskançlıktan gözü döndüğünde onu dövdüğünü bir sır verircesine herkese anlattı. "Birilerinin onu kurtarması gerek," diyordu tutkuyla; hareketler silsilesinin bir kere başladığını hayal etmeye görsün, hiçbir şey ona geri adım attıramazdı. Annella'nın kötü taranmış kalın siyah saçlarının altındaki o güzel ve dolgun, zeytin tenli yüzüne huysuz bir çocuğun ekşi ifadesi oturmuştu; başlı başına bu ifade bile ev sahibinin sunduğu şefkat ve dostluğu geri çevirdiğinin kesin belirtisiydi. Henüz çok genç olmasına rağmen karşısında duran genç kadının kendisinden çok daha geniş bir muhite sahip olduğunu ve aslında onunla dalga geçtiğini fark edemedi olgun kadın. Don Gaspare'nin önünde bile müstehziydi Annella. Artemisia'nın oynamak istemediği, ancak abartılı bir cömertliğin hezeyanı içinde attığı ve geri alamadığı bir kâğıt gibi sürdü sözü: "Tüm krallıkta eşi benzeri bulunmayan bu genç ressamın fırçasın-

dan faydalanma şerefini yalvarırım bana bağışlayın Lord Cenapları Don Gaspare." Artemisia himayesine aldığını sandığı kızın elini heyecanlı bir kuvvetle avucunda hapsederek ileri geri çekiştirirken Annella birden silkinip parmaklarını ve gövdesini serbest kılan ani ve şiddetli bir kopuşla ev sahibesine yanıt verdi. Annella gariptir. Hiç kimseye aldırmadan ille de gitmek istiyor şimdi. Şu anki ve gelecekteki zaferlerine giden yolu böyle hazırlıyor işte. Aşık usta Massimo kendi paltosunu ikram ettiyse de suratsız kocası devreye girerek paltoyu karısının omuzlarına kendi elleriyle yerleştiriyor ve herkes yol açıyor onlara; bir de erkekleri vahşice baştan çıkaran o güzeller güzeli Anna de Rosa'yı tanısalar neler olur kim bilir? Don Angelo Pepe bile bizzat öne doğru koşuyor ve kendi arabasını teklif ediyor; Annella'nın uğruna davetten erken çıkmaya bile razı: Artemisia Usta'ya aldıran kimse yok.

İnsan çok önemli ortamlarda ayakta kalabilmeyi öğrenmemişse olgun, güçlü ve cesur olması ne yazık işe yaramıyor: On yıl önce Napoli'ye geldiği zamanlara kıyasla benzeri ortamlar belli ki bundan böyle daha sık olacak Artemisia'nın hayatında. Özellikle de acıyla hesaplaştığı zamanlarda. Gözlemek ve uzlaşmak yerine hemen her zaman kendisinden ödün vermeye ve teslim olmaya eğilimli, başkalarının gözlerini kendisine ayna kılan ve onlarda yansıyarak kendisine hayran olmanın zehirli zevkiyle yaşayan onun gibi bir kadın, o müşfik davranışının bozguna uğramasından duyduğu bunalımla bu zevkten mahrum kalmıştı. Kıskançlık ya da gıpta değildi bu, genç Annella'nın gözünde hiçbir önem taşımadığına göre hiç kimsenin ona önem vermediğinin doğal ve soğuk kesinliğiydi. Her şeyden, yeteneğinden, varlığından, güzelliği ve ününden yoksun olduğunu hissediyor şu an; dahası, aldatılmış bir ecenin onuruyla çekilmeyi düşlediği o nedamet ve inziva haline bazı anlar sığınmasını sağlayacak muzafferane bir beceriden bile mahrum. Tövbe ona yakışmayan bir lüks, bundan böyle geri dönemeyeceği bir ilkgençlik nümayişi gibi görünüyor artık, zira şu anda bir kızı, iki hizmetçisi, bir evi, fesat arkadaşları ve ziyaretçileri var da, onu koruyacak kimsesi yok; işin kötüsü şu ki o da kimseyi

koruyacak durumda değil. Huysuzlanıyor Artemisia, kendisine acımaya başlıyor, huzuru kaçıyor, insanların hayran kaldığı ağzını, güzelim dişlerini tümüyle ortaya çıkaran o gülüşünü infial duygusunu saklamak için kullanmak yerine herkese ve her şeye müsrifçe sunuyor: Aslında öfke de değil bu, gözyaşına daha yakın bir duygu. "Tanrı'nın bana bahşettiği bu mütevazı (Gaspare Romer dinler gibi görünüyor; sürekli kasılarak açılıp kapanan bu kadın ellerinden biraz rahatsız olmuşa benziyor) yeteneğin ne kadar az takdir gördüğünü anlatacağım size Lord Hazretleri: İçinde sekiz figür bulunan bir resim için iki yüz scudo talep ettiğimde Prens Ruffo sırf kadın olduğum için bana yüz scudo veriyor, yani değerime uygun bir ödeme yapılmıyor." Her bir parmağı ağır yüzüklerle süslü sağ eliyle, gömleğinin içini, beyaz göğüslerinin arasını karıştırıyor: "Lord Hazretleri isterse kendileri de bakabilir, yalanım yok, işte burada duruyor mektup!"

Bu arama manevrası ve adı üstünde, Venüs koyunda bulunan mektup bir yana, herkesin sükût ettiği bir anda birden yükselen "Göğsümde Sezar'ın kalbi atıyor" nidası ve portresini yaptırmak için sıra bekleyen naip leydilerinden biriyle karıştırdığı Bayan Capomazza adlı Aversalı bir köylü kadının karşısında yaptığı o abartılı reverans... Mumlar söner sönmez zihnini toplayıp bunları ve kırdığı diğer potları düşünüyor Artemisia, salon kapısının iyice kapanıp kapanmadığından bile emin olmadan —iğrenme ve korku bir arada yaşayamaz— lambayı alıyor ve odasına doğru seğirtiyor. Attığı her adımda lambanın ışığıyla yansıyan ilginç gölgeler bu sarışın ve solgun kadın için olağanüstü bir fırsat aslında: Şu sıralar çok revaçta olan Gherardo Fiammingo'nun stili üzerinde çalışmak ve kendisini aynada incelemek için büyük bir olanak. Ama geç artık, her anlamda geç. Artemisia oraya buraya atılmış tepetaklak iskemlelerin, yarı dolu bardakların, döşemedeki tükürüklerin arasından aklı kederli düşüncelerle yüklü ilerliyor ve şans eseri, ileri doğru yuvarlanan bir şeyi fark ediyor (bir top, bir elma); akşam yemeği yememiş birinin, Diego gibi bir adamın cebinden bir yıl önce düşmüş olabilir. Büyük ihtimal, sahtekârlık yaparak karanlık

yollardan para kazanacağını umduğu bir işin peşindeydi Diego ve tek söz söylemeden çekip gitmişti; İspanya'ya yerleşip kesesini doldurarak geri dönmek istediğini Artemisia zaten biliyordu; ısrarla leydisi veya kadını olduğunu iddia ettiği Artemisia onu buralarda tutacak tek neden olamazdı. Bu ışıkta ve bu sessizlikte kendisini bir kadın olduğuna ikna edebilmesinin ne yüksek, ne zor bir bedeli vardı. Hizmetçiler tavan arasında uyuyordu; o güzel, süslü ve yapayalnız sanatçı yatağında pekâlâ ölebilirdi bu gece ve kimse farkına varmazdı. Artemisia ölümü düşünmüyordu oysa, çünkü ölümden endişe duymuyordu; biraz önceki salaklığı, ancak sıradan bir kadına yaraşabilecek tutumu, sarf etmiş olduğu sözler ve dostluğunu reddeden o dolgun yanaklı kızın açtığı yaradan sızan o rezil, zehirli Artemisia kurcalıyordu kafasını şu an. Başka bir kadından aldığı yara kimselerle kıyaslanamazdı. İki ressam arasındaki çatışmadan büyük olasılıkla haz duyan oradaki erkeklere şunları açıklamalıydı: "Bu iki kadını görüyorsunuz ya," demeliydi, "en mükemmelleri, en güçlüleri, üstün erkeklere en çok benzeyen iki kadınız biz; kendi rahatınız ve ihtiyaçlarınıza göre kurduğunuz bu dünyada ne denli sahte ve vefasız hale geldiğimize bir bakın. Sayılarımız öyle az ve öyle kuşatılmışız durumdayız ki tıpkı siz erkekler gibi kendimizi tanıyamıyor, sayamıyor ve anlayamıyoruz artık. Oyun olsun kabilinden zehirli bir silah cephaneliğinde özgür bırakmışsınız bizi; istediğiniz tek şey acı çekmemiz..."

Hayır, bu konuşma da işe yaramazdı; bu sessizlikte korkunç ızdıraplı bir rahatsızlığı, bir taşın denizde batması gibi ruhumuzda batan bir mutsuzluğu ifade etmekle, bu mutsuzluğun nedenlerini dile getirmekle sınırlı kalabilirdi ancak. Artemisia'nın yakınlık kurmak istediği şeyle, yüzüne gülerek sıvışmakla yetinen koca bir insan kalabalığının ortasında yalnızlığa mahkûm olması arasında bir fark yok. Toskanalı kadınlar katledilen Holofernes'i gördüklerinde yenilik ve intikam hırsı duymuşlardı. Annella ise bir uzman gibi resim yapıyor, her an bir yerine bir hançer saplanması riskini göze alarak sevgililerileriyle cirit atıyor, kocası evin bir ucundan ötekine onu bir taşbebek gibi fırlattığında çürüklerini beyaz tebeşirle

kapatıveriyor ve üzerinde düşünmüyor bile. Ya Artemisia? Bunca gururun ardından kimlere dayanmak, kimlerle sırdaş olmak, kime biat etmek durumunda kaldı? Erkekler, beş para etmez erkekler: Titta Licomodio, Tommaso Guaragna ve şimdi de Diego denen bu adam terk ediyor onu. "Kim düşürmüş olabilir ki o elmayı?" diye sayıklıyor uykuya dalarken. Küçükken elmayı severdi Porziella, koçanlarını evin köşelerine saklardı. Ama Porziella manastırda; tüm varlığıyla rahibelere ait o, pazarları bile eve gelmek istemiyor. "Kızım benim!" diye haykırıyor şafak sökerken ve uykusunda olgunlaşan sıcak bir gözyaşı selinin ortasına uyanıyor, "Artık sen de bir kadınsın kızım ve anneni anlamıyorsun..."

Artemisia'nın bu uyanışı, benim de uyanışım aynı zamanda. Savaşın sağladığı muafiyetler, herkesin kendi hakkı olarak gördüğü olağanüstü özgürlük bitti artık. Bütün ölüler mezarlarında yatıyor. Artemisia'nın kendisini tanıtma konusundaki inadı ve benim onu kendi kaprislerime ve kendi duygusal dalgalanmalarıma göre hatırlama inadım bir oyuna, belki de acımasız bir oyuna dönüşmeye başlamıştı. Onu gördüğüm, bütün gerçekliğiyle gördüğüm andaki telaşımdı beni aldatan; onun benden beklediği şeye, onu kaybetmiş olmamın kederinin ardından onu böylesine capcanlı karşımda bulmanın verdiği dehşet ve korkuya, tedavisi olmayan bir hastaya bakmayı sürdüren birinin o tükenmek bilmez, inatçı umudunun dürtüsüne aldanmıştım. Onunla zıtlaşarak, bazen de hafif bir istihzayla onu kendi zamanıma yerleştirirken tüm varlığıyla arkamda, ayakta durmasına alışmıştım zamanla. Beni anladığından, bana ihtiyacı olduğundan emindim. Küçük sürprizler hazırlıyordum ona, âdet haline gelmişti bu, hayat kayıtlarının bana gösterdiği şeylerin zıttıydı benim yorumlarım; önceleri, onu kaybetmiş olduğumu bilmesinden kaynaklanan aldırmazlığıyla, bu yorumların onun da hoşuna gittiğinden kuşkum yoktu. Yalnız bugün, 1635 yılında bir gece Napoli'de gerçekten hayatta olduğu ve iki saat sonra üzerimi-

ze çökecek gece kadar gerçek bir gecede bir annenin, büyük ihtimal bu hakiki acısını dinlerken ona gereken saygıyı göstermediğimi ancak bugün fark ediyorum ve anlıyorum ki istediğim ve hevesle rıza gösterdiğini sandığım şey aslında nicedir onda süren bir yok olma arzusuydu.

Ne zaman ayrılmıştı benden? Umarsız karşılaşmamızın olaylarını defalarca gözden geçiriyor ama bulamıyorum o ânı. Belki de çocukluğunu terk ettiğim o dönemde, namı kötüye çıkmış bütün kadınlar gibi onun da yazgısını belirleyen ve kendisini kurtarmam için bana sunduğu bütün fırsatlara rağmen onu daha saf, daha duru bir hayatın aldatıcı vaadinin içinde azat etmeyi kabullenmeyişimin farkına vardığı anda başlamıştı o kopuş. Büyük bir armağan olabilirdi o fırsatlar: On yedinci yüzyılın başlarında gerçekten çocukluğunu yaşamış kim vardı ki? Belki hâlâ Pincio tepesinde Cecilia Nari'nin penceresi önünde, aba kumaşından, yakası açık ceketine ilk kadınsı tülünü tutturduğu o harekette kalmıştı Artemisia; belki Azize Cecilia için modellik yapan o uysal ve giz dolu, çembalonun yanında ayakta poz veren küçük kızdı. Francesco geceliğiyle melek için poz verdiğinden daha yukarıda durur, ablasını hayranlıkla, doya doya seyrederdi.

Artemisia'nın o kibirli halk dilini kullanarak, piçleme bir Pisa ağzı ile itiraz ettiğini ve karşı çıktığını bir daha duymayacağım artık, yardım etmeyecek bana bundan böyle; bir fıçıya tutunarak kurtulma umudunu yitirmek istemeyen iki deniz kazazedesi kadının çırpınışlı oyunu gibi, ritim ve imgelerini ortaklaşa bir çalışmayla, hamarat ve paylaşımcı bir gayretle dokuma arzusu uyandıran hayatının hakiki ya da hayali tasvirlerine tiksinme ve irkilmeyle tepki göstermeyecek. Üç yüz yıl öncesinin uzak ışığına, yüzüme yansıttığı ve kamaştığını ziyaya girdi gene Artemisia; hayatının imgelerinin birbirini izleyişlerindeki ve birbiri içine akışlarındaki sürat yalpalıyor şimdi ve ay ışığının tılsımlı fenerinde soğuk ve derinliksiz karelerde pıhtılaşıyor. İşte dış görünüşüyle hâlâ genç, duruşu ve bakışlarıyla yaşlı, sarışın bir kadın. Kocaman odanın çıplak duvarına yaslanmış, alçak bir iskemlede oturuyor, derin iz-

ler taşımasına rağmen hâlâ diriliğini koruyan boynunu, teslim olmuşluğun mecalsizliği ve ağrıya yakın bir uyuşmuşlukla büküyor. Bir dakikadan ya da günlerden beri birileri bu durumda bırakmış onu. İspanya'ya hareket eden Diego belki? Belki annesinden ve resim sanatından duyduğu rahatsızlıkla manastıra dönen Porziella?

Bir kez daha duygulandırmaya çalışıyorum onu. Porziella beşiğinde öyle uslu yatardı ki uçuk nefesi bile duyulmazdı, diyorum; doğrulduğu anda dimdik yürüyüverdi, balmumu bebekler yerine bez bebeklerle oynamayı yeğlerdi. Bir şarlatanın verdiği kusturucu ilaç yüzünden neredeyse ölüyordu ama üç günde iyileşti. Nefessiz kalıncaya kadar ağlar ama gözlerinden bir damla yaş akmazdı, boynuna dökülen buklelerinin hemen dibinde kapkara bir beni vardı.

Kışkırtıyorum: Daha beş yaşındayken rahibelerle iyi anlaşıyordu. "Sen o ünlü kadının kızısın," dediklerinde kıpkırmızı olurdu yanakları. Sabırlı olmasına rağmen Rahibe Assunzione'yle bile desen çalışmak istemedi. Kerrat cetvelini ve din tarihini çok erken yaşta öğrendi, bütün şövalye sınıflarını, armalarına varıncaya kadar bir bir ezbere bilirdi. İksir damıtmayı Rahibe Mattea'dan daha iyi beceriyordu, kilercinin hasta olduğu ay manastırın hesaplarını o tutmuştu. Ressamlardan, boya ve tuvallerden nefret ediyordu: Evde olduğu zamanlarda modellerin elbiselerini saklamak gibi haince oyunlar oynar, manastıra döndüğünde öğünülmesi gereken bir şey gibi böbürlenerek anlatırdı. Beyefendilere bayılırdı, tabii gizliden gizliye; kapı aralıklarından sürekli onları dinler, holde bıraktıkları pelerinlerinin kadife kumaşına dokunmayı sever, altın mı gümüş mü anlamak için kılıçlarının kabzalarını ovalardı. On iki yaşına gelmişti, gözleri yere bakarak ortalarda dolaşır ama herkesin ne giydiğini sorsanız rahatlıkla sayabilirdi. Yemeğe Diego ile oturmayı asla kabul etmedi, bir keresinde de çorbasına tükürmüştü.

Artemisia'dan yanıt alamıyorum; ölçülemeyecek bir mesafede, ışık yılları kadar uzakta şimdi benden. Sonunda, kazandığı ünde büyük rolü olmuş olsa da, Napoli'de geçen yıllarıyla ilgilenme

konusundaki isteksizliğimin aslında Artemisia'nın dile getirmeden yaptığı bir telkine bağlı olduğunu fark ediyorum.

Mükemmel olmayan bekâr bir anne, niteliği tartışılır bir ressam, kendisiyle övünmesine karşın zayıf ve kendisinden kaçabilme uğruna erkek olmayı bile yeğleyen bir kadın rolünü kabul etmeye zorlamıştım onu. Bir erkekten gelecek saygıdan onu mahrum etmiş, kadınlar birbirine nasıl davranırsa öyle davranmıştım ona. Üç yüz yıllık daha büyük bir deneyim bana, arkadaşımı insanca hatalarından kurtarmayı ve onun için ideal bir özgürlük, ömrünün büyük bölümünü kapsayan çalışmaları sırasında ona güç verecek, destek olacak bir özgürlük kurmayı öğretememişti. Bu yüzden bütün yapabildiğim onu zorlu bir sınava tabi tutmak ve kadınların bildik konusu, o mutsuz annelik hatıraları üzerine konuşturmaktan öteye geçemiyor.

"Siz ki anneler ve çocuklar üzerinde bunca şey biliyor, birbirlerini nasıl sevmeleri, sağlıklı ve sevgi dolu, vefalı ve mutlu olmaları için nasıl yetiştirilmeleri gerektiğini araştırıyor ve tasarlıyorsunuz..." Artemisia'nın cevabı budur belki, niyetimin aksine, gene benim ağzımda kelimelere dökülen ani, istemsiz bir tepki. Bariz olmasa da, olağanüstü sakin ve soğuk bir istihzanın ağırlaştırdığı ama aynı zamanda şefkatli birkaç kelime. Uzak bir bilgeliğin sedası. Dost varlığından bir yardım beklemiyorum bundan böyle ama bu uyarıyı kabulleniyor ve yenildiğini itiraf eden birinin dokunaklı kederi olarak değerlendiriyorum. Üç yüz yıl öncesine ait bir hareketi, hele hele zamanında bir hüzün ya da sürur, ani bir pişmanlık ya da ızdırap veya iyilikle kötülük arasında salınan bir anlaşma gibi zuhur eden bir duyguyu tekrar hayata çağırmanın ve onun içine süzülmenin doğru olmadığının farkındayım. Aklımı başıma topluyorum ve harabelerin bir yıldır harabe olduğuna, eskil harabelerden bir biçimde farklı olduklarını gösteren bir işaret de olmadığına göre ben kendi sınırlı hafızama çekiliyor, kendi çağımın dehşetini üç yüz yıl önce ölmüş bir kadınla paylaşmaya kalkan bu gözüpek ukalalığımı kınıyorum. Ağladığım yıkıntıların üzerine yağmur yağıyor, çevredeki seslerin, ilk kürek darbesinin

ebediyen dağıttığı örtük bir dehşeti var. Artemisia'nın gerçek ve hayali iki mezarı da şu an birbirine eşit, her ikisi de sadece içimize çektiğimiz tozdan ibaret. Birer biçare olduğumuzu, inat etmenin zavallılara özgü olduğunu bir kez daha anladık. Bundan dolayı Artemisia'nın öyküsü taşkın ve yüceltilerek değil, gizli bir kefaretin içinden sürecek bundan böyle.

"Zatıâlinizin hiç kuşkusu olmasın, Düşes Hazretlerinin bu portresi biter bitmez kompozisyonunu şimdiden kafamda tasarladığım, içinde olağanüstü manzara öğeleri de bulunan Vaftizci'nin resmi üzerinde çalışmaya başlayacağım..." Kime olduğu önemli değil; bugün, 1618 yılının 26 Temmuz günü böyle yazdırıyor Bayan Artemisia. Mektup Roma'ya, belki de sırf kendisinin gayretleriyle onu unutmamış olan eski arkadaşlarından ve hamilerinden birine gidiyor. Roma? Acaba neye benziyordur Roma bugün? Duyduğuna göre, çeşmelerden saraylara, dükkânlardan kiliselere her şey değişmiş; bir daha oraları görme fırsatı çıkmamıştı kendisine. Özellikle de ünlü ressamların değiştiğini söylüyorlar, üstelik sayıları da hayli kabarıkmış; yerlilerle Alpler ötesinden gelenler bir arada düşünüldüğünde tam bir izdiham. Yazdırırken sanki Roma'dakiler onu görüyor da hürmetle izliyorlarmış gibi köşeli ve boyun eğmez çenesini havaya kaldırıyor: Sararmaya başlamış terli şakaklarında ve ağzının kenarlarında sabit duran o hayal kırıklığı kıvrımına rağmen hâlâ hoş bir kadın. Portresini yaptığı düşeslerin sayısı fazla değil aslında: İspanyol vali sarayı varlığından haberdar örneğin; düşmanca bir tavırları yok aslında ama kayıtsız kalmayı yeğliyorlar. Ancak bu kez yalan söylemiyor Artemisia, ne de umutlarını gerçekle karıştırıyor. Bu iş gerçekten var, soylu hanımefendinin kim olduğu da belli: Castiglia'da sahip olduğu feodal topraklar ile tanınan meşhur bir adı var; Napoli'de, Palermo'da sarayları varmış, Roma'da bile olay yaratacak bir isim. Bu sayede Gentileschi'nin, sanatını sadece erkeklere yaklaşmak için bir vesile olarak kul-

lanmadığı da kanıtlanmış olacak, ah bu yalanlar! Arkadaşları bile şakayla karışık, hafif geçkin olduğunu söylüyorlar; kısaca, kırk yaşını geçmiş anlamına geliyor bu ifade. Gurur ve küçümseme, bir nebze de kibir: Kendisini korumak ve itibarını sürdürmek istiyorsa bugün hâlâ kullanması gereken silahlar bunlardan ibaret. Yüzünü ve zihnini ne kadar yorduklarını bilse de başka bir silah tanımıyor.

Gene de, kendisini biraz olsun mutlu hissetmeyi, hâlâ mesut görünmeyi becerebildiği parlak günler olmuyor değil. İçten gelen kahkahalarla kafasını arkaya attığı ve gözbebeklerinin artık gülmediği belli olmasın diye keyifle gözlerini kıstığı günlerdeyiz. Bu düşesle Floransalı hanımlarla olduğu gibi arkadaş değil: Dük Hazretleri uzun süre karısına bir erkek ressamın yanaşmasına asla razı olmadığından, nicedir karısını bir portreden mahrum etmenin yorgunluğuyla sonunda pes ediyor bir gün ve "Vamos" kelimesini telaffuz ediyor nihayet. Baş uşağını "şu Artemisia'yı" getirmek üzere gönderiyor ve kem gözlerin nazarına karşı boynunda taşıdığı Calatrava Şövalye Tarikatı'nın simgesini elleyerek keyifsiz ve asık bir suratla dışarı çıkarken, bu kadın ressamın kurnaz, ayartılmış bir refakatçi olup olmadığını araştırmaları gerektiğini düşünüyor.

Donna Virginia portresi için hakiki bir İspanyol ressamını, örneğin ünlü Ribera'yı özellikle talep etmiş olmasına rağmen bu arzusunu bir türlü kabul ettirememişti. Bu yüzden, duyduğu öfkeyi gizleyen haşmetli ve uykulu bir duruşla krallara mahsus geniş ve rahatsız koltuğunda oturuyor şimdi. Bu kadının kardığı bulamaç da nedir? Artemisia İspanyolvari bir iltifat bulabilmek için epey düşünüp taşındıktan sonra nihayet, "Vuelvase, Vossignoria, a mano izquierda"* diye bir cümle kuruyor, ancak kendi dikkatini dağıtmamak için devamını getirmekten vazgeçiyor. Kazık gibi, kaskatı dönüyor Düşes ve yanıt vermiyor. Donna Virginia çok genç, on beş yaşını yeni doldurmuş olmalı. Aslında ruhunun derinliklerindeki fukaralığı gizleyen o kibirli inatçılığı, sivilcelerinin nokta nokta yayıldığı dar alnına ve köklerinden başlayarak kıvırcık uçla-

* *İsp.* Zatıâlileri sola dönebilirler mi?–*ç.n.*

rına kadar çok gür ve çok siyah birer bukle halinde şekil verilmiş saçlarına yansıyor sanki. Yarım saati aşkın bir süre hiç konuşmadan duruyor Donna Virginia ama kıpır kıpır. Küçük ve mor, kuş pençesine benzeyen ellerine bakıyor, sonra bir şeytantırnağını koparıyor, akan kanı emiyor; durmadan ceplerini karıştırıyor, yelpazesiyle, ilaç kutusuyla, parlak kafatasları mıhlanmış fildişi tacıyla oynuyor. Bununla da kalmıyor, bir yandan gözleriyle şaşı taklidi yaparken, ince, keskin dudakları arasında sürekli bir şeyler geveleyerek dua etmeye başlıyor. Sonunda çanın menekşe rengi püskülüne asılıyor ve uşağa, esmer cüceye, mürebbiye Manuela kadına —hep haşin, göğsü dimdik ve boynu kasılmış halde— "s" seslerini yapmacık bir edayla boğuk ve nazlı çıkararak hızlı bir İspanyolcayla isterim ve istemem, söyledim ve söylemedim'lerle dolu bir teranedir tutturuyor. Ara ara yanlış vurgularla bozduğu piçleme bir İtalyanca sözcük çıkıyor ağzından: Sartora, sorbetto, passeggiata.* Ve etraftaki bütün koşuşturmalar, bütün konuşmalar, bütün eğilme ve ayak sürmeler sona ermiş gibi olduğunda ve herkes kendisine verilen emirleri yerine getirmeye ya da iptal etmeye gittiğinde Düşes koltuğunda yarı gövdesiyle dönüyor ve bütün gereçlerini itinayla düzenlenmiş, tuvalini hazırlamış, elinde kara kalem, işini en iyi biçimde yapmak için bekleyen ressama dikiyor gözlerini. Artemisia'ya yönelttiği o nazar obur ve mutsuz, zehirli bir böceğin bakışı ve tüm olgun deneyimine rağmen hiç beklemediği bir anda yakalıyor ressamı, öyle ki çıkık elmacıkkemiklerini gölgelemekte olan karakalem olduğu yerde birden duruyor. Sakin görüntüsünü bozmamaya gayret göstererek, "Bu elbise *no me gusta*,"** diyor Donna Virginia, "Yarın değiştirebilir miyim?"

İlk yarım saatte ne kadar sükût ettiyse ikinci yarım saatte bir o kadar konuşuyor soylu kadın, ancak üslubunda ne yaşının gereği bir canlılık ne el hareketlerinde bir doğallık var, aksine tacizkâr bir ısrarla huzursuz bir kuşun fevkalade tekdüze sesiyle konuşuyor.

* Terzi, sorbe, gezinti. *–ç.n.*

** *İsp.* ... hoşuma gitmiyor. *–ç.n.*

Ham, esmer ve parlak yüzünde sabit bir iğrenme ifadesi hatlarının biçimini, bakışını, gözünün genç akını, etsiz dudaklarının hareketini değiştiriyor ve karartıyor. Bunca katı bir mahremiyeti izleyen bu ani samimiyetin haşin bir yanı var; emanet etmekten çok, dinlemek zorunda bıraktığı sırların fazlalığına bakıldığında bir üstünlük kurma ve aşağılama niyeti seziliyor. Daha ziyade dehşet ve büyüklük iptilası kokan bu abartılı gizler aslında korkutmak ve korkutulmak üzere facia kabilinden özellikle uydurulmuş hikâyeler olmalı: "Dük bir mağribi kadar kıskançtır, her attığım adım için bir casus tutar, daha şimdiden beş sevgilimi katletti. Ipenarrieta Kontu bir serenat yaptığı için lime lime edildi. Görmeniz lazım, Madrid'de peşimden ayine gelen beyefendiler bir nehre benzerdi, pencereye bile çıkamıyordum..." Değer biçme niyetiyle yüklü o ilk bakıştan sonra, hemen her zaman gözkapağının altında saklı bekleyen ve anlatının hezeyanıyla geriye doğru kayan siyah gözbebekleri, ayakta duran, karakalemi bırakarak fırçasını eline alan ve paletini hazırladıktan sonra şöyle bir geriye çekilip ardından tekrar tuvaline yaklaşan kadına hiç bakmıyorlar. Bu küçük soylu kadının, kendisi için yeni olan bu gereçlerin nasıl kullanıldığını görme ya da ortaya çıkan resmin kendisine benzeyip benzemediğini, ilk kez resmedilen hatlarının güzel olup olmadığını kontrol etme gibi bir merakı da yok. Arzu ettiği gibi görünmemek, övündüğü imgesinden farklı olmaktan korkmak gibi bir endişesi de yok aslında. Ancak Artemisia'nın dikkati onun gözleri ve elleri üzerinde müthiş yoğunlaştığından öyle bir içsel inceliğe ulaşmıştı ki bu kayıtsızlığın sırrını yakalayamaması olanaksızdı: İrdelemeye asla tenezzül etmeyeceği kendi arzularına yenik düşen birinin değil, kendisine sunulan bir armağana rıza gösteren bir insanın kayıtsızlığıydı bu. Doğruyu söylemek gerekirse fırçanın dalkavukluğu bile beyhudeydi, o tuhaf çenenin, o çok sert ve şimdiden sarkmış alt dudağın katılığını yumuşatmak uğruna yapılan özveriler de boşunaydı. Artemisia kaybettiğinin farkındaydı, yaranmak için gayret gösterebilir, hatta pohpohlayabilirdi onu ama Düşes'in burnu ile dudağı arasını kaplayan gür tüyleri bile olduğu gibi bıraksa İspan-

yol kadının buna da aldırmayacağını biliyordu artık. Düşesin saç modeli şakaklarının üzerinde kederli bir hamlıkla duruyor ve arkaya doğru sıkıca gerilmiş saçları, ressamın birkaç kez ince kat boya geçerek gizlediği morumsu ve tabir yerindeyse hafif kabuklu cildini daha da belirgin kılıyordu. Aslında Artemisia portrenin doğal tonlarını ancak bir ustanın şerefine yaraşacak bir isabetle çoktan bulmuş, paletinde hazırlamıştı bile; ama bu meslek böyleydi işte, önemli kişiler için çalışan her ressamın bu tarz uzlaşmalara alışması gerekiyordu: Gentileschi böyle avutuyordu kendisini.

İkinci gün Donna Virginia koltuk üzerinde cansız yatan, şeritler ve dantellerle kaplı en sevdiği elbiseyi, başına takacağı bir İspanyol tülünü, altın bir gülü ve tül manşonlarını ve boynuna takılacak bir zincirle yeşil bir tüy göndermişti. En sonuncusu bu yeşil tüy olmak üzere, objelerin her biri ayrı bir kişi, Manuela, uşak Pepito, Napolili seyis Tommaso ve bu kadar değerli şeylerin arasında hayli garip duran, süklüm püklüm, ahırda çalışan pis bir çocuk tarafından getirilmişti. Donna Virginia henüz gelmemişti, ama çocuksu ve tiz sesi iki duvar ötesinden duyuluyordu. Artemisia işini yapsın da görelim; resmi yapılacak öyle çok şey var ki isterse daha da çoğunu getirtirim. İşin kötü tarafı gelen hizmetlilerin hiçbirinin geri gitmemesiydi; gelenlere bir kilerci, ahçı, camerera mayor* ve hepsinin peşine de çamaşırcı kadın eklenmişti: Ve başta İspanyollar olmak üzere herkes, Madrid'te, Sevilla'da ve Burgos'taki yüzlerce büyük ressamı görmek istediklerinde nasıl hep birden gittiklerini anlatmak için hiç çekinmeden konuşuyorlardı. Ama resim yapan kadınlar, hayır, onlar *cosas de Italia***. Napolililer gizlice kıkırdayıp göz kırparak ortalığı idare ediyor, ancak bir erkek gibi ressamlık yapmaya kalkışan bu kadının çevresine üşüşmek söz konusu olduğunda onlar da İspanyollara katılıyorlardı. Artemisia deli gibi öfkelenmiş, resim yapıyordu; nitekim gözleri yarı kapalı, gönüllü sağırlığıyla önemli ve soylu kadınların resmini yapmanın zor ama şerefli bir iş olduğunu tekrarlayıp duruyordu kendi kendi-

* Baş oda hizmetlisi. ** *İsp.* İtalya'ya mahsus şeyler. *–ç.n.*

sine. Kanı, genç kızlığında olduğu gibi yanaklarına hücum etmişti gene; "zayıf yapılı"ydı ve işi üzerinde aşırı yoğunlaşıyordu: Bir tutam sarı saç —birkaç beyaz saç yüzünden solgun bir sarı— kaymış, yanağının üzerine dökülmüştü, Dük Hazretleri şehir dışında olduğundan meraklı bakışlarıyla etrafı tarayan Yüzbaşı Don Pedro, dişlerinden birini emerek yüksek sesle, "Hermosa pintora,"* dedi; içeri en son giren kişi o olmuştu, sonra arkasını döndü ve uzaklaştı.

Üçüncü gün Donna Virginia ile tekrar buluştular. Koltuğundan hiç kalkmamışçasına kımıldamadan oturur bulmuştu onu Artemisia. Dantelli ve şeritli elbisesini giymiş, kafasına da hafif yanlamasına duran o yeşil tüy takılmıştı: Yüzünde cesareti kırılmış bir uysallığı andıran yeni bir ifade okunuyordu. Hizmetliler ortalıkta görülmedikleri gibi çağrılmadılar da. Bir maymun gibi kavrayan ve mevsime rağmen soğuk olduklarına yemin edebileceğiniz koyu tenli ellerini oyalamak için koltuğun kolçaklarına dayamıştı. Dört bir yanı duvar kâğıdı ve perdelerle zenginleştirildiği halde mobilya açısından olağanüstü sade bu salonun ıssızlığı ne dingindi, ne de sessiz. Ardına kadar açık kapıların ötesinden, bomboş iki devasa salonu boydan boya geçerken dikkatli ve intizamlı olmaya bile özen göstermeyen insanların gürültülü faaliyetlerinin yankısı ulaşıyordu: Pat küt sesleri, kargaşa, koşuşturan adımlar, kaba saba bağrışmalar, oradan buraya sürülerek çekilen mobilyaların çıkardığı gürültü, kahkahalar ve hizmetçilerin şarkıları. Bir hazırlık yapıldığı belliydi: Bir balo, bir ziyafet, bir veda? Uzak yaygaraların vızıltısına ve ara ara burnuna gelen kayış kokusuna bakılırsa bekleme odaları seyislerle dolu olmalıydı. Odanın aydınlık köşesine yerleşen ressam ve soylu kadın, hayli yüksek pencerenin yanında terk edilmiş iki eşyaya benziyorlardı. Düşesin hüznü o kadar barizdi ki yaşının verdiği koruma içgüdüsüyle onu kucaklamak üzere birden ona doğru eğildi Artemisia ve portreyi en fazla üç oturumda bitirme konusunda vardıkları anlaşmayı bile farkında ol-

* *İsp.* Güzel ressam. *–ç.n.*

madan unuttu. Düşes toparlanmakla kalmadı, çocuksu katılığını yeniden benimsedi ve çalışma ilerledi; Artemisia'nın gerek modelliği meslek edinmiş kadınlara, gerekse resmini yaptığı soylu hanımlara her zaman armağan ettiği duru ve dolgun cilt bir çiçek gibi açmıştı tuvalin üzerinde, ancak bu kez ressamın eklediği bir ayrıntı daha vardı: Beyhude bir inatla defalarca üzerinden geçmesine rağmen fırçasıyla bir türlü yumuşatmayı beceremediği rızasız bir bakışın gölgeli hüznü. Kısacası portre bitmiş, sıra konuşma faslına gelmişti. "Zatıâlileri resme bakmak ve fikirlerini beyan etmek lütfunda bulunurlar mı?" diye sordu ressam ve düşese yol vermek için bir adım geri çekildi. Donna Virginia ayağa kalktı — büyümesi henüz tamamlanmadığından kısa boyluydu— ancak durgun bir hali vardı. Bir sorun varmışçasına kocaman koltuğunun önünde dimdik, öylece kalakalmıştı. Esnedi, ellerini ovuşturdu. Sonra birden hıçkırıklara boğularak ağlamaya başladı. Kolları iki yana sarkmış vaziyette duruyor, esmer teni üzerinde kaymakta zorlanan yaşlarını bile silmiyordu. "Quiero mi madre, quiero volve a Espana!"* Çok genç olmasının bile yumuşatamadığı o talihsiz hatlar, ağlarken kasılan o yüzde bir "neden"e, neredeyse bir güzelliğe ulaşmıştı. Hıçkırıkları seyrelirken, "Mi madre, mi madre", diye mırıldanıyordu. Ardından güçlü bir hareketle gözlerini sildi, dadısından öğrendiği aralıklarla iki tempoda burnunu sümkürdü ve dönüp bakmadığı tablonun önünde bir çocuk gibi, gözleri birer faltaşı, donakaldı. Artemisia, "Sakin olun Usted, Düşes Hanımefendi, sakin olun," diyerek derdini anlatmaya çalışırken sönmüş bir hüznün etkisinde, güzel olmayan, ona benzemeyen, yapanın da yapılmasını isteyenin de şimdiden unuttuğu, kimsenin gözünde önem taşımayan o portreyi, kalın ve yassı bir eskiz fırçasıyla silmek için belli belirsiz bir arzu büyüdü içinde: İki zavallı kadın. Avutmanın ve avutulmanın karşılıklı içgüdüsü öyle güçlüydü ki bir an için başını eğdi Donna Virginia, ressam ise kollarını kaldırarak tam ona doğru uzanmaya yelteniyordu ki o an ikisi de, adımla-

* *İsp.* "Annemi istiyorum, İspanya'ya dönmek istiyorum!" *–ç.n.*

rının kesin ritmindeki kararlılıktan kendilerine doğru geldiği anlaşılan şahsın kim olduğunu esefle, derhal anladılar; her konuda soru sorma, her konuya itiraz etme hakkı olan bir efendi. Ne bir nefes, ne bir iç geçirme duyuldu ve soylu kadın tekrar koltuğunda kayarak derhal poz verdiği duruşa döndü. Müslin yakası ile çenesi arasındaki dantelleri ürperten belli belirsiz bir titreyiş kalmıştı geriye sadece. Gönülsüz suç ortağı Artemisia tekrar tabloya yaklaştı, paletini ve fırçalarını toplamaya koyuldu. Manasız önlemlerdi bunlar, zira bıyıkları, yüksek çizmeleri, Calavatra zinciri ve Olivares tipi peleriniyle dük, gözleri ve ruhları yokmuşçasına köşede hareketsiz duran iki kişinin varlığına bile aldırmadan bir kapıdan diğerine yürüyerek salondan çıktı. Bir dakika sonra, her sinirlendiğinde tonu değişen aynı ses ve bu sesin yankıları duyuldu uzaktan. Artemisia rahat bir nefes aldı ve yavaş yavaş paletini temizleyerek fırçalarını yerleştirmeye başladı.

Büyük avluda, şeref merdivenlerinin dibine geldiğinde, böyle değerli ve ünlü bir ressama yaraşacak bir paye ile evinden alınıp evine bırakılması gerektiği hususunun titiz ve ayrıntılı sözleşmedeki maddelerde belirtilmiş olduğunu bildiği için oldukça tedirgin, etrafta bir araba veya en azından bir tahtırevan arıyordu. Bakışları askerler, atlar, arabacılar, beyefendiler ve dilenciler arasına dalar gibi olmasına rağmen hemen geri çekildi. O güruha karışma fırsatı kendisine bahşedildiği için inanılmaz keyiflenen süklüm püklüm, arsız hizmetçi Pasqualino'yu seçebildi sadece gözleri. Aralarında bir yakınlık varmışçasına, göz kırptı kırpacak bir ifadeyle öne doğru davrandı çocuk. Yıllar öncesinin çırağı değildi artık; kötü yaşlanmış, zayıf ve kara, saçları şimdiden kırlaşmış, boş zamanlarında cebine birkaç kuruş harçlık girmesi için patronunun göz yumduğu meydan hamallığı işini yaparken giydiği yırtık pırtık elbiseler vardı üzerinde. Ressamın resim sehpasını, boya kutusunu ve diğer aletlerini hemen sırtına aldı, bugün araba veya tahtırevan bulunmayışına hiç şaşırmamış bir havası vardı. Her yere yanında hamisiyle gitmesi gerekirken hiçbir kisvesi olmayan bir uşakla birlikte yürüyen bu seçkin giyimli güzel kadını, daha tutuştuğu anda sönü-

veren, kıvılcımsı, hayli meraklı ancak ısrarcı olmayan tek tük bakış izledi yalnız. İtalya'nın en büyük kadın ressamı olduğuna inanan Artemisia'nın halkın arasına bu şekilde karışmak zorunda bırakılmasının nedeni bu farkındalığa ulaşması olmalıydı.

Kiralık bir araba tutup Roma'da tek başına dolaşmak, iftira ve tehlikelere meydan okumak ne güzeldi. Uşak kılığına girmek ve tartımlı adımlarla hızlıca yürümek başlıbaşına bir serüvendi. Ama bugün, yalnız zengin arabalara, cenaze alaylarına, dilencilerin garip hareketlerine, tatlı simit ve badem şekerlemesi sepetlerine bakmakla yetinen Toledo Sokağı'nın bu cafcaflı ve pejmürde kalabalığını yarıp geçmenin ne zevkli, ne de tehlikeli bir yanı var. Güzelliğinden kaynaklanan bazı sıkıntıları olurdu genelde Artemisia'nın, bu doğru, ama ucunun nereye varacağını düşünmeden erkeklerin ilgisinden hoşlandığı da bir gerçekti. Bugün farkına vardığı kayıtsızlık karşısında, şimdilerde kadınlara ilgi gösteren kalmadı, diye düşünüyor ama sorgulamıyor nedenlerini. Yol uzun, o ise idmansız. Pasqualino yer yer hoşuna giden bir gösteriye kapılıp oyalansa bile, bazen dört adım geriden yürüme kuralına uyarak hürmetle izliyor onu; bazen de hemen yetişiyor hanımına ve sadece eşit insanların arasında kurulabilecek bir yakınlıkla konuşmaya başlıyor. "Çok sıcak!" "O mağribinin yüzünü gördünüz mü?" "Balık kıtlığı var bugünlerde, bir kızartma ateş pahası." Ve Artemisia her zaman hayalini kurduğu, değer verdiği ve şu an hiç hatırlamadığı sosyal seviyesinden doğallıkla koparak yanıtlıyor. Onlara aldırmayan bir halkla tıklım tıklım bir sokakta tesadüfen rastlaşan iki yoldaşa benziyorlar. Farkına varmadan mahzunlaşan ve gereğinden fazla öne eğilerek yürüyen kadın, yansıyacağı bir aynanın karşısında durmasa da, yürürken kendi kendisini denetleyebilmesinin ve beğenebilmesinin temelinde yatan o hafifliğe borçlu olduğu gücünü ve atılımındaki esnekliğini ağır ağır kaybettiğini fark ediyor. Ve sadece evde yürümeye alışkın o küçük ayakları taş, toz toprak ve çukurlar arasında yönünü kaybettiğinden ilerledikçe geri giderek eteğinin gizli gölgelerine, alışık oldukları hareketsizliğe çekiliyorlar.

Gövdesinin yorgunluğu kalabalığın, şarlatanların ve seyyar satıcıların, kızgın güneş ışığında ok gibi geçen arabaların renklerini çok geçmeden bulanık ve uzak kılıyor: Soylu yaverlerin çepeçevre sardıkları at binmiş valinin kıvılcımlar saçarak hızla geçişine bile dikkat etmiyor, önem de vermiyor zaten. Her zamanki özünü şu andaki haliyle kıyasladığında ne kadar değişmiş olduğunu fark etmemiş olması tabii ki olanaksız, ancak gerçeği tam olarak kavrayamadığından cesur bir gayretle doğruluyor ve bu akşam ya da yarın, özellikle Massimo ve genç Spadaro'ya Napoli'yi yürüyerek dolaşmanın aslında ne kadar keyifli olduğunu anlatacağını, bu tuhaf gezintiye hep birlikte güleceklerini düşünüyor: Ortalık kıyamet günü gibi kalabalık ama Artemisia'nın farkında olan tek kişi bile yok! Bu durumu en iyi betimleyebilecek okkalı ve nükteli bir cümle bulmak üzere kafa yorarken birden aklını başına topluyor ve değdiği yeri çürütecek kadar güçlü bir darbe gibi bedenine çarpan çok açık ve doğal bir hakikati fark ediyor o an, acısını geçirebilmek için darbenin geldiği noktayı ovuyor. Gerçek şu ki eğer adınızı, yani kim olduğunuzu bilen yoksa, kırk yaşında bir kadın kimsenin dikkatini çekmiyor artık: Peş peşe iki yara. Bu öyle beklemediği bir şey ki kimbilir ne zamandır gönlünde taşıyordu— hafifçe nefesi daralıyor ve duruyor Artemisia, etrafına göz gezdiriyor. İki dilenci keşişin sırtına bakarak, ya da üstü açık bir arabada giden genç köylü kızının siyah örgülerinden veya diğer rasgele görüntülerden bir yanlışı veya içine düştüğü bir hafıza boşluğunu düzeltmesine yarayacak bir yardım umuyor. Bir nesneden diğerine sıçrıyor bakışları ve sonra yukarıya ve uzaklara, sıcaktan solmuş semaya, çıplak, düz bir şerit gibi uzanan kıyıya çeviriyor gözlerini, ancak gerilere doğru zamanı kat ederek geçmişteki belirli bir tarihe kadar rahatlıkla izini sürebileceği bunca dakik bir adaletin gaddarlığında, bu sağlam hakikati çürütmesine yarayabilecek hiçbir şey bulamıyor. Ve geçen yıl, mayısın ilk günlerinde Macar kraliçesinin ziyareti sırasında giydiği ten rengi elbisenin kendisine yakışmadığını düşünmüş olduğunu hatırlıyor.

Son iki yüz adımda kafasında kol gezen düşünceler: Üzerinde

anlaştıkları iki yüz düka altınını hemen öder mi Düşes, yoksa oyalar mı? Hizmetinden memnun kaldıklarında önemli şahısların yaptığı gibi yelpazeyi, muhafazasını ve altın kolyeyi ona bırakır mı? Porziella'nın çeyizi yok, para bulmak lazım. Del Vasto Markiz'ine, ısmarladığı Diana tablosuna gereken modeller için altından kalkamayacağı bir masraf gerektiğini hemen yazdırmak lazım. Hava sıcak, bu gece kimsenin gelmeyeceği kesin. Massimo Portici'de karısıyla beraber.

Yaşı ilerlemekte olan ve teslimiyet içindeki bir kadının kendisini koruyabilmek için içgüdüsel olarak başvurduğu konular bunlar. "Yukarı çıkmanıza gerek yok Pasquale, Nunziatina'yı aşağıya yollarım. Concetta'ya selamlarımı söyleyin." Yıllardır tanıdığı, ne aşırı övebileceği ne de yerebileceği bu ter içindeki adama bakıyordu. Benzi solmuştu Artemisia'nın, gözleri iyileşmeye yüz tutmuş, dudaklarına yiğit bir gülümseme oturmuştu. Zayıf, yorgun ve yalnız hissediyordu kendisini. Birinin, örneğin Pasquale'nin bunun farkına varmasını ve bu acıyı onunla paylaşmasını ne kadar isterdi o an... "Size hayırlı geceler," dedi adam bütün doğallığıyla, ancak her zamankine nazaran tavırlarında belli belirsiz bir densizlik sezdi Artemisia. Kendisini halktan biri gibi hissederek yineledi: "Hayırlı geceler." Ağlamak istiyordu o an, ancak o tatlı gözyaşı dökme duygusunu içinde bekleterek merdivenleri tırmanmaya başladığında, bir-iki saat daha dayanmalıyım, diye düşündü; bu hakkı kendisine daha sonra tanıyacak, başını yastığına gömerek karanlıkta ağlayacaktı. Bir bahane —yaşlandım diye ağlanmaz ki— itiraf edebileceği şanssızlıklar silsilesinde somut bir bahane arıyordu: Sevgisini yeterince göstermeyen vefasız bir kız çocuğu, kendisinden haber alamadığı uzaktaki bir baba ve kayıplara karışmış bir koca. Tamam, işte bu uygun: Kaybolan bir koca. Bu eski yara neden bu gece ona bunca güncel ve sancılı geliyordu? Yukarıda kendisini bekleyen sürprizden henüz habersizdi.

Nitekim —salona geçmeyi istemediğinden— mutfakta, fitili duman çıkararak tüten bir lambanın karşısında Francesco oturuyordu; habersiz gelmişti Roma'dan, üzerinde bir sükûnet vardı.

Yeğeni, âdet yerini bulsun kabilinden soğuk birkaç laf etmiş ve onu yalnız bırakarak, istemediği halde manastırdan alındığından beri alışkanlık haline getirdiği üzere başka bir odaya çekilmişti. Terenzia'nın yerine gelen somurtkan ve dedikoducu hizmetçi Nunziatina birkaç densiz ve yersiz soru sormuştu, şimdi ise şöminenin karanlık tarafında iş yapıyordu. Francesco hafif patlak ve özenli gözlerini lambanın arkasından, içeri girmekte olan kardeşine doğru kaldırdı. Giulia Sokağı'nın İhvan Cemiyeti'ndeki faaliyetlerinden asla geri kalmak istemediğinden onu beklerken bir dua kitabına dalmıştı. Sofu izlenimi vermekten çekindiği için kitabı ve siyah kordonla bağlı gözlüklerini hemen bir kenara kaldırdı. Yüzü sabırlı, hırsları olmayan, iyi yürekli bir işçinin topraksı simasını andırıyordu; kararsız ve ihtiyatlı elleri böyle boş olduklarında pişmiş kilin kuraklığını taşırlardı. "Haber vermeden geldiğim için umarım bağışlarsın Misia," dedi, aksak yürüyormuş gibi biraz tuhaf bir hareketle ayağa kalkarken hafif mahcup, "Bir fırsat çıktı da, Fanzago'yu görmem gerekiyor: Yazacak vaktim olmadı."

Ailenin yaşadığı bütün utançları, bütün aksilikleri omuzlarında taşımış olan ve geçip giden bütün yılların ağırlığı altında ezilen kardeşini görünce Artemisia Usta tüm bozgunlarını unutarak kendisini yeniden genç hissetmişti birden. Birbirlerini kucaklayışlarındaki durgun sevinç sakin ve ölçülüydü: Francesco'nun yanındayken herkesin hayran olduğu o eskil abla rolünden dünyada hiçbir şey pahasına ödün veremezdi Artemisia. Bir dakika önce Pasquale'den diler gibi olduğu şeyi, onu seven ve gözlerinde Artemisia'nın hayatının örnek bir temsil, mucizevi bir gösteri olarak sürdüğü Francesco'dan asla isteyemezdi. Bu gece artık ağlama arzusu duymayacaktı; şu andaki yalnızlığı, o dost varlıkla teselli bulmanın ötesinde, bir zamanlar tek başına yaşayan o genç kızın yalnızlığı gibi sağlamlık, hakikilik ve belirginlik kazanıyordu şu an. Ne güzel bir hayattı o, kadere kafa tutmak ne hoştu. Üzüntüsü dağılmıştı; gevşemiş, kendine hâkim, hatta sabırsız ve şen şakrak, Porziella'yı çağırıyor, hizmetçiyi sıkıştırıyor, yeni mumlar istiyor, odaların karanlığında hür adımlarla ilerliyor, bir bardak kırıyor,

gülüyor. Kardeşinin yüzü ve oturarak çalışan insanlarınkini andıran biraz tuhaf ve kalınlaşmış boynu geleceğe duyduğu güveni onarmış, Francesco'nun hiçbir zaman kuşku duymadığı erdemlerine olan imanını tazelemişti. Yeniden sevdalandı kendisine; evet, girişti̇ği her işi başaran, her yönüyle sıradışı bir kadındı o. Evin içinde gidip geliyor, kararlı ve neşeli hareketleri şamdanlardaki alevlerin zayıflamasına ve titremesine neden oluyordu. Temiz çarşafları ve bembeyaz masa örtüsünü çıkarırken titreyen bir sesle Napoli'de bu sıralar olup bitenleri, aldığı siparişleri, beklentilerini ve hakkındaki övgüleri, oldukça soylu olmalarına rağmen bir o kadar hasis bazı İspanyollar için yaptığı, hayli emek gerektiren bir portreyi daha bugün bitirebildiğini anlatıyordu. Düşünsene, kontratta anlaşmaya vardığımız üniformalı uşaktan ve arabadan bile tasarruf etmeye çalışıyorlar, tam bir hiciv konusu. Nasıl oldu da o kadar üzülebildi yarım saat önce? Francesco biraz tuhaf ve müteredditbir edayla da olsa geçmişte kalan zamanların o zarif güveniyle izliyor kardeşini, Artemisia'nın kendisine şahsen hizmet etmesinden duyduğu huzursuzluğu kelimelere dökmeksizin belli etmek istercesine yardım etmeye çalışıyordu ablasına. Büyülenmişçesine mutlu, iyi haberlere hiç şaşırmamış, bu gölgesiz tablonun, bu cesur ve başarılı hayatın gerçekliğini duyarlı ve neşeli kelimelerle onaylıyor ve teşvik ediyordu. Hayat bu kadar basit ve mutluluk dolu olabildiğine göre, Artemisia'yı büyük bir özlemle beklediği hiç kuşku götürmeyen o sevgili vatanından, istediği an geri dönebileceği Roma'dan neden söz etmiyorlar ki? Başkardinal neler çeviriyor gene? Yeni ressamlardan memnun mu? Pussino hâlâ moda mı? Bernino hâlâ zirvede mi? Tiyatroda neler var? İşler nasıl? Arkadaşlar ne âlemde?

Nedendir bilinmez tam bu noktada, (Artemisia elindeki tarakla gençliğini koruyan o asi saç tutamını gülerek toplamaya çalışırken) Francesco gözlerini önüne eğdi ve yemeğini bitirip tabağını temizledi, yanıt vermedi. Francesco'nun bu sessizliğiyle, kendi neşesinin sürebilmesi için gereken destek ve sıcaklıktan mahrum kalan ablası yabancı gözlerin masanın öteki ucundan ısrarla kendi-

sine baktığını fark etmişti: Odasından çıkarılmış olmaktan oldukça huzursuz, inatçı suskunluğuyla gözlemci ve eleştirel Porzia'nın bakışlarıydı bunlar; bir de genç hanımının arkasında dimdik ayakta duran ve gün gibi aşikâr kabalığıyla, merak, kuşku ve bariz bir istihza arasında gidip gelen hizmetçi kızın gözleri. Kontrolü elden bırakmış ve aşırı heyecanlanmış olduğu için utanca benzer bir duygu kuşattı ressamı. Yanaklarının ısındığını fark etti, gözlerinin etrafındaki çukurlaşmış mor halkaların altında elmacıkkemiklerinin şiş ve kırmızı göründüğü zannına kapıldı. Acıma nedir bilmeyen bir genç kızın gözünde ne acınası bir manzaraydı bu! Lekesiz ruhuyla Francesco, daha çocuk denecek yaştayken yorgunluğu, umudu, kibri ve umarsızlığı inanılmaz bir marifetle gizlemeyi bilen sessiz bir Artemisia'nın imgesine sadık kalabilmek için başını kaldırmaya cesaret edemiyordu belki. Öyle ki, Artemisia'nın kanı durdu ve soğudu, ama serinlemedi: Yanakları soldu, hastalıklı ve sarımsı, menekşe rengine çalan bir tona dönüştüler, dudakları ise minik kırışıklıkların kımıltısına eşlik eden o hafif gülüşün belirtilerini koruyordu. Az önce günün ve hayatının alacakaranlığında yalnızken bilgece kabullendiği o doğrunun ve o hakikatin tarafında duruyordu, tekrar oraya dönmeli ve orada kalmalıydı. Bu kararı verdikten sonra, bu kez o taşkın ve gururunu okşayan buklenin dalgasını düzeltmek, onu ehlileştirmek üzere tekrar havaya kaldırdı elini. Konuya devam etmek ve Roma'nın, şehrin semtlerinin, insanlarının hâlâ çok taze ve coşkun olan hatırasını söndürmek için kullandığı yürekli sesinden hiçbir esef duygusu sızmadı. Tarafsız ve mütevazı olmaya çalışıyor, herkesin, özellikle de bir kez daha annesine acıma fırsatını ele geçiren kızının gözünde bir olgunluk sınavı vermenin yolları üzerinde kafa yoruyordu. Sonunda sustu, Santa Croce ve San Spirito'daki kiracıların onu yargılamaya başladığı zamanlarda yaptığı gibi çenesi boynu üzerine çivilendi. Bu duruşu ancak gözlerini yukarı kaldıran Francesco hatırlayabilir ve fark edebilirdi. Ancak Francesco'nun gözlerinde bekleyen o düşünceli ifadede Artemisia'nın zannettiğinden çok farklı, bambaşka bir neden gizliydi.

Kaskatı denebilecek kadar dik omuzlarıyla ayağa kalktı Porziella; başka hiçbir genç kızın giymediği kadar sert hatlı, buram buram iffet kokan ve üzerine sımsıkı oturan bir ceket vardı sırtında. Eğildi, hafifçe eğildi ve "İyi geceler muhterem amcam beyefendi, iyi geceler muhterem validem," dedi. Rahibeler böyle öğretmişlerdi. Mükemmel yetişmişti manastırda; geri çekilişindeki som güven, resim ve başarı üzerine bitmek bilmez konuşmalarıyla ardında bıraktığı iki kardeş için bir ders anlamı taşıyabilirdi. Mumu yakarken, bir elini alevin önünde tutarken, kapıyı açarken, ona eşlik ederken, önden giderken takınması gereken bu hürmetkâr ihtimamı kim öğretmişti Nunziatina'ya? Aşırı samimiyet ile bir tanrıçanın tartımlı uzaklığı arasında sürekli salınan Artemisia olamazdı tabii. Genç kızların arkasından kapı sessizce kapandı.

Dağınık bir gülümsemeyle, özveri ve tevazu işareti olarak algılanacağına inandığı bir fikre sımsıkı sarılarak, "Porziella'yı evlendirmek lazım," diyor Artemisia. Ve nihayet ağzını açıyor Francesco, sonra kapatıyor, sonra tekrar açıyor: O andan başlayarak Artemisia'nın kalbi aklından uzaklarda bir yerde kasvetle ve sağırca çarpmaya başlıyor.

"Tam zamanında," diyor Francesco, "vereceğim haber iyi zamana denk geldi... Antonio döndü..."

Onlara ulaşan gece kırlardaki kadar sessiz. Ne bağıran bir hırsız, ne ağlayan bir bebek, ne bir araba tıkırtısı var. Deniz sakin, duyulmuyor bile. Açık pencerenin çizdiği karede ay görünmüyor. Lamba yanıyor, küllerin kapladığı ocakta iyi sönmemiş bir köz çıtırdıyor. Antonio dönmüş, uzak ülkelerden dönmüş, kimi Çin'den diyor, kimi Batı Hint Adaları'ndan. Zengin bir tüccar olmuş, önemli bir binada çok güzel, döşeli dayalı odalar tutmuş diyorlar. Müthiş bir debdebe içinde yaşıyor, biraz tuhaf ama oturaklı, kimi zaman da şahane giyiniyormuş. Nereye girse bir itibarı, bir sürü referans mektubu varmış. Yanında hafif esmer, oralardan bir prenses

olduğu söylenen bir kadın var, diyorlar. Onunla evlenmek istiyormuş. Saray'da güçlü tanıdıkları varmış ve Santa Maria di Aquiro'da bir çırpıda yapılan o evlilikte bir formalite, bir onay hatası olduğu düşünülüyormuş. Şunu iletmemi istiyor: Geçmişte ne olduysa oldu; Bayan Artemisia'yı mantıklı bir kadın olarak tanıyor. Kızından da haberi var, kuşkuya mahal vermek istemiyor ve kendisinden olduğunu kabul ediyor. Kanıt olarak da Porziella'ya bir çeyiz, annesine de bir armağan öneriyor. Bunun karşılığında Artemisia yeni evliliğine rıza gösterecek, yeminler edecek ve belgeler imzalayacak. Roma'ya seyahat etmesi gerekirse, Antonio bunun da sorumluluğunu üstlenecek ve gereken her türlü masrafı bizzat o karşılayacak.

Hiç hoşlanmadığı bu hassas görevi yerine getirebilmek için her zamanki çekingenliğinin ve gerginliğinin üstesinden gelerek "farkında mısın?" diye sürdürüyor Francesco. Ancak bu mesajın Artemisia gibi bunca soğuk, bunca güçlü bir kadının —ablasını hep böyle görmüştür— hoşuna gideceğinden emin, "her şeyin bir nedeni var, farkında mısın?" diyor. "Porziella'nın düşeslere yaraşır bir çeyizi olacak, bu durumda en iyi kocayı seçebilir. Sen de yeniden evlenebilir, evi düşünme gailesi olmadan kendini önemli eserlere hasredebilirsin..."

Bu gece soğuk hem: Artemisia buz gibi ve nemli nefesinin cildinin altında aktığını hissediyor, bu duygu bir baş dönmesiyle onu gerilere, en azından "Ne soğuk!" diyebildiği ıssız, hüzünlü kış gecelerine götürüyor. Bu sessizliği alışılmış, sıradan bir cümleyle bozmak için gerekli bir bahane bulamamak, dayanılmaz geliyor ona. Başı eğik, kaldırmaya cesareti yok: Tüy gibi sarı saçları düzgün ve derli toplu şimdi, onları ortadan ayıran çizgi incecik ve muntazam. Francesco'nun başlamış olduğu deseni geri vermesi ya da yama yapması için pantolonunu ona uzatması gibi bir şeyler bekliyor belki, belki de ayağa kalkmak için destek almak üzere elleriyle masaya abanıyor. Çok büyük bir ağrıya dayandığının henüz farkında olmasa da, eski bir acı çekme alışkanlığından geliyor bu tedbirli durgunluk. Antonio, kocam benim. Antonio Stiattesi. Bir

çırpıda yapılan evlilik. Bu dayanılmaz acının bilinci öylesine büyük bir güçle artıyor ki, ağzını açsa kelimeler mi çıkacak, yoksa mucizevi bir işkence sonucu bütün dişleri kucağına mı dökülecek, bilemiyor. En iyisi beklemek ve düşünüyor gibi yapmak: Birkaç dakikalık bir mesele aslında, böyle bir acı uzun süremez. Oysa ağrı büyüyor, kükrüyor.

Kendi sözleri arasından bulup çıkarması olanaksız olduğundan aklını yitirir gibi olduğu bir meczupluk ânında kardeşinin sözlerini yineleyerek, hatta onun sesini taklit ederek, "Her şeyin bir nedeni var," diyor fark etmeden. Şu an büyük bir meşakkatle kaldırıyor gözlerini ve olabildiğince açık tutuyor: Aniden bastıracak bir ağlama nöbetinin ancak böyle üstesinden gelinebileceğini biliyor Artemisia. İçi bomboş ve kendinden kopuk, canını çoktan teslim etmiş de çok dar bir yolun karanlığına itildiğine dair kesin bir duyguya kapılmış gibi, "Doğru," diye sürdürüyor, "evet doğru, bu durumda en iyi seçimi yapabiliriz." İnsanüstü son bir gayretle Francesco'nun sözlerinden aldığı desteği terk ederek geriye, bir dakika önceki düşüncelere, tedbirsizce söylediği, "Porziella'yı evlendirmek lazım" cümlesine dönüyor. Cümlelerini bir ipe dizer gibi teker teker sıralıyor, düşme, daha doğrusu yıkılma tehlikesine yenilmemek isteyen biri gibi yavaşça ilerlerken gözlerini rasgele bir nesneye dikerek oyalanıyor. "İyi bir izdivaç yapması gerek, böyle bir kısmet var aslında, zengin bir aile." Tıkandığı hissine kapıldığı boğazından sesinin geçebileceğine inandığı andaArtemisia faydalanıyor bundan, o sese güç kazandırıyor ve onu kendi dışında kalan, kekre bir zaferin feyzi içinde gerçekten suistimal edebileceği bir enstrüman gibi kullanmayı başarıyor. Aniden bir umarsızlık, bir nevi gamsızlık kaplıyor bütün varlığını ve tepeden tırnağa egemenliği altına alıyor. Net, kesinlikli bir sözcük seli içinde, dükkânlarını kapatmış, asalet unvanı almaları an meselesi olan Chiaja gümüşçülerinden Fragame ailesi üzerinde uzun uzun mantık yürütüyor. Yüklü paraları var, ve inci gibi tek bir erkek evlat. "Parayı tutmakla kalmıyor daha fazlasını istiyorlar, bu işler nasıldır bilirsin." Vaftiz anası soylu bir markiz olan Porziella'ya saygı-

larından bin altın scudi ve eşya ile yetinecekler. Genç adam evlenir evlenmez San Giacomo Şövalyesi olacak; kayınvalidesi yaşlı ve her an ölebilir, bu durumda Porziella bir leydi gibi yaşayacak ve evin tek hâkimi olacak. Kiliseyle bağlantıları var, amcalarından biri Eboli'de piskopos, bir kuzeni Clarisse'lerin başrahibesi, bu evliliği ayarlayan da o zaten.

Francesco şansına inanamıyor: Üzerine düşen bu tatsız haberi verme görevini atlattı ve ailesi için yararlı bir planın hayata geçirilmesinde şu an onun da fikri soruluyor. Öteden beri ailenin reisi gibi hareket etmek, onların somut hayatlarıyla ilişkili ve gerekli olduğunu hissetmek çok hoşuna giderdi. "Beş yüz scudi biriktirdim," diye yineliyor defalarca, "bir kenarda duruyor", ve ona borçlu olanların adlarını saymaya başlıyor. Eskiden kalma ve büyük miktar tutan borçlar bunlar, alacağını ödetme konusunda ezelden beri çok ağır davranırdı zaten Francesco. Şu an kardeşinin kulağına tutarsız, nükteli ve komik gelen kişi ve yer adlarını çok iyi hatırlar, son on yılda yaptığı işlerin yerlerini, işverenlerin adlarını ve borçlarının tutarını titiz notlarında tek tek belirtirdi. O tahıl deposu Ripagrande gerçekten var olmuş muydu? Her gün gelip geçenlerden, toz ve arabalardan yorulmamış mıydı Piazza del Popolo? Masaya dayanmış dirseği ve gözlerini saklayan eliyle Artemisia'nın yorgunluğu birden o kadar yoğunlaşıyor ki fiziksel olarak şu an dörtte üçü çoktan tüketilmiş olan bu yorgunluğun zorlu ve kaygan hayatına eşlik eden her şeyde nesnel olarak yansıdığını görüyor. O elin gerisinde o da ufak tefek hesaplarını yapıyor. Belleğin mükemmel olması da gerekmiyor onun durumunda, zira kesinlik gerektirmeyen, ödeşilmiş hesaplar hepsi. Tekdüze birkaç hesap kitap. Ve sonucun toplamı kasvetle dank ediyor kafasına: Hiçbir şey kalmamış elimde, Antonio bile.

Affedilemez ve neredeyse utanç verici bir şey olarak algıladığı o yaşlanma hüznünün alevlerini körükleyecek bir "kaybolan koca" formülünü atmıştı bu gece ortaya. Onu düşündüğünün farkında olmayalı ne kadar zaman geçmişti, bilemiyordu. Dalgaların gizliden gizliye ileri geri hareket ettirerek üzerinde izlerini bıraktı-

ğı gri kumlar gibi, ruhunun ta dibinde yıllardır sadakatle sakladığı ve yazdığı o düşüncenin izlerini gördü. Kocasıydı o, kilisede ona yüzük takmış, yanında uyumuştu. Ripagrande'deki odada ona tevazu ve imanla hizmet ederdi, tapardı ona Antonio. Saçlarını düzeltir, ellerini incelerdi; onu seyredebilmek için lambayı hiç söndürmezdi. Sonra kaçıp gitmişti. O sevdanın, o meftun hayranlığın Antonio'da süreceğinden ve ölünceye kadar damarlarında akacağından emindi Artemisia. Halbuki: "Hafif esmer bir kadın var yanında." Demek hiçbir şey gerçek değildi. Sadık Antonio hiç var olmamıştı.

Artemisia'nın derin düşüncelere daldığı ve hatta uykusunun geldiği izlenimi veren duruşu karşısında Francesco susmuştu, yeniden konuşmaya da niyetli görünmüyordu. Sınırsız bir sevgiyle bağlı olduğu, içgüdüsel olarak daima korktuğu ve saydığı bu kadında kırılganlık, yorgunluk, katılık ve güç tuhaf bir alaşımda birlikte yaşar ve onu insanlığın eşsiz, iç kanatıcı örneği kılardı. Bu yüzden neden sustuğunu, neden gözlerini kapattığını anlatmasına gerek yoktu: Küçücükten beri, onun nedenlerini hayal etme hakkını bile kendisinde görmemeye alışkındı Francesco. Dakikalar, çeyrek saatler geçiyor: Francesco kitabını çıkarıyor ve gözlüklerini takıp, sanki sabırla bir şeyi bekleme konusunda anlaşmışlar gibi okumaya koyuluyor. Derindeki temellerin artık dayanamadığı bir ânın gelmesini ve yıkıntılardan yükselen tozun çökerek ayakta kalan ne varsa hepsini görünür kılmasını beklemek gerekiyor. Aslında ayakta kalan pek fazla şey de yok: Sağlam ve ahenkli bir yapının bundan böyle emanet edilemeyeceği birkaç kütük ve taş. Francesco için sorgulanmaması gereken bir ara bu, Artemisia için beyninin seçemediği ve seyretmeyi beceremediği baş döndürücü bir girdap; ama umudun yitirilmemesi gerek, henüz zamanı değil. Yıkıntılar arasında Porziella'nın evliliği, dikkatini dağıtmak için kullandığı o gelip geçici bahane, acı karşısında kullandığı o tabya ve siper de yıkılmıştı artık; dayanmaya, sebat etmeye, karar almaya, derhal iyileşmeye bunca hazır bir ruh, enkazın altında ezilmiş bir uzuvdan ibaret şu an. Ama can çekişirken dahi uyumlu ve tekdüze

bir inatla hareket etmesi, tabir yerindeyse, bütün her şeyi bilimsel bir gözle incelemesi gerekiyor. Haline bakılırsa ayağa kalkmaya, hareket etmeye ve işlevlerini kazanmaya hazır. Ama her defasında düşüyor ve ait olduğu gövdenin sızısını duyan kimse olmuyor.

Nihayet elini gözlerinden çekti ve etrafına baktı Artemisia. O kadar uzaktan geliyordu ki. Öyle korkunç yıldırımlar ve darbeler düşmüştü ki kayda, bakışları uykudan yeni uyanmış gibi hâlâ rüya âlemindeydi: Gözyaşları, ağırlaşmış ve çürümüş gözkapaklarının arkasına çekilmişti; bir iz bile kalmamıştı geriye. Ve kız kardeş, sanki uzun zaman birlikte çalışmışlar, hüzünlü ve tamiri olanaksız bir sorunu irdeleyerek sabahlamışlar gibi erkek kardeşine kutsal bir sevgiyle gülümsedi. "Uyuyakalmışım," diye açıkladı, "yatma zamanı artık." Sakin hareketlerle şöminenin köşesinde duran iki küçük şamdanı aradı, dikkatle ve ağır, masanın üzerindeki lambanın alevinde mumların fitillerini yaktı. Bir süre ayakta durup şamdanlardan birini Francesco'ya uzattıktan sonra, ayrılmak üzereyken şöyle dedi: "Yapmam gereken çok iş var ve zamanım az. Babamın beni çağırdığını söylemedim sana. Bu yıl Noel'de İngiltere-de olmam gerekiyor."

Kelimeler nasıl da acımasız efendilere dönüşebiliyor. Bu sözleri söylememiş olmayı arzu ettiği zamandan bu yana bir yıl geçmişti; o an arkasında, limanın kırık ve yağlı dalgaları vuruyordu duvarlara, ufuk çizgisini bütünüyle kapatan halatların ve manevra yapan yelkenlerin kalabalığı arasından görüldüğü kadarıyla su hafif yeşile çalıyordu. O kelimeleri söylememiş olmayı isterdi ama ölüm çağırdığında ölmeyi istememeye benziyordu bu. Francesco'ya söylediği o birkaç söz, Artemisia'nın üzerinde bir tahakküm kuracak, onu gün be gün daha bağlayıcı bir hal alan karar ve hareketlere zorlayacaktı. Kendisine süreler belirlemiş ve herkesin önünde bunları onaylamıştı. Roma'ya gitmemiş, Stiattesi'nin parasını kabul etmemiş, ama Antonio'nun evlilik planlarına ne kadar yarayacağı ve

onu ne kadar tatmin edeceği konusunda kuşkulu olduğu bir sürü uzun belgenin altına imzasını basmıştı. Arzularına gem vurarak kendisini, daha ehliyetli olduğuna inandığı diğer Artemisia'ya emanet etmiş, güzergâhın belirlenmesini, ayarlamaları, molaları, hazırlıkları, bavulları, her şeyi kendisi adına o halletmişti. Oysa denize açılmayı beklediği şu anda, daima uzaktan gördüğü dalgakıranın sarp taşlarına ayağını dayamış dururken bile kabullenemediği ve açıklayamadığı tek şey o soluk benizli sessiz çocuğun, o sapına kadar sevdalı Antonio'nun Artemisia'yı nasıl olup da reddettiğiydi. Bir yıl süren çalışmalar, görüşmeler ve sonu gelmeyen dalgınlıklar, Palazzo d'Avalos'tan yayan döndüğü o gece, soğan mürekkebinden çiçek açar gibi beliren o imgeyi silememişti — "Yanında hafif esmer bir kadın var." Bu sürgün hükmü yerine bambaşka şeylerle doyurmak isterdi sabırlı umarsızlığını. Bu kararı uygularken öyle kekre ve katı davrandı ki, bir şekilde bu hükmün infazına engel olacak birilerini veya bir şeyi beklediğini kendisi bile fark edemedi. Ama anlıyor şimdi: Yeni keşfettiği bu umudu beslemesi, kendisini bir mucizeye adaması için yalnızca bir saati var. Şu dünya üzerinde gitmesine engel olabilecek kim olabilir? Hafızası tamamen silinmiş bir yabancı haline gelen Antonio mu kalkıp, Artemisia gibi kalemini ustalıkla kullanan zorlu bir hayat arkadaşından ayrı yaşayamayacağını söyleyecek? Kendisine eşlik etmesine karşı çıktığı için çok sevdiği kız kardeşine ilk kez kırılan Francesco mu engel olacak ona? Francesco'nun bütün yalvarıp yakarmalarına rağmen Artemisia onun kendisiyle İngiltere'ye gelmesini onaylamamıştı, oysa içinde kadınlara özgü yaşların biriktiği, ciddiye alınmayacak bir oyundu bu sadece, ama anlayamadı Francesco. Uzaktaki bir hayranı (Artemisia ondan bile medet umacak durumdaydı şu an) mı arabaya binip oralara kadar gelecek ve "Sizin için buradayım hanımefendi, vatanınızdan ayrılmanız doğru değil, sizi üzen biri varsa haddini ben bildiririm" mi diyecekti? Dışarıdan bakıldığında gemiye binmek için bunca sabırsız görünen bu kırk yaşındaki kadının ruhu kadar genç ve virane, ıssız bir yer olamazdı, ama gene de her nesneye, her insana tutkuyla ve uzun uzun, yuta-

cakmış gibi bakıyordu. Özellikle de bir aydır evli ve sinirleri gergin olan Porziella Fragame üzerinde duraklıyor gözleri: Bu bakışı izleyen herkes, Porziella'nın neden orada zoraki durduğunu anlayabilir. Gerçek şu ki annesi, kızının çeyizinden metrelerce brokar harcayarak diktirdiği kıymetli eteğiyle sağa sola atılmış incir ve kavun kabuklarını süpürerek ilerliyor, bir katran birikintisinin yanından geçerken sürünmesine ramak kalıyor; başının üzerinde, tepeleme dolu ve ara ara yağ sızdıran bir küpü sağa sola yalpalayarak taşıyan leş gibi bir hamala sürünmemek için yolunu değiştirmiyor. O yumuşacık, pırıl pırıl ipek godenin içine bir yağ damlasının düşmesiyle birlikte kızın ağzından kısa, asabi bir çığlık çıkıyor. Şık giyimli ve yeni evli bir leydi olmasa ve yeni akrabalarının yanında toplum içindeki duruşuna dikkat etmek durumunda kalmasa Porziella kendini yelere atar, o değerli eteğin ucunu ellerinin arasına alır ve lekeyi çıkarmaya uğraşırdı: Artemisia'nın manastırda yetişmiş kızı işte bu kadar temiz ve titizdi. Yüzünde aşağılayıcı bir ifadeyle şu an kesinlikle "Annemin hiçbir şeye aldırdığı yok," diye düşünüyor olmalı; kocasının evinde bir düzen kurma ve yönetme konusunda ettiği yemini öfkeyle yineliyor. Porziella ne istediğini biliyor: Yassı, pelteye benzeyen yüzü ve gövdesiyle sürekli uyuyormuş gibi duran, tüm azametine rağmen utangaç Gennarino Fragame'yi istedi; eli ayağı tutmayan, yardıma muhtaç bir kayınvalide istedi. Nadide elbiselerinin sokaklarda rezil olmasına gönlü razı olmadığından Napolililerin Porziella'yı dışarıda dolaşırken çok seyrek görecekleri kesin. Çeyizini, elbiselerini ve mücevherlerini yeni ailesine getirdi, bu pejmürde ressamları unutmak istiyor. Artemisia'nın sallapati bir aldırmazlıkla kolunda taşıdığı o güzelim şapkasının düşmek üzere olduğunu ve bozulacağını fark ettiği anda duyduğu tiksintiyle "Anne, şapkanız!.." diye bağırıyor birden. Duymamış görünüyor Artemisia, ama derin, masmavi denizin rengiyle bütünleşen gözleriyle, büyülenmiş gibi dalgın, uzun uzun bakıyor kızına. Porziella'nın ciddi profiline, cildinin rengine, kendisininkilere benzeyen çıkık elmacıkkemiklerine ve vücuduna tamamiyle oturan cepkeninden yükselen yumuşak, dolgun omuzlarının

duruşuna şu âna dek hiç bu kadar sokulamadığını fark ediyor: Felemenk stili nefis bir portre bu, eksik olan tek şey denizin göründüğü açık bir pencere. İngiltere'ye gitmesinin anlamı da bu değil mi zaten? Kızının yüzüne bakıp, onu kendisinden tamamiyle kopuk, sadece belleğini kullanarak uzanabileceği ırak bir nesne gibi görebilmek. Artemisia'nın sevgi dolu dikkati gerçekten bir hatıra artık. Hayır, kimse engellemeyecek onu. Hollanda gemisi yelkenlerini açmış bekliyor; Artemisia erkek yanı güçlü bir kadın olduğundan, dışardan bakıldığında aldığı kararın kusursuz görünmesi için gereken hareketlerin neler olduğunu iyi biliyor ve her on yılda bir — onun gözünde değişim ölçüsü on yıldır— aldığı ve isabetsizliği ile hesaplaştığı diğer kararlarından nasıl pişmansa, şu sıralar yaptığı tüm hareketlerden çoktan pişman. Ancak önünde on yıllık bir zaman bulunmadığını ve bu durumda o sürenin dolmasını beklemeden çekip gitmesi gerektiğini düşündüğünde, bu sefer de aldığı kararın isabetli olduğundan hiç kuşkusu kalmıyor. Bir aldanışa alet olduğunu, zaman denen şeyin, geçmişin birikimiyle bilenen ve birazdan sonsuzlukta asılı kalacak bir "şimdi" olduğunu düşünüyor bugün. Yalnız olduğu anlarda gözle görülür şekilde dudaklarında biçim almaya başlayan içsesi, "delice fikirlerimden biri bu," diyor. Bu arada, zayıflayan boynunda dün akşam aynada gördüğü kırışıkların fark edilmemesi için gençken yaptığının aksine başını öne eğmemeye dikkat ediyor. İstediğinde müşfik olmayı çok iyi bilen, istemediğinde ise dalgın olan Massimo Stanzione ona doğru geliyor işte. "Artemisia bizimdir," diyor kollarını öne uzatarak, "İngiltere koparıyor onu bizden, nasıl dayanacağız yokluğuna?" Stanzione tedirgin oysa: İkide bir arkasını dönüp şehri görebilmek için ellerini gözlerine götürerek güneş ışığını kesmeye çalışıyor. Çekip gitmekte olan bu kadınla kendi hayatı arasında artık hiçbir ilişki kalmadığını ima eden manidar hareketler yapıyor. Napoli dilinde konuşarak limoncu çocukla şakalaşmaları, kendisine eşlik eden Calabrialı Don Giacinto ("Don Giacinto, naçiz emir kulunuz") ile konuşmaları bile Artemisia'nın dışlandığı ve silindiği gelecek günlerin gizli gerçeğini ele veriyor. Artemisia'nın şu anda birileri için

halen var olduğu söylenebilir mi? Dakikalar dörtnala koşmasına rağmen herkeste zamanın ağır geçtiği duygusu hâkim. Yalnız Gerolamini* rahiplerinden Peder Eustachio tam üç kez, sinirle ayağını yere vuruyor ve boğuk bir sesle durmadan esneyerek, "ne güzel bir gün!" diye bağırıyor: Bu, yolcuların henüz gemiye binmediğinin tek delili. Son dakikada, Andrea Vaccaro'nun öğrencilerinden iki Puglialı genç gönülsüzce geliyor, hiç konuşmadan hediyelerini ve Vaccaro'nun saygılarını sunuyorlar: Bir bal-macun, gümüş bir haç ve altı çift ince eldiven. Massimo merakla yanaşıyor. Porziella hediyeleri açıyor; birkaç avare insan duruyor bakmak üzere. Ve Artemisia hemen toparlanıyor; ayrılmayı gönülden istiyormuş gibi gülümseyerek teşekkürlerini iletiyor.

Ana-oğul Fragameler de dahil herkes, işitmeyi istemedikleri bir sesi bastırmak istercesine hep bir ağızdan heyecanla konuşmaya başlıyor. Aslında bu kulak tırmalayıcı ses Hollanda gemisinden geliyor, gümrük bölgesinde ve denizde yankılanan boğuk çan sesleriyle yolcuları uyarıyor gemi. Hafif rüzgâr birden sertleşiyor, tekneler karınları ve şamandıraları üzerinde yalpalayarak gacırdamaya başlıyor, büyük gayret göstererek birbirlerinin yolunu kesip öne geçmek hevesiyle bağıra çağıra yarış eden kürekçilerin çektiği bir sürü kayığın gemileri teğet geçerek hızlı hızlı kıyıya doğru dönmekte olduğu görülüyor. O âna kadar bavulların başında, halinden memnun bekleyen fesat hizmetçi Nunziata (kendisine koca bulacağına söz veren genç hanımıyla kalmıştı) birden dizleri üzerine çöküyor, bağırıyor, hıçkırıklarla sarsılarak gerçek gözyaşları döküyor, saçını başını yoluyor ve Artemisia'nın bacaklarına sarılıyor: O açık ağızdan gelen nemli sıcağın elbiselerinden süzülerek tenine ulaştığını hissediyor Artemisia. "Güzel hanımım benim, Aziz Rocco, Aziz Ubaldo, Azize Agata..." Nunziatina'nın domuzlar ve eşekler arasında doğduğu köyde, saat başına para alan kadınlar ölülerin arkasından böyle ağlar: Artemisia bilmiyor bunu.

* XIV. ve XV. yüzyıllarda İspanya ve İtalya'da yayılan ve adını Aziz Gerolamo'dan alan bir manastır tarikatının adı. –*ç.n.*

"Gitme güzel hanımım, bırakma bu kulunu..." Bunlar Gentileschi'nin bir yıldır beklediği kelimelerdi. Bu kadar hayat dolu bir kadın için hüznün çok acılaştığı anlarda umut besleme konusunda bu denli inatçı olan genç yüreği bu sözleri kendisine sunulan bir vaat olarak algılıyor ve uzak, yakın kim varsa, hepsinin ağzında bu kelimelere biçim ve ses kazandırıyordu: Yenilenmiş, sevecen bir Porziella, nadim Antonio, kadın olduğundan bu yana Artemisia'yı sevdiğini söyleyen herkesin duygularını kız kardeşine iletmiş ve onu hiç aldatmamış olan biricik, mucizevi insan Francesco. Bu sözler bile yetebilir ona; nitekim kızarıyor, duygulanıyor, tatlı gözyaşları boğazına tırmanıyor, bir an için bile olsa inanıyor sanki ve kendisini avutuyor. Herkes her zaman sevdi onu, hakkında hep acımasız hükümler verdiği şu hizmetçi bile; onun kanını taşıyan Porziella, uzun uzun ellerini seyreden Antonio; hayır olamaz, beni unutmuş olamaz... Onu sevdiklerinden ayıran şey zalim bir irade olabilir miydi? Tek başına dünyanın sınırlarına açılan ünlü ressam Artemisia: Ona yaraşan, asla değişmeyecek şeyler cesur bir gülüş, neşe ve cürettir; bunlar değişmedikçe hiç kimse kalkıp Artemisia'nın korktuğunu söyleyemez. Ancak sıra kucaklaşmaya geldiğinde —ah, Porziella'nın ensesinin çocuk kokusu— Artemisia hayalini kurduğu farazi sevgilerle coşkun, tüm kanını verse bile karşılayamayacağı mantıkdışı bir fedakârlık arzusunun susuzluğunu hissediyor. Nicedir sallanıyor kayık ve dalganın üzerinde yükselerek iskeleye çarpıyor. Limandaki sıraların üzerinde bacaklarını iki yana açmış duran hamallar, tutmak için gemide bekleyen tayfaya iskeleden kasa ve torbaları fırlatıyor: Onların arasında hangi ışıkta yeniden açılacakları, kullanılmak için hangi ziyayı, uzak bir günün hangi saatini bekleyecekleri, hangi gün ve saatte gerekli olacakları meçhul gizli eşyaları da var. Eller uzanıyor, gerekli gereksiz tokalaşıyor, derhal geri çekiliyorlar. Napoli'de kalanların elleri, her gün gördüğü bu insanlarla bu akşam, yarın ya da bir yıl sonra tekrar el sıkışacak. Hayatında ilk kez ip merdivenlerden inen bir kadının karşılaştığı zorluklar ve uzatılan yardım elini reddedemediği için onu rasgele yakalayıp kucaklayarak uygunsuz

bir şekilde aşağıya indirmeleri, etrafında utanç duygusunu besleyen bir bağımlılık ağı örülmesine neden olurken, Artemisia bu yeni zul duygusuyla uzaklaşan semaya doğru "elveda, elveda," diye sesleniyor. Limanın daha şimdiden buyruğuna girdikleri kirli ve yorgun sularında kıyıdan *Jonathan*'a kadar kayıkla geçiş sırasında duyduğu batış duygusu, geleceğin dibine batıyor olmanın dehşetini silemiyor. Porziella el sallıyor, güneş altın bileziğinde yanıyor; Massimo şapkasını sallarken birden arkaya çeviriyor başını; Nunziatina yeni hanımının eteğini avuçlarıyla silkeliyor. Artemisia'nın Napoli topraklarında son gördüğü şey Don Giacinto'nun müphem, yabancı bir gülüşle aralanmış büyük ve dişsiz ağzı oluyor. Çeşitli yüklerin yanı sıra siyah kölelerle dolu devasa bir İspanyol kalyonunun kıç bölgesinin altından geçiyorlar. O dev karkasın inip kalktıkça alıp verdiği nefes Artemisia'nın tüm düşüncelerini bastırıyor.

Jonathan'da denizcilerin yıkamakta olduğu, siyah tahtalardan yapılmış köprü parmaklıklarını yakışıksız hareketlerle (bacakları baldırlarına kadar açılmıştı) aştığı anda duyduğu geri inme, ayağının altındaki o yapay güveni terk etme ve toprağa yeniden kavuşmanın ayartıcı arzusu buz gibi soğuk ve umarsızdı; göğsünde delice atan yüreği bir yandan bu arzuya teslim olmasını istiyor, diğer yandan reddediyordu. Kasaları ve bütün bavulları düzensiz bir şekilde etrafında yığılmış, duruyordu; bavula ihtiyaç duyulmayacak bir dünyada bir kazazede olduğunu çoktan anlamıştı; terli ve kasılmış elleriyle sımsıkı kavradığı leş gibi kokan, sıcaktan kavrulmuş ve vernikle yapış yapış bu korkuluktan başka hiçbir şeyin anlamına varamıyordu. Şu an güçlükle nefes alan, solgun küçücük bir kadındı; aldığı her nefeste omuzlarını öfke içinde kaldırışını kimse görmüyor, kısacası onu kimse fark etmiyordu: Bir hayalet olabilir miydi? O bile tanımıyordu artık kendisini, nefes nefeseydi, ağzı titriyor, bir tırtıl, bir kurbağa gibi dayanmaya çalışıyordu. Bir anlık bir coşku, hayaller ve Londra Sarayına giden ressam Artemisia Gentileschi'nin biraz önceki o kesin ve belirgin imgesi bile limanın kirli sularına karışmış ve yutulmuştu. Kördüğüm yelkenler, direkler ve yay gibi kalkarak şahlanan pruva yüzünden kıyı görün-

müyordu artık; sadece Napoli'yi çevreleyen tepeler onu uğurluyor, karadan ne kadar uzaklaştıklarını ancak onları izleyerek tahmin edebiliyordu. Tahta korkuluğun kavurucu sıcaklığını, dağlayan bozgununu kavrayan soğuk parmak uçlarıyla iletişim kuramıyordu artık. Kırk yaşında, parasız pulsuz, hayal mi gerçek mi olduğu meçhul bir şöhretten, aşk ve sevgiden yoksun çekip gidiyordu işte. Eski gururundan bile mahrumdu. Fikrini değiştirmesini engelleyecek kırıntılar kalmıştı sadece elinde.

Artemisia'nın edilgen deniz hayatı, düşgücünden yoksun böyle bir fukaralıkla, yeni ve haşin gereksinimlerin, dış ve iç dünyasındaki temkinlilik ve kuşkunun, düşüncesizce aldığı bu ani, hatta gözüpek kararıyla ilgili tereddütlerin yön verdiği bir yaşam olarak başladı. Alışık olmadığı bir gemi, tanımadığı bir kaptan, çetin bir dil, tanışık olmamalarına rağmen aralarında güçlü bir bağ kurulan yolcular ve korumasız bir kadın. Kasaların tümü ambara indirildiğinde, sosyal durumunu ve adını belirleyen şeyler de onlarla birlikte kaybolmuştu: Almaya alıştığı tüm destekler yaşamından bütünüyle eksilmiş, sıradan ve beyhude bir hayatın ebedi kimliksizliğinde batmıştı; böylece, sabrıyla ve sebatla aklını kullanmış olmakla böbürlendiği bu bir yıllık sürenin sonunda, onu silen, hatta kilise kayıtlarından bile düşüren kocasının kundakladığı o yangın, daha kekre ve daha ıssız, yeniden tutuşuyordu şimdi. Hayatı boyunca acı dışında hiçbir şeye asla boyun eğmemiş, rezil edildiği zamanlarda bile mütevazı olmamış biri için bir tevazu sınavıydı bu. Farklı yaşanmış bir hayatın içinde durmadan ötelenen bir gençliğin coşkusuna ve canlılığına alışkın olan Artemisia, yabancı bir gemide tek başına, kendi değerini küçümsemenin de ölçüsünü kaçırmıştı; kendisini yerden yere vururken abartıya kaçıyordu. Yapısındaki doğallığı korumaktan acizdi; ipek eteğini güvertede sürüyerek dolaşmaya, durmaya ya da konuşmaya, kimsenin tanımadığı bu yaşta bir kadın olarak saygı görebilmesi için hangi duruşun daha uygun olacağı konusunda karar veremiyordu. Hasta, küçük bir kızmış da kimse onu oyalamak, onunla birlikte olmak istemiyormuş gibi çocuksu ve aksi bir alınganlığın gerisine çekilmişti.

Kaptanın masasına oturmayı reddetti ama kızıyla aynı yaşta olabileceğini tahmin ettiği kumral saçlı ikinci kaptanla konuşmak için durdu. Ancak hemen sonra kendi güdülerinden kuşku duydu ve yaşlı, isterik bir kadın izlenimi verebileceğini düşünerek pişman oldu; o andan itibaren uçarı saçlarının genç taşkınlığını zapt eden kahverengi hotozunu takmadan bir daha dışarı çıkmadı. Deniz tutmasına aldırış etmiyor, aksine, dikkatini dağıtacak bir yenilik olarak bekliyordu. Yüzüstü uzandığı kuşetinde düşündükleri, itirafları ve pişmanlıkları, karabiber ve zift kokan karanlıkta daha da dayanılmaz oluyordu. Gövdesinin acı çekmesini beklerken nefesi kesiliyor ve çoğunlukla uyuyordu. Uykudayken boğazından çıkabilecek bir inilti, uyanıncaya kadar orada yuvalanıp bekliyor, uyandığı anda bulantı ve öğürme yerine ruhunun yalın bir hıçkırığıyla patlıyordu. "Ah Antonio, şu yaptığına bak!" Rüyasında Antonio' nun tuzbuz ettiği, pırıl pırıl, güzelim bir altunî vazo görüyordu hep; uyuyamadığı zamanlarda ise, gene onun icadı olan gizli, hassas bir aşk ve artık ona benzemeyen portresi. Sonra tamamen uyanıyor, kendisini geriye çekerek kuşetinde oturuyor ve şaşkınlık içinde hıçkırıklarının ipek kozalarından salgılanarak çözülüşüne, o gözyaşı dalgasının kendisini suyu sıkılmış bir paçavraya çevirişine tanık oluyordu. Uykusunda gelişen o gözle seçilemeyen hesaplaşmaların görünmeyen iplerini bulmaya çalışırken, kalbindeki sağır nabzın geminin yalpalayışındaki hıza uyum sağlayarak attığını hisseder olmuştu. Duyulmaması için ağzını mendiliyle kapatıyor, sonra birden nerede olduğunu hatırlıyor ve bacaklarını aşağı sarkıtıyordu. Bu ağrı, kanını emen bu korkunç çocuk, gözyaşlarına içkin acı salgısını onun ağzına göndererek göğsünde debelenirken, Artemisia bu daracık mekânda kımıldamadan ayakta duruyordu. Başı döndüğünden tekrar uzanıyordu sonra; altındaki çarşaf sırılsıklam, dertop oluyordu. Susuyordu: Uzuvlarındaki bitkinlik ve şakaklarında hâlâ atan doyamadığı o hıçkırıklarla kasılışı, kendi iradesinin denetlemediği, fiziksel bir hastalığın ıstırabını çektiği umudunu beslemesine yarıyordu.

Bu mevsimde *Jonathan*, bu sularda av peşinde dolaşan Berbe-

ri korsanlarından sakınmak için kıyın kıyın gidiyordu. İkinci kaptan, Fiumicino'nun önünden geçmekte olduklarını söyledi; sahilde fırtına vardı ve karayı kaplayan büyük toz bulutları yüzünden kıyı görünmüyordu. San Pietro'nun koca kubbesini tanıyabileceğini bildiğinden hiç soru sormadan onu arıyordu Artemisia. Ancak sahil şeridi gri semaya acımasızca karışmış, gemi ise gergin yelkenleri altında hızını haince artırmıştı. O sırada başını kaldırdı ve miçoların ip merdivenlerdeki inanılmaz çevikliğine, martıların uçuşuna, rüzgârın ıslığına, o dev, şişkin bezlerin yırtılacak gibi sallanışına bakarak ölümcül, büyük bir facianın çok yaklaştığını ve hayatının son demlerini yaşamakta olduğunu düşündü. Azgın rüzgâra karşı dudaklarını kenetliyor ve kimsenin yüreklendirmesini beklemeden, korkusuz denebilecek bir dikkatle batışı bekliyordu. Ayakları çıplak denizciler, dalgaların dövdüğü sırılsıklam tahtalar üzerinde koşuşturuyorlardı. Birkaç tok gürültü duyuldu. Rüzgâra karışıp kaybolan birkaç uzun çığlık. Dalgalar art arda patlıyor, gitgide yükselerek kararıyordu; onlara bu canavar gücünü veren, denizin kapkara ve gizli derinlikleriydi. O esnada Artemisia'nın ifade edebildiği yegâne şey kendi sonunun muhteşemliği karşısında duyduğu şaşkınlık ve hayranlıktı. Bu duyguyla öylesine büyülenmişti ki, bilincini kullanarak o eski zafer açlığını bu yolla doyurabileceğine hükmetti.

Beklediği son gelmemişti; daha sonra Gentileschi bunun gerçek bir fırtına olmadığını, o kapkara dalgalara sadece bir çalkantının neden olduğunu öğrendi. Sisli bir hayal kırıklığı yaşadı, hatta kızdığı bile söylenebilirdi. O boğuk ve tekdüze hıçkırık, korkunç bir müziksel intizamın şaşmaz temposuna uyarak, yenilgisini hatırlatmak üzere gece gündüz demeden hep geri döndü. Korkuluğun üzerine eğilmiş, sakinleşen denizde dümen suyunun beyaz köpüklerine bakarken o yeraltı kederinin nedenini sorguluyor, dikkatle incelemesi gereken bir nesne gibi alıp karşısına koymayı deniyordu. Antonio'yu görmeyeli yıllar olmuştu; ilgisini dağıtacak ve onun imgesini silecek nice olaylar yaşanmış bitmişti; bunca zaman geçmişti geçmesine, ama Antonio'dan kalan o uçuk anının

varlığı hâlâ sürüyordu. Yeri belirlenmiş ve koparılıp alınmış bu nesne dokunulamayacak kadar sıcaktı. Bu durumda bütün maharetini kullanıp kendi günahlarını hatırlamaya çalıştı: Kocasının ihtimamı karşısında nasıl inatla kendi sessizliğine çekildiğini; kendisine bağlılığından emin olduğu için onu ihmal ettiğini, ona özen göstermediğini düşündü. Özgür olduğuna inandığından, yüreği de üstüne düşenleri yapması gerektiğini unutmuştu. Sonra, kocasının mütevazı sosyal durumu, o fukara mesleği ve onun aksi yapısını nasıl hor gördüğü geldi aklına. Son kez öfkelendiğinde kendisinden ne kadar korktuğunu fark etmesi gerekirdi. Çekip gitmişti Antonio, ama onun aşkından asla kuşku duymadı. Dokunamadığı o dışsal nesne bu noktada sanki canlanmış gibi kontrolü ele alıp birden set çekti bu sorgulamaya. Tuzlu rüzgârın kuruttuğu gözyaşları boşandı tekrar. Kırk yaşında aşk uğruna ağlamak! Düşünceler kafasında cirit atıyordu.

Elba Adası göründüğünde rüzgâr durmuştu. Birkaç gün güneşin alnında, süte düşen sinekler gibi hiç kıpırdamadan piştiler. Kaptan, tayfa, yolcular, herkes uyuyordu; Artemisia hariç herkes perişandı ama kabullenmişlerdi durumu: Bu müthiş sessizlikte, yelkenlerin bilenmiş bıçakları andıran gölgesinde durmak üzere köprüye doğru yürüyordu Artemisia. Gemi durduğuna göre geriye dönebilirdi pekâlâ; keşke bu emri kendisi verebilseydi. Artemisia kafasında bunları kurarken ana direklerden birinin yelkeni açgözlü dev bir dudağın titreyip şaklaması gibi kabarıp doğruldu ve bir süre, rüzgârla dolup şişinceye kadar giderek kısalan aralarla defalarca düştü ve kalktı, sonunda suları yararak yol almaya başladı gemi. Şiddetli ve kanatlı bir güç Artemisia'nın elbisesini arkaya doğru itiyordu. Bu değişime sadece kendisinin şahit olduğunu düşünüyor, dahası buna tüm benliğiyle inanıyordu; birden acımasız bir el uzandı sanki, sert bir hareketle hotozunu çekip aldı başından. Çok şeffaf ve hafif bir bulutun içinde güneş bulanık görünüyordu, bu arada gökyüzü de sütümsü bir renge dönüşmüştü, su ise baş aşağı duran bir ağacın dağınık perçemi gibi ufukta titriyor ve kararıyordu. Yeni bir fırtına mı? Hayır, sadece bir kıl, dev deniz cana-

varının koparılmasına izin verdiği pırıl pırıl çelikten bir kıldı. Titreşerek hızlandı gemi ve yoluna koyuldu: Geri dönme gibi bir niyeti hiç yoktu.

Alacakaranlıkta güverte hiç olmadığı kadar kalabalıklaştı ve daha önce görmedikleri yolcular belirdi ortalıkta; özellikle de çekincesiz ve taşkın iki Alman kadın, tuzlu su kovalarını denizcilerin elinden çekip alıyor, kahkahalar atarak birbirlerinin üzerine boşaltıyordu: Yarı çıplaktılar, ayakları da çıplaktı ve hiçbir ahlaki kaygıları yoktu, açgözlü güvercinler gibi kendi dillerinde guklayarak ileri geri koşuşturup duruyorlardı. Kıyı şeridi beyaz, yeşil ve açık mavi renkleriyle çok net ve belirgindi. Yıldızlar yeni parlamaya başlamıştı ki birisi "Livorno görünüyor," dedi.

Livorno tanıdık bir isimdi: Bir zamanlar bu adı duyduğunda yüreği ağzına gelir, yüzü kızarır ve bir keder sarardı benliğini. Roma'ya yerleşmeden önce ("Sana rastlamadan önce, güzelim") Antonio yaşamıştı o şehirde ve öyle günler olmuştu ki, hayalinde ne pahasına olursa olsun oraya taşınmayı ve talihsizliklerinin kaynağını orada bulabilmeyi arzulamıştı. "Livorno," diye içinden tekrar ediyor bugün ama heceler suyu çekilmiş eski birer meyve gibi cansız yankılanıyorlar. Bir daire çizerek genişliyor kıyı, ardından huni gibi daralıyor; demirlemiş yelkenliler *Jonathan*'ın çevresinde dolaşıyor izlenimi veriyorlar; şeftali, üzüm salkımları ve Montenero Meryem'inin muskalarını satan çıplak çocuklarla dolu küçük kayıklar yaklaşmakta gemiye. Kimileri geceyi geçirmek üzere, kimileri de şehri ziyaret için karaya çıkıyor, bazıları da korkuluklardan salkım saçak sarkmış, gemiye fırlatılan meyveleri havada yakalamayı bir oyuna dönüştürerek eğleniyor: Özellikle o siyah hasır şapkalı Portekizli rahibin mukaddes hatıralar ve kutsanmış bergüzarlar isteyerek avaz avaz bağırışı ve onları çeviklikle yakalayarak ağzı açık torbasına dolduruşu ilginç bir görüntüydü. Artemisia, yakına uzağa gelişigüzel serpiştirilmiş gibi yanan minik ışıkların can kattığı o kurı toprağın manzarası karşısında uyuşmuştu, inmek istemedi. Bütün gece güvertede, açık havada kaldı ve o sessizlikte, günün ışımasına rağmen halen puslu duran o seher

ışığına gözlerini açtığında bir düşüncenin, hatta kanat gererek uykusunu bekleyen ve ona kılavuzluk eden bir ifşanın darbesini hissetti: İnsanın kendisini sarıp sarmalayan görüntüler toplamından asla kaçamaması, aksine onlardan can ve töz alması gibi, kendisi de kaybettiği kocasından asla kurtulamamıştı ve kurtulamayacaktı. Azap sızıyordu bu manzaradan, bundan böyle onunla beslenmesi gerekecekti. Üzüntüsü gözlerinden süzülecek yaşlarla dinmek yerine kımıltısız, göğsüne indi. Yüreği, durgun ve şeffaf havada ışıksız ve beyhude yanan bir mum gibi eriyordu.

Sabır, sabır: Sadece o anla sınırlı, ulaşılmış bir bilgelik gibi dudaklarını şimdiden kilitleyen zor bir kelimeydi. Çocukken çini baskısı sayfalarını karıştırdığı o kocaman kitapta Dört Erdem'in resimleri olurdu, onları resmetmek isteyen ressamların faydalanması için her birinin adı ve özellikleri de belirtilirdi. Sabır'ın tasviri neydi? O net imgeden bir teselli ve öneri çıkarabilmeyi umarak azimle hatırlamaya çalışıyordu. Bu arada *Jonathan* tekrar hareket etmişti. Livorno'dan binen şişman, kuş tüyünden giysiler giymiş, kolyelerle bezeli bir beyefendi Artemisia ne zaman odasından çıksa önünde yerlere kadar eğiliyordu. Bu nezaket acı bir zevk veriyordu ona; dahası, artık kocası da olmadığından İngiltere'de yeniden şerefli bir evlilik yapabileceğine olan inancını güçlendiriyordu. Ama hayata karşı düşmanlığı yatışacağı yerde tam tersine artıyordu. Gövdesinde hissedilir hale gelen bir bulantıyla o da, çevresinde gemi tutmasından yakınan bir sürü yolcu gibi korkuluğun üzerine abanıp kalmıştı. Halbuki deniz sakindi.

Güvertenin ahşap rabıtaları yeniden yanmaya başlıyor ve geminin bir ucundan ötekine ıslık gibi esen serin rüzgâr, insafsız güneşin altında kısa sürede kavurucu bir aleve dönüşüyor. Artemisia'nın kunduralarının tabanları yanıyor, tuzlu su ellerine, çenesine, elmacıkkemiklerine ve gözkapaklarına pul pul yapışıyor; kapalı yerlerde durmak da olanaksız. Kıyıdaki bazı elmas beyazı dağlar acımasız bir kuraklıkla, yabancı koleksiyoncuların değer biçmesi için Roma'ya, baba Gentileschi'nin atölyesine getirdikleri, Venedik'te yapılmış eski Aziz ve Meryem resimlerinin fonundaki man-

zarayı çağrıştırıyor. Kara parçası olduğuna göre mutlaka bakmalıydı Artemisia oraya; dahası, iyice sindirmeliydi gözlerine: Kendisinin seçmediği, resmini yapmaktan hoşlanmayacağı, belki de beceremeyeceği nesneler karşısında uysal değil Artemisia'nın gözleri, ve sıkılıyor bu manzaradan; ama gene de unutmaması gerek. Nitekim kör edici ışıkta şekil ve kıvrımlarını değiştirerek ağır ağır kayan o doruklar ve tepeler arasında ak, pırıl pırıl bulutların görünmesiyle birlikte, masalımsı ama tanıdık şeyler tespit edinceye kadar koca bir gün boyunca gözlerini ayırmadan baktı Artemisia: Melek sığınakları, yuvaları ve dev kanatlarıyla bir vadiden diğerine süzülen ve yükselen kocaman melekler. Orazio'nun resmettiği ışıl ışıl ve yumuşacık melekleri görüyordu gene; ancak sessiz ve semavi bir ihtişam içerisinde suret değiştirmiş, savaşçı meleklere dönüşmüşlerdi hepsi. Onları tanıdığını düşündü ve birden, üzerine yıldırım gibi düşen bir dinginlik kapladı benliğini; sanki bir tılsımın etkisindeydi, o rahatsız kuşetlerin arasında bizzat onları görmeye ve resmetmeye gidiyordu.

Gemi Cenova körfezinin emişiyle dümen kırdığında, tahta ve metal ne varsa, yelkenler dahil her şey daha da ısınmıştı, öyle ki dokundukları anda derileri yanan ve su toplayanlar vardı. Direklere tırmanmış miçolar karşılıklı bağrışmaya ve kıyıdan gelen ilk kırlangıçların uçuşları arasında ilahiler okumaya başladılar. Açık denizdeki yalnızlığı türlü türlü gemi ve kayıkla doluvermişti; denizcilerin çıplak ayaklarıyla tezat, tüm yolcular en güzel giysileriyle tekrar güverteye çıktı. Her biri yolculuğun sonunda diledikleri yere varmış olmanın sevincini yaşıyordu. Livorno'da bile ortalıklarda görünmeyen önemli bir Hollandalı aile, artık herkesin Felemenk ordusuna katılmak üzere yola çıktıklarını öğrendiği Alman kızlar dahil bütün yolcularla şaşırtıcı bir yakınlık kurmuştu. Sadece papazları ve keşişleri görmezlikten geliyorlardı: Varmış olmanın şevki ve mutluluğuyla baba Beniamino, çeşit çeşit etin sunulmasıyla bir yerlerden yağma edilmiş izlenimi uyandıran müthiş görkemli bir masa hazırlattı: Cuma kutsal bir gün olduğundan masa herkese açıktı, kim isterse katılabiliyordu. Dolgun me-

mesini çıkaran anne, yolculuk sırasında doğan bebeğini emziriyordu; bu doğumdan kimsenin haberi olmamış gibiydi. Artemisia'ya yanaştı kadın ve her yedi adet anlaşılmaz kelimeye karşılık bulduğu bir tek İtalyanca sözcük yardımıyla samimi bir tonla konuşmaya çalıştı. Hatta bir ara ressamın elini eline aldı ve lohusalığıyla ilgili sıradışı bir şeye dokunmasını istermiş gibi —en azından Artemisia öyle sanmıştı—, gömleği ile cepkeni arasına götürdü. Kadının sözlerinden hiçbir anlam çıkaramadığından Artemisia gayet ciddi duruyordu. Kadınsa durumu kavramıştı; gülerken kuyruk yağını andıran bembeyaz yüzünün cildi dalga dalga kırışarak buruşuyordu.

Yelkenlerini sarmış olan *Jonathan* Livorno'ya yaklaştığından limana iyice sokulmuş, o kargaşanın içinde sadece kürek marifetiyle ve azami dikkatle ilerliyordu. Denizde âdet olduğu üzere bütün yolcular bir avaz bağırıyor, kendileriyle konuşan herkese cevap veriyor, şakalaşıyorlardı. Artemisia artık hiçbir yere gönül dolusu bir sevinçle varamayacağını bildiğinden, insanın istediği bir diyara ulaşmış olmasının sevinci demek böyle oluyor, diye düşündü. Bakıma alınmış gemilerde, dumanı tüten kocaman zift kazanlarının ortasında çalışan işçiler, kalkmakta olan gemilerin tayfası, nakil yapan kayıkçılar, kayıklarında kahvaltı eden balıkçılar sorular soruyor, iyi dileklerini ve selamlarını yolluyorlardı. Askerlerle ve kürek mahkûmlarıyla dolu olmalarına rağmen sadece savaş gemilerinden, iki Fransız kadırgası ve bir İspanyol kalyonundan hiç ses çıkmıyordu. *Jonathan* yırtıcı kuşlarla süslü ve savaş silahlarıyla donatılmış bu gemileri adeta yalayarak, ihtiyatlı bir maharetle etraflarından dolaştı. Askerlere bakmak için adamlar işlerini daha ağırdan almaya başladılar; yolcuların gözleri faltaşı gibi açılmıştı, aralarında alçak sesle konuşuyorlardı. Artemisia da bakıyordu, kendi durumundan bütünüyle farklı bir yaşama arzusuyla, hatta hasetle bakıyordu: Özgürlük veya özgürleşme, her ikisi de kabulüydü. Kendisini tekrar Artemisia ismine emanet etmesinin, o adın sorumluğunu hissetmesinin, ona inanmasının ve onu tanımayanları o ada inandırmasının zamanı gelip çatmıştı. Körfezi çevreleyen

dağlar yeşil çayırlıklara doğru açılmaya başlamıştı bile; gökyüzünün sınırlarını, yüzeyleri bukle bukle ağaçlarla kaplı, üzerlerindeki yosun ve misk örtüsünden tehlikeli oldukları anlaşılan sarp kayalar ve mağaralarla dolu bu dağlar çiziyordu; yaklaştıkça birbiri üstüne binmiş ve sıkışmış duvar blokları, binlerce pencere deliği, kubbeler, çan kuleleri, teraslar beliriyordu; iskeledeki insanlar, ticari mallar, yük arabaları ve atlı arabalardan oluşan kalabalık karınca sürüsünü andırıyordu; Napoli'den çok uzaklarda, yorgun neşesi ve capcanlı karmaşasıyla Napoli'ye benzeyen bir şehir. *Jonathan*'a ve İspanya'ya gidenlere elveda. Artemisia'nın burada inmesi gerekiyor.

Vedalaşma ânı geldiğinde, ona karşı herkes o kadar kibar ve saygılı davrandı ki Artemisia eski dostlarını kaybediyormuş hissine kapıldı. Dünya bu tahta parçasının üzerindeydi şimdi ama hakikat keşfedilmiş, Artemisia'nın şöhretinden herkesin haberdar olduğu ortaya çıkmıştı. İşte iniyor ressam, İngiltere'ye tek başına giden kadın iniyor. Sandıklar, zarar görmemeleri için büyük dikkat ve özenle indiriliyor. Zatıâliniz hanımefendi liman hırsızlarına karşı dikkatli olmalı. Kimi kalacak bir yer, kimi bir manastır öneriyor, kimi cömert bir akrabasını ziyaret etmesini tavsiye ediyor; o şişman bey uygun bir fırsat yakalayarak şu an Lizbon'da önemli işleri olduğunu, ancak Londra'ya yerleşmeyi düşündüğünü, eğer Artemisia tenezzül buyurursa onu arayabileceğini bir sır verir gibi kulağına fısıldıyor. Kaptan, ancak prenseslere yaraşır bir saygıyla elinden tutarak adım adım inmesine yardım ediyor; Artemisia yirmi yaşındaki rahatlığını ve çevikliğini tekrar yakalıyor. Geminin yanında sağa sola sallanan küçük kayıkta ayakta durmuş zarafetle el sallarken, gemide yalnız geçen gecelerine, günler boyu süren sessizliğine hayıflanıyor. Artemisia oldum olası hep aynı hataya düşer, gördüğü ilgiyi ancak kaybettiği anda fark ederdi. Bir zamanlar, hep öğreneceğim derdi kendisine. Öğrenmedi, asla da öğrenemeyecek. Elindeki mektupların arasından, Canneto'da tablo ticareti yapmasına rağmen adı fazla duyulmamış Gaspare Lovato'ya hitaben yazılan takdim mektubunu seçiyor.

Artemisia, Lovato'nun baharat ve boya kokan ve misafir kabul edildiğinde kiralık hizmetçilerin ve hamalların gürültüsüyle tamamen değişime uğrayan evine yerleşti: Kabul salonunda ve atölyede duvarlara dayalı, en ufak bir itina göstermeksizin karıştırıldığı şüphe götürmez bir sürü resim yığılıydı. Bir an geliyor, o yığının içinden bazı tablolar seçiliyor, temizleniyor ve birer mücevher gibi çerçeveleniyordu. Genelde tuhaf kılıklarıyla doğudan geldikleri belli olduğundan aziz ve Meryem tablolarını alma nedenleri meçhul, her cinsten müşteri gelip geçiyordu bu evden; soylular da uğruyordu tabii: Önemli, tanınmış ve müşkülpesent olmalarına karşın nezaketlerinden hiç ödün vermeyen, Artemisia'nın Roma' da da Napoli'de de benzerini görmediği pratik tacirler ya da çarçabuk, göze batmaksızın pazarlık eden soylulardı bunlar. Oldukça yüksek olmasına karşın evin, çatıdan da girilebilir olması gibi ilginç bir özelliği vardı; ne tuhaf bir âdet! Üstelik isteyen herkes özgürce girebiliyordu içeri, zira Gaspare zevkli sohbetleri hiç geri çevirmez, her zaman hazır ve kendinden emin, ne yapar eder bazen yıllardır bir kenarda unutulmuş bir resmi bulur çıkarırdı. Bazen de Felemenkler gibi pipo içerdi.

Giustina Lovato Padova'dan gelmişti, Cenovalı soylu eşler gibi hep siyah giyer, bu ayrıcalığıyla böbürlenirdi. Gençti, yirmi yedi yaşındaydı ve hırslı, iş bitiriciydi, söylediğine göre bakım masraflarını kendisinin karşıladığı özel bir tahtırevanı da vardı. Durmadan Spinola, Adorno ve Centurione ailelerinden dem vurur, misafirinin dikkatini çekmek için her gün onların elbiselerinden, mücevherlerinden, hizmetçilerinin nasıl giyindiğinden bahsederdi. Yalnız başına çıkar, gözüne kestirdiği kişileri yalnız kabul eder, kendi adına iş yapar, alır satardı; saçları her zaman tertemiz ve derli toplu, gözleri pırıl pırıl ve kuru, yüzü solgun olurdu, pek sağlıklı olmadığı rivayet ediliyordu ama aslı astarı yoktu. İstediğini elde edebilme uğruna kendi gururundan taviz vermeye bile hazır bir kadındı; bunu Artemisia'dan da saklamıyordu: "Bayan Artemisia gezmek isterler mi, yoksa dinlenmeyi mi tercih ederler? Hafif bir yemek ikram etmeme izin verirler mi acaba?" Biraz para kazan-

dığında halinden memnun, "biz kadın ressamlar" kelimelerini bir sır gibi fısıldardı: "Biz kadın ressamlar diğer kadınlara benzemeyiz." Kısacası o da ressam olduğunu sanıyor, Cenova manastırlarını acemi tuvalleriyle dolduruyordu. Genelde yer yer renkleri solmuş ve boyaları dökülmüş, bazen de parçaları düşmüş ve kaybolmuş eski resimler üzerinde çalışır, Albissolalı küçük bir esnafın istediği ve yük arabasına doldurarak panayır günlerinde satmaya götürdüğü bu resimleri pırıl pırıl, gösterişli bir hale getirirdi. Kolayca dil değiştirir, doğduğu Venedik bölgesi dilinden birden Cenova diline geçiverir, kendisi de beğenilmekten büyük keyif aldığı için herkesi ve her şeyi övme âdetinden asla ödün vermezdi; Felemenk diliyle de başa çıkar, bu sayede Felemenk tacirleriyle şakalaşır, onları pohpohlar ve bütün dünyada en çok aranan tablolarını az bir para karşılığında ellerinden alırdı. Tiyatroyu sever, hatta karnaval zamanında, fırsat buldukça kendisi de sahneye çıkardı.

Artemisia, set çekmeyi beceremediği bu lüzumsuz işlere bir anlamda kendisini kaptırdığından adeta uyuşmuştu; bu yüzden alçak tavanlı olan ve sıcaktan kavrulan, basık bir pencereden üç merdivenle terasa çıkabildiği odasında uzun saatler geçirerek durumu idare ediyordu. Denizle sema arasında geceleri öyle çok yıldız olurdu ki korkuya kapılırdı Artemisia. Lovato'nun evine gelen ve bir vakitler bu şehre uğramış yaşlı usta Orazio'nun adını, o herkesi hor gören tavrını ve şeytansı gururunu tanımış olan her Cenovalı ressam, hemen her zaman aynı tonda, "Burada ne kadar kalacaksınız?" diye sormakla yetiniyor ve susuyordu. Artemisia da susuyordu. Sonunda kibrini babasından aldığına hükmettiler, dehası söz konusu olduğunda, sadece duyduklarına dayanarak onu övgülere boğmaktan çekiniyor, tedbirli davranıyorlardı. Artemisia inatla açmıyordu sandıklarını. Bütün bu yeni insanlar, yeni âdetler ve yerleşik hayatlar, çoğunlukla Kuzey'e mahsus ve herkesin bildiği bu yeni isimler yolcuya ağır geliyor ve bir kez daha kimliği ve sanatının hakiki değeri ile ilgili kuşkular duymasına neden oluyordu. Bu süslü püslü ve soluk sarayların yanında Napoli ve Roma'nın binalarını, bu güzel doğanın ve karanlık denizin yanında Cas-

telli'nin üzüm bağlarını ve Posillipo'nun denizini gözünde canlandırmakta zorlanıyordu. Bu kadar çok ve farklı şeylerin bir arada var olması imkânsızdı: Ebediyen kaybettiği eski şeylerin yerini yeni şeylerin aldığına inanıyor ve onları hayatta tutmak ve gerçekliklerini korumak için gizliden gizliye ağlıyordu. Onu geçmişe bağlayan şey ressamlığının büyük dehası değil miydi? Hal böyleyken tuvaller, renkler ve resim gereçleri arasında tutuk hissediyordu kendisini Artemisia; nitekim resim fırçasını günlerce eline almadı. Sonunda bir gün, o fırçayı gerçekten eline aldığı anda bütün ev halkı başına üşüşüverdi: Giustina ve bilmiş çocukları akıllarından ne geçerse içlerinden geldiği gibi, çekincesiz söylüyorlardı: "Bu güzel; Gianandrea daha iyi; bu Carlone'den de beter." Artemisia zıt renklerin resim sanatındaki değerini vurgulamak niyetiyle bağrına bir kuğu bastırmış esmer bir kadının resmini yaptı: Kadın koyu tenli, hayvan ise bembeyazdı. Ressamların üstün yetenek olarak tanımladıkları, desen çalışan on yaşındaki Orsola yüzünü buruşturdu; modası geçmiş ve tarihe karışmış köhne bir resim olduğunu ima edebilmek için, "Sarzana'nın resimlerine benziyor," dedi. Marsilya'ya hareket günü yaklaşmıştı; gitmeyi, bilinmeyenin kapısını zorlamayı ve vatanından tamamen kopmayı gönülden istiyordu artık; ama önce şehrin güzide hanımlarının gönlünü almalıydı.

Centurioneler onu balık havuzuyla kuşhane arasında karşıladı. Uzun boylu, uzun elleri olan, tenleri mermer beyazı, çene kemikleri güçlü kadınlardı. Biri eline mercan rengi bir file almış yeşil sularda yüzen balık sürüleri arasından avlanmaya çalışıyor, diğeri ise ehlileştirilmiş karatavukları sakız reçinesi ve böcek karışımı topaklarla besliyordu. Kardeştiler. Kor gibi bir merak ve kibirle bir ağızdan "Ressam! Ressam!" dediler. Her ikisi de mor üniformalı bir mağribi uşağın dizleri üzerine çökerek uzattığı altın kapta yıkadıkları ellerini İrlanda keteninden peşkirlerle kuruladılar. Aralarında önce Fransızca konuştular, ardından katışıksız Cenova dili: Artemisia'yı tanıştırdığı için kendisini suçlu hisseden Bayan Lovato, mahremiyetlerine sokulmasına izin verdikleri için duygulan-

mış, hayranlıkla bakıyordu. İki hanımdan daha azametli olanı, kibirli duruşundan bir nebze taviz vermişe benziyordu. Nereye gittiğini öğrenir öğrenmez, bir rüyaya süzülür gibi, "İngiltere'ye..." dedi. Siyah saçlarında bir telin bile yerinden oynamadığı daha kısa boylu olan diğer kız kardeş, duymadığını anlatmak istercesine tek kelime etmedi. Sonra çenesini kaldırdı ve gözkapaklarının dar yarıklarından yuvalarına zorla sokulmuş izlenimi veren uçuk mavi gözlerinden, hedefine susamış düşmanca bir bakış sızdı. Bir rastlantı değildi bu bakış, nitekim sordu: "Kaç çocuğunuz var Bayan Artemisia?" Giustina yanıtladı: "Bir kızı var zatıâlileri." Ressamın dikkati dağınık olduğundan onun yerine söz almak daha güvenli olacaktı: Nitekim Artemisia balkon kapısının tam karşısına asılmış kocaman bir asker portresine dalmış, seyrediyordu.

Her soylu evde buna benzer portreler vardı Cenova'da; hepsi de öyle gösterişli ve rengârenk, öyle parlak ve göz kamaştırıcıydı ki, kendisi Napoli'de birbirinden bariz ton farklarıyla ayrılan koyu ve açık renk gölgelerle, gururlu yüzler ve dev vücutlarla oyalanırken resmin gerçekten değişmiş olabileceği kuşkusuna kapıldı Artemisia. Buradaki kiliseler tepeden tırnağa çok kıvamlı ve güçlü renklere ağırlık veren capcanlı resimlerle kaplı, bu şehirde tablolar açık renk ipekler ve pırıltılı metallerle şıkır şıkır parlıyor; gül rengi tenlerden sağlık fışkırıyor. Bu milletin büyük ressamlarının ihtişam anlayışı böyle işte; İspanya'da bile adından büyük hayranlıkla sözedilen o Felemenk ressam Peter Paul'un fırçasından öğrendikleri bir stil bu. Ancak Artemisia'nın üslubunu ve tarzını şu an değiştirmesi olanaksız, zira çok aşağılayıcı olur bu, hele soylu hanımefendilerin karşısında asla kabul edemez bunu. Esmer Centurione, Flandra'dan beklediği sandıkların yakında gelip gelmeyeceğini soruyor şimdi Lovato'ya: Uzun zamandır bekliyor bunları, kendine özel bir oda döşeyeceğinden çiçek ve meyvelerden oluşan bazı ölüdoğalar lazım; bu İtalyanlardan bir yenilik beklemek, modayı izlemelerini ummak beyhude bir hayal... Bu hükmü duyan tüccar kadın başını bir siyaset adamı edasıyla sallayarak İtalya'da da bazı yeniliklerin bulunduğunu, kadın ressamlar arasında

portre konusunda kimsenin eline su dökemeyeceği Artemisia hazır buradayken bunu onlara kanıtlayabileceğini belirtiyor ve "Tabii zatıâlileri Markiz Hanımefendi bir portre siparişini lütfederlerse..." diyor. Kadınların gönülsüz olmadıkları aşikârdı, bir lütuf yapar havası vererek kabul ettikleri takdirde kendi açılarından kazanacakları şey çoktu. Giustina tam bir Venedik üslubuyla çok saygılı ve veciz sözler kullanarak gönül borcunu dile getirdikten sonra ilk oturumun fiyatını, gününü ve saatini kararlaştırıyor: "Emrinize amadeyim Zatıâlileri." "Zatıâlileri," diyerek mekanik bir şekilde tekrarlıyor Artemisia ve tam bükülmeden, hafif bir reveransla eğiliyor. Ancak hanımefendinin acilen Voltri'ye hareket etmesi gerektiği, döndüğünde ise Artemisia Cenova'dan çoktan ayrılmış olduğu için portre yapılamıyor. Gasparelerin evinde Flandra sandıkları açılırken de bu konunun sözü edilmiyor. Hanımefendi ölüdoğaların yerine yedi adet deniz manzarası seçiyor, ancak daha sonra beğenmediğini söyleyerek onları da geri gönderiyor.

Pietra Spinola bütün Cenova'ya hâkim balkonunun sayvanı altında güneşe karşı bir koltuğa yerleşmişti. Altmış yaşındaydı; insanı delip geçen karataş rengi gözleriyle dosdoğru ressama baktı, ara ara sözünü keserek dikkatle dinledi, hayranlık uyandıracak bir bilgiçlikle yer ve kişi adlarını düzeltti. Ressamın seçtiği güzergâhı tüm ayrıntılarıyla ince ince öğrenerek, "Fransa üzerinden mi?" derken şöyle bir tarttı içinde ve usulca ekledi: "Yalnız başınıza mı, gerçekten mi?" Yirmi yıl öncesinin dul modasını yansıtan saçlarının altındaki narin yüzü buhur külleri kadar kırılgandı. Yaşlılığa tahammülü olmadığını huzursuz bedeniyle uyumlu hızlı hareketleriyle ifade ediyor; yaşlılığı bir sınav, hatta bir meydan okuma olarak görüp değerlendirdiği için iradesiyle, hararet ve bütün içtenliğiyle ehlileştiriyor onu. Spinola ondan hoşlanmadığı için Giustina o gün evde kalmıştı; taburesinin üzerinde oturan Artemisia, yıllardır hiç kimseyle kuramadığı uzun bir sohbetin içinde onunla konuşabildiğini fark etti: Sözlerinin bittiğine hükmeden dinleyicisinin yüzündeki aydınlık ifade (aynı ifade Artemisia'nın yüzünde de vardı) ona yeni yeni kelimeler esinliyordu. Onunla birlikteyken

Artemisia ne kendisini savunma, ne övünme ihtiyacı duyuyor, bir yandan sohbetleri sürerken yılların çalışmaları sırasında onu cezbetmekle birlikte bir o kadar üzen, hırpalayan ve içsel huzurunu bozan erkeklere ait olduğu kabul edilen bu ressamlık mesleğiyle kazandığı o tartışılır şöhretten, kendisinden ziyade başkaları için harcayarak kısa sürede bitirdiği bütün parasını ziyan etmekten aldığı zevki ve bunun arkasında yatan nedenleri irdeliyor ve aradığı yanıtları buluyordu. İçlerinde nice gizli ve etkisini kaybetmiş endişenin söndüğü Spinola'nın parlak gri, keskin gözleri o kadar yoğun bir dikkat içindeydi ki, gözkapaklarını hiç kırpmadan, kekre bir sevgiyle Artemisia'ya dayanmasını öğütlüyorlardı. Ve dayandı Artemisia. Heyecanlanmadan, sesine ve konuya son cümlesine kadar hâkim oldu: "Hayatımı ve eserlerimi babamın yanında noktalamak için gitmeye karar verdim": Buydu son cümlesi. Daha önceden ima edilmiş ve bağışlanmış olan duygusal nedenleri ve kadınlara özgü zayıflıkları böyle bir kadının önünde sergilemek olanaksızdı, bu yüzden başka bir şey eklemedi. "Kocam, benim kocam değil artık" cümlesi, ve satır aralarını okumayı bilen bu ciddi, şefkat dolu yaşlı kadın dışında, o âna kadar kimseyle paylaşmadığı ve asla paylaşmayacağı eski, tamiri imkânsız bir yerinme, "—kızım beni sevmiyor—", kelimeleri bir iğne gibi boğazına saplandı kaldı. Pietra Spinola düşünüyordu, susmuştu.

Rahibe kılığında bir hizmetçi içecek bir şeyler ve meyvalarla dolu bir tepsiyle geldi. Ardından menekşe rengi kadife bir yastığın üzerine yerleştirilmiş uzun, süslü bir pipo getirdi. Beyazlığını ve narinliğini bugün hâlâ koruyan bir elin otoriter ve sert hareketiyle çekilmesi emredildi sonra. Soylu kadın titiz ve sabırsız hareketlerle yuvayı doldurdu, tütün yaprağını üzerine bastırdı, çakmaktaşını çaktı ve piposunu yaktı. Kaba bir güçle emdi, içine çekti. "Aptal olmadıkça hiçbir kadın mutlu olamaz" sözleri solgun, ince dudaklarından boğuk bir ıslık gibi çıktı; o arada zarafetle havaya kaldırdığı piposundan semaya gizemli bir kurban ayininin dumanını çağrıştıran, burgu burgu, nefis kokulu halkalar yükseliyordu. Mavi kılcal damarlarından yorgunluk yansıyan ve gözlerini iyice be-

lirginleştiren narin gözkapakları gurup ateşinin bir nakış gibi dalga dalga işlediği denizin pırıltısıyla yarıya kadar kapandı. Spinola serbest kalan öteki eliyle Gentileschi'ye bir bardak şurup ikram etti. Gizli bir anlaşmayı, mutabık kalınmış bir sırdaşlığı başkalarından saklamak istermiş gibi sesini yükselterek, "babanızı tanıdım ben, büyük adamdı, siz de onun medarı iftiharısınız," diye noktaladı sözünü. Fikirlerindeki o müthiş berraklıkla, renkleri solmuş, belki de aşındıkça perdahlanan gözleriyle ona cesaret vermek istiyor, genç kadının tüm benliğini bir zıpkın misali delip geçiyordu. Hayli uzun zamandır yetki ve yalnızlığın silahlarını kullanan bu insanın istemeyerek açtığı yaranın yanı sıra içten bir ileti aldı ondan: Cenderedeki bir dost ruhun, bütün Cenova'da tanışmış olduğuna değen yegâne insan olan Spinola'nın vedasıydı. Esrarengiz bir kişilik benzerliği Artemisia'ya Cecilia'nın saflığını ve masumiyetini hatırlatmıştı. Dudakları o genç ve beyaz elin cazibesine kapıldığından teşekkür niyetiyle şaşkın ve beceriksiz bir reverans yapınca ağzı o ele temas edemedi.

Cenova bandıralı filika Marsilya'ya yol almak üzere iskeleden ayrıldığında ne kendi yazgısı ne Antonio kurcalıyordu kafasını; Spinola bütün düşüncelerini kaplamıştı. Deniz tutmasına aldırmayan yoksul insanların bindiği, yer darlığı yüzünden teçhizatın, kaba saba süs eşyalarının ve bavulların herkesin ayakları dibine gelişigüzel yığıldığı ve tayfanın çıplak ayak her dakika insanların üzerinden atlamak zorunda kaldığı küçük bir tekneydi bu. Bu seferki şarkılar Savona Meryemi'ne adanan uzun kilise ayinleri ve dualardan oluşuyordu. Kadınların açıkta, güvertede uyumasını kimse garip karşılamıyordu burada; nitekim Artemisia'yla birlikte sayıları dördü bulan kadınlar için —iki oda hizmetçisi, bir de İspanya'nın kutsal tapınaklarını ziyaretten dönen bir hacı— eski yelkenleri üst üste yığarak iki döşek ve bir çift hamak kurmuşlardı. İlk gece, yemeklerini aralarında kardeşçe pay ettiler, akşamın kızıl seması altında dertlerinden o an için kurtulmuş olmalarının neşesi içindeydiler. Rahat bir nefes alarak özgürce konuşan hizmetçiler, "Madam bu saatte Celle'de olacak," diyordu, ancak hizmet ruhuy-

la dolu olduklarından en büyük hamakta Artemisia'nın yatmasını istediler ve oraya yerleştirdiler onu. Hacı kadın her türlü tehlikeye karşı müthiş etkili bir dua öğretti onlara ve Aziz Casilda'ya ait, çok nadir bulunan kutsal objeler dağıttı. Deniz feneri gözden kaybolmuştu, sular simsiyahtı ve geceden sızan bir aydınlık ebedi teslimiyetin uzak diyarlarını, geri getirilemeyen hatıraları telkin ediyordu. Bu fukara teknede, bu biçare yoldaşların arasında canlıların umut ve hırslarından, acı çekme melekesinden kaçmış olma hissiyle uykuya dalmak ne hoştu. Rüyasında sayvanı altında piposunu tüttüren Pietra Spinola'ya doğru dönmüş, "acı da belki sevgiyle anmamız gereken bir nimettir," diyordu. Böylesine yaratıcı ve alışılmamış bir duygunun kendisinden çok ondan kaynaklandığına inanıyordu. İkisinin dışında başka bir varlık yoktu şu an ve Antonio'nun onun elini seyredişi gibi, Artemisia da yaşlı kadının o narin ve güçlü elini uzaklarda seçebildiği inancına kapıldı; Artemisia'nın gençken, ardından sırasıyla yetişkin ve olgun döneminde kör ve inatçı yüreğinden artan her şey uzaklarda kalmış ve kaybolmuştu; onu Pietra Spinola'nın gözlerine ve eline bağlayan sırlı bir sevdanın şaşkınlığında her şey çözülüyor, eriyordu. Uyandı ve özgür olduğunu hissetmemekle birlikte geçmişten bütünüyle arındığını fark etti; kendisini acıdan ve sevinçten yoksun bir istiridye kabuğu gibi bomboş hissederek "Yazık, çok yazık," dedi ve derin bir nefes çekti içine. Yeni doğan sessiz bir deniz günü daha aydınlanmıştı. Yol arkadaşları uyuyordu, kaşları hafif çatık hizmetçiler yorgundu; yüzüne örttüğü mendiliyle hacı kadın bir ölüye benziyordu. Filikanın, omurgasıyla yardığı dalganın çalkalanışı, tanıdık olmaktan ziyade hayal ürünü bir ormanın sükûnetini hatırlatıyordu. Artemisia hamaktan sarkıp, korkuluğun ötesine baktığında yeşil-beyaz dümen suyunda bir yunusun oynadığını gördü.

Gentileschi yazı yazmayı geç yaşta öğrenmişti. Kocası Ripagrande yılları sırasında tatil günlerinde çalıştırırdı onu: Yer yatağına uzanır, Antonio'nun alıp sattığı süslü püslü elbiseler, gümüşler ve ipeklerle beraber eve getirdiği kitapların matbu satırlarını miskin gözlerle izlerdi. Elyazısında zorlanırdı; o zamandan beri ne zaman yazmak zorunda kalsa matbu harfleri kullanıyordu. Dikkatini imden ve desenden ayırdığı için nefret ediyordu yazıdan. Sekreter kullandığını Napoli'de bilmeyen yoktu. Ve Artemisia günah işlemişse eğer, bunun sorumlusu gene o sekreterlerdi; sonuncusu Diego olmuştu, sebebi şehvet değildi. O debdebe hırsını ve gösteriş merakını tatmin etmek, değerli bir kadının, edebiyattan anlayan ve iyi ailelerden gelmelerine rağmen paraya ihtiyacı olan insanları emrinde çalıştırabildiğini göstermek için onları birer araç olarak kullandığını duru bir sükûnetle kabul ediyor bugün: Gerisi acıma duygusuna, bazen de rastlantılara bağlıydı. Albenga topraklarının önündeki o aydınlık sabah, Napoli'de hakkında söylenenlere ve şahsıyla ilgili kuşkulara artık aldırmadığını keşfetti. Yanlış hesaplar. Huzur bozan, komik hikâyeler. Sonuç hiç değişmiyordu; işlerinden kovulan sekreterler kadın hizmetçiler gibi yaygara eder, hak ettikleri paranın fazlasını koparark ayrılmaya çalışırlardı. Olan olmuştu artık, son nefesinde bile üzülmeyecekti; Tanrı'yla, hatta Bakire Meryem'le ilgisi olmayan, sadece itiraf edilmesi gereken önemsiz şeylerdi hepsi. Artemisia Romalı bir katolikti.

Marsilya'da bir sekreterin eksikliğini hissetti. Gemi seyahati, hafif, tatlı bir rüzgârın yelkenlere can katmasıyla sütün üzerinde kayar gibi hızlı ve sakin geçmişti; rahatsızlıklara alışkın olan kadın yolcular şaşkındılar, mutluydu hepsi. Vardıkları liman, şehir ve beyaz çakıltaşları, sağlığına kavuşma umudu taşıyan hastaları andıran cansız ve nursuz bir güneşle parlıyordu. Gerçekten şanslıydılar, kaldıkları han da iyi sayılırdı; gerçi Türk firkateynlerinin galibiyetleri şerefine meşalelerle dans ederek sokaklarda taşkınlıkla

eğlenen insanların ortasına düşmüşlerdi; böyle bir şeyi ömürlerinde ilk kez görüyorlardı. Artemisia, Lyon'daki evlerine dönmekte olan iki tüccar kadınla anlaşmış, ayakları dibindeki bavullarıyla hanın avlusunda durmuş, arabaya binmeyi bekliyordu. Erguvan rengi bir etek giymişti, İtalya'da asla göremeyeceği birtakım el ve dirsek hareketleriyle kuyudan su çeken bir kızı seyrederek vakit öldürüyordu. İşte o an, onu resmetmeyi değil, "Marsilya'da zarif, ince ve çevik bir kız, büyüleyici beyaz kollarıyla kovayı kuyudan çekerken zorlanıyordu," diye yazmayı düşündü. Bu kadar yalın ve net bir imgenin sözlere dökülüşünün ardından, yerler ve şeylerle ilgili başka imgeler sökün etti ve önceden duyduğu kelime ve deyişler de bunlara eklemlenerek zihninde kaybetmeyi ya da unutmayı istemeyeceği bir öykü zuhur etti. Yitirmemek için onu birilerine aktarmak, bir mektup yazmak gerekiyordu (İtalyanca bilmediklerinden buradakilere anlatamazdı). Evet, Artemisia mektup yazmak istiyordu; her zaman Francesco'ya yazdığı gibi tek tük birkaç kelimeden ibaret değil, uzun, dinlenmiş bir yazı olmalıydı bu: Kime ve nasıl yazacağını bilmiyordu henüz. Kuyunun çıkrığı gıcırdıyordu; tatlı sabah güneşi, taşları buz kesmiş avluya neşeyle sinerken bir ezgi sokulmuştu o mektubun içine. Kovayı yere bıraktı kız ve kollarını önlüğüyle kuruladıktan sonra şarkı söylemeye başladı. Tonu ve akışı canlı olmasına rağmen içinde neşeden eser yoktu; Napoli'de ve Roma'da söylenen şarkılardan hiçbirine benzemiyordu. Beyaz boneli başını geriye doğru atar gibi bir hareket yaptı ve kovanın sapını kavradı, gidiyordu artık; Artemisia her sesi ve görüntüyü kulakları ve gözleriyle içiyor, büyük bir zevkle, henüz yazıya dökülmemiş mektubunu kelime kelime tasarlıyordu. Bu dilsiz monologda yolculuğun o mahrem keyfinin ve tadının lezzeti vardı. "Hiç kimse," diye düşündü, "benim burada, bu avluda, bu sıranın üstünde, kendi evimdeymiş gibi oturduğumu ve sonsuza kadar burada kalacağımı bilmiyor." Ve o andan başlayarak bütün yolculuğu boyunca, dostluğun ve fırçasının işlevini üstlenen, kaleme almadığı tüm mektuplarla ilişkiye giren rastlantılarla, sadece rastlantılarla elinden geldiğince bütünleşmenin yollarını aradı.

Eylülün on ikisinde yazdığı mektup şöyleydi: Belcaire'de büyük bir panayır kurulmuş, şenliğe ülkenin prensleri de katılıyor; sokaklarda köylülerin donattığı büyük masalar var, meydan hamalları büyük, saplı tahtalar üzerinde mısır peltesine benzeyen, tepsiler dolusu sarı bir püre ikram ediyorlar. Rengi güzel ama tadını bilmiyorum.

Eylülün yirmisi: Ron'un dar boğazları yüzünden ağır seyrediyoruz, İtalya'ya doğru gidenler sandallarla tam karşı istikametimizden geliyor, yanımızdan yıldırım hızıyla geçiyorlar. Süratli ve tehlikeli bir yolculuk. Bir de kuzeyden esen bir rüzgâr var ki, yerlilerin tabiriyle bıçak gibi kesiyor. Güzel ama biçimleri tuhaf kaya oluşumları var. Madam Blandina buralı kadınların kayık kullanmayı bildiklerini ve bu işten para kazandıklarını söylüyor. Ama görmedim ben.

Yirmi ikisi: Çok miktarda hayvanla dolu buralar, yamaçlarda inekler ve atlar seçiliyor. Çobanlar işlenmiş deriden kasap önlükleri takmış, savaş mızraklarına benzer sopalarla hayvanları itekliyor. Beyaz inekler buranın ışığında masmavi. Bir de, bir oğlan çocuğu gördüm, beşikten yeni çıkmış denebilecek kadar küçük olmasına rağmen kaval çalarak sürüye göz kulak oluyordu. Tek başına, yapayalnızdı çocukcağız, yazık!

Otuzu: Madam Blandina evine vardı ve büyük bir coşkuyla karşılandı. Kocası ve iki güzel kızı var, esmer olanın resmini yaptım, burnu Porziella'mın burnuyla aynıydı. Ne çok öpüşüyor bu Fransızlar. Lyon kocaman ve aydınlık.

Ekimin yedisinde şarap gibi tatlı bir güneş parlıyordu, ancak gurupla birlikte hava birden karakışa dönüverdi ve koca handaki tek kadın olması hasebiyle Madam Artemisia'nın içinden orada kalmaktan nasıl korktuğunu, aşağıdaki adamların onu ve bavullarını nasıl uzun uzun süzdüklerini fark ettiğini yazmak gelmedi: Tek gözü kör ve leş gibi kokan bir ahır işçisi fareler ve samanlar arasından geçirerek yukarıya kadar ona eşlik etmişti; odanın kapısı kapanmıyordu, tedbir olarak önüne mutlaka bir sandık çekmeliydi. Artemisia adımları duyulmasın diye ayakkabılarını çıkardı

ve asma içbalkondan aşağıya doğru uzandı. Adamlar içiyor, ara ara fısıltıyla ve kısa kelimelerle konuşuyorlardı. "*Belle femme*"* dediklerini duydu ve anladı: sonra, defalarca "*argent*"** dediler. Hancıların ve arabacıların kullandığı sıradan birkaç kelime dışında bu lisanı hiç anlamıyordu. Akşam yemeği yemedi, bütün gece uyumadı ve bir zamanlar onu sevmiş bir insanın hemen orada yardımına koşmamasını olanaksız görecek kadar terk edilmiş hissetti kendisini. Günlerdir hiç aklına gelmemişti, ama o an, yalnızlığını ve üzücü bir şekilde yitip giden o aşınmış, donmuş kederini sınamak niyetiyle belirli bir nedeni olmaksızın, öylesine, "Ah Antonio," demeyi denedi. Bu çağrı, daha baştan kaybedilmiş bir bahis misali zavallı bir beyhudelikten öteye gidemedi.

Hayalinde kaleme aldığı bu mektupları aslında kocasına yazdığını aynı akşam keşfetmişti. Tanıdığı insanlar arasında resimden anlamayan tek kişi olmasına rağmen, 'şey'lerin ve insanların rastlantısal, anlık görüntülerinden zevk alırdı Antonio: Bölük pörçük sohbet parçaları, ifade biçimleri, alışılmamış, farklı örf ve âdetler Artemisia'nın yolculuğu sırasında zihninde içgüdüsel olarak rasgele not aldığı şeylerdi. Antonio'nun Romada'daki yolculuklarında geçen hayatıyla ve şahsıyla ilgili anlattığı bir avuç şey ters dönmüş yük arabaları, güzel manzaralı köy evleri, güzel ağaçlar ve kocaman sürülerle (müthiş değerliydiler) sınırlıydı. Kötü düşen bir çocuğun üzerindeki toprakları rastlantı eseri oradan geçen iyi yürekli birinin temizleyişi, gözyaşlarını silişi, ya da tuhaf ama lezzetli bir balık gibi önemsiz şeylerden söz ederdi Antonio. Birlikte yolculuk yapmış olsalar anlaşabilirlerdi, diye düşünüyor Artemisia. Ondan o kadar uzaklaşmış durumda ki kendi yerini alan esmer kadını görmüyor artık; Antonio'yu düşündüğünde sanki eski aile düzenine, onun karısı olduğu yıllardaki aydınlık, korunaklı günlerine döndüğünü hissediyor. Aslına bakılırsa, evliliğinin artık geçersiz olduğunu ve yeni bir evliliğin kutsandığını hiç kimse söylememişti ona bugüne kadar. Önceden sadece küllerin, bir ölüm önsezisinin

* *Fr.* "Güzel kadın". ** "*Para*" *–ç.n.*

ve sapkınca bir acı çekme becerisinin olduğu yerde şu an inatçı bir umut ve sakin, hoşgörülü bir hayat özlemi yükseliyor: Sanki yolcunun eline bir mektup ulaşmış da onun güven duygusunu pekiştirerek onarmış ve mucizevi bir biçimde ebediyen iyileştirmişti.

Bu önsezi 19 Ekim'de bir kesinliğe dönüştü; Beaune'e varmalarına birkaç fersah kalmıştı ki siyah, beyaz, kahverengi, hatta sarı keçilerle dolu kayalıklar belirdi; sakalları havada, çalılar arasında hareketsiz duruyor, arabanın geçişini bir insan gibi seyrediyorlardı. Artemisia üzerine çöken ferahlığı, omuzlarına ve göğsüne yayılan bir sıcaklık olarak algıladı; yerinde doğrulmuş, başını arabanın kapısından çıkararak tıpkı Roma kırlarında olduğu gibi eşeğe binen köylülerin gelip geçişini seyre dalmıştı. Mizacına pek uymasa da konuşma arzusu duyuyordu; öyle ki az önce arabaya binen bir keşişin kirli çakısıyla soyduğu elmanın yarısını bile kabul etmişti; hem de her şeyden iğrenen Artemisia! Araba hanın avlusuna girmek üzere ani bir dönüş yapınca, bu ferahlık duygusu birden kesilen rüzgâr gibi terk etti onu, bundan sonra başlarına gelebilecek şeylerden dolayı herkesin huzuru kaçmıştı. İnerken bacaklarında bir zayıflık hissettiğinden arabadan en son çıkan o oldu. Bavullarını zar zor bir araya toparladı; başı yanıyor ve ağrıyordu. Şimdiden gece çökmüş gibi karanlık ve soğuktu han. Büyük ocaktaki ateş pek ısıtmıyor, han sahibesinin gözü yolcuları tarıyordu; karmakarışık sözlerle tartışıldı ve zar zor bir anlaşmaya varıldı sonunda; ancak Artemisia kendisine tahsis edilen yatağı bir tuzak kadar iğrenç buldu. Yalnız kalmıştı nihayet, ancak soyunmadan uzandı yatağına; açık denizde kaybolmuş da suyun yüzünde hareketsiz duruyormuş gibi hissediyordu kendisini. Odaklanarak tek bir kavramda toparlamayı becerinceye kadar düşünceleri de aynı halde, birbiriyle çatışıyor, batmadan sürükleniyordu. Ateşi vardı ve Fransa'da bir veba salgınından korkuluyordu.

Pencereleri karartan gece belki de onun burada ikinci gecesiydi: Hizmetçi kız kandili masaya koyalı yirmi dört saat mi, yoksa bir dakika mı olmuştu? Yarısı boş duran bardaktan içmiş olduğunu da hatırlamıyordu. "İyi hissediyordum kendimi," diye inatla yine-

lemesi bu kelimelerde belirgin bir kurtulma umudu aradığına işaretti. Korkuyor muydu, ya da korkmaktan mı hoşlanıyordu? Sebebinin ne olduğu önemli değildi; bir kazada ölmeyi ve bundan kimsenin haberdar olmamasını arzuladığını hatırlıyordu: Belki de hasta oluşu ve yatakta kalışı da, tıpkı denizde yaşanan ve sonu fos çıkan fırtınanın gücüne inandığı andaki gibi, kuvvetle ifade ettiği bir arzudan ve yanlış bir algıdan başka bir şey değildi. Kâğıt ve kalemle (istemiş miydi onları?) gerçek bir mektup yazma içgüdüsü de bir hayaldi belki. Gene de başlamakta ısrarlıydı, şöyle yazacaktı: "Sevgili kardeşim, ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kaldığımdan...." Gerçekten yazıyor muydu, yoksa yazdığını mı düşlüyordu? Yanı başında zorlukla nefes alan bir kadın vardı; hancı kadın Artemisia'ya tek kişilik bir oda vermemiş olduğu için utanmalıydı. Bir ara kurumuş boğazından hırıltıyla çıkan nefesinin son kez tıkandığını hissederek uyandı, gündüz vakti böyle uyuyabildiğine şaşırmıştı; Napoli'nin en sıcak saatlerinde bile böyle bir şey yaşamamıştı. Hava sıcak değil şimdi, ama soğuk ter döküyor Artemisia ve yeniden çöküyor akşam. Pencerenin karşısında yükselen düğüm düğüm ve kasvetli, ihanet ve pişmanlık simgesi incir ağacı, can çekişme imgelerini ve itiraf ederek baş eğmenin gerekliliğini telkin ediyor. Düşmekte olan ateşinin körüklediği nikbin ve tuhaf bir muzırlık "iyileştiğin zaman," diye yüreklendiriyor onu. Sonuçta Artemisia çok halsiz düşmüştü düşmesine ama sağlığı yerine geldi. Bitkindi, zayıflamış ve eşyaları çalınmıştı ama ilaçsız ve neştersiz iyileşmişti. Mektup yazma arzusu kalmamıştı artık.

Saat be saat değişiklik gösteren ya bir mezar kadar sessiz veya bir panayır kadar gürültülü bu dağ sığınağında Artemisia yirmi gün kımıldamadan yattı. Her yerinden durmadan su damlayan bu mekânın neminden korunmak için ev sahibesinin ödünç verdiği kalın battaniyelere sarınmıştı, o günlerde yapraklarını döken incir ağacını seyrederken dalıp gidiyordu. Yağmur yağıyordu, veba kuşkusu dağıldığından genç hizmetçi kız ona yaklaşmaktan korkmuyordu artık ve müşteri gelmediği zamanlarda yanına uğruyor, hüzünlü bazı şarkılar söylüyordu; ortak dillerini oluşturan bu şar-

kılar yemek saatlerinin ve nekahet döneminde kat ettiği mesafenin yanı sıra sonunda avluya inerek temiz hava aldığı günleri belirlemeye yaramıştı. Şarkı söylediği zamanlar Delfina bir han hizmetçisi olduğunu unutur, görevini hiç düşünmezdi; kolları yumuşacık kalçalarına düşer ve seslerle dalgalanan yumuşacık ağzı sanki bir yanıt beklercesine yarı açık kalırdı. Kirli bir karton üzerine onu bu haliyle çizdi Artemisia, ancak o esnada aşağı kat araba ve yolcularla dolmuş, han sahibi yana yakıla onu arıyordu. Ne yazık ikisi de bunu fark etmedi. Sonuçta Delfina işinden kovuldu. Genç kızın kuşluk vakti handan ayrılarak ormandaki kulübesine gitmek için yağmur altında yirmi fersah yol yürüdüğünden İtalyan kadının haberi olmadı. Artemisia'yı Dijon'a götüren araba Noy yokuşunu inerken altına alıp ezdiği oğlan çocuğu Delfina'nın kardeşiydi, baca temizleyiciliği yapıyordu. Küçücük omuzlarına fazlasıyla ağır gelen bir yulaf torbasıyla eve dönmekteydi o anda. Kaza sırasında zayıf düşen başı sert arkalığın üzerinde kayan Artemisia uyukluyordu, bu yüzden toprağa karışan kanı görmedi. Bir çocuk gövdesinde bu kadar kan bulunabileceğini kimse hayal edemezdi. Çok acelesi olduğundan atları delice kırbaçlayan arabacı, "Dışarıda bir ölü, içeride bir ölü," dedi. Gerçekten de Artemisia kapalı gözleriyle öyle zayıf ve solgundu ki sahiden bir ölüye benziyordu.

Dijon'da iki, Troyes'te bir, Nogent'te bir gün dinlendi, ama şehri gezmeye çıkmıyordu. Delfina gibi şarkı söyleyen hizmetçileri beyhude aradığı hanların kasvetli odalarıyla arasında bir dostluk kurulmuştu. Zaten araba tutacak parası da yoktu ve yayan dolaşamayacak kadar mecalsizdi. Bu dilin seslerini öğreniyor, tekrarlamayı asla beceremeyeceği, kulağa hep aynı gibi gelen bazı deyim ve ifadeleri giderek daha iyi kapıyordu; özellikle Paris'e yaklaştıkça hemen herkes oraya uğrayıp uğramayacağını soruyordu çekinerek. Evet diye yanıtlıyor ve ekliyordu: "Aslında İngiltere'ye gidiyorum." Ancak yolcuların bu bilgiden pek hoşlanmadığını fark etmesi uzun sürmedi. Nitekim çoğu kuşkuyla bakar olmuştu. Kasım'ın ilk günlerinde Artemisia'nın yüzüne renk geldi ve ilk kez Marsilya'da, eli uzun bir hovardanın yüzüne söylediği

"*belle femme*" lafı öyle sık tekrarlanır oldu ki canı sıkılmaya başladı; sabrı giderek tükeniyordu. Bu sözleri anlamak için Fransızca bilmesi gerekmiyor, öfkeli sayılabilecek bir hayretle karşılık veriyordu. Bu sözleri o kadar çok duyar olmuştu ki, bir an geldi devamlı izini süren ve her fırsatta kendisine sarkıntılık yapan kişinin hep aynı şerefsiz alçak olduğu zannına kapıldığı bile oldu. O yaşta hâlâ güzel olmak ve yaşının izlerini yüzünde taşımak bir utanç vesilesi ve gaddar bir şaka haline gelmişti sanki. Provence'da köpeğiyle arabaya binen taşralı bir beyefendinin haddini bilmeyerek sarkıntılık yapmasına sert tepki vermesinin nedeni ar duygusu değildi. Öfkeden kaskatı kesilmişti; herkesin içinde hemen oracıkta adamın ellerine vurma keyfinden mahrum kaldığından, hanın karanlık koridorunda rastlaştıklarında adamın çirkin suratına dirseğiyle bir darbe indirdi; öyle kızmıştı ki o an elinde bir silah olsa fütursuzca kullanabilirdi. Acımasız, hatta kana susamış hissetti kendisini. Agostino'ya bıçak çeken de o değil miydi? Holofernes'in oluk oluk akan kanını da o boyamamış mıydı? İşte gene kadın olmanın hıncını alıyordu. Ancak şu var ki, yeniden kadın olamayacak kadar yorgundu artık.

Ama kadındı, kadın kalacaktı: Paris'te rahibelerin yanına yerleşmeye karar verdi, giderek kalabalıklaşan gürültülü hanlara artık güvenmemesi gerektiği fikrindeydi. Manastırda bir revak, krallara layık bir bahçe, kocaman salonlar vardı, ancak sokağa açılan kapının önündeki balçık çamur yüzünden dışarıya yürüyerek çıkmak imkânsızdı. Cenova'da olduğu gibi burada da elinde Francesco' nun Roma'da, kendi gayretiyle topladığı bir sürü takdim mektubu vardı; bu ülkenin en önemli beyefendilerine, saray eşrafına, hatırı sayılır din adamlarına ve ünlü ressamlarına hitaben kaleme alınmışlardı. Oysa Artemisia, tıpkı Cenova'da olduğu gibi tembelleşmiş ve uyuşmuştu; sabahları ağır hazırlanıyor, örneğin iki saat boyunca cama oturup yaprakların manastırın bahçesine nasıl döküldüğünü seyrediyordu. Bekleme odasında oturmaktan, eğilerek selam vermekten, gülümsemekten ve anlıyor gibi davranmaktan veya anlamak için kendisini zorlamaktan, tek başına kaldığında bun-

ca değersiz gördüğü o büyük yükü, başka bir deyişle kendi adını taşımak zorunda olmaktan hiç hoşlanmıyordu Artemisia. Kime ihtiyacı vardı ki? Sonuçlarından memnun kaldığı yüzden fazla resim yapmış, hepsi İtalya'da soylu duvarlara, en doğru ışığın vurduğu noktalara asılmıştı. Artemisia'nın yaşamış olduğunu gösterecek, bir kadının bir erkek kadar, belki de onlardan daha iyi resim yaptığını ispat edecek nice kanıt bırakıyordu ardında. Daha büyük hırslar için geç, kendisini tatmin duygusundan feragat için erkendi. Monsignor di Guisa ya da Conestabile için olmasa da resim yapmayı sürdürecekti Artemisia. İngiltere'ye gidiyordu.

İlk kez bir manastırda bulunmaktan ve bunun farkındalığından hoşlanıyor, onu türlü belalardan korumak için babasının bir zamanlar öngördüğü ve zaman zaman, hayatın bittiği o an için özenle saklayacağı bir alicenaplık göstergesi olarak nitelediği bu durumun tadını çıkarıyordu. Haklarında konuşulan tüm kötü şeylere rağmen Artemisia günahkâr bir kadının acımtrak hasretiyle yüklü bir saygı duymuştu her zaman rahibelere. Porziella bunu anlamış ve annesine inat Muhterem Rahibe'ye yakınlaşmış, yaşayış biçimini aynen taklit etmişti. Bu manastırdaki Muhterem Rahibe parlak tenli ve şişman, peltek ama sivri dilli bir kadındı; Artemisia çekiniyordu ondan. Takdim edilmiş olmasına rağmen kendisine hiçbir hizmet sunulmamış, dahası misafir olduğu halde tek başına bırakılmıştı. Başrahibe'yi gelişinin dördüncü akşamı görebildi ancak; köşeleri kurşun gibi düşecek şekilde ütülenmiş kırmızı bir örtüyle kaplı masanın arkasında duran bir cüceydi. Yüzünün biçimi tuhaftı; gözleri iki mor tümöre benziyor, kısacık sağ eliyle ağır, abanoz ve altından bir piskopos asası tutuyordu. Yün elbiseleri iğrenç bir şekilde vücuduna yapışmıştı. Yaşlı ve upuzun boylu bir rahibe etrafında dolaşıp duruyor, kulağına ulaşabilmek için iki büklüm eğiliyordu. Genç ve canlıydı cüce, çok hızlı yanıtlar veriyor, yağlı tekerlekler takmış gibi her yöne büyük bir süratle gidip geliyordu. Yamuk yumukluğu ve kısacık boyu karşısında soylulara özgü ve kibirli bir umursamazlığı vardı. Masanın öteki tarafına geçerek Artemisia'ya doğru yöneldi; soğuk ve iyilik beslemeyen

gözlerini ayırmadan, kendi kötülüğünden hoşnut, sırıtarak baktı. Kendi kendisine göz kırparcasına, "*Belle personne*,"* diye fısıldadı ve asasını kaldırarak bir anda kapıya ulaşıverdi. Beyaz başörtülü iki rahibe adayı onu korumak ve hizmet etmek üzere genç gövdelerini yarı bellerine kadar bükerek bu kendini beğenmiş canavarın arkasından alelacele yürüdüler. Salonun sonundaki kapıdan görünen ve saç şekillerinden dul oldukları aşikâr bir kadınlar grubu dimdik oturmuş bekliyordu.

Akşamları sokaktaki itiş kakış sona erdiğinde —Paris'te herkes durmadan kavga ediyordu— kahkahalar, şakalar ve şarkılar, neşeli grupların şamatası ve zabıtaların uzaktan duyulan ayak sesleri kesildiğinde manastırdaki sessizlik hışırtılar, hafif kapı vuruşları ve fısıltılarla kaynamaya başlıyor, derken birden duruyor, ardından bir koridordan ötekine gene canlanıyordu. Bir kapı çarpıyordu sonra, birilerinin çıplak ayak hızla koşturduğuna şüphe bırakmayan sesler duyuluyordu. Bir keresinde, ağır bir eşyanın döşeme üzerinde büyük gayretle sürüklenirken duvarları titrettiği bir sırada, genç ve umutsuz bir sesin net bir şekilde, "*Por amor di Dios*,"** diye yalvardığı duyuldu. Gündüz her şey sakin ve düzenli, çan sesleri yumuşaktı; temizlik yapan rahibeler dizleri üzerine çöker, hiç durmadan taşları, ahşapları ve metalleri parlatırlardı. Hayatı boyunca orada kalmak üzere oraya yerleşen, sürgündeki düzenbaz Madam di Lorrè tepeden tırnağa kâfurla yağlanıyor, hayalete benzeyen, mutsuz suratlı ve uzun bacaklı beyaz bir kedi peşinden ayrılmıyor. Birden duruyor kadın ve iki sağırın konuşması gibi yüksek perdeden yankılanan sesiyle, "Saraya gitmiyor musunuz?" diye soruyor. Paris'te herkes saraya gidiyor.

Dışarı çıkışını her gün erteliyor Artemisia; tablolarının, hatta hamileri için hazırladığı küçük, önemsiz resimlerin bile ambalajını açmıyor. "Bu", diye çıtlatmıştı Francesco, "Monsignor Nunzio'ya verilecek ki kardinal'e iletilsin; bu, Béthuneli beyefendi için, bu sayede belki kral da görür; çıplak kadın tablolarının hoşuna gi-

* *Fr.* "Güzel biri". ** *İsp.* "Tanrı aşkına" –*ç.n.*

deceğinden kuşkum yok." Uzak, sivri çatıların ve Pont Neuf fenerinin göründüğü pencerenin yanında oturduğu bir gün Artemisia dalgın, kalemini alıyor eline ve belleğinden, elmacıkkemikleri iri, kendi şarkısıyla büyülenmiş, tatlı bir haylazlıkla dahiyane gülümseyen yüz ifadesiyle Delfina'nın başını çiziyor. Yeşil, kurşun grisi ve balmumu beyazı: Başka ne kullanabilir ki Delfina'nın yüzü için? Yorgun bir toprak rengi mi? Kabul salonundaki dullar önce uzun uzun konuştular onunla, ardından ona yanaşmanın merakına karşı koyamaz oldular. Artık kendilerini ifade etmeyi de başarıyor, Artemisia'nın adını kendilerine göre telaffuz ediyor, ancak sosyal durumundan pek emin olamadıklarından huzursuz görünüyorlardı. Nitekim ilk işleri yaşını sormak oldu. Av gibi yakaladıkları o rakam —kırk— onlar için mutlu bir sürpriz olmuştu; kendi kendilerine hayranlıkla tekrar ediyorlardı. "Dul mu?" "Evet, dul," diye yanıtladı Artemisia. Birden gözlerini yaşlar bürüdü.

Onların oyuncağı haline gelmişti, günün her saatinde onu odasında ziyarete geliyorlardı: Birkaç tabloyu zorla açtırdılar ve küçük, hediyelik tablolar geçti ellerine; hararetle satın almak istiyor, ihtirasla pazarlık ediyorlardı. Birlikte gezmeye gitmek üzere sözleştiler —Paris'i görmeniz lazım— ve sonuçta, kendileri satın almasa da, ipek kumaşları ve dantelleri görmesi için onu Palais de Justice'e götürdüler. Hediyeler verdiler hem: Çekmecelerini karıştırdılar ve buldukları eski bir yelpaze, kırmızı yüz boyası, mikrop öldürücü öksürük hapları gibi armağanlar sundular. Bütün bir sabah Pont Neuf'ün kuleleri altında, Richelieu'nün arabasını beklemeye zorladılar. Hiç bu kadar ip cambazını, çalgıcıyı, hamal, asker, eşek, koyun ve atı bir arada görmemişti Artemisia: Hepsi de çevik ve atılgan, küstah ve savaşçıl bir heyecanla taşkındılar, hayvanlar da yerlerinde durmuyor, durmadan eşeleniyordu. Artemisia'nın pembe ipek mendili çalındı; aslında hırsızın kim olduğunu tahmin edebiliyordu ama ayakları ve baldırları çıplak, burnunu çeken, dehşet içindeki gözleriyle Delfina'ya benzeyen küçük bir çocuk uşaktan şüphelendiği halde müdahele etmedi. Artemisia gözleriyle çocuğu izlerken kadınlar sürekli olarak orasını burasını çe-

kiştiriyorlardı; kardinalin arabasına kadar sürüklediler Artemisia'yı, az kaldı atların altında ezilecekti. Kırmızı üniformalı yarım düzine atlının koruduğu doludizgin giden araba, taşların, hatta çamurun üzerinden kıvılcımlar saçarak yıldırım gibi geçti. Korkmuştu Artemisia; bu tıklım tıklım ve obur meydanda, tamamen gri ve alçak bir semanın altında —yağmur yağma ihtimaline de aldıran yoktu— kendisini kırılgan hissediyordu. Daha sonra, araba kapısının parıldayan penceresinde küçük bir köpek; hayır, korkudan titreyen beyaz, minik bir kedi gördüğünü hatırladı.

Kısa süre geçmişti ki, gerçekten rahibe olanlara yaptıkları gibi, kendisine danışılmadan odası değiştirildi ve geldiği zaman yerleştiği hücreden alınarak kasım ayında buz gibi soğuk olan çıplak ve kocaman bir salona geçirildi: Yatak, duvara oyulmuş küçücük bir oda büyüklüğündeki bir nişin içindeydi. Dullar parmaklarını birer yelpaze gibi açarak, güleç yüzlü Kral Henri zamanında on beş şövalyenin burada rahatça uyuduğunu anlattılar. Sonunda aynı kadınlar onu alıp Louvre'a kadar götürdü. Bir yığın insan yüksek sesle konuşuyor, öksürüyor, temizliğe ve yanındakilere aldırmadan tükürüyordu, yerler göle dönmüştü. Kral'ın dolaştığı galeriye sığabilmek için insanların kaburgaları kırılıyordu. Tartaklanmış, üstü başı bumburuşuk olmuş Artemisia, zampara ve mütehakkim taşralı soyluların ellerinden gerektiği gibi sakınamadığı için birden sinirlendi ve her zamanki ulaşılmazlığını takınarak kendisini tutamadı ve hiddetle, İtalyanca bağırdı: "Benim beğenebileceğim bir yer değil bu saray, İspanya sarayından geliyorum ben, şimdi de İngiltere'ye gidiyorum." Bu ani çıkıştan bir şey anlamadı dullar ve Artemisia'nın sözlerini Paris lehine bir karşılaştırma gibi algıladılar. Kırmızı yüz boyası kullanmadığı halde hiddetten kıpkırmızı kesilmişti Artemisia. Arkadaşları illa da kralı yemek yerken seyredeceğiz diye tutturunca kalabalığın arasında onları kaybetmekten korktu. Artemisia kızdığı zaman bir ordudan bile korkmaz aslında: Bu "petite blonde"* kalabalığın ortasında yenen akşam yemeği sı-

* *Fr.* "ufak tefek sarışın" – *ç.n.*

rasında Cinq Mars'a öyle okkalı bir tokat patlattı ki, adam o soluk ışıkta kahkahadan kırılırken Artemisia'nın yürekli bir genç kadın olduğuna hükmetti. Ve manastıra tek başına döndü; evet döndü Madam Artemisia, hem de kimseye yolu sormadan, hiç korkmadan, çamurlara bata çıka, o muhteşem etekleri sırılsıklam bir halde döndü. İnfial ve iğrenme duygusu, başını koyduğu anda uykuya daldığı soğuk yatağını ısıtacak kadar güçlüydü.

Bu duyguların ertesi gün, hatta uzun bir zaman sürmesi bir şanstı, zira dullar ortadan kaybolduğu için onunla alay ediyor, gizli kapaklı işler görmek için yolunu kaybettiğini ima ediyorlardı. Artemisia toparlandı, elinden geldiğince parasının hesabını çıkardı, ve en azından dört gün için bir araba kiralayabilecek kadar parası olduğunu gördü ve nihayet şehri dolaşmaya çıktı. En önemsiz kişileri seçerek mektupları takdim etti. Bununla da kalmadı, ani bir kararla ve hiç gerek yokken son zamanlarda maddi durumu bozulan Pussino'nun himayesindeki bir ressama, İtalya'ya dönen Milanolu bir kaptana, evini köhne tablolarla doldurmuş Limoge'lu bir ressamın evde kalmış yetim kızına resimler armağan etti; böylelikle kraliçe Henriette'e gitmesi gereken dört imparator tablosunu da ziyan etmiş oldu. Hepsi memnundu, ama şaşkındılar: Artemisia yüksek, renkli bir ses ve hararetle bu insanlara içini boşaltarak, burada herkesin her şeye burnunu soktuğundan, yolların çok bozuk olduğundan, ekmeğin kötü, giyimlerin komik olduğundan dert yandı ve bu ülkede yaşayamayacağını söyledi. Atılgan ve alıngan olmalarına rağmen bu insanlar alınmaları gereken şeyleri geç fark ediyor ve nasıl bir misilleme yapmaları gerektiği üzerinde uzun uzun düşünüp taşınıyorlardı. O Noel'de kaptan Milano'daki arkadaşlarına Paris'te tanıştığı dünyanın en garip kadınından söz ediyordu. Bu arada Artemisia çoktan yola koyulmuştu.

Direnmeden teslim olduğu tekerleklerin hareketi çok geçmeden gene fiillerin yerini aldı ve içine sinmeyen bütün davranışlarının ve sarfettiği kelimelerin hezeyanını yatıştırdı; ikna edici olmasalar bile konakladığı her yerden belirgin bir nedeni olmaksızın kopabilmesi için gerekliydi bu söz ve hareketler: Aksi halde durduğu her yerde hayatı boyunca kalabilirdi. Aşınmış kösele koltuklar üzerinde bir duraktan ötekine, geri dönüşü olmayan, kimsenin onamadığı, acısının hiç dinmediği bir hayatın imgeleri etrafında bulanık, durmadan evirip çevirdiği tekdüze düşüncelerden beslenmeye başlamıştı. Kırlık alan dümdüz, çıplak insanlar ise bu kuzey soğuğunda daha bir çıplaktılar; gri ve kül rengi derileri ve yer yer kırmızı lekelerle kaplı, incecik, kemikli bacakları vardı. Arabalar durduğunda, çocuklar tahta düdükleri, sıyrılıp temizlenmiş değnekleri ve çamur içindeki uzun tüylü köpekleriyle koşup geliyorlardı. Şiddetle esen rüzgârın ve bardaktan boşanan yağmurun farkında değillerdi sanki. Çatıları çürümüş sazlarla kaplı kulübelerin kapısında oturan, uzun ince bir soydan geldikleri aşikâr anneler örekede keten ipliği sararken bir sürü çalışkan kız çocuğu yolcuların etrafına üşüşüyor, onlara güğümlerle süt, kül rengi pişmiş yufka ekmeği ve oralara mahsus bir çeşit elma suyu getiriyorlardı. Artemisia'nın yüzü gene ciddi ve solgundu; arabanın kapısından sarkarak bu uçuk tenli ve zayıf insanlara bıkıp usanmadan her bakışında, artık nüfuz edemeyeceği ve anlayamayacağı kadar zorlaşan o dil engeli olmasa, Napolili fakirlerle kıyasladığında bu insanlarla daha iyi anlaşabileceğini düşündü Artemisia. Parasal açıdan sıkıntıda olduğundan sadaka verecek imkânı yoktu, gözlerini başka yöne çevirdi ve önünde dümdüz uzanan ufka baktı: Korkunç büyük bir gök, uçsuz bucaksız topraklar, birkaç solgun güneş ışığı belirtisi, her yerde su birikintileri ve küçük, gri tepelerin üzerindeki kara ormanlar. Başını içeri soktu ve Noy'daki hastalığından sonra, onu yol arkadaşlarının sohbetlerine katılma zorunluluğundan

muaf kılan bitkinliğin etkisiyle kendisini geriye doğru bıraktı. Yolculuğunun sonuna geldiğine inanamıyordu, bir acı kaynağı olan itibarını ve adını yeniden sırtlanmak zorunda olacağı bir gelecekten korkmaya başladı. Sarışın ve sim grisi yelelerine kadar çamura batmış dev atların çektiği büyük kayıklarla ağzına kadar su dolu kanallar boyunca ilerliyorlardı.

Gün doğmadan yola çıkmışlardı ve Calais'ye gün ortasında vardılar, ancak oradaki ışık seher ışığına benziyordu. İşte bir başka liman: Faaliyetleri renksiz denecek kadar donuk, açık ve gri havada siyah mürekkeple çizilmiş de bazı noktalarına sarı değdirilmiş gibi duruyor burada her şey. Burada da gemi direkleri ve halatlar karmakarışık, kördüğüm, demir atmış sıra sıra gemiler var: Ama o şatafatlı pruvaların sadmeleri, yelkenlerin ve olağandışı bocurgatların dönüşüyle halatların sarılışı ve bükülüşünden gelen ve tükenen sesler havanın, ışığın ve ara ara denizi yalayacak kadar alçalan, çekildiğinde ise ardında çırpıntısız ve siyah bir su bırakan sisin yoğunluğunda dinmiş ve örtük sanki. Hiç durmadan her dilde konuşan ve Artemisia'nın onu anlamamak için Türk olmaya bile razı olduğu Floransalı adam etrafına bakarak, "İşte okyanus denizi," diye ilan etti. Bu kelimeden çok etkilenmişti Artemisia. O denize okyanus dendiğini henüz bilmiyordu. Maceraperest ve dönüşü olmayan yolculukların okyanusu. Siyah, parlak, is yüzü görmemiş bir barakanın eşiğinde ilk kez sıcak bira tadarken —hemen mendiline tükürdü— hatıralardan kopuk, sınırsız ve insanlık dışı bir özgürlüğe doğru bir adım daha attığını hissetti. Napoli'nin, evinin, kendi doğurduğu Porziella'nın varlığı olasılıkların dışında kalmıştı işte; bir türlü kurtulamadığı Antonio'nun o dayanılmaz hareketini, o esmer kadının eline dokunuşunu ve sıkışını hatırlamak zor, hatta imkânsızdı. En eskilerden en yenilere kadar bütün anıları bulanıklaşmıştı, bir vadiye iniyordu sanki —keyifli bir inişti—, ama gökyüzü ağır ağır daralıyor, bir kova kadar küçülüyordu. Gemiye binmek için denizin yükselmesini beklediklerini duydu: Bu tabiri ilk kez duyuyordu, dünden ve yarından kopuk bir çocuk gibi merak içindeydi.

İngiliz denizciler tane tane ve az konuşuyor. Fazla kibirli olmadıkları doğru, diğerleri kadar bilgili de değiller: Uçar gibi gitmelerine rağmen denize güvenleri yok sanki. Artemisia bu sefineye binebildiği için şanslıydı. Gemi, Malta Şövalyeleri'nden bazıları adına seyrediyordu ve Artemisia'nın kimseye görünmemesine rağmen yolcular arasında bir kadının bulunduğunu duymuşlar, bu yüzden para kabul etmemişlerdi. Herkese alt güvertede kalma emri verilmişti, ancak Artemisia anlamazlıktan geldi ve dışarıda kaldı; mürettebat karşı çıkarcasına kafalarını salladıysa da kimse ısrarcı olmadı. Yol arkadaşı ayakları dibine çöreklenmiş, sarı gözlü, son derece uslu ve sessiz, siyah bir köpekti, kimin olduğunu kimse bilmiyordu ama bütün denizciler geçerken onu okşuyor, bisküvi veriyorlardı. Farkına bile varmadan yoğun bir sise daldı sefine, çanları hiç durmadan çalıyordu, sanki ayin başlamak üzereydi. İngiltere'de ayinden söz etmek imkânsızdı tabii, Artemisia'nın bildiği, burada ayinin sadece katolik olan kraliçe için yapıldığıydı; bilemediği şey ise, her zaman yaptığı gibi gireceği ve dinlenmek üzere sessizce bir sırada oturabileceği kiliselerden mahrum kalmasının kendisinde nasıl bir olumsuz etki yaratacağıydı. Bu pamuk yuvada, gözleri açık mavi bu sakin insanlar arasındayken Luthercilerin canavarlığı, asılan rahipler, canlı canlı yakılan katolikler hakkında tesadüfen duyduğu hikâyelerin doğruluğuna inanmak güçtü. Tıpkı kuşların arasında bulunmaya ve ötüşlerinin anlamını çözmek için uğraşmaya benzer bir ortam hâkim buraya, konuşma fırsatı ve dürtüsü burada bütünüyle son buluyor. Bu insanlarla ilişki, ölçülü ve çok sınırlı, bir suçluluktan kaynaklanıyormuşçasına rahatsızlık uyandıran işaretlerden ibaret; Fransa'da olduğu gibi iki sağırın değil, iki dilsizin yaptığı işaretler. Kendi aralarında da bir birlik kurmuyor İngilizler. Konuşurken dudaklarını kımıldatmıyor ve birbirlerine çok seyrek bakıyorlar.

Rüzgâr çıktığı için limana inmek olanaksızdı, bu yüzden bütün gece gemide kalınması uygun bulundu; gurup büyük bir hızla inmişti üzerlerine ve Artemisia bir cehennemin ortasında terk edilmiş esirlere benzediklerini düşündü. Her yer zifiri karanlıktı, sisin

içinde yaydıkları cılız ışıkla lambalar lop yumurtalara benziyor, çanlar hiç durmadan çalıyordu. Sefine her yöne yalpalıyor, köpek zar zor duyulan bir sesle karanlığın içinde viyaklıyor, Artemisia ise kapalı bölüme geçmek için bir yol arıyordu; eğer denizcinin biri tek kelime etmeden, sadece ittirerek ona yol göstermeseydi orayı asla bulamazdı. İçeride feryat figan ve inilti, civarda her zamanki tekneler. Bir yatak aramanın da faydası yoktu; Artemisia yere uzanmanın bir yolunu buldu, kesinlikle uyuyacağına inanıyordu: Denizin uğultusuna artık alışmıştı, bu uğultuyu uyuyarak yenmekten hoşlanıyordu. Şaşkınlık içinde yerlerine mıhlanmış o rahatsız gövdelerin arasında uyandığında kendisini taptaze ve her şeyi yapabilecek kadar güçlü hissetti: Deniz hafif köpüklü, gri ve kaymak gibiydi, sis dağılmıştı. Kocaman beyaz bir kaya gördü, bir kemik gibi tertemiz ve çıplaktı; o kadar yakındı ki alnıyla dokunabileceği hissine kapıldı. Kıyıdaydılar işte. Kör kırlangıçlar gibi çarpacakları, yanaşılamaz bir duvardı İngiliz toprakları. Ama çarpmadı sefine ve Dover göründü: Seyrek evler ve ıssız bir liman.

Küçük bir ülkeydi burası, mesafeler oldukça kısaydı, sesler ise fısıltıyı andırıyordu; tepeler, dümdüz uzanan çayırlar, ağaçlar, her şey karışla ölçülebilecek kadar küçülmüş izlenimi veriyordu. Gökyüzü burada da alçak, ancak yerin oranlarıyla sınırlı ve içbükeydi; yüksek dağlardan eser yoktu buralarda. Kümese benzeyen kulübelerin damları gri renkli kuru ot ve saman karışımıyla kaplıydı; arabaları da kendilerine özgü ve küçüktü. Atlar da küçük görünüyordu, ancak yakınlaşır yakınlaşmaz her şey ve herkes normal ölçülerine bürünüyordu, hatta uzundu bile insanlar, güzel ve güçlüydüler. Onları aşan upuzun boyuyla Orazio Gentileschi de oradaydı. İtalya'dan ayrıldığı günlerdeki kadar dikti, onlardan biri gibi duruyordu kalabalıkta; gözbebekleri gri rengini korumuştu; sakalı hayat doluydu gene ve henüz kırlaşmamıştı. Canterbury'de arabadan indiğinde, nereden çıktığını bile anlayamadan birden karşısında bulmuştu babasını; Orazio bütün benliğiyle oradaydı işte; eskil haline öylesine sadık kalmıştı ki Artemisia şaşıracak tek bir şey dahi bulamadı. Ama sürur vardı, sınırsız bir sürur. Orazio o

tüy gibi elini kızının omuzuna dayadı ve "Nihayet gelebildin kızım," dedi. Artemisia'nın bütün kederi dağıldı.

Artemisia, kraliçenin Londra'daki sarayına vardığında arabanın penceresinde oyalanıyor ve ağırdan alarak bir türlü inmek bilmiyordu; bunun nedeni kimliğinin bilincinde olmaması ya da öz değerinin hakkını vermemesi değil, yeniden kavuştuğu çocukluğuna ait bir unutkanlıktı. Hiçbir şey umurunda değildi. Hemen arkasında çeşit çeşit tuhaf bilezik ve gerdanlıklar arasında babasının uyuduğu, yaşadığı ve çalıştığı, insana güven telkin eden, emniyetli, bir evden ziyade bir depoya benzemesine rağmen koruyucu bir ev olabilme hassasının eksik olmadığı bir salon vardı. Bu mekânın kendine özgü bir haysiyeti ve yüceliği vardı. O uzun arkalıklı iskemleler ve sandıklar arasında Orazio, en doğru ışığı bulduğu, en uygun resim yapma şartlarını yakaladığı ve dingin olabildiği bu köşeye kimbilir ne zamandır konuşlanmıştı: Titiz bir ev düzeninden hayli uzak olsa da her bir nesnenin üzerinde, onun kişisel mührü ve yetkesiyle kurduğu, insanı küçümsemeyen hâkimiyeti okunuyordu; öyle ki Artemisia, en ufak bir şeye dokunup dokunmama konusunda tereddüt içindeydi. Dört bir yanda duran büyük ve orta boy tuvaller, yılların yorgunluğunun ve uzun bir geçmişi olan yöntemlerle ulaşılmış bir kusursuzluğun kanıtıydı; ve Artemisia bu geçmişi parça parça sökerek yeniden kurabiliyor, adım adım izlerini sürebiliyordu; Orazio'nun eserlerinin başarısındaki nedenleri, sıkı bir çalışmayla kazanılmış zaferleri, dikkatli ve incelikli bir becerinin izlerini bulabiliyordu; öyle ki bunlarla karşılaştırdığında kendi tarzı ona kaba ve mekanik geliyordu. Artemisia kendisini bir erkek karşısında hissetmiyordu: Değerlerinden hiç taviz vermemiş, hayatı boyunca aralıksız çalışmış, bugün hâlâ çalışan bir ustanın karşısında bir kadın değil, henüz işlenmemiş, ham bir öğrenciydi. Bunun güzelliğine varabilmek, onu duyabilmek doyumsuz bir mutluluktu. Orazio şimdi küçük tablolar yapmaya daha hevesli görünüyor ve hiçbirini, hiç kimseye göstermiyordu; resimlerin önlerinde durarak onları gövdesiyle saklamak, onları dayarken yüzlerini duvara çevirmek için türlü bahaneler buluyor ve resimle-

rine kızının bakmasına gönülsüzce müsaade ediyordu; fark etmişti Artemisia. Orazio küçük paletle çalışıyordu artık, en fazla beş veya altı renk kullanıyordu: İncecik, kıl gibi fırçalarını, toz boyalarını, şeffaf cilalarını bir dolaba yerleştirip özenle sakladığından sırlarını çözebilmek neredeyse olanaksızdı. Işık izin verdiği sürece çalışıyordu. Kızının arkası dönük ve sessiz kaldığı zamanlarda Orazio'nun dudaklarından donuk ve tekdüze bir ıslık yükselirdi: Gentileschilerin dingin ruh halini ve doğru, tam isabetli bir yorum bulduklarının işareti olarak hatırladığı bir tınıydı bu; küçücük bir kızken hep birlikte yaptıkları çalışmaların büyüsünü çağrıştırıyordu. Artemisia'nın huzuru o ıslıkla güçlenirdi, öyle bir huzurdu ki bu, irdelenmemeli, sadece tadına varılmalıydı. Kımıldamadan duruyordu: Tam arkasında yaşlı ressamın yeşil, lacivert, uçuk pembe ve düşük ayarlı altınla boyadığı üçgen dilimlerini bir araya getirerek ülkeler, insan gövdeleri, semalar, ipekler, çayırlar ve berrak suları bireştirdiğini biliyordu. Bir an için Artemisia'ya resim yapmayı bilmiyormuş gibi geldi, ve pencereden yayılan ışık huzmesinde hareketsiz dururken adeta sevinçle karşıladı bunu; babasını rahatsız etmemek için en iyi çözümün bir model gibi kımıltısız durması olduğunu düşünüyordu. Yanı başında boyanmakta olan resmin düzeninde, konuya göre yerlerini bulan dümdüz ve çimenlerle kaplı bahçeler, bulutlar, taşlar ve nehir, Orazio'ya boyun eğen kuzey ışığına ressamın tam istediği gibi başkaldırıyorlardı. Belki hâlâ öğrenebilirdi Artemisia: Sütçü kadınların şandallarıyla, yük taşıyan salların nehirdeki hareketleriyle, rengârenk giysileriyle eğlenen beyefendilerle ilgilenmiyordu. Yazmış olabileceği mektupların her biri birer resme dönüşmüştü şimdi; yeni bir dikkatin yeni imleriydi. Ne zaman tüm benliğiyle yoğunlaştığı zor bir işi tamamlasa, daha titiz bir çalışmaya soyunacağına dair yemin ediyor ve bir süre dinlenmeyi hak ettiğini düşünerek kendisini genç ve kuvvetli hissettiği zamanlardaki gibi kesin bir iman besliyor, umutla doluyordu. Orazio'nun en iyi arkadaşı Leydi Arabella bazen alt kattaki balkonuna çıkar ve —kraliçe İtalyan âdetlerini aynen sürdürdüğünden her öğleden sonra uyurdu— parmak uçlarında uzanarak

ona zarif bir öpücük gönderirdi. Artemisia ise hemen kızarır odanın içine doğru çekilirdi. Hafif hamilik kokan bu samimi yaklaşım Artemisia'ya bir sarayda, onu çağıran ve ardından hemen unutan bir sarayda bulunduğunu anımsatırdı. Hüzünlü ve çekingen bir hal gelmişti üzerine, hem babasını rahatsız etmemeye özen gösteriyor, hem insanların onu fark etmesinden kaçınıyordu. Bu durumda, gökyüzünün ne kadar erken karardığını, karanlığın kendisini nasıl yuttuğunu izlemek elindeki tek seçenek gibi görünüyordu.

Sıcak bira ikram etmeyi, uşakların kraliçenin özel misafirlerine sundukları av etinden kocaman rostoları kesmeyi öğrenmişti. Orazio ise İngilizlerin yaşam biçimine ayak uydurmuştu. Genelde dalgındı, aklı hep başka yerlerde olduğundan demir gibi midesine de güvenerek önüne ne koysalar yalayıp yutuyordu. Kızının hayatını, onu buralara kadar getiren kişinin bizzat kendisi olduğunu unutmuş görünüyordu. Ailesiyle yaşadığı zamanlarda olsa, Artemisia'nın şu sıralar yaptığı gibi elindeki nakışla saatlerce oyalanarak vakit harcamasına ve resim çalışmalarını bu kadar ihmal etmesine müthiş öfkelenirdi, oysa kızmıyordu şimdi. Tığ çekerken kadınlar bir sürü şey düşünür, oysa Artemisia hiçbir şey düşünmüyor, sadece iğnenin imgelere gömülüşünü izleyerek işliyordu: tekinsiz, dar bir patika, pırıl pırıl küçük bir kılıç veya kuşların karda bıraktığı minik izler olabiliyordu bu imgeler. Sık sık işaretparmağına iğne batırıyor, yüzünü acıyla buruşturarak çıkan kanı emiyordu. Böyle anlarda, içsel bir serzenişle birden sarsıldığını hissettiği olur, "Ne yapıyorum ben?" diye sorardı kendisine. Sonra tekrar başını eğer, sanki utanılacak bir şey yapıyormuşçasına kızararak bir düzeneğin çalışmaya hazır bekleyişini andıran, uysal bir karınca sürüsünün kıpırdadığını hissederdi içinde. Ayağa kalkmak hoşuna gidebilirdi aslında, ama gözleri babasının kambur sırtında konakladığı an tekrar huzur bulur, güven duygusu pekişirdi.

Bazı hafif ev işlerini yapmaktan zevk alıyordu, mendilleri yıkamak, bir tabağı veya kutuyu parlatmak gibi işleri yavaş yavaş sevmeye başlamıştı, müzmin ev kadınlarına mahsus bir edayla, ihtiyar babasının onun yardımına ihtiyacı olduğunu, Orazio'nun çırakların az önce süpürge yaparken havalandırdığı tozun da etkisiyle çalışma odasına çöken pislikte yaşamasını içine sindiremediğinden bu işlerin kendisine düştüğünü söylüyordu. Sayısız benzeri gibi düşünmeye, karşı cinsin işine saygı duymamasına rağmen erkeğin incelikten yoksun bir merakın nesnesi olduğunu kabullenmişti. Orazio birden ortadan yok olmayı ve nereye gittiğini söylememeyi âdet haline getirmişti; toz beziyle ve ucuna kuştüyü taktığı bir sopayla çerçevelerin, kartonların, rulo halindeki tuval bezlerinin, defterlerin ve eski mektupların arasına sokulmak Artemisia için başlıbaşına bir maceraydı. Düzenleme ve temizlik bahanesiyle her nesneyi kaldırıp bakıyor, merakla inceliyordu: Bir desenin çizildiği tarih, bir başın özgün modeli üzerine araştırma yapmaktan, okunaksız bir imzayı çözmekten müthiş bir haz alıyordu. Bunları yaparken keyifli bir çarpıntı duyar ancak hep tetikte ve hazır, her şeyi anında örtbas etmek üzere alesta beklerdi; kulak kesilir, Orazio'nun bu gibi saygısızlıkları cezalandırırken eskiden peş peşe yağdırdığı küfürleri yeniden duyacağını bildiği için diken üstünde olurdu. Eninde sonunda bir kumardı bu; ama suçüstü yakalandığı gün Orazio'nun hiçbir şey fark etmemiş gibi doğrudan köşesine çekilmesi ve her zamanki gibi işleriyle haşır neşir olmasıyla bu oyun da bütün tadını yitirmişti. Orazio'nun bu davranışı bilinçli bir âlicenaplık mı, yoksa basit bir dalgınlık mıydı? Bu kadınsı zaaflarından silkinip durmadan derinleşerek böylesine müstesna bir adamın sarp doğasını anlayabilmenin kıymetine ulaşması gerekiyordu. Bu farkındalığın sonucunda Orazio'nun yapmakta olduğu bir resmi eliyle ya da omuzlarıyla kapattığını gördüğünde Artemisia'nın duyduğu o hafif kızgınlık eridi birden ve öfkenin

yerini yapayalnız, çekilgen, kendisini dış dünyadan elinden geldiğince korumaya çalışan bir insanın ar duygusunun anlamı kaldı. Yanındaydı babası şu an, ama gene aynı uzaklıkta duruyordu; bir yıl önce onları ayıran binlerce mil kadar mesafe vardı gene aralarında; ama sevgisizlik değildi bu, dağılmaları önlemek üzere, giderek kilitlenen bir katılık ve sevgilerin doğurabileceği muhtemel acılardı. Hayatın tuzaklarını reddetmiş, zamanın işleyişine karşı savaşmıştı Orazio. "Francesco iyi mi, Giulio da iyi, değil mi?" Canterbury'deki karşılaşmalarında sorduğu bu iki soru meraktan ziyade, saldırgan bir emre benziyordu. Zihinsel huzuru için gereken olumlu yanıta, bir komutan gibi konuşlanmıştı; aldığı yanıt yaşadığı sürece —huzurunu bozanların vay haline— yetecekti yaşlı ressama.

Sık olmamakla birlikte, saraylı ressamların, Orazio'nun yarı efsaneleşmiş, yarı unutulmuş kapısını çaldıkları olurdu: İlk keresinde Artemisia, çok soylu giyimleri ve harbi tavırlarıyla İtalyan adabına göre biraz fazla taşkın kalan bu insanların baskınları karşısında bir istilaya uğradıklarından korkmuştu. Ancak hepsi birden, saygıya benzer bir duruşla aynı anda sustular. Dikkatli birisi bu tutumda bir istihza, örtük bir sakınma, önceden planlanmış bir gözlemleme niyeti, daha sonra kullanılmak üzere yapılan bir tarassut ve bir sohbet konusu biriktirme amacını sezebilirdi. Mahcup değildiler: Yeni gelen ve huysuz ihtiyarın gönülsüzce, üstünkörü takdim ettiği Bayan Artemisia'nın önünde reverans yaparak saygılarını sundular. Herkesin dahil olduğu içten kahkahalar başladı gene. Yalnız Antony adlı o güzel adam ciddiyetini koruyordu; bir kez olsun çıkarmadı eldivenlerini, onlara katılmadı. Diğerleri gibi, o da Felemenk Ülkesi'nden geliyordu, ama sarayı, ahırları ve hanımefendiler için burada kullanılan tabirle, leydi bir karısı vardı. İtalyancayı iyi konuşuyordu, nitekim Artemisia ile İtalyanca konuştu, ancak sohbetinde belirli bir mesafeyi koruyor, ortak sanatlarına hiç değinmiyordu. Orazio İngilizceyi sürekli hata yaparak, sabırsızca ve neredeyse öfkeli bir süratle konuşuyor, ya da başını öne eğerek kelimeleri yutuyor, Toskano ağzının etkisiyle te-

laffuzlarını bozuyor ve ağzından hoşlanmadığı lokmalar gibi çıkarıyordu. Buna rağmen anlıyordu onu bu beyler, çoğunluğu Flandra'dan gelen, Avrupa'nın en ünlü profesörlerinin son eserlerinin basılı olduğu kocaman kâğıtları elden ele geçirmeye başladılar. Orazio hiç konuşmadan her birini ayrı ayrı ellerine alıyor, soylu böcekleri andıran, fıldır fıldır dönen gözlerini dikerek imleri ve renkleri inceliyor ve sessizce geri veriyordu. Bir tek resmini bile kimseye göstermemişti. Hepsi yüzleri duvara dönük duruyordu, hiç kimse hiçbirini görmemişti bugüne kadar. Artemisia tahminlerinin çok üzerinde dikkat çekmesine rağmen yanlış bir kanıya kapılarak bu ilginin birkaç kişiyle sınırlı kaldığına hükmetmiş ve kendi yokluğunun kimse tarafından hissedilmeyeceğini düşünerek oradan sessizce ayrılmıştı.

Birlikte olmaktan mutlu olduğunuz hoş sohbet insanların bulunduğu bir salondan çıkıp kapıyı arkanızdan kapatmanın ne demek olduğunu bilmeyen var mıdır? Artemisia'nın midesinde derin bir oyuk açan ve adımlarını ıssız ve hafif kılan şey hızla geçtiği koridorların soğuğu değildi yalnız. Kraliçenin kendisi için layık gördüğü büyük tavan arası odasında, leydilerin oda hizmetlileri, uşaklar, yaşlı hizmetkârlar ve hiç yerinde durmayan, saat başı merdivenleri inip çıkan ve merdivenler dar olduğu için her rastlaştığında kenara çekilerek yol vermesi gereken insanlarla birlikte kaldığından odasına varabilmek için bir sürü merdiven çıkması gerekiyordu.

Somerset House'un çatıları üstündeki oda büyük ve aydınlık. Ayrı ayrı değerlendirildiğinde muhteşem olmalarına karşın birbirleriyle uyumsuz, sarayın ihtiyacına göre yerleri akşamdan sabaha değişebilen mobilyalarla döşeliydi. Tüketim aşırı boyutlara ulaştığından sarayda para sıkıntısı yaşanıyordu, dolayısıyla eşyaların yerinin bir kanattan ötekine durmadan değişmesi olağan bir durumdu. Artemisia'nın odasına girip, içinde beklenmedik bir misafirin, bir genç kızın veya orta yaşlı şişman bir kadının uyuduğu kolonlu ve perdeleri örtülmüş yeni bir yatağın ilave edilmesi oldukça sık yaşadığı bir şeydi. Henriette'in sarayında bu gibi olaylara sık rast-

lanıyordu. Ancak böyle durumlar dışında oda, sanki tıklım tıklım insan kaynayan bir sarayın üzerinde değilmiş gibi ıssız, soğuk ve uzak olurdu, kraliçenin seralarından nadiren beyaz tavus kuşlarının ötüşleri ulaşırdı yukarıya. İkinci kapıyı da kapattıktan sonra, üzerinde hâlâ taslak halinde bekleyen tuvalin durduğu resim sehpasına doğru adımlarını yavaşlatmadan yürümeye devam etmesi için cesaret gerekiyor. Resim sehpası pencerenin yanında duruyor: Pencerelerin özgüvensiz ve isteksiz insanlar için sığınak olduğunu herkes bilir. Bu yüzden, yüksekten de baksa, gri meralar, demir rengi bir nehir, kışa özgü bir sisten oluşan aynı manzarayı görüyor her seferinde ve belirli bir nedeni olmasa da Artemisia bir kez daha büyüleniyor: Güncelliğin, beklenmedik hiçbir olayın ulaşamadığı bir dünya dün nasıldıysa bugün de aynen duruyor karşısında. Oturuyor: Artemisia mağrur, oturarak çalışıyor artık, göğüslemek istemediği bu küçük resmin konusu gene *Susanna ve İhtiyarlar*. Buralarda büyük resimler revaçta olmadığından boyutlarını küçük tutuyor. Üstelik modeli de yok: Cildinin muhteşem bir ışığı olduğunu bildiklerinden Lombardialı bir ahçının kızı o sarışın Nina gün boyu babası ve yabancı ressamlar için çalışıyor. Bu durumda ona zaman ayırması çok zor, hem nedendir bilinmez, bugüne kadar Artemisia'nın kadın modelleri hep esmer olmuştur. Paletin üzerindeki renkler de kurumuş: Daha resme başlamadan yoruluyor son günlerde. Bu iklimde bütün renkler kirli ve mahzun duruyor hem. Bir beddua almış olmalı ki geldiği günden beri sanatının yerini giderek başka işler alıyor: İşte her tarafı çatlamış ve kireçleşmiş bir üstübeç topağını sıyırıyor bıçağıyla; bu işin bir tencereyi temizlemekten bir farkı yok onun için. Bu arada, bahçelere yayılan ışığın etkisiyle yapışkan bir kıvam alan grinin tonu ve gölgeleri koyulaşıyor, nesnelerin hatları belirginleşecek yerde bulanıklaşıyor. Bu ülkede günler çok kısa, çalışmak için ancak sabahları uygun bir zaman yakalayabiliyor, bu saatlerde bile, resme başlar başlamaz tuval dümdüz ve yağlı bir satıha dönüşerek ressamlığın zevkini alıp götürüyor. Kulenin büyük çanı çalıyor ve bıçağın çıkardığı gıcırtıyı bastırıyor; çanlar öyle soğuk, öyle delice ve şiddetle çalıyor ki,

Artemisia böyle bir şeye ilk kez şahit olduğunu düşünüyor ve yaşamakta olduğu sürgün o an öylesine saçma geliyor ki bu noktada şikâyetin de bir anlamı kalmadığına inanıyor. Papa'ya başkaldıran sadakatsiz adlarıyla dalalet içindeki kiliselerin büyüklü küçüklü çanları hep birden çalıyor: Yukarıda, bu sisli göklerde avare dolaşarak neşeyle bağırıp çağıran hayaletler var. Babası benimsediğine göre, onun da bunlara dayanması ve anlamaya çalışması gerek. Parmaklarından sarkan kalın bıçakla, kendisine benzeyen bir imgeyi, İngiltere'de yaşamaktan ve ressamlık yapmaktan mutlu, olgun bir kadının imgesini kurmakta zorlanıyor Artemisia. Yarına bırakmalı bu işi: Karanlık her yerde, yer altında bile aynı karanlık var.

Kışın sonunda İtalya'dan ulaşan ilk mektuplarla birlikte, dünyaya hâkim olan sağırlık sanki azalmıştı. Aslında bunun asıl sebebi, deste deste ödenecek faturalar gönderen ve lafı uzatmadan annesinin hayır duasını dileyen Porziella değil, Francesco idi: Geride bırakılmış olmanın kuyruk acısını uysal doğasıyla aşmıştı; iyi fiyata satılan tablolar hakkında kısmi ama ayrıntılı haberler veriyor, Artemisia'nın ne büyük övgüler topladığını, döndüğü zaman kesinleşmiş siparişler alacağını müştuluyor, ablasını oradan alması için ondan gelecek en ufak işaretin bile yeterli olacağını, derhal yola çıkabileceğini bildiriyordu. Uzaklıktan kaynaklanan ve saraya yazıyor olmasından beslenen bir çekingenlik hissediliyordu ifadelerinde; bir yandan da, ona duyduğu sevgiyi tam anlamıyla aktarabilmek uğruna, alışkın olmadığı cümle yapılarıyla boğuşuyordu: "Sizin uğrunuza yapacağım hiçbir şey bana ağır gelmez saygıdeğer kız kardeşim," diye yazmıştı. İşte tam bu sırada kraliçe takdim gününü belirledi: Ressam, üç gün sonra tek başına gidecekti kabule. Ani kararları ve tereddüt karşısında öfkelenmesiyle tanınan Orazio bir vakitler hoşlanırdı emrivakilerden, ancak bu durum keyfini kaçırmış, bu kabul davetini sanki hiç beklemiyormuş gibi giderek aksileşerek söylenmeye başlamıştı: Artemisia dağınık

mobilyalar arasında dolaşırken sağa sola tekmeler savurduğunu, onu bunu ararken bir şeylere çarptığını, diğer bir şeyi öfkeyle itişini, bu yüzden işini ihmal ettiğini fark etmişti. Babasının yıllardır dost olduğu kraliçe ile nasıl ve ne zaman görüştüklerini bir türlü kestiremiyordu; çocukluğunda çok önem verdiği şeyleri öğrenmek istediğinde yaptığı gibi işi şımarıklığa vurarak sormaya kalksa, babasının o eski, çelik gibi dalgınlığı, yanıt vermeyi reddedişindeki amansız sabrı dikilecekti karşısına, biliyordu. Dönüp bakmadan, başını bile kaldırmadan, "İşte..." der geçerdi ihtiyar: Bu sorgulama yüz kez de yinelense, uzak ve yararsız bir algılamanın göstergesi olarak aynı kelimeleri yüz kez tekrarlardı. Ama yinelemiyordu sorusunu Artemisia. Akşam olduğunda yorgunluk gençlere özgü bir hızla, kurşun gibi çöküyordu babasının üzerine; kendisiyle ya da resimle ilgili olmayan fiil ve seslerin dışında kalan dünyadan korunmak istercesine tek elini —o hafif, güzel eli— gözlerinin üzerine kapatarak yiyordu akşam yemeğini. O anlarda değil bir kadının boş lafları, başka hiçbir ses ulaşamazdı artık ona. Bir defaya mahsus olmak üzere, kraliçenin gönderdiği haberle birlikte bu âdetini bozmuştu. Artemisia babasını endişeyle izliyordu.

1610, 1615 tarihini taşıyan bu hiddet ve kınamalar savrulan tozlarda yankılandı. Öfke yüklü bir sessizlik ve aşağılanmayla, sürgün, ayrılık ve kayıtsızlıkla geçen yıllar bir saatlik bu sürenin ağırlığından daha hafif sayılabilirdi. Temenni ve vesveselerinin olgun kadının yüzünde gözle görünür bir dehşet ifadesi uyandırdığını göremeyince, "Seni orospu seni, kalkacak mısın sen yerinden?" diye bağırdı kızına. Yıldırım şiddetindeki yirmi cümlenin sonunda Artemisia, İngiltere kraliçesi Fransız Henriette hakkında sormayı bile aklına getiremeyeceği her şeyi öğrenmişti. Gizli bir muhbirden gelen çok özel, iştah kabartan bilgilerdi. "Ellerini övmelisin, zira çirkin olduğunu bilir; bir de babasına benzediğini söyle." "İkram ettiği hiçbir tatlıyı yeme sakın, lezzetleri korkunçtur." "Kraliçe aptal değil, sadece tuhaftır, bunu sakın unutma, tek kelime yetersiz kalır, üç kelime fazla gelir." "Olur da yüzünü öperse, sen onu öpme, bildiğim bazı şeyler var ki söylüyorum." Bir keresinde, ken-

di kendine söylenerek, "Zavallı kadın, kimbilir kaç portresi kalacak gelecek nesillere?" demişti. Küstahlığa varan sözleri ve kararlı tutumu ile sabırsızlığı ve bazı önemsiz, küçük ayrıntıları betimlerken heyecanla kasılışı taban tabana zıttı. Artemisia'ya nasıl giyineceğini ve saçlarını nasıl tarayacağını sordu. Giyeceği elbiseyi kızının gardrobundan bizzat kendisi seçmek istedi; koridorları kurşun adımlarıyla arşınladı, yıllardır görmediği merdivenleri çıktı, indi; uşaklar ve oda hizmetçileri şaşkın, korku içindeydi; yolunu şaşırdı, hatta dalgınlıkla kabul salonunda bekleyen Pers heyetini yardı geçti, gizli konseyden çıkmakta olan X. Lord'un ayağına bastığında eli hâlâ göğsündeydi. Nihayet kızının odasına vardı, hızla ve ısrarla kapıyı çaldı ve bir ağaç gövdesinin düşmesi gibi girdi içeriye; nazik hareketlerle, tek tek elden geçirerek etek ve ceketleri seçmeye koyuldu. Bir kadın veya melek olarak poz veren bir modeli giydirmek için sandıklarını karıştırıp beğendiği şeyleri seçerken de böyle yapardı; ketenler asla istediği kadar ince, ipekler bir türlü istediği kadar açık renk ve yumuşak olmazdı. Açık mavi brokar bir eteği ve bir miktar danteli bir kenara ayırdı ve sonra durup kızına baktı: Bir teslimiyet içindeydi Artemisia, başını öne eğmişti ve ürkekti; güvenilmez bir gençkızın eskil figürünü, istem dışı bireştiriyordu kendisinde. Sürekli kuşku uyandıran ve hor görülen kızına karşı güvensizliğini düşündüğünde —lanetli kadınlar—, bilgeliğe ermiş ihtiyarın içi sızladı. Yumuşak ve hafif elini o sarı saçların dolgunluğuna değdirdi; ne kadar çok resmetmiş, ne kadar az okşamıştı onları: Huzurlu bir ışık yayıyorlardı. Parmakları ağır ağır boynuna, narin omuzuna doğru kayarken dalgın, "Lâcivert yakışıyor sana," diye fısıldadı ve çok hüzünlü bir düşünceden yorgun düşmüş gibi kamburlaşmış, ayağa kalktı; sonra birden sertleşti gene ve sinirli sinirli, "Hediyen hazır mı?" diye sordu. Resim sehpasında duran tuvale hiç bakmadan, yüzleri duvara dönük tablo yığınına kuşkuyla takıldı gözleri. Kendisi tek bir tuvale bile dokunmadı; Artemisia'nın kendi elleriyle onları birer birer ona doğru döndürerek göstermesini bekledi. Londra'ya geldiğinden beri ne kızının çalışmalarıyla ilgili bir soru sormuş, ne de tamamlanmış

tabloları görmeyi istemişti. Şu anda süren inceleme ürkütücü bir yavaşlıkla ilerliyordu; öyle ki gözbebekleri bir tuvalin üzerinde pıhtılaşmışcasına kımıltısız duruyor, sonra tekrar harekete geçerek sanki tuvalin içini okuyor ve delip geçiyormuşçasına yıldırımsı bir girdapta dönüyordu.

Tablolarını babasına en mükemmel ışıkta sunmaya hazırlanan Artemisia yanında dimdik durduğu resim sehpasına her birini sırayla yerleştiriyordu. Yüreğini daraltan o mahcubiyet, helecanlı bir gayrete dönüşmüştü şimdi, ama çok dikkatliydi; kendisini bütün açıklığıyla, olduğu gibi sunmaktaydı babasına. Tuvallerin üzerinde gizlemek, örtmek istediği hiçbir şey yoktu, başarılı olsun veya olmasın çalışmalarıyla serdedilmiş olmaktan hicap duymuyordu. Bir yüzü veya bir kumaşı yeniden yaratırken, etkileyici bir ışığı keşfederken, tuvalin yüzeyine güzel ve güçlü bir ifade katacak bir boyanın inceltilmiş katını yayarken sıcacık kaybolduğu günlerin yegâne tadı ve ruhuydu o resimler. Bir doktorun, günah çıkardığı bir rahibin önünde bile bu kadar samimi, bu kadar mütevazı olmamıştı bugüne kadar Artemisia. Sadece anlık bakışlarla, soylu ve gizli bir dil konuşuluyordu şimdi aralarında. Gizli olmasına karşın gene de insan hayatının ötesinde gözle görünür tüm dünyayı ve koca bir zamanı kucaklayan, mührünü ve hükmünü Orazio'nun taşıdığı, ustaların bengi akademisinde konuşulan bir dildi bu. Gerekli bir sessizliğin ardından sanat üzerine özgür ve etkileyici sözleri paylaştılar ve yaşın, cinsiyetin, dahası akrabalığın ötesine geçen tılsımlı bir ifade eşitliği kuruldu aralarında. Hiçbir geçerli nedeni olmadan tek başına vatanından ayrılan evli barklı o tuhaf kadının —mutlaka böyle düşünmüştür herkes— haklılığı kanıtlanmıştı işte. Bu eşsiz saygı ve takdir, bu vefalı bilinçlendirme karşısında Artemisia kendinden emindi artık, mutluydu, içi içine sığmıyordu. Erkek ve kadın değil, baba ve kız evlat da değil, iki ruhtu onlar şu an. Gördüğü hürmetle özgürlüğe ulaşan ve kendisini kanıtlama hevesinin ateşinde eriyen kız evlat cesaretle alnını ve gözlerini kaldırıyor işte. Zorlukları açıklıyor ve netleştiriyor, nihayet meramını anlatıyor, hiçbir azap duymaksızın hatalarını kabul edi-

yor; başardığı her şeyin tadını tevazuyla çıkarıyor; gülüyor hatta, güzel bir şakaya güler gibi gülüyor. Hafif bir haz sarhoşluğu bu: Yumruğunu erkeksi bir edayla kalçasına dayamış; giysilerinin kaskatı genişliği içinde sıkışan gövdesini, kadınsılıktan biraz mahrum olsa da sergiliyor. Ne masum bir duruş! Ah bu kahrolası resim sanatı! "Şuna kesinlikle inanıyorum ki, Baglioni dahil Romalı ressamların hiçbiri, yandan görülen bir sokak aralığını böyle güzel kısaltmaya cesaret edemezdi," diyor Orazio, "Hayır, bırak sen bu manzara resimlerini, sana göre değil onlar." Şu anda Artemisia'nın hayatı, babasının verdiği ilk resim derslerinden başlayarak gençliğinin münzevi ve çilekeş çalışmalarının içinden geçip Orazio'nun tıpkı Via della Croce'deki arkadaşları ve Roma'nın en usta ressamlarıyla yaptığı gibi, onunla da şeffaf, duru bir kararlılık ve kesinlikle konuştuğu bu güne uzanan ahenkli bir akışı izliyor. Erken yaşta kaybedilen bir onurun nicedir çözülmekte olan bir ruha tamir edilerek geri verilmesinden doğan, kimsenin bozamayacağı bir mutluluk bu. Birçok kez bir öneriden bile mahrum bırakılmış, iki kez aldatılmış bir kadın olmasının önemi yok. Kesin olan şu ki bir ressamın adı konuyor bugün: Artemisia Gentileschi.

Tam bu sıralarda, altı ay öncesine dair Artemisia ile ilgili haberler, sanki yeniymiş gibi saray çevrelerine yayılmaya başlamıştı. İtalyan bir kadın gelmiş, ünlü bir ressam, kraliçenin himayesindeki o yaşlı Gentileschi'nin kızı diyorlar. Güzel ve genç. Aslında o kadar genç de değil, ama çok hoş ve Papa'nın iblisi kadar kibirli, Cenovalılar gibi hep siyah giyiyor. Hayır, Cenova tarzında değil, İspanyollar gibi giyiniyor. Napoli'den gelmiş, hayır Madrid'den, Cizvit papazları göndermiş, casus olabilir mi? Saraylı hanımefendiler, her biri kendi şahsi nedenlerinden ötürü dudak bükerek hakkında konuşmaya lütfen tenezzül ediyorlar, bazıları da konuyu değiştirip, Semerkant'ta yaşayan bir rahibin leydi Arabella'ya hediye ettiği mavi tüylü yeni maymundan söz etmeyi tercih ediyor. Leydi Arabella her zamanki fütursuz bahanesini ileri sürerek biraz rahatsız olduğunu belirtiyor ve istiridye biçimindeki özel odasında, Orazio'nun *Musa'nın Kurtarılışı* tablosunda resmettiği Gala-

tea'ya* benzemeye özenerek, üzerinde şeffaf keten bir gecelikle, uzanmış vaziyette kabul ediyor yakınlarını. Kadın kılığına girmiş bir sevgili olabilir mi bu ressam? Papa'nın darağacından kurtardığı bir katil? Papa'nın piçidir belki? Köpek soyundan birisi; çingene mi yoksa? Çingeneler sarışın olmaz ki. Her neyse, onu gören var mı aranızda?

Fransız kraliçenin erkek, kadın ve genç çocuklardan oluşan hizmetkârlarıyla kaynayan o korkunç merdivenlerde, alçak kemerli koridorlarda, en azından yüz veya bin tanesi mutlaka görmüş olmalıydı onu, ancak her biri kendine göre bir fikir geliştirmişti; kimine göre denenmekte olan bir terzi, bir başkasına göre bahçıvan Smith'in dul karısı, döşemeci Robert Todd'a göre, nedendir bilinmez, bir şarkıcıydı: Gece meyhanede biraları peş peşe devirirken sahne kadınlarının yakından neye benzediklerini öğrendiğini, isteyen herkesin onlara sarayda rastlayabileceğini, üstelik müthiş kendini beğenmiş olduklarını söylüyordu. Bu leziz haber salonlardan sofalara doğru indikçe her kadın dikkatle inceleniyor, hizmetçi kadınlar şakayla birbirlerine, "Hey, Artemisia sen misin?" diye soruyorlardı. Yatağını yapan Mary Jones onu "ufak tefek bir sarışın" olarak tanımlıyordu ama kimse inanmıyordu kıza. Gerçek şu ki Artemisia artık odasını gelip geçici misafirlerle paylaşmıyor, her akşam ateşi yakılmış buluyordu. Babasını ziyarete gittiğinde dikkatleri üzerine çekmeden geri planda kalması olanaksız hale gelmişti. Taktıkları incilerin ışıltısı ve mantar şeklindeki kocaman şapkalarının gölgesinde kırmızının türlü tonlarının yansıdığı yanaklarının pırıltısıyla betimlenebilecek Felemenk karıları eşliğinde yürüyen diğer sanatçılar onun önünde samimi reveranslar yapıyordu artık. Flandrada kadınlar resim yapmaz; hele böyle açıktan açığa, asla. Kocalarının burnunun dibinde gün boyu resimle iç içe yaşayan bu hanımların birçoğu erkekleriyle aşık atmaya çalışan bu kadına merak, hatta obur bir öfke besliyor, ancak bunu göstermekten çekiniyorlardı. Gerçekten doğru olabilir mi? Babasının bir numarası ol-

* Homeros ve Heseidos'ta adı geçen Nereus kızlarından biri. –*ç.n.*

masın? Birçoğu umarsız bir kedere varan, itiraf etmedikleri ezik bir hayranlık ve hasetle bakıyor, sorup soruşturuyorlardı. Van Dyck Beyefendi o gözdeye nasıl davranıyor, baksana. Şu anda kaçınılmaz soruyu Artemisia'ya sormayan tek kişi gene oydu: Bu şehirde, bu sarayda bulunmaktan memnun musunuz? Gerçek şu ki, hanımefendiler için ifa ettiği portreleriyle ünlü ressam Van Dyck bile sonunda Artemisia'nın o zarif kibri karşısında gevşemiş ve ona gerçekten dostça yaklaşarak İtalya'nın güzelliklerinden, Roma, Napoli ve Palermo'dan o kadar rahat söz eder olmuştu ki Artemisia onunla daha önce İtalya'da tanışmış olabileceklerini bile düşündü. Cenova ve harikaları için ne demeli? Şehrin bütün sokaklarını köşe bucak tanıyor, ünlü ailelerin adlarını anıyor, kendi zamanının muhteşem, güzel kadınlarını hatırlıyor. İç çekiyor sonra ve o şaheser Pietra Spinola'nın adını anıyor: Bir mucize bu. Hâlâ hayatta mı? Alev alev, evet diyor Artemisia ve sevdanın al rengi yanaklarına yürüyor.

Onu başarıya götüren ama bozgun tehlikesini hep içinde taşıyan bir komplo senaryosuna benziyordu bütün bu olup bitenler: Sıradanlığın karanlığından muhteşem bir dirilişti; hüzünlüydü hem, zira herhangi bir kanıta dayanmayan bu saygı dolu iltifatlarda onu eski haliyle tanımayan, ne kadar küstah, baskıcı ve kibirli olduğunu bilmeyen, başarıya ulaşabilmek için her yolu denemiş olduğundan bihaber olan bu dünyanın onu azad edecek bir anlaşma sunmakta olduğunu sezinliyordu. Ya kraliçe onu beğenmezse? Bütün bu laf kalabalığından sabrı taşmak üzere olan babasına bakıyor şimdi, bütün benliği çok farklı ve içten bir tevazuyla doluyor; öyle ki geceleri, insan olarak duyduğu hüznün nedenleriyle baş başa kaldığında Antonio'yu ve esmer karısını içi yanmadan selamlıyor, Porziella'yı annelik duygularıyla bağrına basıyor, özellikle Francesco'dan özür diliyor, kendisine ne kadar bağlı olduğunu ona bir türlü anlatamamış olmanın azabını yaşıyor. Şu anda insanın sevdiklerini, yaşamları bizden sonra sürecek olanları düşünerek bir vasiyeti huzur içinde nasıl yazacağını biliyor artık: Hâlâ sürdürüyor olmaktan mutlu olduğu, her şeye baskın çıkan bir resim yapma

arzusunu geriye kalan zamanı boyunca kullanmak üzere saklı tutuyor. Hal böyleyken kraliçeye takdim edilmesinin amacı ne olabilir? Bir gece, babasının nefret ettiği kuzu haşlaması servisini yaparken bu soru üzerinde yüksek sesle düşünmesine ramak kalmıştı: Orazio masadan kalktı ve bir dolaba doğru seğirtti, uzun uzun karıştırdı ve elinde küçük bir şişeyle gene ışığa doğru yaklaştı. Dikkatle baktı, ışığa tuttu, mantarını açtı, kokladı ve masanın üzerine, kızının tabağının yanına bıraktı. "Bu cilayı," dedi, "Antwerp'te bile bulamazsın, mavi ipeğin gölgeleri için eşi benzeri yoktur. Göreceksin, Henriette hep mavi giyer." Göz kırptı kızına ve yemeğinin başına oturdu, kendisinden öyle hoşnuttu ki kuzu etini nasıl yalayıp yuttuğunu bile fark etmedi.

Huzura çıkmadan önceki pazar günü Fransız, İspanyol ve İtalyanlarla birlikte kraliçenin şapelinde yapılacak ihtişamlı ayine katılması gerekiyordu; İtalyanların sayıları azdı, tıpkı Orazio gibi onlar da Londra'da ayine pek gitmezlerdi. Artemisia inanılmayacak kadar güzel bir güneşin altında yürüyerek gitti kiliseye, katoliklerin kasvetli kılıklarını seyretmek üzere bütün Londra burjuvazisi oraya üşüşmüştü. Artemisia inadına, yakası açık bir ceket giymişti; modası geçmiş dantelli elbisesi ve elinde yelpazesiyle ayine gelen leydi Arabella'nın maiyeti arasında kendisine oturacak bir yer buldu. Yanakları ay gibi, incecik tüyleri ve perçemleriyle gümüş çiçeklere benzeyen, yüzlerinin pembeliği de ifadeleri kadar sert olan iki İngiliz güzeli arasında açık tenli sarışın yüzünün bile morumsu bir renge dönüştüğünü hissedebiliyordu. İki kız, kafalarını oynatmadan aralarında konuşuyorlardı, ancak içlerinden biri, Saraylı beylerin arasındaki gencecik kardeşlerini ya da kuzenlerini selamlarken bir an için buz gibi bir ışıkla canlılık emaresi gösterdi. Onlar da tıpkı kadınlar gibi çifter çifter gelmişlerdi ve gri pelerinleri içinde herkese tepeden bakıyorlardı. Tenleri uçuk buğday rengi, dudakları dolgun ve kırmızıydı. Hafif bir teşvik sezdiklerinde bile, hiç eğmedikleri kar beyazı alınlarında soruların, gaddar şakaların ve dile dökülmeyen av çığlıklarına benzer, denetimsiz bir arzunun pırıltıları yanıyor, sonra her biri soluk bakışını tekrar baş-

ka bir yöne çeviriyordu. Tek seçenek, herkesin yaptığı gibi, boynu kolyelerinin üzerine katlanmış, koyu kırmızı ermin kürklü, uyuyor görünen çok şişman bir kadının oturduğu Kraliyet tribününe dikkatle bakmaktı. Eski püskü ve tuhaf elbiseler giymiş biri kadın diğeri erkek iki yaşlı ve hüzünlü cüce bir kitap ve birkaç yastık getirdi kadına: O kimseye aldırmıyor, belden yukarısını belli belirsiz öne arkaya sallıyor, midesinin üzerine bıraktığı alçı rengi ellerinin arasında duran kocaman incilerle dizilmiş tespihini hızla çekiyordu. İncilerin ve taşların sahte olduğu rivayet ediliyordu. İngiliz kraliçesinin ve Fransız kralının yaşlı annesinin çevresindeki her şey sahteydi aslında; oğlu tarafından kovulan yaşlı kadın burada da hüsnükabul görmüyordu artık. Aşırı miktarlarda reçel yediği ve kendisine verilen paranın bu gibi aptalca masraflara yetmediği de söylentiler arasındaydı. Sarayda herkes arkasından gülüyordu: Güçlü, kaprisli, her şeye burun kıvıran Toskana'nın en zengin prensesi, Avrupa'nın en muhteşem kraliçesi koca Maria'ydı o. Floransa' da ona tanrıça derlerdi: Kim hoşuna gitse kıymete biner, prens olarak Paris'te kendine bir yer hazırlardı. Ağzına kadar dolu, sandık sandık mücevheri, bir yılda ancak birer kez giyebildiği pırlanta işli binlerce elbisesi vardı bir vakitler. Şimdi ise kala kala eprimiş elbiselerini koyduğu bir şifonyere kalmıştı; temiz giyimli, açık mavi bakışlı İngiliz yılanlarının arasında tozlu ve cenaze kokan elbisesiyle oturuyordu şu an. Sadece yeme arzusu kalmıştı. Kral Charles, eskiden Fransa kraliçesi olan bu İtalyan kadının varlığına artık dayanamadığından çok yakında buradan da taşınması gerekiyordu.

Henriette gürültülü ve ağırbaşlılıktan nasibini almamış bir kalabalık eşliğinde içeri girdiğinde Artemisia derin bir nefes almaktaydı. Bir yanında kamçısı, sahte buklelerinin altında boynu yokmuş gibi görünen kraliçe, sanki ahırlarda yürüyormuş gibi ilerliyordu. Peşinde pantolonları kırmızı, beyaz ve açık sarı şeritlerle süslü Fransızlardan oluşan rengârenk, ahenksiz kuyruklar oluşmuştu; yüzleri boyalı Fransız hanımlar, kimi kuşaklı kimi kuşaksız bir sürü papaz, siyah, beyaz, koyu kırmızı ve gri giyimli bol sayıda keşiş vardı aralarında. Diz çöküp dua edeceği tabure iki kişi-

ye göre hazırlanmış olmasına rağmen kraliçe tek başına diz çökmüştü. Artemisia'nın gözünü alamadığı, tribünde duran zavallı, koyu kırmızı papağan pek ötmediği için mumyalanmış bir kuşu andırıyordu: Yıllar önce Torrigianilerden biri "inanılmayacak kadar ebleh ve kibirlidir kraliçe, yegâne güzelliği cildinin rengidir; gel de sinirlenme şu zenginliğe!" demişti. Ayin başladı. Oturur durumdayken kraliçenin bacakları görünmez oluyordu; küçük başının altında omuzları bir işçininki kadar kalın ve yapılıydı, nitekim bir çift omuzdan ibaretmiş gibi duruyordu. Yaltakçıları ile arasındaki mesafe uzaktı, bu yüzden tıpkı annesi gibi o da terk edilmiş, neredeyse dışlanmış ve yalnız, gülüp eğlenilecek bir figürden öteye geçemiyordu.

Ancak Artemisia'nın kendisine takdim edileceği ertesi gün geldiğinde yalnız değildi kraliçe. Üzerlerinde İngilizlerin çok hoşlandığı küçük ve modası geçmiş kısır resimlerin ve minyatürlerin asılı olduğu, duvarları koyu renk ahşapla kaplanmış orta büyüklükteki bu oda kasvetli ve alçak tavanlıydı. Görevlerini yerine getirirken çıkardıkları hışırtı ve tıkırtılarla soylu hanımlar ve nedimeler kraliçenin başına üşüşmüşlerdi. Yaklaşık her dört kişiden biri rahibeydi; tertemiz, zeki ve çalışkandılar, bellerine beyaz bir önlük bağlamışlardı. Kadınlardan oluşan ve kuş yuvasına benzeyen bu kalabalıktan gözlerini ayırmayan erkekler, duvarların dibine çepeçevre sıralanmışlar, eşekarılarının inatçı atılganlığıyla birbirlerini eziyorlardı; her yedi erkekten biri rahipti ve cüppe giymemiş olmalarına rağmen ayin yönetiyormuş kadar işgüzardılar. Artemisia'nın önünde ayaklarını sürüyen, çok yaşlı bir vekilharç yürüyor, onun arkasından ise kumaşa sarılı hediyeyi taşıyan, çıplak dizleri kemikli, cılız ve genç bir uşak geliyordu; Artemisia'nın kraliçeye armağanı Azize Agata'nın göğüsleri kesik tasvir edildiği bir tabloydu: Orazio'nun tuhaf seçimi! Artemisia'nın amacı bir kraliyet odasında, böylesine şanlı şerefli bir fırsat karşısında duruşunu bozmadan ve heyecanını denetleyerek kalabalığın arasında yolunu bulmak ve güvendiği yegâne meziyet olan tevazu ile vakarı şahsında bütünleştirebilmekti. Ancak çok geçmeden, babasının armağanı olan Fe-

lemenk stili siyah elbisesinin eteklerini kollamak zorunda hissetti kendisini; böyle bir terbiyesizliğe daha önce hiçbir yerde rastlamamıştı. Tez canlı atılımlar, kararlı hamleler ve tantanalı bir sürü olayla karınca yuvası gibi kaynıyordu daracık oda. Çabuk davranmalıydı ressam, kimsenin kaybedecek zamanı yoktu. Bir an olsun durup kendilerine bakma ve kendi halleriyle yüzleşme cesaretinden yoksun olmalarına karşın hemen hepsi bencil ve kaypak bakışlarını dikmiş onu inceliyordu. Ayakları ezildi ressamın, kollarından birinin danteli bir yere takıldı ve yırtıldı. Vekilharç arkasına baktı ve çabuk olmasını işaret ediyordu ki Artemisia ayaklar altında ezilen eldivenini almak için eğilirken neredeyse düşüyordu. Bu sıcak gövdelerden yükselen nefesler ve boğucu buhar pencerenin yanındaki hafif havada yoğunlaşıyordu. İleride, etrafı kuşatılmış bir boşlukta kraliçe oturuyordu. Onun hemen yanı başında, biraz yukarısında duran ve kimse görmüyormuş gibi büyük bir rahatlık içinde, huzurlu bir dikkatle kanaviçelerini işleyen dört kadının bu duruma nasıl dayandığını merak etti. Annelerinin önünde, işli ipek elbiseler giymiş, kraliyet ailesinin sarı benizli, avurtları çökmüş çocukları oturuyordu, ancak kraliçe çocukların giyiminden hoşlanmamış olcaktı ki benziyordu ki telaş içinde ayakkabılarına ve yakalarına çekidüzen vermeye çalışıyordu. İki küçük kız ve kraliyet prensi hiç de çekici değildiler. Şapşal, kısa boylu ve kırmalı yaka takmış bir papaz kalabalıktan sıyrıldı ve büyük bir hızla odanın karşı tarafına geçti: O anda Henriette savaşın ortasındaki bir komutan edasıyla dizleri üzerindeki bir kâğıda bazı şeyler yazıyordu. Kraliçenin "*Vite, Vite*"* diye fısıldadığını duyan topluluk birden dalgalandı. Soluk ve kızarmış gözlerini kaldırdı kraliçe; genç uşak resmi açıyordu ki vekilharç birden tek dizinin üzerine çöktü, Artemisia da aynı şeyi yaptı. Kraliçe ayağa kalktı, kalabalığın içinde zar zor seçiliyordu.

Her kelimeyi kederli bir sesle ağır ağır vurgulayarak, "Demek İtalya'dan geldiniz," dedi İtalyanca. Öksürdü. Artemisia üçüncü kez

* *Fr.* "Çabuk, çabuk"–*ç.n.*

eğildi. Kraliçenin öksürüğü balgam çıkaracakmış gibi yumuşaktı. Azize Agata ışığa karşı, çatal ayaklı gümüş bir çıkrığa dayanmış, yerde duruyordu; kaşları çatıktı, saygısız ve hiddetli bir bakışı vardı. Peruğunu tamamen kaplayan buklelerini inayetli bir ahenkle sallayan Henriette, "Arzu ederdik ki," diye sürdürdü, "portremizi yapmanızı arzu ederdik." Kirli su rengindeki gözleri nihayet Artemisia'nın üzerinde konakladı, bakışları sabit olmasına rağmen sanki kendisi orada değildi. Artemisia İtalyanca söylenen o birkaç puslu ve müphem sözcüğün gölgesiyle öyle heyecanlanmıştı ki bunun farkına varamadı: Uzatabilmeyi ve tekrar edebilmeyi arzuladığı bir sevecenlik göstergesi olarak değerlendirdi. Ancak kraliçeye anında cevap verilmesi gerekiyordu; ve hemen söze başladı, kalbi deli gibi atıyordu.

"Yüceler yücesi zatıâlileri..."

Kısa bir teşekkür konuşması hazırlamıştı ancak bu durumda kullanamayacaktı: Fıçı gibi şişman, çıplak ayaklı bir Fransisken rahibesi birden kraliçenin yanına fırladı. Ona doğru eğiliyor, kulağına fısıldıyor, ihtar etmek istercesine öğüt verir gibi bir parmağını havaya kaldırıyor: Birden inen sessizlikte kraliçenin tespihi şakırdıyor. "Allez, allez,"* diyerek Artemisia'nın sözünü kesiyor Henriette, balmumuna benzeyen soluk benizi, cılız boynuna doğru yayılan morumsu, koyu bir kırmızıya dönüşüyor. Saraylıların sessizliği bir dakika kadar sürüyor ama hepsi emri duyuyor ve anlıyor, sanki duvarlar ve döşeme yürümelerini kolaylaştırıyormuş gibi düzen içinde emre uyuyorlar: Hepsinin tek bir kapıdan acilen çıkması olanaksız. Yorgun ve mütehakkim, ilerlemeleri için çocuklarını omuzlarından çekerek uzaklaşıyor kraliçe. Bir tabure düşüyor, yün yumakları, iplik mekikleri, çiçeklerle dolu bir çekmece fırlıyor yerinden ve devriliyor, saraylı güruhunun peşi sıra bir sürü nesne yerlerde yuvarlanıyor. Beklemediği bu olay karşısında donup kalan Artemisia'nın ayakları dibine altın bir gül düşüyor.

Nihayet gülü almak üzere eğiliyor Artemisia. Salon tamamen

* *Fr.* "Haydi, haydi" –*ç.n.*

boşalmıştı artık, hiçbir ihtişamı olmayan fakir bir odaydı burası; yerler ahırlarda bile kullanılmayacak bir nevi saz kamışından örülmüş bir hasırla kaplıydı. Çimenliğe atılmışlar gibi yırtık pırtık kağıt parçaları, ezilmiş bir şapka, bir mendil, hatta bir dua kitabı gelişigüzel saçılmıştı ortalığa. Kaybolmuş iki küçük köpek havlamadan ortalığı kokluyor ve eşeliyor, içlerinden biri ters dönüyor ve bir sandalyenin yanında ayağını kaldırıyor. Gümüş çıkrık dosdoğru duvara çarpmış, Kraliçe Elizabeth'in korkunç bir portresinin altında duruyordu ve Azize Agata iz bırakmadan yok olmuştu. Artemisia dönüş yolunu tek başına bulmak zorunda kalıyor.

Kraliçe Artemisia'ya hediye olarak, aslanların bulunduğu kendi serasından, işlemeli bir kafesin içinde küçük bir maymun (daha sonra soğuktan öldü), dört adet kapaklı bira kupası, dokuz metre Hollanda keteni ve bir saat gönderdi; saat müthiş bir aletti. Portre çalışması henüz başlamamıştı, Azize Agata ile ilgili hiçbir teşekkür de ulaşmadı; armağanların kendisi için özellikle seçilmediği aşikârdı, öylesine seçilip yollanıyorlardı. Nihayet bir uşak, kısalığıyla bir noter tutanağına benzeyen, resmi bir dille yazılmış bir ileti getirdi: Bayan Artemisia'nın (kırmızı harflerle) bu bekleme süresinden faydalanarak kraliyet gardrobundan kraliçenin giyeceği elbiseyi, takacağı mücevher ve aksesuarları seçmesi; kraliçeyi tanrıça veya kahraman olarak mı, yoksa azize olarak mı resmedeceğini bildirmesi; günün hangi saatinin ışık açısından uygun olduğunu ve odanın hangi yöne bakması gerektiğini; ayrıca çerçevenin sipariş edilmesi açısından tuvalin ne ölçülerde olacağını belirtmesi gerektiği yazılıydı. İleti getirildi ve bırakıldı; cevabını almaya gelen kişi, kılık kıyafeti özensiz, ağzının kenarlarında pasta kırıntıları birikmiş, kırmızı suratlı, peruk takmış tuhaf, kel bir kadındı; hayli aptal bakışlı, kiraz kırmızısı kadifeden kirli bir elbise giymiş küçük kraliyet prensesini sırtından tutmuş, çekiştirip duruyordu. Konuşmaları, tesadüfen çevirmen olarak seçilen İtalyan kilerci kâhya Vincenzo Rocco'nun yardımlarına rağmen hayli zorlu geçti. Onlar konuşurken genç prenses, Artemisia'nın şifonyeri üzerine bıraktığı gümüş kuşağı sararak göğsüne saklamıştı: Küçük

prenses ertesi gün nedamet getirdiğinden kuşak Thames Nehri'ni boyladı.

Kraliçe 10 Mayıs'ta poz vermeye başladı. Uşağın son anda tarif ettiği Fransız Köşküne ulaşmak için boylu boyunca geçmek zorunda kaldığı zümrüt yeşili çimlerin üzerine yağan şiddetli ve sert yağmurdan ayakları ıslandı, içeri girdiğinde Felemenk tarzı güzel elbisesi sırılsıklam, çamur içindeydi. Aziz resimleri, kutsal emanetler ve özellikle Kral Henry'nin minyatürleriyle kaplı makam odasına neredeyse askeri bir katılık hâkimdi; kraliçe maviler giymişti, yüzü aşırı pişmiş yulaf lapasına benziyordu. Durmadan sulanan sol gözünü güzel bir mendille siliyordu, göz kenarları kızarmıştı. Kendi kendisini yüreklendirmek için, "Küçük şişedeki cilaya güveniyorum," diye düşündü Artemisia. İtina isteyen zorlu bir resme başladığında ruhunu kaplayan o dayanılmaz önseziyi hissetmişti gene. Bu kez de cüret isteyen bir resim yapacaktı: Övünmek ne kadar kolaysa, sonuçtan memnun kalmak bir o kadar zordu! Karşısında bir kraliçe otururken sahneyi özenle kurmak ve modeli incelemek mümkün müydü? Ya eski maharetine ve elinin hünerine güvenmezse, ya o ünlü ressam duruşundan ödün verirse, ya cilayı gerektiği gibi kullanamazsa... O zaman sorun çıkabilir işte: Aynı kelimeler gene yineleniyordu. "Majesteleri başını döndürmek lütfunda bulunurlar mı?" Riskli de olsa bu mağrur duruş karşısında elindeki kitabın sırtını tutan parmakların duruşunu teker teker ayarlamak için istifini bozmadan bu ecenin eline nasıl dokunabilecekti? Oysa Henriette, istediği gibi çalışabilmesi için kendisini Artemisia'nın ellerine bırakıyor: Aklı başka yerlerde de olsa yüzünde, genç kızlığından beri arkasına sığınarak düşüncelerini kolayca saklayabileceği, sayıları yüze varan portrelerindeki ifadenin tıpatıp aynısı, durgun bir sükûnet okunuyor. Cildi kalın ve donuk; bir yığın zarın kat kat birikmesiyle oluşmuş bir tabakaya benziyor, huzursuz fırçasının ucuyla kullanacağı tonu tutturmaya çalışıyor ressam: Gri, kurşun beyazı ve bir nebze zincifre karışımıyla yakalayabilir mi o tonu? Alnı ve çenesi için tasarladığı birkaç fırça darbesinin ardından derhal elbisesi için kullanacağı ma-

viyle geniş godelere geçmesi gerekiyor. İyi bir portre çıkacak mı acaba? Büyük ressamlar bir resme başladıkları anda bu sorunun cevabını bilir belki: Orazio bilir mesela. Artemisia bilmiyor oysa: Onunki karanlık ve sebatkâr bir yemin, gafil avlanmama üzerine girilen bir bahis, şansını bekleyen bir kumarcının dikkati: Meslek baskın çıktığı sürece.

Kraliçenin yüz onuncu portresi akşamüstü birden devreye giren bir düzeneğe dönüşerek bir tuzak gibi onu yaratan ressamın üzerine kapandı: Desteklenmesi ve beğendirilmesi gereken bir eskizdi sonuçta. "*Is your majesty tired?*"* Böyle öğretmişlerdi, o da böyle söyledi. Ancak kraliçe ne kımıldadı ne de yanıt verdi. Kemikli omuzlarıyla kurulmuş gereksiz bir inşaat iskelesinin içinde mumyalanmış gibi mor gözkapaklarını indirmişti. Belki de uyuyordu.

Aynı günün gecesi, yağmurda tıslayan yirmi dört meşalenin eşliğinde kral ve kraliçe, yanlarına biraz eşya alarak küçük bir maiyetle müthiş bir gürültü ve karmaşa içinde yola çıktı: Kimi Hampton Court'a, kimi Norwich'e gittiklerini söylüyordu. Kraliçeyi son gören Artemisia olmuştu, bu yüzden ressamı şahsen tanımasalar da, yüksek konumdaki beyefendiler dahil birçok kişi Artemisia'ya üstü kapalı sorular soruyordu. Kraliçenin ruhi durumu nasıldı? Yola çıkacağından bahsetmiş miydi? Yarım kalan portre Fransız köşkünde kuruyordu; bahçıvanlar hercai menekşeleri çapalıyor, dişi geyikler çimenliklerde hoplayıp zıplıyor, Whitehall'da bir cümbüş ve bayram havası estiğinden, canlı renkli kayıklar ve sallar çifter çifter nehir boyunca aşağı doğru süzülüyordu. Charles ile Henriette arasında yeni bir kavga mı çıkmıştı? Fransa'nın yaşlı kraliçesi uzaklaştırılmış mıydı? Kızı da mı onun yanına gidiyordu? Katolikler, Cizvitler ve İtalyanların canına tak etmişti. Orazio Gentileschi'nin yirmi yıldır onların oyunlarına alet olmuşluğu yetmiyormuş gibi, şimdi de onun yerini almak ve entrikalar çevirmek üzere kızı çıkıp gelmişti. Her şeye rağmen hoştu bu kadın. Gerçekten çok hoş kadındı.

* *İng.* "Majesteleri yoruldular mı?" –*ç.n.*

Saray'a gelişinden epey sonra alevlendirilen ve şu sıralar doruğuna ulaşan berbat şöhretinden habersizdi Artemisia. Sir Henrich'in kendisine, "*Artemisia, who is she....*"* diye başlayan bir sone ithaf ettiğini ve şiirden anlayanlar tarafından takdir edildiğini duymamıştı; Giacobbe Mierevelt'in gizlice onun portresini yaptığını da bilmiyordu. Leydi Arabella kralla kraliçenin ardından gitmemişti, her gün Orazio'nun yanına çıkmasına rağmen onunla ilgilenmiyordu, Orazio'nun da farklı davrandığı söylenemezdi tabii. Lady Arabella konuşmuyor, sadece işaretler ve aniden aydınlanan gizemli gülüşlerle Artemisia'yla arasında bir bağ kuruyordu; soyluluğundan gelen kamil ve mütehakkim fildişi elleri, sanki aralarında bir sırdaşlık anlaşması yapılmış gibi gün geçtikçe Artemisia'ya daha fazla yaklaşıyor, omuzuna dokunuyor, beline sarılıyor ve göğüsleri üzerinde duraklıyordu. Artemisia'nın yegâne müdafaası, onun dilini anlamıyor olmaktı; bir genç kız gibi indirirdi gözlerini. Mileydi kahkahalarla gülerdi. Lady Arabella'ya kıtık bıyıklı, üfleme cama benzeyen, hiç taranmamış peruklar giyen, bakışlarına cehennemi bir kibir, ince dudaklarına buz gibi bir nüktedanlık ilişmiş insanlar eşlik ederdi genellikle ve hep birlikte İtalyan ressamın çevresine toplanırlardı. Artemisia kaçmaz, delirmiş hayvanları ve bu soluk ülkenin hâkimi, ateş saçan efsanevi ejderleri düşünerek sessizliğini korurdu.

Artemisia, resim taciri olarak saygı gören, ufak gözlü, kocaman burunlu, tavşan dudaklı, soylu kimliği onaylanmış Pierce denen birinden resmi ve küstah bir teklif aldı. "Hanımefendi Woolwich'te bahçeler içinde bir saraya ve yılda elli İngiliz altınına sıcak bakarlar mı?" Tuzia'nın bile cesaret edemeyeceği mimikleri kullanarak, çok kesin ve dokunaklı bir ifadeyle bizzat Lady Arabella açıklamıştı şartları. 40'lı yıllarda İtalya'dan bir kadın ressamın geldiği ve kim isterse onunla birlikte olduğu hikâyesini kırk yıl sonra, yaşlılığın son sınırına kadar yaşamış ve yüzüne Fransız pudrası sıvayan gene aynı Leydi Arabella uyduracaktı. Kültür der-

* *İng.* "Artemisia kim?" *–ç.n.*

yası bir beyefendi olan kuzeni, Artemisia'nın bütün sevgilerinin adlarını bildiğine yemin ediyordu: Gene 1640'larda yaşamış ve Coronari'lerin* kulaklarını kocaman çizen ressam Francesco Romanelli'nin adını ilk sıralara yazmıştı.

Ancak Artemisia'nın yabancı olma durumu çoktandır bir masumiyete dönüşmüştü, öyle ki orta yaşında bu kötü şöhretin onda yarattığı duygu, bastırılmış bir rahatsızlık, hüzünlü ve katı bir içe dönüklükle sınırlı kaldı. İsteseydi karşı saldırıya geçebilir ve bu dünyanın fatihi olabilirdi ama canı istemiyordu. Görmezlikten gelemeyeceği ve birçok anlama çekilebilecek iltifatlar karşısında hüzne kapılıyor ve hıçkırıklar içinde geceleri Antonio ile konuşuyordu. "Sen ki en güzel ve en yetenekli kadının ben olduğumu söylüyordun. Sen ki ölüm bizi ayırana kadar yanımdan ayrılmayacak ve kıymetimi bilecektin." Kederden boğularak uyanıyor. Nefes almak için pencereden dışarı mı baksa acaba? Buraların ayı da ay değil ki, sema da sema değil. Her yere çimenlerin aldatıcı buğusu yayılmış. Küçük tepecikler ve ovacıklar var. Sonsuzluğun umarsız, küçücük boyutları.

Kraliçe dönmüyor, dönmüyor kral. Orazio o eski haşinliğine gömülüyor. Belleği hâlâ son yaşadığı doymuşluğun, yalnız kendisi için resmetmeyi bildiğini hatırladığı o mutlu anların etkisinde odasına kapanıyor Artemisia ve tıpkı genç kızlığında yaptığı gibi kutularını açıyor, düzenliyor, her şeyin tozunu alıyor, çalışmak için gereken hazırlıkları yapıyor. Ve gene o zamanlardan kalan bir alışkanlıkla kahvaltıdan artan kuru bir ekmek kabuğunu sinirle kemiriyor.

İşte o günlerde Artemisia model kullanmadan, sadece belleğinden beslenerek bir figür üzerinde çalışmaya başladı: Kimbilir

* San Pietro Kilisesi, yani Vatikan'a giden yol üzerinden Hıristiyan hacılara tespih taneleri (*coronari*) ve kutsal objeler satan esnafa verilen ad. Hıristiyanlığın bu döneminde bu kişilerin toplum içindeki önemini belirtmek amacıyla, onları normal halktan ayırabilmek için resimlerinde kulakları olduklarından daha büyük gösterilirdi. Bugün Roma'daki Via dei Coronari Sokağı bu dindar kişilerin adıyla anılır. *–ç.n.*

kimdi belleğinden süzülen bu figür? Sıcak ve solgun bir yanak, boynuna ve kulağınının üzerine kısmen inen, gelişigüzel toplanmış bir düğümden çözülen siyah saçlar elinin altında bir tomurcuğun açması gibi can bulurken bu soruyu soruyordu ressam kendisine. Bellek yaratıyordu her şeyi, üslup değil. Şakağından yanağına kısmen düşen ve kulağını örten tutam dikkatini çekti ve boyayı ustalıkla yaydığını fark ederek bir anlık katıksız bir neşenin tadını çıkardı. Sanki model oradaymış gibi insanın içine dokunan bir doğallıkla o küçük baş tamamen ortaya çıkmıştı, mutlaka gerçek hayattan alınmış olmalıydı. Porziella değildi, eskiden aileye modellik yapan Romalı Tuzia'nın kızı hiç değildi. Artemisia'nın bilinçsizce sevdiği, farkında olmadan uzun uzun ve yoğun bir şekilde baktığı bir kadın olmalıydı. Kadının başını sol omuzuna eğişindeki o aksi ifade sayesinde tanıyabildi onu, ardından ismi yardımına koştu: Annella de Rosa. İşte o somurtkan dudağı, kalın gözkapakları altındaki loş, bulutlu gözleri: Evet, işte bu sebepten yüzünün sadece dörtte üçü görünüyordu, ısrarlı bakışlardan kaçınmak için nispet yapar gibiydi. Ona böyle rastlamak yolunu kesmek anlamına gelir. Bir omuzun, bir kolun, bir elin hakikatine mıhlanan ressam başparmağını paletine geçirmişse Annella kaçamaz ondan. Bu başparmağın tırnağı erkeğimsi, kısa ve kare şeklindeydi. "İyi günler Anna!" derdi Artemisia, tesadüfen girmiş gibi —tesadüf değildi— ve telaşla resim yaparken kendisine aldırmayan, kuşağı çözülmek üzere olan bu genç kadına doğru ilerlerdi. Atölyenin öteki ucundan titreyerek ve merak içinde, elleri havada ve yalvaran gözlerle koşa koşa Massimo Stanzione gelirdi: Siz sevgili deha, siz mucizevi öğrenci, lütfen rahatsız olmayınız. Misafir öğrenci bir köşeye sıkışmış çalışırken, Stanzione Usta alçak sesle açıklıyordu: "O kadar duyarlı ve tuhaf ki ona büyük ihtimam göstermeliyiz. İnsanı şaşkına çeviren bir yeteneği var. Işığı Caravaggio gibi kullanıyor. Anibal kadar yaratıcı. Ama en ufak bir terslikte fırçalarını bile fırlatıp atabilir, ya da renkleri bozar ve tuvali kirletebilir. "Hep o kürek mahkûmu kocasının suçu..." Annella istifini bozmadan çalışmasını sürdürüyor, Artemisia ise öfkeden kuduruyor,

içerliyor hem. Bu meleğin "eşyaların üzerine ve yere düşen gölgesini" görmek, ona onay ve hayranlığını sunmak istiyor. Bir kadının başarısı onun da başarısıdır, hiç kimse cömert ve adil görünmesini engellememeli. "Onu ne kadar beğendiğimi ve ne kadar özenli davrandığımı biliyorsunuz, ama herkesi hor görüyor." Sırtını döndü ve bundan böyle onu yok sayacağına yemin etti. Halbuki Massimo onu kocasının azgınlıklarından kurtarıp buraya getirdiğinde nasıl da minnet ve uyumla parlamıştı o siyah, genç gözbebekleri! Ve pembeliğinde uçuk bir menekşe rengi gizli o körpecik ağzı kasılarak, bugün hâlâ unutmadığı şu kelimeleri fısıldamıştı: "Bir dolu erkek ressam var ama kadın ressam bir tanedir, o da benim ustam..."

İşte şimdi tesadüfen dirilmişti Annella. Bir erkek, bıçağıyla onu yere sermemiş ve bir Lucrezia, bir Kleopatra gibi mosmor, kan kaybından ölmesi için orada terk etmemiş olsaydı Annella bugün otuz yaşına yeni basmış olacaktı. Londra'nın güneşine arkasını dönüyor Artemisia; bu ışık öyle gergin, hem bitkin, ressam kendisini o kadar zorluyor ki dayanmaya, sonunda o siyah saç tutamının tuval üzerinde yumuşacık kabararak can bulduğunu görür gibi oluyor.

Saray mutlak bir sükûnet içinde havada asılı kalmış sanki; nadir bir durum bu. Napoli'de verdiği resmi davet sırasında güzel De Rosa'nın elini nasıl tuttuğunu hatırladığında Artemisia şu an boyamakta olduğu o eli fırçasıyla biraz daha okşamak zorunda hissediyor kendisini. Yaz yağmuru açık pencerenin önünde rüzgâra karşı yağmaya başlamasına rağmen camı kapatmak üzere kımıldayamıyor kadın. Sükûn içinde ve çalışmasından memnun olmasına rağmen saçları köklerinden başlayarak ürperiyor. Bu tılsımdan onu koparan ilk kımıltı, batıl itikatlı köylü kızının bir el hareketi oluyor: Haç çıkarıyor kız. İşte o Ave Maria, bir ruhun huzuru için değil, tutkulu ve şefkatli bir sevginin bengi imgesinin, sır yüklü ve çıkarsız bir umudun gerçekleşmesi için dudaklarına yükseliyor. Ve tuval bütün gece resim sehpasında üstü örtülmeden bekliyor.

"Acaba duruyor mu hâlâ?" "Ağlama" derken hecelerin hakkını veren, o bozulmaz araç değil, erişilmez bir ölümsüzlükle yüklü o buz gibi ses de değil. Ses olmaktan çok, yanılsamalardan, kederden, azaplı bir yıkımdan ve endişeden muaf bir tarihsel sevginin içsel kımıltısı. Kısır bir tohum gibi zamana ve uzama saplanıp kalmış bayat bir hışırtıyı, çağların tozlu nefesini dinliyorum, hem kendi çağımızın hem de Artemisia'nın nefesini. Rüya gören ve imgelerin huzur vermediği insanların uykudaki nefesini. 1639 yılında, adına kültür ve merak denen ve sonra dışarıdaki havada dağılıp giden birtakım çağrılara uyarak pazar günleri haricinde sürüler halinde, bir bitki örtüsünü andırırcasına sessiz ve kasvetli bir İngiliz Kraliyet şatosuna doluşan bir kalabalık: Anılara ait oluşlarıyla, bugün, ayakkabılarını ve döşemeleri aşındıran, pencere camlarına ve duvardaki tablolara yansıyan itaatkâr birer hayalet hepsi. Kraliçe Elizabeth'in eşekarısına benzeyen görkemli portreleri, mahmuzlarına varıncaya kadar eksiksiz giyinip kuşanmış, akrebe benzeyen şövalyeler, birkaç tanrıça, asırların pasıyla kaplı birkaç gereksiz aziz resmi, dimdik dağlar ve muzaffer, hain kalyonlar. Her pazar günü camlaşıyor gözler ve gezinti kaldığı yerden sürüyor. Ancak tarih ölmüş, hiç kimse kendisini tanımıyor.

Ama daha yukarıda, kraliçelerin ve savaşçıların tabloları üzerinde asılı, küskün bir genç kadın, hayattaymış gibi hâlâ resim yapıyor. Resmin altında okunaklı yazılmış bir isim var: Artemisia Gentileschi. Bu konuda ben teminat verebilirim size, savaşın ortasında, mum ışığında yazdığım bu sayfa üzerinde onunla ilgili belgeleri ve kayıtları verebilir, şerefim adına onaylayabilirim: Sırtımdaki havada, 1945 kışının havasında ise bir onama nefesi bile yok: Hal böyleyken kanlı harflerle yemin etmek de anlamsız Artemisia!

İnsan hafızasında yaşayan Evren aksini savunsa da, büyük katliamlar Evrenin kendi normlarıyla karşılaştırıldığında bir ürperti bile olmaktan acizdirler. İnsan uygarlığının sürebilmesi için

kâğıt, ahşap, taş gibi, insan gövdesinden daha sağlam maddelere güvendi ademoğlu. Oysa bakın işte; yazılar, oymalar, renkler bugün hunharca tahrip edilmiş ve küle dönüşmüş durumda; onları yaratan dahi ise uçurumun kenarında titreyerek, iki ayağını bitiştirmiş halde durduğu taşın üzerinden sürülüp kimliksiz, zavallı bir varlığa indirgenmiş durumda. Öyle ki ben, yaşayan biri olarak, o genç kadın portresinin ve Artemisia Gentileschi yazısının şu anda nerede bulunduğunu söylemekten âcizim.

Pazar günü gelen İngilizler Artemisia'nın adını hece hece telaffuz etmeye çalışırken çok zorlanıyorlardı. 1640'ta, 1645'te ve onu izleyen yıllarda tablonun her asıldığı, indirildiği, sergilendiği, küçümsendiği, övüldüğü, yeniden keşfedildiği zamanlarda çeşitli vesilelerle bu yabancı adı tekrar tekrar duyan ve tekrar tekrar okuyan başkaları da aynı şekilde zorlandılar, zorlanıyorlardı. Aslında konudan hoşlanıyorlardı: Resim yapan genç bir kadın, Güney İtalya'dan gelmiş, siyah saçları hafif dağınık, rahatlıkla yaklaşabilecekleri bir kadın. Günün birinde krallık saraylarının bekçileri "Resim" adını verdiler tabloya. Leydi Arabella'nın soyundan gelen arşiv meraklısı o aynı kuzen, tablonun "Artemisia Gentileschi'nin Otoportresi" olduğunu ilan etti. Ona ilham veren şey Annella'nın intikamıydı belki; o asık suratlı, seyahat etmeye bile ömrü yetmemiş, genç yaşta ölüp giden ve bu şekilde bir kez daha Artemisia Usta'nın elinden kayıp giden Annella. Ateş gibi sıcak, esmer yüzüyle Artemisia, sevda tutkunu bir Akdeniz kadını olarak skandallarla geçen gençliğinin güneyli efsanesine gömülüyor. "Agostino Tassi tarafından iğfal edilmiş, birçok kişi tarafından sevilmiş": İngilizcede bile, defalarca böyle yazmışlardı. Ama güçlüdür Artemisia'nın eli, Annella kurtulamaz ondan. Otoportre olsun ya da olmasın, 1640 yılında bir kadının resim yapması yürek ister, Annella ve bugüne kadar yaşamış en azından yüz kadın ressam için geçerlidir bu. Savaşın kararttığı odadaki mum ışığında, ani ve kuru bir tınıyla "Senin için de geçerli," diye bitiriyor sözünü. Ve aniden bir kitap kapanıyor.

Evet, kraliçe dönmüyor, kraliçe Hollanda'ya gitmiş, Fransız Köşkünde kuruyan portreden, dolayısıyla ressamdan da kimse söz etmiyor artık. Annella'nın veya onların verdikleri adla söylersek "Resim"in belirdiği tuvale son kat cilayı sürdükten sonra Artemisia Napoli'den getirdiği yarım kalmış bir Azize Barbara yerleştiriyor resim sehpasına ama el sürmek gelmiyor içinden. Resim yapmak istemiyor artık, İngiliz yazının güneşi ona düşman kesildi tekrar: Yerden bu kadar yüksek, kocaman tavan arası odasından baktığında tek başına göğüsleyemeyeceği bir hayalet gibi yıldırıyor onu. Orazio'nun biraz aşağıdaki odasında bahçelerden yansıyan ışığın daha dünyevi, daha az ıssız bir vasfı var. Artemisia son çalışmasını yanına almadan tekrar babasının yanına iniyor: Tabloyu daha sonraya saklayacağı bir sır olarak düşünüyor. Bir yandan bu diyarda bulunmaktan duyduğu o hiç sönmeyen hayreti beslerken, bir kez daha günlerini sıradan, gereksiz işlerle dolduruyor. Sürgün mü, vatana dönmek mi? Eğik başının üzerinde eski imgeler, Roma, Napoli ve dostlar dalından düşmeye yüz tutmuş kuru yapraklar gibi sallanıyor. Belki de burada doğdu Artemisia ama hatırlamıyor, sevginin ve acının yokluğunda, sessiz, konuşmayan bir babanın yanında her zaman şimdi yaşadığı gibi yaşadı belki. Belleğin koruduğu imgeler de kendisini üzmekten aciz, canları çekilmiş, sallanıyor boşlukta; bir zamanlar, her şeye rağmen hayat olan o ızdırabın bir ucuna tekrar tutunabilmek için insanın zaman zaman başını kaldırmasına, boşluğa dalıp bakmasına benzer bir hareketin maddeselliğine ihtiyacı var. Ama acıyı sevmek de zor; nihayet çöküyor gece ve onu bu gayretinden azad ediyor. Bir tek kesinlik onu ayakta tutabilir: Yanında babası var, nefes alan ve çalışan, hiç ölmeyecek bir baba.

Hayattan sadece ışığın, rengin ve biçimlerin soyut önerilerini özümseyen ve hiç yanılmayan bir adam ölemez: Bunlar yaşadıkça o da yaşayacaktır. Orazio uzun zamandır tüketmiyor hayatı, ne de

hayat onu tüketiyor. Şöyle bir dokunduğu akşam yemeğinden sonra, yaşlılığından olacak, uyukluyor, bu doğru, ama çalışmasına olanak tanımayan saatleri silmek ve dağıtmak için uyuyor aslında. Şafakla birlikte ayaklanıyor, minik şişeler, çanaklar, fırçalar ve kendi hazırladığı boyaların ortasında çalışıyor, ne zamandır çırak istemiyor. Sinirlenmiyor da artık, dünyayla olan ilişkisi fani ve uçuk, bardağı hep yarısına kadar boş, yemeğini ucundan şöyle bir tadıyor; öğlene doğru kızı yemeğini getirip çalışmasını yarıda kestiğinde, elinin tersiyle bir kenara itiyor hepsini. Bu kadar yoğun çalışmasına karşın, kül rengine dönüşmüş, hafif damarlı ellerinde, sanki cam altında korunuyorlarmış gibi hiçbir boyanın leke bırakmaması hayret verici bir şey. Hareketleri o kadar kesin, öylesine şaşmaz bir deneyimin güvencesi altında ki, bu ellerin salgıladığı, en küçük bir hatadan bile muaf olma mucizesi Orazio'nun çevresine yayılıyor. Artık sanattan, hatta sıradan herhangi bir konudan konuşmasa bile ziyaretine gelmeyi sürdüren az sayıda ressam hissediyor bu mucizeyi. Tıpkı ilk geldiği zamanlardaki gibi kız evlat olmanın görevlerine yeniden odaklanan Artemisia'nın önünde yarı buçuk eğiliyorlar. Ama uzaklaşmıyor Artemisia, kaçmıyor artık. Babasına güvendiğinden, aslında babasının ona sahip çıktığını bile bile, sanki kendisini her şeyiyle babasına adayarak ona sahip çıkıyormuş gibi masum bir kurnazlıkla gene ona tutunuyor.

Bir ağustos gecesi, Artemisia tavan arasına çıkmak üzere parmak ucunda kapıya doğru ilerlerken uyanıyor Orazio. Büyükçe ve sert bir koltuğa hafifçe sırtını dayayıp başını serbest ve dik tutarak uyuklama âdeti olduğundan daha sonra, geceleyin soyunup soyunmadığından bile emin değildi Artemisia, uzanıp uzanmadığını dahi bilmiyordu. Bir elinde lambayı sımsıkı ve dik tutarak diğer elini tam kapı tokmağına uzatmıştı ki, babasının sanki bir düşünceye takılmış da faltaşı gibi açılmış, yarı karanlıkta bile mine gibi parlayan gözleriyle buluştu gözleri. Gri irislerindeki tüm renklerin bu benzetmede payı vardı. Dudakları ise her zamanki ekşi ve sert ifadesini yitirmiş, yumuşuyor ve sanki yeni bir kararsızlıkla kabarıyorlardı. Bunca sabit bir bakış karşısında kadın da sabit duruyor

ve konuşması gerektiğini hissediyor. "Baba" (ve tam bu noktada, sesini bastırmak istercesine kulenin çanı çalıyor). "Baba..." Ayağı henüz yere basmadan yanıt geliyor: Ses değil onu yanıtlayan, Orazio'nun gözkapağının titreyişi ile ifade ettiği bir rıza. Belki de istemeden "evet" diyor Orazio aynı titreyişle: Gözlerini kapatarak kendi ızdırabını kendisinden saklayan kocaman, kupkuru ve hasta bir kuşa benziyor. Tekrar aralanıyor gözkapakları, o iris daha beyaz ve daha büyük şu an ve sanki kandilden de güçlü bir ışıkla Artemisia'ya yol gösteriyor; mahcup bir korku ve endişeli bir kendi kendini dinleme ifadesi okunuyor o iriste ve Artemisia, o yaşlı yüzün sorgulamasından kaçınmak ister gibi, hâlâ parmak ucunda, babasına yaklaşıyor.

Kızı yanına gelir gelmez —henüz eğilmemişti babasının üzerine— yaşlı ressamın yüzüne yayılan alışılmadık anlamlara en az onlar kadar alışılmadık, doyum ve mutluluk ifadesi olduğu kuşku götürmez bir başka anlam daha ekleniyor. Bu mutluluğa rağmen gülmeyen gözlerinin köşelerine, etrafındaki kırışıklıkların içine kadar sokuluyor bu anlamlar ve derinliklerini doldurarak onları hafifletiyor. "Bir şey mi var baba?" Ve bir kez daha büyük çan kulesinin cani sesi giriyor araya; Artemisia'nın dokunaklı Pisa aksanını bastırıyor — Pisa, hiç görmediği ama kan yoluyla bağlı olduğu o ulaşılmaz, altın rengi şehir. Yaşlı adamın gözkapakları onları ezen bakışın altında şimdi daha kısık, çok ama çok kırılgan ve incinmeye hazır duruyorlar. Kül rengi eliyle yakasının katlarını karıştırıyor, boynunu sıkan bir bağı yırtarak çözerken her yutkunduğunda, boğazı bir damar gibi atıyor. Hayatının ilk gecesinde Porziella da böyle çözmüştü başlığının kurdelesini. Koltuğunda kayarak teslim olmadan önce Orazio'nun eli kızının elini arıyor ve bileğini kavrıyor, o kasılan ateş gibi kemiklerin kıskacında Artemisia Corte Savella'da maruz kaldığı sicim işkencesi sırasındaki gıcırtıyı hatırlıyor. Ağlıyor kızı; sevgiden mi, dehşetten mi bilemiyor.

Ressamın gözleri yeniden açılıyor ve ilk kez çok büyük bir ağrıya katlanmanın endişeli ve yitik korkusu, sağlıklı insanlara duyduğu hınca benzer bir ileti okunuyor. Onlarca yılını sürgünde, sa-

yısız yılını münzevi ve kadınsız geçirdiği bir hayatın sonunda, çocuk denecek yaştaArno'nun kıyılarında gönlüne kazınan kendi diline dönerek inliyor: "Ayyayy." Toskanalı bir anne ve Toskanalı hasta bir çocuk şimdi onlar. Pisa'nın ıssız çamlıklarında, deniz kıyısında yapayalnız kalma korkusuyla yeni doğmuş bebeğini göğsüne bastıran annesinin ilgisini çekmek için küçükken de böyle inlerdi Orazio. Artemisia etrafına bakıyor, bu değersiz, tuhaf eşyalardan yardım umuyor; annesi de olsa aynı şeyi yapardı. Alt katlarda ikisinin de görmediği krallık mutfaklarındaki bulaşıkçıların, yukarı katlardaki karanlık kabul salonlarında çalışan uşakların ve özel hizmetçilerin umurunda değil bu iki İtalyan. Ne Henriette'in şarlatan ve doktorlarının, ne ressam arkadaşların, hatta sadık bir hizmetçinin uzatabileceği bir el, vereceği bir öğüt yok. Şu anda tanıdık, güven ve sevgiyle ısıtan bir ateş, çayırların arasından toplanmış bir avuç nebat ve bir tencere gerek; bunların hepsi çok uzaklarda kalmış, basit ama güvenilir, hastalığın önemsiz olduğu, bir miktar bitkisel karışımın her şeyi halledeceği umuduyla başvurulan şeyler. Hasta, "Kolum, kolum," diye açıkça inliyor artık, ve ağrının sol dirseğinden geldiğini göstermek üzere, bir tehlikeyi önlemek istermiş gibi boşta kalan elini kaldırmayı deniyor. Artemisia uykulu ve sersemlemiş bir halde korkudan titreyerek hemen oracıkta, acilen bir çare bulabilmek için adamın etrafında dönüp dururken ne dokunmaya cesaret edebiliyor ne uzaklaşmaya. Ev işlerinde henüz acemi bir kız çocuğunun beceriksiz hareketleriyle sağdan soldan rasgele topladığı şeylerle devasa şöminenin büyük taşı üzerinde küçük bir yığın hazırlıyor, eski bir gergefi diziyle parçalıyor ve çakmaktaşıyla tutuşturuyor. "Şimdi," diyor, "şimdi ateş yakacağım, geçecek, göreceksiniz." Bu umut ateşi şöminenin kocaman ağzında kuru ve düşmanca çıtırdamaya başladığında, alevlerin görüntüsü Artemisia'yı yeni bir dehşete, uyarmaksızın gelen ve hızla olup biten, hâlâ inanamadığı vahim bir gerçeğe doğru sürüklüyor. En saçma bahisler zehirli mantarlar gibi ürüyor: Bu köz bir tutuşsa, o mavi alev sönmese... Alevin üzerine eğilen kişi korkunç dikkatli; bütün benliğiyle kendisini bu işe adamış, sıcağı

bile hissetmiyor görünüyor. Artemisia henüz küçük bir kızken ev kadınlığını üstlenerek babasının ve kardeşlerinin çorbasını böyle hazırlar, ancak babası geceyarısından önce eve dönmezdi. Ama kapının dışında, üzüm bağlarının dinginliğinde cırcırböceği sesleri ve manastırın çanları duyulurdu. Hemen her zaman bir komşu kadın çıkar, çorba kazanını çengelinden çıkarıp almasına yardım ederdi. Sürekli sönmeye yüz tutan zayıf, habis bir ateşti ama bu. Eski çömlekte ısıtmaya çalıştığı su, bir çatlaktan damla damla sızıyor, cızırdıyordu. Sonunda çoğu kadının başvurduğu bir çare geldi aklına, bir tuğla kızdırdı ve yün bezlere sardı.

Isınan bezlerden buharlaşarak odaya dağılan koku onu çocukluk yıllarına götürmüş, Roma kışlarında öksürdüğü zamanlara ait o mide bulandırıcı yanık kokusunu çağrıştırmıştı. Orazio'nun büyümüş gözlerinin biraz küçülmüş, hatlarındaki şişkinliğin azalmış ve gerilemiş olduğunu fark etti sonra. Babasının gözlerine sinen kımıltılar sabırsızlıklarını yitirmiş, çok daha zor bir şeyi, yeis dolu bir sırdaşlığı ve deruni bir yakınlığı talep ediyorlardı. Kızgın tuğlayı koluna koyar koymaz gözleri öylesine kesin, öylesine ağrılı ve sade bir teslimiyet ifadesiyle kapandı ki Artemisia bir çığlık attı. Uçuk irisler tekrar göründü o an, maviden çok griye çalar gibi, bilinçli ve kararlı bir gayretin içinde, renk ve kımıltı arasında salınıyorlardı. Dalgın ve ağır ağır heceleyerek "daha iyiyim," dedi ihtiyar ve tekrar kapattı gözlerini. Sonra sağ eli kımıldadı ve kızının elini aradı. Hafifçe titriyordu, mafsalları arasındaki damarlar korkunç şiş ve morarmıştı sanki. Babasının elini kendi elinin içine aldığında Artemisia bu elin küçüklüğü ve yıpranmışlığı, parmaklarının kırılganlığı ve derisinin kuruluğu karşısında şaşkına döndü: Bunca çalışmış, yönetmiş, kıymet biçmiş bir el. Artemisia'yı sevgiden çok, bir okul çocuğunun dile dökemediği bir gönül bağı ve sadakat yönlendiriyordu şimdi: O eli öpmek üzere eğildi. Böyle bir an hayatları boyunca belki sadece on kez yinelenmiş bile olsa, bu kadar farkındalıkla, böyle bir sevgi yoğunluğuyla asla yaşanmamıştı. "Ah baba, baba..." diye düşündü Artemisia, ama söylemedi. Gözyaşlarıyla o eli ıslatmamak için başını kaldırdı. Yüzü

müthiş solgun ve tarif edilemeyecek kadar sakindi; uykuya daldı Orazio. Gövdesi hâlâ dik duruyor, zorlanmadan, ağır ağır nefes alıyordu. Sağ eli dizinin üzerindeydi gene, avucu açık kalmış ve ters dönmüştü; başparmağı ve işaretparmağı, teslim oluşlarındaki galibiyet havasıyla hassas bir iş üzerindeyken havada kalmış gibi duruyorlardı. İri parmağının etli kısmındaki sertleşmiş cildinde morumsu bir çukur vardı.

Bez gerilecek gergeflerin ve boş şişelerin hemen yanındaki bir köşede, son resimdeki modele fon olarak kullanılan, rulo halinde güzel bir şark halısı duruyordu. Artemisia itti onu, çekti, açtı ve yaydı. Tam boyuna göreydi. Uzandı, endişeleri tamamen kaybolmuş, benliğini tarifi imkânsız bir huzur kaplamıştı. Babasının sırtındaki ceketin godeleri kaba yünden tahriş olan yüzüne değiyordu; tanıdık bir manzaranın öğeleri kadar güvenilir ve yakındılar. Halı kısa sürede orman yosununa, ceket kayalara, sert döşeme korunaklı bir mağaraya dönüşmüştü. Uykunun yaklaşmakta olduğunu hissediyordu. İyiye işaretti bu, hemen yanında yerde duran lambaya üflemek üzere yan dönerken şakağını koltuğun bacağına vurdu; yaşamakta olduğu sıradışı serüvenin keyfiyle bir çocuk gibi güldü. Karanlıkta uykusu kaçtı sonra. Ecza ve toz kokusuyla burnu iğne iğne batıyor ve kaşınıyordu, nitekim uzun süre uykuya dalamadı. Kepenksiz, kocaman pencereden yoğun, neredeyse kirli bir aydınlık giriyordu. Artemisia bunun ayın, yıldızlı semanın, kandillerin yansıması olduğunu neden sonra anlayabildi. Vahşi gözlerinin üzerine düşen kalın perçemlerinin arkasında rüya görürken uykularında nallarını yere vuran uzun kuyruklu atları çağrıştıran kesintisiz ve tok, darbe sesleri geldi ahırlardan. Bir pencere çarptı, bir çocuk ağladı. Çok yakından gelen net bir ses bir konuyu sonlandırdı ve ani bir rüzgâr dalgasıyla uzaklaşan ve dağılan bir kahkahada yumuşadı. Bir pencere korkuluğundan bir şey koptu ve avlunun taşları üzerine düşerek parçalandı. Kalabalık yerlerin rastlantısal ve kırılgan sessizliği, uyuyanların üzerinde kâh bitkin ve uzak bir çığlığın, kâh uykusunda diğer yanına dönerken iç geçiren birinin hareketini andıran ürkek bir titremenin ara ara del-

diği bir tül gibi dalgalanıyordu. Oysa iç geçirmiyordu Orazio Gentileschi; karanlığın içinde alesta bekleyen tüm diğer duyuları ile karıştığından, Artemisia babasının belli belirsiz nefesini duymakta zorlanıyordu: O nefesi ebediyete dek sürecek bir ahengin içine kıskıvrak bağladığına inandıktan sonra uykuya daldı.

Tan vaktine kadar uyudu. Onu uyandıran, daha doğrusu yerinden fırlatan şey ne halının kaba yüzeyi, ne döşeğin sertliğiydi; yeni doğmakta olan günün gürültüleri asla değildi. İçinin ırak derinliklerinde ve kuşku yüklü ruhunda hissettiği durgunluk, teslim olmama ve kendisini uykunun zamansızlığına bırakmaması gerektiği bilinci ve ani bir soğuğun ürpertisiyle Artemisia'yı deldi geçti: Uyandığında sırtüstü yatıyordu; kulakları ve gözleri hiç uyumamış gibi açıktı. Şimdiden titreyen ve nabız gibi atan korkunç bir dikkat, dışarıdan gelen bütün sesleri yakalıyor ve esnek bir hamleyle gene dışarı fırlatıyordu. Durgun havanın boşlukta asılı kalmış ve yalıtılmış bir dünyaya çevirdiği odada bir gece kelebeği kanat çırpmak üzereydi. Birden hatırladı, ayağa fırladı. Orazio Gentileschi'nin nefesinin sesi yoktu artık, ritmi de yoktu; o sesi, o ritmi kendisi yutmuş da pişman olmuş gibi gevşeyen ağzı yarı aralık duruyordu. Korkuyla eğildi o ağzın üzerine, ondan bir umut koparıp alma telaşı öyle taşkındı ki alnıyla dokundu ve açıkta kalan dişlerine değdi. Dudakları buz gibiydi.

Çığlıklar, hıçkırıklar, onu canlandırmak için boşa çıkan girişimler ve keder: Ölümünden henüz kimsenin haberi yoktu; burada, bu odada cenaze töreninde yapılacak konuşmalara varana kadar matemin bütün imgeleri dilsiz ve bitmek bilmez bir dans gibi Artemisia'nın beynine hücum etmişti. Orazio'nun oturur vaziyetteki gövdesi halen kızına aitti yalnız. Üzerine kapanıp ağlamak yerine öldüğünü kabul etmeyebilirdi. Doğal bir olay karşısında duyulan isyanın en uç biçimlerinin tamamı, başkalarının fazlasıyla basit ve gündelik, korkunç denecek kadar yeni ve kabul edilemez sözleriyle henüz biçim vermedikleri bir acıya tercih edilir görünüyordu. Nitekim ölümün gerçekliğini kurnazca saptırmaya alışkın herkes gibi, taziye ziyaretinde bulunan ilk aile de böyle yaptı: Öy-

le ki Artemisia, birkaç saniye için de olsa ölümü kabullenmeyenlerin meşum kurnazlıklarına ayak uydurdu: Ölmedi, ölmüş olamaz; kendisine yakışmayan bu zayıflık üzerinde bir kez daha düşünebilmesi için belki sarstı babasını, okşadı belki ve bağrına bastı. İtiraz etmedi Orazio, pişman da olmadı. Kapıyı açmanın zamanı gelmişti.

1939 yılının ağustos ayında Somerset House'un içinde ve dışında, üç asır önce ölen Artemisia'nın mezarını arıyordum. Parlak, zehirli tekerlek izleriyle kaplı delik deşik ve kızgın bir yol ve metal lezzeti taşıyan zerreciklerin çöktüğü bir hava. Denizcilikte kullanılan depoların önünde bazı belediye dairelerinin memurlarıyla konuşuyordum. Beton istinat duvarlarının ortasında Thames Nehri yorgun bir hastane termometresine benziyordu.

Bir güneş denizinin ortasında, sivri kulelerinden parmaklıklarına varıncaya kadar dökme demirden yapılmış gibi görünen küçük bir kilisenin yükseldiği kaldırım adasına ulaşmak üzere karşıya geçtim; kraliçe Henriette'in şapelinin planı orada saklı olabilir miydi? Yaya adasının çevresinde iki kez döndüm ve çıkış yolunu bulamayacağımı sandım. Taş hasis olduğunda kâğıt mutlaka yardıma koşar, bilirsiniz: Kültürlü ve donanımlı Miss Dorothy ıhlamurunu yudumlarken, derin bir arşiv araştırması yapacağına dair söz veriyor. Ağustosun kör edici ışığında çoktan anlamıştım oysa, Orazio'nun cenazesinin yegâne kalıcı ve gerçek tanıkları bu kımıltısız hava, bu acımasız ışık, örümcek ağlarına benzer bulutlarıyla bu alçak sema olmuş olmalıydı.

Ve sıcak. Cenaze hazırlıklarının en azından birkaç saat için Artemisia'yı bu kadar yeni ve taze bir acıdan uzaklaştırması kaçınılmazdı. Koşuşturdu, cenazenin yıkanmasına, hazırlanmasına ve giydirilmesine yardım etti; belki de fırçasını alıp siyah çarşafın üzerine yerleştirilmek için gerekecek bir portreyi alelacele yapıverdi. Pencerenin baktığı yön güney olduğundan kocaman mum-

lar eriyordu. Her şey hazır olduğunda, cenazeyi kaldırıp güneş altında yürümekten başka seçenek kalmamıştı.

Beni Artemisia'ya yaklaştıran ilk bağ kuzey ülkelerinde birden bastıran o yoğun ve boğucu sıcak olmuştu; kavrulan kaldırım taşlarından yavaş yavaş geçerken Artemisia'nın babasını gömmek için kızgın güneşte ağır adımlarla yürüyüşünü düşünüyordum. Bizi birbirimize bağlayan şey dünya yüzünde duyduğumuz rahatsızlıktı. O günlerde kaldırım diye bir şey de yoktu, kışın çamurlarla dolan tekerlek izleri boyunca yürürken insanlar bu tozları yutardı. Yoldan geçen birisi, başını onaylar gibi eğerek, yanında yürüyen adama "*I see*,"* dedi: Gene İrlandalı olan —kızıl saçlıydı— atalarından biri de, mütevazı olmakla birlikte katolik olduğu her halinden belli bir cenaze alayını gözleriyle izlerken bilgi almak istedi, şöyle yanıt verdiler: "O yaşlı ressam, küçük sakallı, zayıf İtalyan." "*I see.*" Bu meraklı adam bir çocuğun elinden tutmuştu: Diyelim ki günlerden pazardı. Çocuk durmadan adamın kolunu çekiştiriyor, verdiği sözü tutmasını istiyordu; iyi yürekli, sevgi dolu ve nazik bir adamdı. Çocukla konuşmaya başladı tekrar, cenazeye sırtını döndü, köşeden saptı ve uzaklaştı ve her şeyi sildi aklından. Ölenle ölünmez ki.

Toz, siyah örtünün kenarlarına ve terli tenlere yapışıyordu: Adapla rahatlığı birleştirmeyi çok iyi bilen Felemenk sanatçıları tedirgin oldular. Haklarını teslim etmem gerek: Felemenk ülkesinden sürgün edilen Pieter'ler, Justus'lar, Adam'lar, Abraham'lar, hepsi oradaydı. Sarkık dantelleriyle koca Antony de orada, ipek bir mendille alnındaki teri siliyordu. Aman Tanrım, gergin siyah çorapları içinde ölünün ayakları ne kadar dik ve katı duruyor! Orazio'nun yürüme eylemiyle uzlaşmayan tavrının bu üzücü ve grotesk kanıtı, babası için yürümek dışında artık hiçbir şey yapamayan Artemisia'nın kederini büyütüyor. Siyah saten giymiş, suskun ve kızgın güneşte alnındaki ter damlaları pırıl pırıl yanan iki Felemenkin arasında mı? Birdenbire merhametli kesilen, hiç tanımadı-

* *İng.* "Anlıyorum." *–ç.n.*

ğı iki oda hizmetçisinin ortasında mı? Sokak diğer günlerde olduğu gibiydi, aynı çukurlar, aynı taşlar, aynı satıcılar ve Artemisia'nın görmek istemeyen ama yine de gören gözleri. Bir an için kortejin yolu kesiliyor: Bir hırsızı yakalıyorlar, dizleri kanayan solgun bir çocuğun omuzuna asarak taşıdığı torbada, güneşte rayihası hissedilen bir demet lavanta çiçeği var. Meşaleler küçük, soluk ve kımıltısız alevlerle tıslıyor, kraliçenin simli siyah elbisesi, Orazio'nun hafifliğine rağmen katafalkın taşınmasına sırayla yardım eden tabut taşıyıcılarının omuzlarında koyu bir duman gibi tütüyordu. Artemisia bu tonları mekanik bir biçimde beynine yazıyor, karşılıkları olabilecek renklerin ve cilaların isimlerini belirliyordu; bu isimler artık asla resim yapamayacak bir sanatçı için okunan duayla iç içe yükseliyordu dudaklarına. Orazio'nun gözleri kımıltısız, imgelere duyarsız camlara dönüştüğüne göre kim için resim yapabilirdi ki artık? Andrea van Ertvelt'in yeni çizmeleri ahenkle gıcırdıyordu, nefesi ağırdı: Artemisia öküzlerin, çalışkan ve dilsiz hayvanların arasında yürüdüğünü düşünüyor ve Roma'daki San Luca Hayır Cemiyeti'nin bütün fertlerinin, kendilerinden olan birisinin ölüsüne saygı için hep birden katıldığı rengârenk ve acıklı cenaze törenlerini anımsıyordu. Orazio için bütün ileri gelen kişiler, tören giysileri içinde bütün Romalılar, beyefendiler, prensler ve ihvan cemiyetleri mutlaka koşup gelirlerdi. Bu gece Orazio, eski arkadaşlarıyla birlikte San Lorenzo in Lucina'da uyuyor olabilirdi.

Bir ölünün gömülmesi kadar çabuk olup biten hiçbir şey yoktur, buna şahit olan biri tefekküre dalabilir, ilahiler de okuyabilir, ancak en iç karartıcı gösteriler karşısında dahi, yüreğinin derinliklerinde, kendisinin de günü geldiğinde mutlaka böyle bir hataya düşeceğine bir türlü inanamaz. Bu hatayı paylaşan, hatta suç ortağı olan akrabalara ise görünmez bir miras olan bu kederi idare etme, yumuşatma ve iyice küçülüp ailenin arasında, evin bir köşesinde büzülüp kalıncaya kadar ona ihtimam gösterme görevi düşer.

Artemisia'nın evi yok oysa; ressamlar, saray hizmetlileri, bir avuç rahip ve meraktan ya da emir verildiği için ortaya çıkan ka-

dınlar, babasına ait olan eşyaları kapının önüne getirip ayrıldıklarında insan veya nesne olsun, yardımına koşacak hiçbir şey kalmıyor geriye. Orazio'nun penceresi, yabancı bir el tarafından şimdiye kadar görülmedik biçimde, ardına kadar açılır ve ikindi ışığının emrine girerek yıkılır oda. Birileri masa ve sandalyeleri götürmüştür bile, bazı ev eşyaları da alınmış olmalı: Evet, ölüm yatağından kalan boşluk çok büyük, bir hayatı dolduran birkaç alet ve düzensiz bile diyemeyeceğiniz diğer küçük gereçler çok az ve zavallı duruyor şimdi. Artemisia oturdu, ayağa kalktı, gergef yığınına dokundu, parmağını küçük, tozlu şişelerin üzerinde gezdirdi. Ve ardından uçabilmeyi umar gibi pencereye gitti.

Güneş çimleri, yemyeşil yaprakları ve çitlerdeki çiçekleri tek tek görünecek şekilde açıkta bırakarak, her zamanki gibi erguvani ve altuni renkleriyle batıyordu. Thames'in suları ağaçların arasından parlıyor ve akşam yemeğini dostlarıyla birlikte, serinlikte yemek isteyen herkes karşı kıyıdaki krallık bahçelerinden sandalların ve salların üzerinde nehre açılıyordu. İçlerinden birisi lavtasıyla durmadan bir İtalyan şarkısının ilk notalarını tekrarlıyor ve hep aynı noktada şaşırıyordu. Kraliçenin aslanları kapalı kafeslerinde hafif hafif kükrüyor, büyük kuşhaneden iki kartal mahzun ve yırtıcı sesleriyle yanıt veriyordu. Ya Artemisia? O da uzaklardan getirilmiş ve zincire vurulmuş tuhaf bir mahluk değil miydi? Belki onlar da, kafeslere kapatılmış bu vahşi hayvanlar da, kendisi gibi bir taşı, bir parça çayırlığı veya aşağıdan duyulan iki insanın adımlarını, büyük kederlerinin biçimini taşıyan rastlantısal şeyler, gerçekleşmesi olanaksız özlemlerinin biçimleri olarak görüyorlar.

Belki de uyumakta olan bir köpeğin, bir nesnenin dış hatlarını gözleriyle keşfederken Artemisia'ya egemen olan duygu, tıpkı babasının sert ve hareketsiz dişlerine çarpışı gibi alnını bir köşeye vurma isteğiydi. Hissettiği hüznün o ana kadar bir meşgaleden, sanki bir çeşit oyundan ibaret olduğunu kabul etti: İnsan, hayvan ya da taş olsun her şey belirli bir aldırmazlık içinde bu gerçeği doğruluyordu; ölümün tadını her şey uzaktan tanımıştı.

Bağlı palamarlardan bazıları çözülmüştü sanki; diğerleri, ken-

disinin ebediyen sürüldüğü bir kıyıda kımıltısız dururken, o çoktan sulara açılmıştı. Hata yapılmıştı, Gentileschi teslim olmuş, ölmüştü. Kızının da bu hatada rolü vardı, bu yüzden o da aynı hatayı yapmayı umuyordu. Hayat ağır ve bulanıktı, içilemeyecek bir suydu artık. Vatanına dönsün ya da dönmesin görevinin ölmek olduğunu biliyordu.

Sanki bir seçim yapmaya çağrılmış da, kabul edip etmemek kendi elindeymiş gibi, akıntıya kapılmış ağır ağır seyreden, ve mutlu insanlarla —üç kadın ve şık giyimli bir beyefendi— dolu bir gemideki ışık oyunuyla mühür bastı bu sözleşmeye. Aynı zamanda, kısa süre önce Orazio'nun gövdesiyken, şu anda mezarın yüzeyinde halen sıcak ve nemli toprakla temasa geçmeye başlayan o vücudun kendi yazgısına yabancı ve kayıtsız olduğunu hissetti: Ne baba, ne ressam, ne insandı artık. O anda korkuya kapıldı: En azından ölümün önemine inanabilseydi... Kendisini bu öneme ikna edebilmek için o andan itibaren kendi ölümünü kurgulamaya başladı.

Cefalı ve tehlikeli dönüş yolculuğu sırasında, hayatı terk etme konusunda elinin altında bir sürü olanak, yolu üzerinde sonsuz fırsat olacaktı: Deniz, çetrefil ve kayalık bir kara parçası, haydut hançerleri, hanlarda yemeğine katılabilecek zehir, sonra veba ve zayıf gövdesi.

Bahçe ve nehir morumsu bir parlaklık kazanıyordu, sırtını döndüğü oda çoktan kararmıştı; kapısını çalan yoktu: İngilizler hayaletten korkar. Artemisia'nın semaya bakmaması olanaksızdı. Dua etmeyi düşünmüyordu, ancak şimdiden parlayan ilk akşam yıldızı kederini yanıtlar gibi ona bütün cömertliğiyle göz kırptı: "Sen ki benim ölümümü biliyorsun, sen ki doğmamışsın henüz, neden ölümle tanıştırmıyorsun beni" diye inanmazca sızlanarak, çetin ve karanlık çağından kendisini, kimbilir hangi kerim ve şefkatli bir yaşın, onun için ağlamayı bilecek yegane kardeş ruhun önbiliciliğine uzatarak inliyordu.

İtalyan kadının matem yatağında üç günden fazla kalmadığını saray halkı fark etmişti, odasından çıktığında keder belirtisi gös-

termemiş, geri dönen zatışahaneleri düşes Arabella'nın huzurunda bile düşüncesiz ve aksi davranmaya başlamıştı. Önemli kişilerin arkadaşlığından kaçıyor, şatafatlı iskemleleri reddederek dirseklerini dizlerinin üzerine dayıyor, başını avuçları arasına alarak alçak taburelerde oturmayı yeğliyor, ama ağlamıyordu. Kimse görmüyormuş gibi davranıyor, ayak ayak üstüne atıyor, yumruğunu kalçasına dayıyor, kollarını göğsü üzerinde kavuşturuyordu, kim olursa olsun aldırmıyor, derin derin düşünüyordu. Modayı küçümseyerek saç biçimini de değiştirmişti, saçlarını öyle düzgün tarıyordu ki yeni tarzıyla kim olduğu meçhul, eski zamanlardan birine ait olduğu izlenimi veriyordu. Parlak bir sanatçı olmaktan çok maceraperest, tuhaf bir kadın bu; babası olmasa asla çağırmazdık buralara. Kendisi zaten gitmeye karar verdiği için ona bir şey söylenmesine gerek kalmamıştı. Kraliçe Hazretleri babasının tablolarından dört tane almasına, seyahat için kendisine on İngiliz altını verilmesine rıza gösterdi. Ama Artemisia meşgul şu an, kendi ölümünü kurguluyor.

Geldiği gibi tek başına ve sakin, gezmeye gider gibi oradan ayrılmadan önce en azından otuz seçenek üzerinde düşünmüştü. Leydi Arabella'nın karşısında eğilirken, daha Canterbury'ye varmadan takla atan bir arabadan fırlayarak böğrüne isabet eden bir darbeyle tozlu yollarda kan içinde sürükleneceğini, bu uçsuz bucaksız kırlarda ölebileceğini düşünmüştü. İçemediği ferahlatıcı bir likör, ileri uzanan elinin hemen yanında duran at gübresi ve yolun kenarında sallanan bir papatya gibi tozlara karışacaktı kanı. Canterbury'yi geçti ve Rochester yolu üzerinde denizde ölmekten yana kullandı tercihini; gece rüzgârı, dev dalgalar, düğümlenen yelken, düşen direk, parçalanan gemi, buz gibi suyun ürpertisine varıncaya kadar her şeyi kurdu. Ve ardından, çığlıklar ve dualar arasında birden gelen bir yaşama isteği hissetti. Kanal yağ gibi pürüzsüzdü, sürekli güneş altında seyrettiler, yolculuk çok zevkliydi. Bir tek su damlası bile sıçramadı üzerine, iştahı geri geldi.

O zaman haydutların elinde, bir ormanda ölecek ve karanlıkta gömülecekti. Hal böyle olunca gece postalarını, en tehlikeli yön

ve güzergâhları tercih etmeye başladı. Gözleri faltaşı gibi açılmış, sabit bakışlarla tekerleğin uçurum kenarına sürteceği ve yuvarlanacağı ânı bekliyordu; son hızla giden arabanın hareketi üzerinde yoğunlaşıyor, gözlerini sıkı sıkı kapatarak ölümcül kazaya davet çıkarıyordu. Ne araba takla attı, ne tekerlek kırıldı; dağ geçitlerinde esen sert rüzgârda bile sönmedi lambalar. Kurtların geceleriydi bunlar ama ne kurt vardı etrafta, ne kurt kılığında bir insan. Fukaralar vardı yalnız; yol boyunca her yerde rustai dilenciler ve burçakotuyla beslenen şiş karınlı, zayıf boyunlu, aç biilaç köylüler. Sarındıkları o paçavraların arasında nereye saklamış olabilirlerdi ki bıçaklarını? Yolların kenarlarında durmuş, bulaşıcı olmayan bir hastalıktan ateşleri yükselmiş, tir tir titriyorlardı. Gür çimenlerin ortasında yükselen şatoların kocaman bacalarından tüten yoğun, koyu bir duman güneşi karartıyordu. Dilenerek bir lokma yiyeceğe kavuşan genç kızların kahve yeşil arası gözleri, mütevazı bir hınzırlıkla ışıldıyordu. Bir yıl önce böyle gülüyordu Delfina ve bir melodinin eşliğinde havayı yumuşacık kılıyordu hatırası. Hayır, Artemisia Gentileschi bir soygunda, haydutların saldırısıyla ölmeyecekti.

Her yerde kuraklık baş gösterdiğinden Rodano'nun akıntısı o yıl çok zayıftı. Kazalarıyla ünlü olan ve nehir yoluyla seyahat eden herkeste korku uyandıran tekinsiz kayaların hepsi su yüzüne çıkmıştı, üzerleri kuru yosunlarla kaplı olduğundan ufalanmış, ölü dişlerine benziyorlardı: O mevsimde bir geminin tersyüz olması imkânsızdı. Bağlar salkım salkım üzümle doluydu, bağbozumu başlamak üzereydi. Hava hâlâ sıcaktı, akşam yemeğini kapısı açık hanlarda yiyorlardı ve hemen her zaman, biraz serinlemek için dışarıda kalan ve ana kapının iki yanına yerleştirilmiş sıralara oturarak yıldızları seyreden birisi çıkıyordu. Artemisia her zamanki gibi akşam yemeğini sütle geçiştiriyordu, ancak ekimin yedisinde, herkesin yabani tavşan buğulamasını tatması ve bir bardak şarap içmesi için ettiği ısrarı geri çeviremedi. Ölmesi gerektiğini unutmuştu. Daha sonra, uykusunun geldiğini söyleyerek odasına çıktı.

Her şeyiyle Napoli'deki yatağına benzeyen, yeşil şayaktan bir yatak vardı odasında. Yolculuk sona ermişti sanki, eve varmış gibi hissetti kendisini. Hiçbir şey gelmemişti başına, yaşıyordu ve ilk kez bu akşam, yaşlılığın duyusal zevklerinin öncüsü olan, olgun yaşa özgü bir oburluk ve açgözlülük yaşamıştı. Bilincindeydi bunun, ama üzüntü yaratmamıştı onda; aksine, biçimi ne olursa olsun, yeniden yaratması olanaksız bir ruh hali gibi görünüyordu hüzün. Ölüm onu dinlememişti, gövdesi hiç olmadığı kadar duyuruyordu şu an varlığını: Şişmanlamıştı sanki, üstelik açlık, susuzluk, uyku gibi içgüdüleri dipdiri ve ölümsüzdü. Birdenbire irkilerek "Sırası mı şimdi?" dedi, "Ensemdeki ve kollarımdaki bu ağrının sırası mı?" diye düşündü ve bu yeni, garip refahın getirdiği önemsiz bir kasılma olarak değerlendirdi bunu; olsa olsa güçlü kanının yardımıyla kazanacağı küçük bir zafer olabilirdi. Şimdiye kadar damarlarında bu kadar bol, bu kadar güçlü bir kanın dolaştığını hiç duymamıştı. Uyursa bu rahatsızlığın üstesinden gelebilirdi, uykusunun efendisinin kendisi olduğuna inanıyordu: Uyanışın da.

Yazgısını mahmuzlar, hatta kırbaçlarken yatakta ölmek: Kendisi için öngörmediği yegâne son buydu. Ani bir kazadan, feci bir salgın hastalıktan değil, belki de yıllardır süren yavaş, müphem ve sinsi bir hastalıktan yatakta ölmek: İnsanların çoğu böyle ölüyordu oysa. Perdeleri çekti ve lambayı söndürdü. Bir süre uyku tutmadı: Zor bir geceydi.

1944 - 1947 Yazı

Sonsöz
Barok Düet

Işıl Saatçioğlu

F.V. için

Artemisia, sanat tarihçisi ve eleştirmeni Anna Banti'nin (Lucia Lopresti) yıllar boyu her şeyini adadığı resim dünyasını Artemisia Gentileschi'nin biyografisi içinden kuşatma denemesidir. Barok resmin içinde süregelen bir düette gövdesini kuran bu iki kişilik biyografi, bir anlamda yazarın, ressam, hem insan olabilmenin sancısına armağanı olduğundan ben kendi sözümü kitabın gerisine çekiyor, bu güzelim öyküyü *derin bir saygı duruşu* ikliminde okuyalım, diyorum.

Ülkemde yetişmekte olduğunu bildiğim ve bu öyküyü dinleyen, anlayan, onunla bütünleşen, ondan haz alan, onda hüzün bulan tüm Artemisia'ların, tüm Banti'lerin, tüm Longhi'lerin; yontuya, müziğe, renge inanan, biçimi, özü ve tözü benimsemiş, kadın ve erkeğin zihinsel ve bireysel alandaki eşitliğine inanan her gencin bu *duruşta* yanımda yer almasını umuyor, yazının katlarını açarak okura bir okuma kesiti öneren bu küçümen metni onlara adıyorum.

Unicum: Anna ve Artemisia

Romanın en ince kıvrımlarına kadar ulaşmış biri olarak katmanlarında biriken ağrıyı, incinmişliği, hüznü ve öfkeyi tanıyorum, du-

yuyorum. Yapısı açısından *Artemisia* modern, hatta post-modern diyebileceğimiz bir yazı: Romancının okuru hiç uyarmadan bir kişiden diğerine geçişi, şimdiki ve geçmiş zamanları birbirine karıştırışı ve imla kurallarını yıkışıyla yazısını *özgür bir dolaylı söylem* üzerine kurması sonucu, en yetkin eleştirmenler bu yazıyı bir *forma fluens* olarak tanımlıyor. Özgürce hayal kurabilmek ve romanın kişileriyle yeni metiniçi ilişkiler yaratabilmek amacıyla, yazdıklarından etkilenmeyeceği bir noktada duruyor yazar. *Artemisia* dişil bir roman; feminizmin soyut ve sosyo-psikolojik retoriklerinin kargaşası karşısında edebiyatın tartışılmaz sağlamlığının ve somluğunun üzerinde yükseliyor.

Romanın ilk metninin Alman istilası sırasında, Floransa'da, yazarın evinin yıkıntıları arasında yok olduğunu biliyoruz. Alighieri'nin "*belleğin kitabı*"ndan yazdığı *Yeni Hayat*'ı okumayan bir İtalyan aydınının olabileceğini düşünmediğimden, Banti'nin *Artemisia*'yı "*romanın romanı*" olarak yeniden yazmış olmasını da yadırgamıyorum. Banti'nin bu kayıp konusunda kendisini ne denli suçladığı, yazıda bir kefaret duygusunun içinden anlatılıyor: "Artemisia'nın gerçek ve hayali iki mezarı şu an birbirine eşit" derken yazarın bu kaybı bir mezar imgesiyle ilişkilendirmesi *travma*'nın derinliğini imliyor. Şöyle sürdürüyor Banti: "... Birer biçare olduğumuzu, inat etmenin zavallılara özgü olduğunu bir kez daha anladık. Bu nedenle Artemisia'nın öyküsü ... gizli bir kefaretin içinden sürecek..." (s. 121). Bu örtük benzetmeden anlaşılacağı gibi, ikinci mezar kaybolan elyazmasıdır ve Banti bu biricik değeri yeterince koruyamamış olmanın bedelini ödemeye hazırdır: "Artemisia'nın bugün çektiği azap" der, "ışığını hiç yitirmeyen bir aynanın yüzeyinden kendisine bakan imgeden kopuk değil", bir başka deyişle asıl ve suret tek bir bakışta, tek bir iradede birleşmiş ve bütünleşmiştir: "Oradan yansıyan o sarışın, beyaz tenli, gülüşü alımlı güzel kadın bir kuşkunun ve içsel bir karanlığın nedeni olabilir ancak" (s. 89-90) sözleri bu gerçeği doğrular. Banti doğrudan değil, tıpkı rüyalarda olduğu gibi sisli bir aynanın, bir anının içinden seyreder *Artemisia*'yı: Sanki bulanıklaştırma efekti kullanılan bir

sahnede durur iki kadın. İlk romanın kaybolmasının yarattığı travmayla birlikte yazarın ruh dünyasından dev bir dalga yükselir ve sayfaları darmadağın, karıştırır. Bir yaradan fışkırırcasına yazar metne girer zaman zaman ve yazıyı kendisiyle doldurur: Gizli ve gizil, "*parmak ucunda*", Artemisia'ya kilitlenir ve yaratma sürecinin içinde onunla el ele kurar metni: Artemisia'nın tutkusunda biriken suskun sevgilidir: Dinler onu ve yazar, yorumlarıyla gerçekleri saptırır. En beklenmedik anlarda girer metne, hiç umulmadık bir anda çıkar gider: Ve kasılır metin, zorlanır ve zorlaşır. Ulaşılmazlığı, anlamının çetinliği, özneler ve zamanlar arasında yaratılan karmaşa ve bu *kaleidoskopik* yazının damarlarında dolaşan mavi kan, *Artemisia*'nın aristokrat bünyesini öne çıkarmakla kalmaz, biraz fazla "*kalem ucunda*" yazılmış bir roman olduğu konusunda bütün eleştirmenleri aynı fikir etrafında toplar. Ancak Banti'nin estetik tutkusu ve *sui generis* narsisizmiyle bize sunduğu sayfa, sedefe benzeyen sertliği, eski parşömen tadı ve perdahının kalınlığı ile kusursuzdur. Nakışın somluğunu, taftanın dikliğini duyurur. Soyluluğu bu dilin kıvamında gizlidir.

Ancak herkesin sorusu aynıdır: *Artemisia* bir roman mı? *Artemisia* tarihsel bir roman mı?

Klasik anlamıyla tarihsel bir roman olmamasına rağmen, sadece edebiyatın sunabileceği garantinin ve psikolojik dürüstlüğün devreye girişiyle tarihsel boyut kazanan bir öykü olarak da okunabilir *Artemisia*. Anna Banti bir tarih arkeoloğu değildir; tarihsel gerçeklerin sürekli olarak imgelem gücüyle saptırıldığı veya bir avuç biyografik veri arasındaki boşlukların yazar tarafından istediği gibi doldurulduğu, gerçek bir tarihsel olay örgüsünden yoksun bu yazıda tarihin zayıf, uçuk bir sahne kurma işlevinden öteye gidemediği açıktır. Ancak resim ile ilgili her bilgi tam bir sadakat ve titizlikle, bütün ayrıntılarıyla eksiksiz betimlenir. Romanı sıradan bir biyografi olmaktan bütünüyle koparan, onu özel kılan bu uzamda, ressamın ve eserlerindeki her konunun, her rengin, her çizginin; kaleminden ve fırçasından akan her bozgunun, her umudun,

her öfke kıvılcımının tuvale yansıdığı her ânın ve gerisindeki nedenlerin hayat öyküsü ile örtüştürülmesi o uzamda gerçekleşir. Engin sanat tarihi bilgisinin bütün hüneriyle o alana sürekli kan pompalar Anna Banti, kitabın gövdesinde dolaşıma sokar ve kılcal damarları besler. Tabloların betimlenişi, yapılırken geçirdikleri evreler, renklerin karışımı, mesafe ve yükseklik ayarları, ışık-karanlık ve *chiaro-oscuro* sorunsalı, kısaca Artemisia'nın ressamlığıdır orada anlatılan. Tabii ki *Artemisia*'ya bir Manzoni'ye, bir Walter Scott'a, Stendhal, Balzac veya bir Tolstoy'a yaklaştığımız gibi uzanamayız: Yaklaşmasına yaklaşırız da yakınlaşamayız. Tarihsel konuların tüm gerçekliğiyle resim, yazın, sinema gibi sanat dallarına aktarılması hemen her zaman "*ambience*" sorununu gündeme getirmiştir. Fellini'ye *Satyricon* gibi çok parçalı bir eserin tarihsel ortamını beyaz perdeye nasıl aktarmayı düşündüğünü sorduklarında aldıkları yanıt: "Bir anlamda bir kurgu film yapar gibi" olmuştur. Ve ekler Fellini: "İsa'dan önce – Fellini'den sonra." Banti'nin sinema üzerine yazıları figüratif sanatlarla yazın arasında bir örtüşme arayışını sürdürmesi açısından önemlidir: *Satyricon* üzerine de bir yazı yazar, ancak filmden hoşlanmamıştır.

Unicum bir hedeftir. Yazı, bu hedefe ulaşabilme yolunda gelişen bazı mekanizmalardan geçerek o biricik *meyvaya* varır: Kişiler arasındaki gerilim/gevşeme, birleşme/çözülme süreçlerinin içine yazılır *Artemisia.* Bu mekanizmaların salgıladığı metiniçi dinamizm bize bir dünya sunmakla kalmaz, kendi özdeğini vargücüyle istila ederek, tarihin dip sularını çalkalar, konuları karıştırır. Gölgeye benzeyen ve his dünyaları açısından zamansız, her çağa yerleştirilebilen kişiler dolaşır yazıda, ancak yazarın aynada yansımalarına benzediklerinden ulaşılamaz onlara. Ünlü eleştirmen Cesare Garboli, "büyük bir itina ve sanatçı bilinciyle boyanmış sahnelerin *Artemisia*'da sadece imgelemin kurduğu olaylara gerçeklik kazandırmayı değil, aynı zamanda, hatta büyük olasılıkla onları yitirmeyi ve bir başka reddedişi, bir başka kaybı, hayallerimizin ve masallarımızın geçiciliğini tarihin tozlarına yeniden iade etmeyi amaçladığına" değinir.

Artemisia-Anna bütünleşmesinde Artemisia figürü romancıya nesnel, hatta *paradigmatik* bir ete kemiğe bürünme olanağı sunan ve onun *ben*'ini dışbükey kılan bir *dublör* olarak da tanımlanabilir. Nitekim romancının yarattığı (gerçekten yaşamış) bu kişiliğin tözü ve özündeki zenginliğe karşılık, tarihsel hakikiliği içinden bakıldığında, Artemisia'dan geriye ağrılı bir çığlık, birkaç tablo, iğfal davasının tutanakları ve bir avuç biyografik veri kalır. Artemisia bir eşruhun ağzından yazılan otobiyografik bir "itirafname"dir aslında: Anna Banti XVII. yüzyılda yaşamış bir kadın ressamın sancılarının ve isyanının kendi ağrılarıyla örtüşebileceğini ve kimliğini onunla bütünleştirebileceğini anladığı anda *inventio* devreye girer: Artemisia'nın biyografik verilerinin çoğu zaman tarihsel doğruluk taşımaması ve metin içinde tam olarak işlenmemiş olması Anna Banti'nin psikolojik dinamiklerini bu '*iki kişilik hatırat*'tan okumamızı önermektedir. Bu açıdan *Artemisia*'ya iki kadın benliği arasında kurulan *öteki-biyografik* bir yazıdır diyebiliriz (diyebilir miyiz?) Nitekim iki kadının da aynı uzamda (yazıda) yaşayabilmeleri için aralarında bir *anlatı ittifakı* kurulur: İki *Şehrazad* ve iki "prenses" vardır metinde: Dinler, yorumlar ikisi de, Anna Banti *yazmanlığı* üstlenir. Yekpare iradelerinin içinde, aynı anda hem gözleyen hem gözlenen, bütünden kopmuş ve devinim halinde parçalardır ikisi de. Onları kavrayan dünyadaki kimliklerinin çekici/itici güçlerinin dinamiğinde yazıyı *çokgenli* üretirler. Ancak bir ötekileşme değildir bu, ötekinin içinde olma halidir. Bir şairimiz buna "*yunus hali*" diyor, haklıdır. Ancak *Artemisia*'da iki kadın vardır ve zihinsel bir içiçeliği arzularlar: Kitabın bir yerinde Anna, "Beni Artemisia'ya yaklaştıran ilk bağ kuzey ülkelerinde birden bastıran o yoğun ve boğucu sıcak olmuştu; kavrulan kaldırım taşlarından yavaş yavaş geçerken Artemisia'nın babasını gömmek için kızgın güneşte ağır adımlarla yürüyüşünü düşünüyordum. Bizi birbirimize bağlayan şey dünya yüzünde duyduğumuz rahatsızlıktı" der (s. 217). Bilmem hiç dikkat ettiniz mi? Edebiyatta kadınları anlatan erkeklerdir çoğu zaman: Violetta Valery'yi Dumas, Anna Karenina'yı Tolstoy, Lesbia'yı Catullus, Beatrice'yi

Dante ve daha niceleri... Oysa Sappho gibi örnekler parmakla sayılabilir. Yazar olması Anna'ya Artemisia'nın büyüklüğünü ve dehasını değerli kılma ve ona saygı duyma olanağını sunar. Bu ilişkide kadın cinsine mahsus olduğu iddia edilen en ufak bir kıskançlık ve hasetlik göremeyiz: Hüküm yürektendir, psikolojik bağlamda dürüsttür: Anna, "... müthiş bir kadındı Artemisia" (s. 29) derken Napoli'de, o çağda resim akademisi açmış ve öğrenci yetiştirmiş bir kadının hakkını teslim etmekten büyük bir coşku duymaktadır.

Bu öyküyü Artemisia anlatıyor, Banti yazıyor görünse de, dikkatli bir okur Banti'nin Artemisia'ya kendi hayatını yazdırdığını görecektir. Artemisia ve Banti'nin birlikte, bazen de sırayla yazdıkları bu "hatırat"a Gianfranco Contini'nin 1949 yılındaki yaklaşımı değerlidir: *Artemisia* "çok hızlı aralıklarla üçüncü ve birinci kişinin, dolaylı söylem ile dolaysız söylemin, içsel bir monoloğun, mutlak olan ile 'şimdi'nin, şive örtüsünün, dilsel taklit ve duyguların yorumunun, Fransızların *style indirect libre* dedikleri bir üslupla kaleme alındığı bir yazıdır". Üslubunun usta bir işçiliği vardır.

Metnin *yaratılma süreci* iki ayrı enerji pınarından beslenir: *kaçma/kovalama* ekseni, ve *yolculuklar*: Kaçma ve kovalama konusunda sinemanın şah-eseri olduğuna inandığım *Venedik'te Ölüm*' de, Profesör Gustav von Aschenbach'ın güzelim Tadzio'yu hazin bir tutkuyla kovaladığı anları, özellikle de ikisinin bir sokak lambası etrafında döndüğü sahneyi hatırladığımı ve yeniden kamaştığımı söylemeden geçemeyeceğim. *Metiniçi gerilim* gevşediği anda (bunun zamanına ve yerine yazar karar verir) her iki kitabın bitmesi, *Artemisia*'da Orazio'nun, *Venedik*'te Profesör Aschenbach'ın ölmesi gerekecektir.

Ressamlar tarih boyunca birçok şehir ve ülkeden sipariş almış, uzun süren yolculuklar yapmışlardır. Özellikle Artemisia'nın ruhunda yolculuk her zaman özgürlük, ün ve saygınlığın simgesi olmuştur: "... o gece duvarın arkasından duyduğu o ezgi Artemisia'ya ... arzu edebileceği ülkelerin varlığını, babasının büyük olasılık uzaklarda kaybolduğunu, kendi kendisine bir isim yapması ge-

rektiğini, onun için seçtikleri bu tuhaf isme büyük ün ve önem kazandırmasının önemli olduğunu anlatmaya yetmişti" (s. 81) cümlesi bu açılımın öncüsüdür. Artemisia önce Roma'dan Floransa'ya, sonra tekrar Roma'ya, ardından Napoli'ye, oradan İngiltere'ye gitmiş, dönüş yolunda (romana göre) ölmüştür. Floransa'ya giderken baba-kızın Siena'da Rutilio (tabii ki Rutilio Manetti) adlı ressamın (neden o?) eserlerini aradıklarından söz eder yazar. Anna Banti gibi kültür deryası bir araştırmacının bir hınzırlığı olabilir, mi? Yok eğer değilse, Rutilio adının *freudien bir lapsus* olduğunu ve Banti'nin, Rutilio Namaziano adında 414 doğumlu bir Roma senatörünün *De Reditu* (Dönüş) adı altında Roma-Galya arası yolculuğunu anlattığı eseri çok iyi bildiğini iddia ediyorum. Meraklı okur/akademisyen bu ipucunu kullanarak ilginç bir izdüşümü araştırması hatta ilginç bir tez ortaya çıkarabilir. Araştırmalar Namaziano'nun tıpkı Anna Banti (Artemisia) gibi Cenova ve Albegna'ya da uğradığını 1973'de gün ışığına çıkarmıştır. Bu durumda ikinci ihtimale dayanmamız isabetli olur, diye düşünüyorum.

Anlatı İttifakı

"*Ağlama*": Bu ılık kelime, bir hedef karmaşasıyla açar romanın ilk sayfasını. Emir kipinde olmasına karşın bir annenin sevgi, şefkat ve koruma içgüdülerini yükleyerek hayatında en sık kullandığı kelimedir. Bu bağlamda gizil gücünü içinde taşıyor da olsa, Anna Banti'nin tanımadığı bir rolde, dilsiz bir tutkunun anlatıcı sesi olduğu bellidir. Kimdir konuşan? Anna mı? Artemisia mı? Artemisia'nın Banti'ye "*ağlama*" derken, kaybettiği şeyin bir elyazması olmadığını, aslında ortada kaybedilen bir şey de olmadığını söylediğine inanıyorum. Bununla birlikte, "ağlama", sonsuz olasılıklara açılan bir önermedir, yadsımıyorum: Banti kendi kendisini teselli ediyordur ya da Artemisia'ya "ağlama" diyordur; ihtimalleri çoğaltabiliriz ama Artemisia yazarın içinde yaşadığı için vardır, kaybedilmesi olanaksız bir değerdir. "Ağlama": İşte *inventio*'nun (buluş) bir kuyumcu hüneriyle yazıya mıhlandığı kelime. Ancak

buluş'un, yaratma ve can verme süreçlerinden farklı olduğunu hemen belirtmeliyim: *Yaratma süreci* "buluş"a ne kadar benzemiyorsa *üretme sürec*ine bir o kadar benzer. *Inventio* ilk örneğin bulunuşu, *yaratma süreci* ise gizemli, mucizevi yeni bir örneğin, bir başka deyişle *biricik*'in (*unicum*) üretilmesidir. Ortak kimlikler iki sade hat boyunca oluşurlar: Bunlar, *yaratma süreci,* ve insanlığın en sade, hem en karmaşık bütünlüğü olan *can bulma*, başka bir deyişle *üretim sürecidir:* Orada biyolojik olarak iki varlığın, iki ayrı kromozomik sistemin bütünleşmesine gerek duyulurken, *yaratım süreci* çoğu zaman romantikliğinde yapayalnız bırakılan bir kişiselliğin özel, belirli bir hareketine emanet edilir.

Meyva, yani nihai ürün olarak *unicum* ise kendi içinde ilk kaynaktan gelen, onu kaynaksal kılan, orada, o *biricik* olma özelliğinde içselleştirilmiş, sinerjik bir *yekpareliği* barındırır. Anna ve Artemisia bir *unicum* kurmuşlardır ve aynı aynaya bakarlar, ancak bu kıymet bir erkek tarafından onaylanmadığı sürece bu yekpareliğin *değer*'ine varamazlar. Toplumun değerlerini ezelden beridir erkekler belirlemiştir ve bugün hala bu rollerini sürdürürler. Bu gerçeğe kitabın tiplemeleri içinden baktığımızda ilginç bir durumla karşılaşırız: Artemisia romanda kişi olarak değil her zaman kadın olarak belirmektedir. Erkeğin hükmüne bağımlıdır: Büyük ressam olduğuna inanabilmesi için babası Orazio'ya ihtiyacı vardır. Banti'nin iyi bir yazar olduğunu onaylayacak kişi ise kocası Roberto Longhi'dir. Artemisia'nın büyük ressam olduğuna ancak Banti karar verebilir. Artemisia Banti'ye büyük yazar olduğunu söyler, çünkü Banti'nin kendisini anlatışındaki güzelliğe hayrandır. Bu karşılıklı *övme* edimi sayesinde övgü kavramına da paha biçilmiş olur. Buna rağmen her ikisi de erkeğin hükmünden kopamaz, içselleştirdikleri erkek figürünün hayaletinden kurtulamazlar.

Bir başka deyişle insan kimliği, *birleşme ve ayrışma süreçlerinin* gövdesinde zaman boyutunda oluşur. Bu açıdan bakıldığında bir kişinin doğumu ile bir sanat yapıtının doğumu arasında hiçbir değişiklik yoktur. Tabii bir farkla: Sanat eserini üreten tek bir kişi, yaratanlar ise, dişi ve erkek olmak üzere daima iki kişidir. Doğura-

bilen tek varlık kadın olduğu gibi, eseri doğuran da tek başına sanatçıdır. Yaratım sürecinin *inventio*'dan, yani "*buluş*"tan ayrıldığı bir ikinci nokta da budur. *İnventio*'yu, bir öznenin başka bir özneye taşınmış olan anlamını bulma ve bir hiçten yola çıkarak imgelemi kurgulama işlevi olarak da tanımlayabiliriz. Burada önemli olan sanatçının bir gerçekten veya gerçeğin değişime uğramış hallerinden yola çıkıp çıkmadığını anlamaktır. Kandinsky'nin bize gösterdiği dünya ile Anna Banti'nin Artemisia'yı tarihsel kimliği yerine, kendi gördüğü biçimiyle bize sunması arasında fark yoktur. Bu sunumun tarihle bağları çok zayıftır ve Longhi'nin öğrencisi olarak Anna Banti, biyografik verilerden ziyade Artemisia'nın sanatsal yönüyle ilgilidir. *Artemisia*'da varolan bütün kişiler psikolojik yönleriyle anlatıldıklarından, zamanlarından bütünüyle kopmuş, *psikodinamikleri* ile çözümlenmeyi beklerler. Daha önce sözünü ettiğim gölge insanlar işte bu kişilerdir. Sürekli birleşirler: *yekpare*, sürekli ayrışırlar: *kırkpare*. Bu dinamiklerin içinden baktığımızda Roberto Longhi ve Anna Banti'nin birlikte yönettikleri *Paragone* dergisi örneği de ayrı/farklı/benzer iki kişinin *yekpareliğinden* doğan bir *unicum* değil midir? *Artemisia* adlı roman da iki ayrı/farklı/benzer düşüncenin, Artemisia ve Anna'nın zihninin bütünleşmesinden doğmaz mı? Sonsuz bir devinimde süren bu birleşme/ayrışma, geçmiş/gelecek, mutlak olma/bir kez varolma mekanizmaları kitabın karmaşık yapısında yuvalanır. Sanatsal açıdan bakıldığında da Artemisia Orazio'nun biyolojik kızı, Orazio'nun Caravaggio ile sanatsal hısımlığı nedeniyle, hem Orazio'nun hem Caravaggio'nun torunudur: Artemisia ve Orazio, Caravaggio'ya bakarlar ancak farklı biçimde yorumlarlar onu. Bu nedenden ötürü *Artemisia* gerçek bir tarihsel roman olmaktan çok psikolojik açıdan çözümlenmesi gereken, ve iki özne arasında yapılmış bir *anlatı ittifakının* karşılıklı sohbet halinde sürdüğü bir yazıdır: Banti, "Artemisia'dan kurtulamayacağım artık" diye yakınırken, "bu dikbaşlı ve titiz alacaklının, yerde yatmaya yavaş yavaş alıştığı kadar benimsediği bir bilinç olduğunu" yadsımaz: "Beni ona bağlayan şey ilk günlerdeki konuşmalarımız da değil artık; bir noter ile

vasiyetçi arasında, kanununa kuralına uygun imzalanmış, uymam gereken bir anlaşma" (s. 40). Aslında bu anlaşma Banti'nin kendi sesini Artemisia'ya verebileceğini, onun sesini ödünç alabileceğini ("Aylardan sonra aniden, sesimi benden çalmak üzere geri döndü Artemisia", s. 94) sezinlediği anda imzalanmıştır.

Artemisia ile Banti yekpareliğinde yegane zayıf halka annelik'tir. Artemisia doğum denen, doğanın en muhteşem dramatizasyonunu yaşamış, Anna ise gizil bir güç olarak içinde saklamıştır. Sanat'ın yüreğinde derişen iki/farklı/tek kimlik olarak, Anna ve Artemisia tek bir yüz ve tek bir isimle roman sürdükçe bizim aynamıza da bakarlar. Anna Artemisia'ya sevdalıdır. Erkek doğan ve bu cinste yaşayan ve hayatının bir noktasında uzun bir uykudan sonra bir kadın gövdesinde uyanan Orlando her iki cinsi tanımış bir kişi, androjen bir kimlik olarak Woolf'un en ünlü kitabı *Orlando: Bir yaşamöyküsü*'nün kahramanıdır. Artemisia'nın Banti'nin kendisi olması gibi Orlando da Woolf'un kendisidir. Dört yüzyıl süren ve "tarihin en uzun aşk mektubu" diye bilinen bu biyografiyi İtalyancaya Anna Banti'nin çevirdiğini düşünürsek, aksini iddia etse de yazarın Woolf'a yakınlığı aşikardır. 1973 tarihli bir mektubunda şöyle yazar Anna Banti: "Hayran olduğum ama benimle arasında bir benzerlik bulamadığım Woolf bir gün, büyük bir erkek-şairden *bütünüyle farklı* bir kadın-şairin nihayet doğabilmesi için yazdığını söyler. Ben de onun bu umuduna her şeyimle inanıyor ve elimden geldiğince, belki de asırlar sonra gerçekleşebilir umuduyla aynı yola baş koymuş, çalışıyorum."

Evet, Anna Artemisia'ya sevdalıdır. Sürekli ayrılır, sürekli buluşurlar. Öykü boyunca bu sevda anneliğin şefkatinde, sevgisinde, koruyuculuğunda, renk ve tonlarında saklanır ve zaman zaman bütün ılıklığı ile yüreğimize akar.

Kitaptan okuyalım:

"Kendisini muayene eden ebelerin açıklamaları anılarımı birer kıvılcım gibi katedip, ardında küller bırakarak çekildiler. Gencecik Artemisia bile hatırlamıyor. Küçük bir serçe ağırlığındaki başını omuzuma dayıyor, ... kin barındırmayan iri gözleri uzakla-

ra bakıyor şimdi, hayatın esrarının asla ikna edemeyeceği bir masumun gözleri bunlar" (s. 25).

Banti'nin tanı(ya)madığı annelik duygusu da *iki olma halidir* aslında: Yeni oluşan canlıyla onu taşıyan varlık arasında yeni bir ikiliği önerir. *Artemisia*'nın sayfalarındaki en ılık, en duygusal notalar hemen her zaman bu izlekten sızar; ancak o kadar güçlüdür ki sevgi, bazen şiddete bile dönüşebilir: "Artemisia'nın onu kucaklayışı öyle bir şiddetle yüklüydü ki böyle anlarda içinde kuşku uyandıracak kadar doludizgin bir annelik duygusunun varlığını fark eder, bu küçücük yavruya duyduğu ve boğazına bir kan tadıyla yükselen o şefkati dinlerdi. Bir kız çocuğunu dişi hayvanların ve fakirhanelerindeki yoksul kadınların doymak bilmez açlığı ve iştahıyla sevmek mümkün müdür?" (s. 102). Biyografileri Artemisia' nın üç kızı olduğunu yazsa da romanda Artemisia bir kız çocuğu doğurur: "Porziella, Porziella: Sevilesi, bulutsu bir isim, dudaklar için kolay, gönül için çok ağır. Dans edercesine ayağıyla beşiği sallayan bunca genç bir anne için bir çiçek, aynı zamanda tekinsiz bir kuyu" (s. 100-1). *Artemisia*'da doğum sahnesi bir Caravaggio tablosu kadar gerçektir ve güzel mi güzel, doyumsuz bir sahneleme tekniği kullanılarak tüm ayrıntılarıyla betimlenir. Artemisia'nın İtalya'dan ayrılırken kızına sarıldığında, "ah Porziella'nın ensesinin çocuk kokusu..." (s. 145) sözleri ne yazık dışa vurulmadan, sadece annenin genzini kavuran kekre, tekil bir duygu olarak kalır. Artemisia'nın Cenova'da, Pietra Spinola'ya söylediği "... o âna kadar kimseyle paylaşmadığı ve asla paylaşmayacağı eski, tamiri imkânsız bir yerinme, '—kızım beni sevmiyor—', kelimeleri bir iğne gibi boğazına saplandı kaldı" (s. 158) cümlesi hepimizi kanatır. "'Yalnız başınıza mı?'" diye sorar Spinola, "'gerçekten mi?' Yirmi yıl öncesinin dul modasını izleyen saçlarının altındaki kırılgan yüzü buhur külleri kadar kırılgandı" (s. 160). "'Hayatımı ve eserlerimi babamın yanında noktalamak için gitmeye karar verdim': Buydu son cümlesi" (s. 161). "... onu Pietra Spinola'nın gözlerine ve eline bağlayan sırlı bir sevdanın şaşkınlığında her şey çözülüyor, eriyordu" (s. 163). "Artemisia hamaktan sarkıp, korkuluğun

ötesine baktığında yeşil-beyaz dümen suyunda bir yunusun oynadığını gördü" (s. 163).

Napoli'den ayrılmadan önce "... derin, masmavi denizin rengiyle bütünleşen gözleriyle, büyülenmiş gibi dalgın, uzun uzun bakıyor kızına" Artemisia ve düşünüyor: "... Felemenk stili nefis bir portre bu, eksik olan tek şey denizin göründüğü açık bir pencere. İngiltere'ye gitmesinin anlamı da bu değil mi zaten? Kızının yüzüne bakıp, onu kendisinden tamamiyle kopuk, sadece belleğini kullanarak uzanabileceği ırak bir nesne gibi görebilmek" (s. 142-3).

Üstün duyarlılığı ile Garboli, Banti romanında tümel bir füzyon olduğuna değiniyor: "Banti romanının anlamı" diyor, "bu füzyonun tümelliğinde yatıyor, yaşanmış olan ile imgelemin örtüşmesinde keşfedilen özdek derine iniyor... ancak çok daha diplerden yükselen kalemin ucundan, Yudit'in kılıcında olduğu gibi kan, ılık ılık damlıyor. Yaşanmış olan sayfalar tuzla buz oluyor ve öyle kaplıyor ki dokuyu, imgelemi ve 'buluş'u yerle bir ediyor" (Cesare Garboli, *Grido Lacerante*'ye önsöz, s. I). Banti bu kimlik krizini ömrü boyunca yaşamıştır. Roberto Longhi sayısız tablonun attribüsyonunu yapmış bir sanat tarihçisi ve eleştirmeni, kendi alanında halen yeri doldurulamamış bir dehadır. Bir sanat eserini niteler, bağlar ve dayandırır. Artemisia bir arzu'dan doğar oysa. Banti'nin kendisini sevmesi için gerekli bir nesnedir. Mutluluğu "unutulması kolay ama özenle tedavi edilmesi gereken bir hastalık" (*Grido Lacerante*, s. 37) olarak tanımlarken mutluluğun ağrıyı reddettiğinin bilincindedir, ancak sürur, sürur farklıdır, ağrının var olduğunu bilir. Kitaptan okuyorum: "Orazio bütün benliğiyle oradaydı işte; eskil haline öylesine sadık kalmıştı ki Artemisia şaşıracak tek bir şey dahi bulamadı. Ama sürur vardı, sınırsız bir sürur. Orazio o tüy gibi elini kızının omuzuna dayadı ve 'Nihayet gelebildin kızım,' dedi. Artemisia'nın bütün kederi dağıldı" (s. 180-1).

Bu uslamlamanın sonuna vardığımızda "*ağlama*" kelimesini kimin söylediğini sormanın da bir anlamı olmadığını anlıyoruz zira gerek Anna gerekse Artemisia bu yekparelikten zaman zaman ürkseler de, Anna-Artemisia bütünlüğü içselleşme sürecini ta-

mamlamıştır artık. Her ikisinin de yaşadığı bu farkındalığı aşağıdaki satırlardan okuyabiliriz: "... onu kaybetmiş olduğumu bilmesinden kaynaklanan aldırmazlığıyla, bu yorumların onun da hoşuna gittiğinden kuşkum yoktu. Yalnız bugün, 1635 yılında bir gece Napoli'de gerçekten hayatta olduğu ve iki saat sonra üzerimize çökecek gece kadar gerçek bir gecede bir annenin, büyük ihtimal bu hakiki acısını dinlerken ona gereken saygıyı göstermediğimi ancak bugün fark ediyorum ve anlıyorum ki istediğim ve hevesle rıza gösterdiğini sandığım şey aslında nicedir onda süren bir yok olma arzusuydu" (s. 117-8). Yok olma izleğini özellikle XX. yüzyılda hemen bütün sanat dalları kullanmıştır. Banti'den bir örnek verecek olursak, "'Hiç kimse,' diye düşündü, 'benim burada, bu avluda, bu sıranın üstünde, kendi evimdeymiş gibi oturduğumu ve sonsuza kadar burada kalacağımı bilmiyor'" (s. 165). Banti bu cümlesiyle Calvino ile dirsek temasındadır.

İki-lem: Lucia Lopresti / Roberto Longhi.
– odi et amo –

Bir neolojizm oyunuyla burada önereceğim *iki-lem* kelimesi (Arapça "lem" olumsuz eki), *yekpareliğin* kimi zaman erime noktasına ulaşamadığını, bu bütünlükte minik fay hatları bulunabileceğini ve bozgunun pusuda bekleyebilme olasılığını imler. Aşağıdaki satırlar bu bağlamda hedefi vurabilir: "Üç yüz yıl öncesine ait bir hareketi, hele hele zamanında bir hüzün ya da sürur, ani bir pişmanlık ya da ızdırap veya iyilikle kötülük arasında salınan bir anlaşma gibi zuhur eden bir duyguyu tekrar hayata çağırmanın ve onun içine süzülmenin doğru olmadığının farkındayım" (s. 120). Bu farkındalık iki kadının birbirine baktığı bir anda, ya da birlikte aynı aynaya baktıklarında birden su yüzüne çıkabilir.

Anna Banti, *Barbara e La Morte*'den (Barbara ve Ölüm) sonra çıkan "Cortile" (Avlu) adlı öyküsünü 1934 yılında, otuz dokuz yaşındayken Anna Banti imzasıyla yayımlar. "... gerçek adım çok çocuksu ve komik geliyordu. Kendi üzerimde üstünlük kurabile-

cek, tamamen farklı, gizli ve baskın bir ada ihtiyacım vardı." Anna Banti gibi çok zeki bir kadının yazdığı bu mizah yüklü satırların gerisindeki ağrı, zonk, zonklar: Yazarın, hayatındaki öteki *ben*'i Roberto Longhi'den ilk radikal ayrışmasıdır. Çocukluğundan beri öykü yazmaktadır Lucia Lopresti, ancak Roberto Longhi'yi tanıdığı anda yüzünü bütünüyle sanat tarihine çevirmiş ve bu dev sanat tarihçisiyle bütünleşebilme uğruna uzun yıllarını onun evreni içinde sürdürmüştür. Ancak iki kişinin yekpareleşme çabaları bir iki-lem'le sonuçlanır ve Lucia, isyan kokan bu cesur seçimiyle 1937 yılında ilgisini tamamen edebiyatta yoğunlaştırır ve bir *derişme* ("*bir ben var şimdi benden içeri*") sürecine girer; tek kişilik kimliğini kurar ve kendi imgelemini besler. Bundan böyle eserlerini Anna Banti olarak imzalayacaktır. Bu derişmesi yazarın bütün otobiyografik yazılarının hücrelerine işlemiştir.

Lucia Lopresti'nin, Roberto Longhi ile birlikteliğinin ilk yirmi yılında büyük heyecan ve sevgiyle sürekli seyahat etmesi ve eşinin yazıları için bilgi toplayarak onun dalga boyuna yerleşme uğraşı ve sonuçta onun içinde bir "öteki ben", bir dublör haline geliş süreci 1940'lara kadar, yaklaşık yirmi yıl boyunca sürer. Özel hayatının mahremiyetine aşırı düşkünlüğü ile bilinen Anna Banti'nin bir öfke ânında topyekûn bir imha kararıyla yok ettiği bütün notlarından, yazılarından ve mektuplarından şans eseri elimizde kalan azbuçuk veri arasında Lucia'nın 1921 yılında yaptığı yolculukların birinden Longhi'ye yazdığı on beş mektup vardır. Özellikle Liguria'da dolaşarak Longhi için yaptığı hayati değerdeki araştırmalar, Napolyon'un birçok kiliseyi kapattırmış olması nedeniyle Lucia'nın aradığı bazı tabloları bulamamasının doğurduğu zorluklara, kilise kilise gezerek incelediği tablolar üzerinde belirttiği ve atribüsyon sorunsalı konusunda önerdiği izleklerin önemine ve sezgilerinin doğruluğuna ışık tutmaktadır.

Ancak bu özverili yolculukların bir diğer nedeni de Longhi'nin çok sevdiği bu yörenin havasını solumak, bir mektubunda yazdığı gibi bir tabloyu "onun gözleriyle göremese dahi "üstadı" (ona böyle hitap ederdi) ile tümel bir kültürel *symbiosis*'i yakalamaktır.

Nitekim Levante kıyılarından Longhi'ye gönderdiği bir mektupta okuduğumuz "...kimi zaman düşüncelerim seninle örtüştüğünde ne kadar mutlu oluyorum, bir bilsen.." sözleri bu arayışı vurgulamaktadır.

Banti'nin R.L.'ye adadığı bu romanda Artemisia Gentileschi'nin İngiltere'ye giderken izlediği güzergâh üzerinde Livorno ve Cenova'ya özel bir yer ayırmasının ve Artemisia'nın bu şehirleri gerçekten gönülden sevdiği iki insanla, ebediyen kaybettiği kocası Antonio Stiattesi ve Pietra Spinola ile özdeşleştirmiş olması da bir rastlantı değildir. "Livorno tanıdık bir isimdi: Bir zamanlar bu adı duyduğunda yüreği ağzına gelir, yüzü kızarır ve bir keder sarardı benliğini. Roma'ya yerleşmeden önce ('Sana rastlamadan önce, güzelim') Antonio yaşamıştı o şehirde ve öyle günler olmuştu ki, hayalinde ne pahasına olursa olsun oraya taşınmayı ve talihsizliklerinin kaynağını orada bulabilmeyi arzulamıştı" (s. 151). Cenova ise anne özlemiyle bağlandığı, bilgeliğini ve sezgisini sonsuza dek unutmayacağı bu has kadının yaşadığı kenttir. Artemisia, "Rüyasında sayvanı altında piposunu tüttüren Pietra Spinola'ya doğru dönmüş, 'acı da belki sevgiyle anmamız gereken bir nimettir,' diyordu. Böylesine yaratıcı ve alışılmamış bir duygunun kendisinden çok ondan kaynaklandığına inanıyordu. İkisinin dışında başka bir varlık yoktu şu an ve Antonio'nun onun elini seyredişi gibi, Artemisia da yaşlı kadının o narin ve güçlü elini uzaklarda seçebildiği inancına kapıldı" (s. 163)

Lucia yalnız Napoli ve Venedik'te değil özellikle Cenova'da inanılmaz yenilikçi bir resmin varlığına Longhi'nin dikkatini çeker. XVII. yüzyılın başlarında kuzeyden inerek Cenova'da doruğuna ulaşan bu yeni resim anlayışı XX. yüzyıl başlarında ilgileri *Primitifler*'de takılıp kalmış sanat eleştirmenleri tarafından henüz farkedilmemiştir. Oysa Longhi sadece sezgi ve bilgisine dayanarak ve resim ile doğrudan görsel ilişki kurarak *Manierizm* ve *Barok* arasındaki farkları çoktan belirlemiş, herkesi önceleyen o müthiş içgüdüsüyle Michelangelo Merisi da Caravaggio'nun ışık ve chiaro-oscuro tekniğini alabildiğine kullanarak olağanüstü bir re-

alizmi öne çıkardığı ve 1620'lerde Roma'da doruğuna ulaşan *Barok* tarzını irdeleyen gençlik yazılarını yayımlamış, böylece neoklasik yorum ve atribüsyonlara ağırlık veren akademik normları altüst etmiştir. Gentileschi'leri keşfeden de bizzat Longhi'dir. *Baba Gentileschi ve Kızı* adıyla 1916'da yayımladığı kitabında Orazio'yu "ressamlar arasında çalışan en müthiş terzi ve dokumacı", kızı Artemisia'nın ise, "İtalya'da resmin, rengin, karışımın ve benzeri tözlerin gerçekten ne olduğunu anlamış yegane kadın" olduğunu belirtir. Longhi'nin yazılarının XVI. yüzyıla damgasını vuran *Buonarroti manierizmi* ile XVII. yüzyılın ilk yarısında *Primitifler*'den başlayarak resim sanatına neredeyse bütünüyle hâkim olan *Caravaggio realizmi* ile arasındaki gerçek ayrımın bilimsellik kazanmasındaki belirleyiciliği tartışılmaz bir olgudur. Bu ayrımın bilimsel tanımı, 1922'de Floransa'da açılan ve kronolojiyi özellikle gözardı eden sergiden yıllar sonra, 1940'larda kesinlik kazanır.

O sıralar 26 yaşında olan genç Lopresti'nin bu mektuplarda sorduğu sorulara aldığı yanıtları bilemiyoruz ama "resmedilmiş doğa" ile "resmin doğallaştırılması" arasındaki fark üzerinde tartıştıklarını biliyoruz. Lucia Lopresti bu tartışmaların ışığında oluşan izlenimlerini Artemisia Gentileschi üzerine yazdığı bir yazıda kısmen açıklamıştır. İlerleyen yıllarda Lorenzo Lotto, Fra Angelico, Diego Velázques, Claude Monet ve *Çelişkinin Ressamı* adıyla yayımladığı Giovanni da San Giovanni üzerine yazdığı yazıların gövdeleri, genç araştırmacının "ressam"a ve "resim"e yaklaşırken müthiş bir önsezi ve titizlikle odağını nasıl isabetle ayarladığının kanıtlarıdır. Anna Banti'nin sanat eleştirmenliği alanındaki üstün zekâsı, sezgisi ve inceliği ile Roberto Longhi'nin bilimsel dünyada önem kazanmasına yaptığı büyük katkılar, Longhi Vakfı başkanı sayın Mina Gregori'nin arzusuyla *Paragone* dergisinin Anna Banti'ye ayrılan monografik sanat sayısında, ne yazık gecikmeli olarak ancak 1979 yılında vurgulanmıştır. Lucia'nın dayanılmaz sevgisiyle Longhi için bazı tabloların fotoğraflarını çektirdiği ve boyatarak Longhi'ye getirdiği bugün bile Floransa sanat çevrelerinde bir efsane gibi anlatılır. Floransa'da yaygın bir başka efsane

de "Roberto Longhi gibi yazan yegâne kişinin gene Roberto Longhi olduğudur".

İm vs. İmge

"Gentileschi yazı yazmayı geç yaşta öğrenmişti. ... El yazısında zorlanırdı; o zamandan beri ne zaman yazmak zorunda kalsa matbu harfleri kullanıyordu. Dikkatini imden ve desenden ayırdığı için nefret ediyordu yazıdan" (s. 164). Artemisia Gentileschi yazı yazmayı bilmiyor, öğrenmek de istemiyor. "Ve o andan başlayarak bütün yolculuğu boyunca, dostluğun ve fırçanın işlevini üstlenen, kaleme almadığı tüm mektuplarla ilişkiye giren rastlantılarla, sadece rastlantılarla elinden geldiğince bütünleşmenin yollarını aradı" (s. 165). Bu küçük sapmayı iki sanat insanının im/imge, hatta imgelem ayrımı üzerinde uzunca konakladığını bildiğim için yaptım zira Lucia ve Roberto Longhi, *Paragone Sanat* ve *Paragone Edebiyat* gibi çok ünlü bir dergiyi önce birlikte yürütmüşler, Longhi'nin ölümünü takiben ise derginin yönetimini Anna Banti üstlenmiştir. Bu ikiliği basit devinim hatlarında artzamanlı ve eşzamanlı anların birbirine karışarak her hâlükârda müthiş ve üretken kıldığı bir *kimliğin bütünleşmesi* (com-position) ve *ayrışması* (de-composition) olarak değerlendirebiliriz. Bir sanatçının insan olarak izlediği güzergâhın *yaratım süreci* çevresinde oluşması gibi, insanların güzergâhları da basit ya da karmaşık bütünlükleri içinde, *üretkenlik süreci* boyunca çizilirler.

Lucia Lopresti – Roberto Longhi bütünleşmesinin önemli ilmeklerinden biri, Artemisia Gentileschi'nin bizzat Longhi'nin keşfettiği ve tutkun olduğu bir ressam olmasıdır. Anna ve Artemisia iki ayrı benzer ve farklı insan, iki sırdaş ve düşmandırlar, hem yan yana dururlar hem uzaktırlar. Ancak mesafeler vardır, uzamla doldurulabilir, mesafeler vardır, doldurulamaz ama kaçamayız onlardan zira içimize yerleşmişlerdir. Ruh kendisini arar sürekli, bir şeyler kurmaya ve yaşatmaya çalışır. Uzama dağılmış parçalarıyla yaşar. Bu odakta Artemisia'yı bir ruhun öyküsü olarak da tanımla-

yabiliriz. "Benim için hassas bir an bu," diyor Anna Banti, "Minicik parçalar halinde yanıma taşıyorum Artemisia'yı, nerede olduğumuz önemli değil" (s. 49) dediğinde bu iki bakışın "bir"liğini, düşüncenin, duyguların ve insan ruhunun uçsuz bucaksızlığını tek bir bakışta Artemisia ile aynı aynada izlemektedir. Banti'nin öykü ve roman tiplemelerinin genelde kadın olması ve yazarın o öznelerle bütünleşmesi, Banti'nin sıradanlaştırılmaya, hatta örtük bir biçimde fizikselleştirilmeye çalışılan *ante litteram* feminizminin nedenlerindendir. Anna Banti Artemisia'nın her insan gibi aynı anda farklı duygular besleyebileceğine, bir anlamda onun da "*ambivalans*"a sürgün yaşadığına şu satırlarda değinir: "Agostino'ya bıçak çeken de o değil miydi? Holofernes'in oluk oluk akan kanını da o boyamamış mıydı? İşte gene kadın olmanın hıncını alıyordu. Ancak şu var ki, yeniden kadın olamayacak kadar yorgundu artık. Ama kadındı, kadın kalacaktı" (s. 171).

Artemisia'nın tüm sanatı *stuprum*'un mührünü taşır. On altı yaşındayken, XVII. yüzyıl İtalyası'nda *pittora*, yani boyayıcı tabirinin tek tük kadın ressam için kullanıldığı, *pittrice* kelimesinin henüz doğmadığı, kadınların doğurgan olmaları dışında hiçbir değer ve saygı kavramıyla özdeşleştirilmediği ve bir erkek mesleği olarak ressamlık yapmalarının gerek dinsel gerek sosyal açıdan yasaklandığı bu yıllarda *Susanna ve İhtiyarlar* gibi, erkekler için cinsel dürtünün hiç sönmediğini imleyen o müthiş güzellikte ve estetik değerleri kusursuz bir tabloya bile Artemisia'nın hüznünün ve ar kaygısının gölgesi düşmüştür: Susanna'nın duruşuna bakmamız yeterli olacaktır. Artemisia'nın *hazin esrikliği* bütün resimlerinin ak ketenine soğan mürekkebiyle yazılmıştır.

Artemisia Gentileschi, kadın olarak katlanmak zorunda kaldığı psikofizik ve psikolojik aşağılanma ve küçümsenme karşısındaki duruşuyla modern kadın imgesinin ilk ve nadir örneklerindendir. Anna Banti hemen tüm yazılarında kadının erkekle eşit olma hakkı'nın denklemini değiştirmiş onu daha paha biçilmez, daha doğal bir *farklı olma hakkı* olarak tanımlamıştır: *Farklı olmak için eşit olmak*. Aslında Banti'nin toplumdan tek talebi cinslerin

zihinsel ve sosyal eşitliğidir. 1981'de, ölümünden 4 yıl önce çıkan *Grido Lacerante*'de (Dağlayan Çığlık) romanın kadın kahramanı Agnese Lanzi'nin, tıpkı Longhi gibi bir sanat tarihçisi ve eleştirmeni olması bir rastlantı olabilir mi? Büyük hayranı olduğu Proust'un 1965'te derlenen elyazmalarının üzerine oylumlu bir yazı yazar Banti. Bütün yazınında aslında kendisini aradığının bilincindedir: "Belki de '*Paolina*'da çocukluğumu ve ilk gençliğimin izlenimlerini itiraf etme cesaretini bana veren bizzat Proust olmuştur. Berrak mı berrak ve titiz bir bellek beslediğimi keşfetmiştim. Biraz utansam da çok hızlı yazıyordum, sonra daha uzun, daha karmaşık yan cümleler kullanarak tekrar yazıyordum. Belki Cecchi'nin ve tabii Longhi'nin düz yazısından etkilenmiştim. Bu işi ciddi anlamda yaptığıma inanmıyordum ve bir bağ hissediyordum. Benim ilk özgürlük jestimin *Il Coraggio delle Donne* (Kadınların Cesareti) olduğunu sanıyorum."

Orazio ve Artemisia: Resimde / Ölümde yekpare

Onurunun ve sevgisinin maruz kaldığı saldırıdan sonra Artemisia'nın erkek figürüyle ilişkisi giderek bozulur ve iki kutupta derişir: Baba Orazio ve Holofernes figürünün gerisinde bekleyen Tassi. Artemisia birçok Yudit, Yudit ve Holofernes resmi yapmış, babasının Caravaggio ile sanatsal hısımlığına ve küçüklüğünden beri babasının atölyesinde dehanın resimlerine bakarak resim öğrenmiş olmasına rağmen Artemisia'nın Holofernes'i intikam ve öfkenin öznesi olarak tuvale taşıdığı tablolara baktığımızda, onu Caravaggio'dan ayıran bir öç alma duygusunun beze derinlemesine sindiğini hemen farkederiz. Yudit, Eski Ahit'ten alınmış bir politik cinayettir aslında, ancak Artemisia'nin tuvallerinde *ödipal* ve *ailevi* bir içerik ve ifade kazanır. Hem babası, hem ressam olarak Orazio otoriteyi elinde tutan, kızına yaşayabileceği ve ressam olabileceği ortamı sunan kişidir. Bu yetkeyi hem kişilerin somut ve gerçek dünyasında hem de kızının içsel dinamiklerinin soyut evreninde kullanır. Artemisia bu nedenden babasından çekinir: Onu sayar,

sever, hem ürker. Ancak Orazio'nun baskın varlığı gerçek uzamda fiziksel bir hareketle ne uzaklaştırılabilir ne yakınlaştırılabilir. Başka bir deyişle içselleştirilen 'baba' sadece korkulan baba değil, Artemisia'nın içinde taşıdığı ve uzaklaşarak veya yakınlaşarak kopamayacağı bir figürdür. "Toskanalı ressam Artemisia Gentileschi'yi arıyordu kendi içinde ama bulamıyordu artık, bu zor ve suskun babanın yanında kendisini sevemiyordu... Bir yandan kendisini yeniden müphem ve sakar, hatta güvenilmez hissederken, diğer yandan manen ondan kopmayı hem istiyor hem korkuyordu" (s. 64). "Inventio, yani 'buluş'un harmanladığı özdek," diyor Cesarere Garboli, "çok derinlerde bir noktaya kadar iner, eskil bir yaraya dokunur, deşer onu, sonra tekrar iyileştirir. Yaşanmış ve tüketilmiş her şey romanın sayfalarında öyle bir güçle patlar ve dağılır ki, sonuçta kurgulanmış imgelemi bastırır; daha doğrusu imgelemin kudreti, içinde iki kişilik bir ömrün son bulduğu karanlıktan başka bir şey değildir" (*Grido Lacerante*'ye önsöz, s. I). Artemisia'nın erken yaşta tecavüze uğraması Orazio'yu birçok açıdan etkilemiştir. Kızının durumundan dolayı sipariş almakta zorlanıyor olması, mahalleliden utanması, kızını ev hapsinde tutması ve terk etmesine kadar varır bu derin darp. Bu uzaklaşmanın gerisinde, baba-kız arasına dışarıdan Tassi gibi bir sevi nesnesinin girmesinin Orazio'da *ödipal* bir öfke yaratmış olması olasılıklar arasındadır.

Henüz 19 yaşındayken başladığı, bugün Napoli, Capodimonte'de bulunan Yudit'e dikkatle bakmak, genç kızın yaşadığı ruhsal travmayı anlamak için yeterli olabilir; hele hele Caravaggio'nun daha önce işlediği bir konu olarak Artemisia'nın, ya da en azından Orazio'nun iyi tanıdığını düşündüğüm Yudit'i ile karşılaştırıldığında, büyük dehanın politik bir cinayeti eşcinsellik imgelerinde (kanın fışkırış biçimi), mahremiyet (fondaki kırımızı drapeli perde) ve Yudit'in yüzündeki soğuk ve kayıtsız, görev sorumluluğu ile sınırlı kalan ifadesiyle karşılaştırıldığında Artemisia'nın, tuvale inanılmaz bir ustalıkla aktardığı kadın cinselliği (kanın sızma biçimi), vahşet, intikam, nefret benzeri duyguların gamları ve Yu-

dit'in yüzündeki tatmin ve intikam ifadesinin kusursuzluğu gencecik Artemisia'nın gerçekten bir deha olduğunun tartışılmazlığını bir kez daha onaylar. Artemisia'nin bu kompozisyona aşağıdan yukarı doğru bakışı, büyük olasılıkla sadece kadın olduğu için Kilise'nin kendisine sipariş vermemesi yüzünden tam merkezde, yükseğe asılacak bir *altar* tablosu yapamamış olmanın özleminin doğurduğu bir acı ve hüzün olabilir. Caravaggio'nun gerçekte var olmayan, yani doğal olmayan bir ışık ile karanlık arasındaki zıtlığı vurguladığı ve teleobjektifle yakalanmış gibi görünen gerçek sahneleri tuvale taşıdığı için fotoğrafın icadını öncelemiş olduğu tezini biliyoruz. Ancak 14. yüzyılda azizlerin kafaları etrafındaki halelerin başlarından hafif yüksekte çizildiğini ve mum ışığında yukarı baktığımızda aziz figürünün olduğundan da belirginlik kazanışını bir tiyatro efekti izliyormuş gibi hayranlıkla seyrederiz. Gerçekten de ressamın kendi odağını ayarlarken tablonun nereye, hangi yükseklikte ve hangi ışığa göre asılacağını bilmesi bu açıdan çok önemlidir. Artemisia bunu ya çok iyi biliyordu, ya da üstün yeteneği ve derin sezgisiyle aynı tekniği içgüdüsel olarak kullanıyordu. Bu tekniğin mucitlerinden Giotto bu açıdan fotoğrafın keşfinde Caravaggio'yu da öncelemiştir, diyebiliriz. Nitekim dehaların resimleri ile kurdukları ilişkide en önemli konu odak sorunsalıdır. Artemisia Yudit'i birçok kez çalışmıştır: Bir başka Yudit tablosunun kompozisyonunu kafasında kurarken bazı seçenekler üzerinde düşünür. Kitaptan aktarıyorum: "Artemisia'nın kafasında her şey çoktan hazırdı oysa. Holofernes, Yudit ve Holofernes. Beze sarılmış bir kesik baş. Hayır, açıkta, kan içinde bir baş (s. 51). *Yudit ve Hizmetçisi* adlı tabloda Holofernes'in kesik başını bir beze sararak hizmetçisine taşıtan Yudit'in yüzündeki muzaffer savaşçı ifadesi kusursuzdur. Daha derin bir okuma yaptığımızda kesik bir erkek başını bir kadının beraberinde götürüyor olmasının simgesel anlamının erkek beyninin içselleştirilmesi olduğu açıktır. Bu eski bir mitos'dur aslında: Athena'yı hatırlayın: Jüpiter'in zihninden doğmamış mıdır? Artemisia (Yudit) bu hareketiyle gerek insan, gerekse ressam olarak onu yaratan babasının sanatını, us-

talığını, otoritesini ve hükmünü kendisinin kılmaktadır. Zira onun yaşaması için gerekli yegâne nesne, sevdiği, sevdalandığı, bildiği yegâne varolma biçimi resimdir. Artemisia için hayat, resim demektir. Anna Banti, Holofernes'i öldüren kadın figürüne Artemisia'nın aktardığı nefretin kaynağını şu sözlerle açıklar. "... kadınlar bezin üzerinde belirmeye başlayan Yudit'in gözlerindeki vahşi bakışın kime ait olduğunu çıkaramadılar, oysa onlar gelmeden önce Artemisia kadın kahramanının hatlarını bulabilmek için aynaya bakmış ve artık çok gerilerde kalan nedenlerin ilham ettiği o yanıtı almıştı: Bir sırıtmaydı bu..." (s. 54). Nitekim bu çalışmaların sonunda "Öç duygusu tükenmiş, Roma'da yaşadığı ve yıllardır süren utancın bedeli ödenmişti. Uzak ve anlaşılmaz gölgeler de olsalar, erkekler erkek oluyordu gene. Baba, koca, sevgili: Bir ad bile olamamıştı hiçbiri. Oysa babasını sevdi Artemisia, üstelik çok özledi beyhude" (s. 57). Bu koca adamın suskun sevgisini, kızının ressamlığına beslediği hayranlığı anlaması için Artemisia'nın uzaklara, İngiltere'ye gitmesi gerekecekti. Sayfa 188'de Orazio kanaatini şöyle ifade eder: "Şuna kesinlikle inanıyorum ki, Baglioni dahil Romalı ressamların hiçbiri, yandan görülen bir sokak aralığını böyle güzel kısaltmaya cesaret edemezdi." Babasını anlamak, onu sevmek, ona hizmet etmek ve en önemlisi, onun kendisini sevdiği ve saydığını anlayabilmek için ikisinin önünde de bir yıl gibi kısa bir zaman vardır. Koskoca bir hayat ayrılıklar, utanç ve azapla geçmiştir; düğümlerin çözülüşü önlerindeki bir yıla sığmak zorundadır: "Yanındaydı babası şu an, ama gene aynı uzaklıkta duruyordu; bir yıl önce onları ayıran binlerce mil kadar mesafe vardı gene aralarında; ama sevgisizlik değildi bu, dağılmaları önlemek üzere, giderek kilitlenen bir katılık ve sevgilerin doğurabileceği muhtemel acılardı" (s. 185). Anna Banti'nin burada sözünü ettiği "*dağılma*" kelimesi bu yazının dikey ve yatay eksenlerini oluşturan ve ayrışma, çözülme olarak tanımladığımız mekanizmayı imler. Banti, "Acaba duruyor mu hâlâ?" sorusunu kendisine sorarken bu mekanizmanın işleyip işlemediğini merak etmektedir. "'Ağlama' derken hecelerin hakkını veren, o bozulmaz araç değil, erişil-

mez bir ölümsüzlükle yüklü o buz gibi ses de değil. Ses olmaktan çok, yanılsamalardan, kederden, azaplı bir yıkımdan ve endişeden muaf bir tarihsel sevginin içsel kımıltısı. Kısır bir tohum gibi zamana ve uzama saplanıp kalmış bayat bir hışırtıyı, çağların tozlu nefesini dinliyorum, hem kendi çağımızın hem de Artemisia'nın nefesini" (s. 207).

İki kadın arasındaki kesin kopuş, zaman ve uzanın onlara, aralarına bir mesafe koymalarına izin verdiği anda gerçekleşir: "Ne zaman ayrılmıştı benden?" diye sorarken Anna, o ânı hatırlamaya çalışmaktadır: "Umarsız karşılaşmamızın olaylarını defalarca gözden geçiriyor ama bulamıyorum o ânı. Belki de çocukluğunu terk ettiğim o dönemde, namı kötüye çıkmış bütün kadınlar gibi onun da yazgısını belirleyen ve kendisini kurtarmam için bana sunduğu bütün fırsatlara rağmen onu daha saf, daha duru bir hayatın aldatıcı vaadinin içinde azat etmeyi kabullenmeyişimin farkına vardığı anda başlamıştı o kopuş. ... Belki hâlâ Pincio tepesinde Cecilia Nari'nin penceresi önünde, aba kumaşından, yakası açık ceketine ilk kadınsı tülünü tutturduğu o harekette kalmıştı Artemisia; belki Azize Cecilia için modellik yapan o uysal ve giz dolu, çembalonun yanında ayakta poz veren küçük kızdı (s. 118).

Bellek vs. Üslup

Artemisia'nın yarı karanlıkta desen çalıştığı ev hapsi yıllarında, çok az kelimeyle de olsa onun büyük bir ressam olacağını ifade eden ilk kişi babasıdır. Artemisia'nın çırpıntılı gönlünü dindiren erkek yetkesinin ilk tasdikidir bu. Anna Banti o anlardan birini şöyle aktarır: "Göz ucuyla babasının kendisine doğru eğildiğini gördü, yüzündeki kırışıkların kasılışı bir gülümsemenin, bir memnuniyetin muştusuydu, başparmağının etli kısmıyla meleğin elbisesinde biraz sert düşen karakalem gölgesini hafifçe dağıttı. Doğruldu sonra, Artemisia da doğruluyordu, nefesi kesilmişti, ama ne yapması gerektiğini biliyordu artık. 'Bitir,' dedi Orazio ve odasına çekildi. Hemen sonra, yıkandığı ve ıslık çaldığı duyuldu (s. 39).

Bir deha küçük yaşta ve gölgelik bir odada bile doğuyor olsa, belleği yeterince kalabalık da olmasa, bazı şeyleri sezer, bilir. Ressamdır: sarmıcın serin ve kuytu gövdesinde belleğin sabırla imge biriktirdiğini, dinlendirdiğini, yaratım süreci içinde ayıklayarak damıttığını ve tekrar salgıladığını; onları biçim, renk, töz ve ışıkla beslediğini bilir. Bu bağlamda Anna Banti'nin Artemisia'nın ağzından söylediği "*Bellek yaratıyordu her şeyi, üslup değil*" (s. 205) kitabın en önemli birkaç cümlesinden biridir. Banti'nin, belleği ve üslubu karşı kutuplara yerleştirerek deha ile vasat olma arasındaki büyük farka dikkatimizi çekmek istediğini düşünüyorum. Şöyle ki, üslup büyük ustalardan öğrenilen, sebatla olgunlaşan bir yeti de olabilir, ancak varabileceği en mükemmel nokta ancak kusursuz bir vasatlıktan öteye geçemeyecektir. *İnventio* dolaşıma girmedikçe de vasat kalmaya mahkûmdur. Bir Mozart'la Salieri'yi yan yana koyabilir miyiz? *Inventio* daima bir ilk kaynaktan gelir, kaynaksallaşır ve yaratma süreci içinde üretilen meyveyi kaynaksallaştırarak üslubu biçimler. Bu açıdan baktığımızda anlarız ki deha, o meyvenin (unicum) yetiştiği adada, yani kendi içinde yaşar; ve tek başına üretebilme hassasına sahiptir. Meyve daha sonra yaratım süreci boyunca işlenerek biçimini alacaktır. *İnventio*'yu deha, tek başına üretir, ancak bu *üretme prosesi* sırasında yerleşik normları yıkmaktan başka hiçbir çaresi yoktur; yıkar onları, yıkar ki yerleşik değer ve normların ötesine geçebilsin: Picasso Kübizm'i *bul*'duğunda sanatı basitleştirerek "*güzel*"e artı bir yeni değer kattığının ve sanatta bir devrim yaptığının farkında mıydı? Sanmıyorum. Gelenek ile devrim sürekli ilişkide olurlar: Marcel Duchamp'ın sanata bakışının kaynağında gelenek olmasaydı kocaman elleri ve iri kemik yapısıyla gerçekten erkeğe benzediği tartışılan Monna Lisa'ya bıyık boyayarak, "İşte baylar, Leonardo' nun ta kendisi budur" diyebilir, da Vinci'nin dokunulmazlığını zedelemeye davranabilir miydi?

Bir yıldan fazla bir süre hiç durmaksızın mum ışığında resim yapmış genç Artemisia için babasıyla birlikte Floransa'ya gitmesinin (Anna Banti'nin Longhi ile çıktığı bir yolculuk mu?) verdiği

gurur, güven ve özgürlük duygusu engindir: Kitaptan alıyorum: "22 Ekim'de gün doğarken Artemisia yola çıktı. Hakikat o tarihe içkin değil, o tarihi ebediyen mıhlayan kelimelerin hep aynı kalışındaydı. Gene de, mutlaka bir tarih düşmek gerekiyordu: Evden dışarı adımını atmadan, uzun zaman utanç denen azabı sadece orada yaşamış bir genç kızın heyecandan yüreğini ağzına getiren o ânın bir tarihle saptanması gerekiyordu" (s. 43). Ancak Orazio, bütün gayretine rağmen hep rahatsız oldu kızının yanında: Önce onu yalnız bırakarak Pisa'ya, kardeşinin yanına gidişi ("bütün bu olanlardan sonra seni götürmekten utanıyorum, ayrıca kimseye hiçbir açıklama yapmaya niyetim de yok" [s. 46]), uzun zaman sonra Floransa'ya döndüğünde "bavulunu bile açmadığı ve ... Artemisia'nın ... mutluluktan uçarak babasına gösterdiği Arno üzerindeki o evde gönülsüz kaldığı..." (s. 64) anlatılır. Artemisia hakiki anlamda ilk kez, kardeşi Francesco'nun tanımıyla "Floransa'nın beyaz, aldatıcı ışığında" (s. 43) ressam olarak çalışmaya başlamış, 1614-20 yılları arasında parlak bir dönem yaşamış, Galileo Galilei ile dostluk kurmuş, Mediciler'den sipariş almış, soylu hanımların arkadaşlığına nail olmuş, Genç Buonarroti'yi tanımış ve her şeyden önemlisi Floransa gibi içbükey bir şehirde, *Accademia del Disegno e delle Arti di Firenze*'ye (Floransa Desen ve Güzel Sanatlar Akademisi) kabul edilmiştir. Bu onurun verildiği ilk kadındır. Ancak gerçek şudur ki baba-kızın arasında varolan itici ve çekici güçlerin yarattığı boğucu iklim bu iki kişinin baba-kız olarak da meslektaş olarak da birlikte yaşamalarını olanaksız kılar (*iki-lem*). Banti, baba kızın uzun aralardan sonraki kısa birlikteliklerini şöyle anlatır: "Babasının insanın içine nüfuz eden gözlerindeki o soğuk bakışı, sakalının sert kesimi ve onu taşıyış biçimi, Artemisia'nın bir yıldır içinde yaşadığı som ahlaktan duyduğu övüncü ve düşüncelerindeki mağrur saflığı bir havailiğe indirgemiş ve onu yaralamasına yetmişti" (s. 64).

Nitekim Orazio, Artemisia ile birlikte yaşamaya dayanamayarak kızını Floransa'da yalnız bırakır ("Gentileschi cehennemden korkmaz", s. 64) ve çok uzaklara, İngiltere'ye gider. Artemisia kadın olarak ilk kez ve kısa bir süre Antonio ile beraberliğinde, Ro-

ma'da mutluluğu tadar. Anna Banti'nin Antonio Stiattesi için yazdığı bir cümle bizlerden çok farklı zaman ve şartlarda yaşamış olmalarına rağmen kadın haklarını savunan bu iki kadın için hayati önem taşır: "*masum bir erkek olabilmek müthiş bir değerdi*; onu insan yapan, kendisine benzeten, yaşıtı ve eşiti kılan her şeyi heyecanla inceliyordu..." (s. 81)

Artemisia'nın babasıyla arasındaki bu zorlu ve çelişkili ilişki İngiltere'de yan yana geçirdikleri kısa bir zaman diliminde, genç kadının babasına, içindeki annelik hassası ve hizmet özverisiyle uzanışında çözülmeye, aralarındaki gerilim yumuşamaya başlar ve Artemisia hayatında ilk kez onun suskunluğunun ötesine geçerek "böylesine müstesna bir adamın sarp doğasını" idrak eder. Bağışlar, zira "anne"dir o an. "... Artemisia'nın duyduğu o hafif kızgınlık eridi birden ve bu öfkenin yerini yapayalnız, çekilgen, kendisini dış dünyadan elinden geldiğince korumaya çalışan bir insanın ar duygusunun anlamı kaldı" (s. 184-5) derken Anna Banti, Artemisia'nın Orazio'nun iç dünyasına girmesine ilk kez, anneliği hissedebilmesi ve çocukluğuna dönebilmesi koşuluyla izin vermiştir. İlişkideki gerilim gevşer ve rahatlar. Artemisia, günahı ve sevabıyla erkek otoritesinin simgesi olan babası tarafından azad edilir. Ressamdır, ancak babasının karşısında, bütün hatalarıyla büyük bir tevazu içinde soyunur. Yanlışlarını kabul edişindeki dürüstlüğü ve rahatlığı, iki ressamın 'resim' üzerine tartışmalarına egemen olan eşitlik ilkesi ve Artemisia Gentileschi'nin ressam ve kadın olarak erkek dünyasına ilk kez gerçekten adım atışı, kitapta bir tören lezzetiyle anlatılır. "Erken yaşta kaybedilen bir onurun nicedir çözülmekte olan bir ruha tamir edilerek geri verilmesine içkin, kimsenin bozamayacağı bir mutluluk bu. Birçok kez bir öneriden bile mahrum bırakılmış, iki kez aldatılmış bir kadın olmasının önemi yok. Kesin olan şu ki bir ressamın adı konuyor bugün: Artemisia Gentileschi" (s. 192).

Anna Banti gerçek analık hakkını kitabın sonuna saklar. Ölüm olgusu Baba Orazio ve kızı Artemisia ikiliğinin "anne olarak *Artemisia*" ve "çocuk olarak Orazio"nun bütünleşmesiyle sayfalara bir

rayiha gibi yayılan bir anne-oğul sevgisinin içinden yaşatılır. Nefis bir bölüm aktarıyorum: "Onlarca yılını sürgünde, sayısız yılını münzevi ve kadınsız geçirdiği bir hayatın sonunda, çocuk denecek yaşta Arno'nun kıyılarında gönlüne kazınan kendi lehçesine dönerek inliyor: 'Ayyayy.' Toskanalı bir anne ve Toskanalı hasta bir çocuk şimdi onlar. 'Pisa'nın ıssız çamlıklarında, deniz kıyısında yapayalnız kalma korkusuyla yeni doğmuş bebeğini göğsüne bastıran annesinin ilgisini çekmek için küçükken de böyle inlerdi Orazio" (s. 212). Daha ileride şöyle yazıyor Banti: Artemisia "... bir tuğla kızdırdı ve yün bezlere sardı. Isınan bezlerden buharlaşarak odaya dağılan koku onu çocukluk yıllarına götürmüş, Roma kışlarında öksürdüğü zamanlara ait o mide bulandırıcı yanık kokusunu çağrıştırmıştı. ... Babasının gözlerine sinen kımıltılar sabırsızlıklarını yitirmiş, çok daha zor bir şeyi, yeis dolu bir sırdaşlığı ve deruni bir yakınlığı talep ediyorlardı" (s. 213). Çarmıhında boğularak ölmeden önce Baba'sına: Tanrım, Tanrım neden terk ettin beni? (Markos 15, 34) diye sorarken İsa'nın Anne'sine bakışındaki sırdaşlık ve yakınlığa benzer bir ifade çökmüştü Orazio'nun gözlerine. İsa'nın çarmıhtan indirilen gövdesini kollarına alan ve sessizce ağlayan gene bir anne, Meryem değil miydi? Gerek Anna Banti, gerekse Artemisia kimbilir ne çok *Pietas*'a bakmışlardır? Batı sanatında *Çarmıh* ve *Pietas*'ı denemeyen sanatçı yoktur, diyebiliriz. Anna Banti'nin tüyünü bu kültürün hokkasına daldırarak, o kültürün mürekkebiyle sahne kurmasından daha doğal ne olabilir? Kutsal metinlerde Meryem, "oğlunun kızı" olarak da tanımlanmaz mı? Ancak bir an gelir Banti, Artemisia'yı yıldırım hızıyla çocukluğuna götürür: "Babasının elini kendi elinin içine aldığında Artemisia, bu elin küçüklüğü ve yıpranmışlığı, parmaklarının kırılganlığı ve derisinin kuruluğu karşısında şaşkına döndü: Bunca çalışmış, yönetmiş, kıymet biçmiş bir el. Artemisia'yı sevgiden çok, bir okul çocuğunun dile dökemediği bir gönül bağı ve sadakat yönlendiriyordu şimdi: O eli öpmek üzere eğildi. Böyle bir an hayatları boyunca sadece on kez yinelenmiş bile olsa, bu kadar farkındalıkla, böyle bir sevgi yoğunluğuyla asla yaşanmamış-

tı. 'Ah baba, baba...' diye düşündü Artemisia, ama söylemedi. Gözyaşlarıyla o eli ıslatmamak için başını kaldırdı" (s. 213). Babası ile yekpareliği ancak ölümün kılpayında gerçek anlama kuruluyordu. Bu noktada savunma mekanizmalarının hepsi tükenmiş, yazıyı sürekli bir enerjiyle besleyen gerilimin kurduğu eksenler kırılmıştır. Bu noktada yazı da tükenir ve Orazio'nun ölümüyle roman sona doğru uzanır. Artemisia'nın İtalya'ya dönüş yolunda kendisi için kurguladığı *eroik* ölüm biçimlerini dinleyerek varırız kitabın sonuna: ancak Artemisia sıradan bir han odasında, tıpkı Orazio gibi, sıradan bir kalp kriziyle ölür. *Artemisia*'nın okura bıraktığı miras değerlidir: "*Her yaşanan şey eğer gerçekten yaşanmışsa imgelenmiş bir ateşten farklı değildir, bu ateş her gerçeği, her dengeyi altüst edecek güçtedir.*"

Yazarın kitabın sonunda kundakladığı bu ateşte yekpare gövdelerden gelen her sesin, her sızının, her sızlanışın, kime ait olursa olsun değişmeyen tek işlevi kendisine kendisinde direnen *es*'i, yani varlık olabilmenin yegâne yaratıcı gücünü bizim için sürekli tutuşturmasıdır. Ne dişi, ne erkek – hem dişi, hem erkek oluşuyla *es* eril ve dişil cinslerin farklılıklarıyla tanımlanamayan, belleğin ancak ayıklanarak girebildiği, utançların gömüldüğü, bilinçaltının kol gezdiği bir *unutkanlık bölgesidir*. Anna Banti bu bölgenin önemine 178. sayfada kısaca değinir: "Artemisia, kraliçenin Londra' daki sarayına vardığında arabanın penceresinde oyalanıyor ve ağırdan alarak bir türlü inmek bilmiyordu; bunun nedeni, kimliğinin bilincinde olmaması ya da özdeğerinin hakkını vermemesi değil, *yeniden kavuştuğu çocukluğuna ait bir unutkanlıktı.*"

Bizler de kimbilir hangi kuytularda unutur, hangi unutkanlıklarda susarız? Susmak ve dinlemek, dinleyebilmek ve bekleyebilmek mutlak değerlerdir.

♪ ES

Floransa, Şubat 2014

ANNA BANTI
ARTEMISIA
roman

Artemisia Gentileschi 17. yüzyıl başında yaşamış gerçek bir tarihsel figür, resim tarihine geçmiş az sayıdaki kadın ressamdan biri. Sanat tarihçisi Lucia Lopresti, Anna Banti adıyla yazdığı bu romanın kısacık ama yoğun sunuşunda şöyle anlatıyor Artemisia'yı: "1598'de Roma'da, Pisa'lı bir aileden doğdu. Usta ressam Orazio'nun kızıdır. Genç kızlığa yeni erdiği sıralarda onurunun ve sevgisinin ırzına geçildi. Resmi bir iğfal davasında aşağılandı. Napoli'de resim akademisi açtı... Sözleri ve eserleriyle erkek ve kadınların iş hayatında eşit hakları ve her iki cins arasında ruh eşitliği olması gerektiğini savunan ilk kadınlardandır."

Anna Banti, bilinen bu az sayıda vaka etrafında Artemisia'yı anlatırken, yazar sıfatıyla kendi konumunu da kitap boyunca sürekli sorguluyor. Romanın elyazmaları 1944'te bir hava saldırısı sonucunda kaybolup gidince tekrar yazmış romanı Banti; ama bu kez kendi hikâyesini de işin içine katıp kadınlık durumu üzerine, resim ve anlatı sanatları üzerine, "bir hayatı" ne ölçüde anlayabileceğimiz üzerine, karakteriyle söyleşerek sürdürdüğü derin bir düşünsel boyut da kazandırmış romana. İlk kez yayınlandıktan yıllar sonra tekrar keşfedildiğinde Susan Sontag gibi saygın eleştirmenlerde heyecan uyandırmasının nedeni de anlatı perspektifindeki bu "modernist", kendi üzerine düşünen boyut olmuş. Tabii bir de muhteşem dili...

Yirminci yüzyıl edebiyatının ihmal edilmiş klasiklerinden, doruklarından olan Artemisia'yı, çevirmen Işıl Saatçioğlu'nun kapsamlı sonsözüyle birlikte sunuyoruz.

Metis Edebiyat | Roman
ISBN-13: 978-975-342-916-0

9 789753 429160

Metis Yayınları
www.metiskitap.com